๒๔. ตณฺหาวคฺควณฺณนา

๑. กปิลมจฺฉวตฺถุ. [๒๔๐]

"มนุชสฺสาติ อิมํ ธมฺมเทสนํ สตฺถา เชตวเน วิหรนฺโต กปิลมจฺฉํ อารพฺภ กเถสิ.

อตีเต กิร กสฺสปสฺส ภควโต ปรินิพฺพุตกาเล เทฺว กุลภาตโร นิกฺขมิตฺวา สาวกานํ สนฺติเก ปพฺพชึสุ. เตสุ เชฏฺโฐ โสธโน นาม อโหสิ, กนิฏฺโฐ กปิโล นาม. มาตา ปน เนสํ สาธนี นาม, กนิฏฺฐภคินี ตาปนา นาม. ตาปิ ภิกฺขุนีสุ ปพฺพชึสุ. เอวํ เตสุ ปพฺพชิเตสุ, อุโภ ภาตโร อาจริยุปชฺฌายานํ วตฺตปฺปฏิวตฺตํ กตฺวา วิหรนฺตา เอกทิวสํ "ภนฺเต อิมสฺมึ สาสเน กติ ธุรานีติ ปุจฺฉิตฺวา "คนฺถธุรญฺจ วิปสฺสนาธุรญฺจาติ เทฺว ธุรานีติ สุตฺวา, เชฏฺโฐ "วิปสฺสนาธุรํ ปูเรสฺสามีติ. ปญฺจ วสฺสานิ อาจริยุปชฺฌายานํ สนฺติเก วสิตฺวา ยาว อรหตฺตา 0กมฺมฏฺฐานํ คเหตฺวา อรญฺญํ ปวิสิตฺวา วายมนฺโต อรหตฺตํ ปาปุณิ. กนิฏฺโฐ "อหํ ตาว ตรุโณ, วุฑฺฒกาเล วิปสฺสนาธุรํ ปูเรสฺสามีติ คนฺถธุรํ ปฏฺฐเปตฺวา ตีณิ ปิฏกานิ อุคฺคณฺหิ. ตสฺส ปริยตฺตึ นิสฺสาย มหาปริวาโร, ปริวารํ นิสฺสาย ลาโภ อุทปาทิ. โส พาหุสจฺจมเทน มตฺโต ลาภตณฺหาย อภิภูโต อติปณฺฑิตมานิตาย ปเรหิ

วุตฺตํ กปฺปิยํปิ "อกปฺปิยนฺติ วทติ, อกปฺปิยํปิ "กปฺปิยนฺติ, สาวชฺชํปิ "อนวชฺชนฺติ, อนวชฺชํปิ "สาวชฺชนฺติ. โส เปสเลหิ ภิกฺขูหิ "มา อาวุโส กปิล เอวํ อวจาติ วตฺวา ธมฺมญฺจ วินยญฺจ ทสฺเสตฺวา โอวทิยมาโนปิ "ตุมฺเห กึ ชานาถ, ริตฺตมุฏฺฐิสทิสาติอาทีนิ วตฺวา ภิกฺขู ขุเสนฺโต วมฺเภนฺโต วิจรติ. อถสฺส ภาตุ โสธนตฺเถรสฺสาปิ ภิกฺขู เอตมตฺถํ อาโรเจสุ. โสปิ นํ อุปสงฺกมิตฺวา "อาวุโส กปิล ตุมฺหาทิสานํ หิ สมฺมาปฏิปตฺติ สาสนสฺส อายุ นาม, ตสฺมา สมฺมาปฏิปตฺตึ ปหาย กปฺปิยาทีนิ ปฏิพาหนฺโต มา เอวํ อวจาติ โอวทิ. โส ตสฺสาปิ วจนํ นาทยิ. เอวํ สนฺเตปิ, นํ เถโร ทฺวิตฺติกฺขตฺตุํ โอวทิตฺวา โอวาทํ อคฺคณฺหนฺตํ "นายํ มม วจนํ กโรตีติ ญตฺวา "เตนหาวุโส ปญฺญายิสฺสสิ สเกน กมฺเมนาติ วตฺวา ปกฺกามิ. ตโต ปฏฺฐาย นํ อญฺเญปิ เปสลา ภิกฺขู ฉฑฺฑยึสุ. โส ทุราจาโร หุตฺวา ทุราจารปริวุโต วิหรนฺโต เอกทิวสํ อุโปสถคฺเค "ปาฏิโมกฺขํ อุทฺทิสิสฺสามีติ วีชนึ อาทาย ธมฺมาสเน นิสีทิตฺวา "วตฺตตาวุโส เอตฺถ สนฺนิปติตานํ ภิกฺขูนํ ปาฏิโมกฺขนฺติ ปุจฺฉิตฺวา "โก อตฺโถ อิมสฺส ปฏิวจเนน ทินฺเนนาติ ตุณฺหีภูเต ภิกฺขู ทิสฺวา "อาวุโส ธมฺโม วา วินโย วา นตฺถิ, ปาฏิโมกฺเขน สุเตน วา อสฺสุเตน วา โก อตฺโถติ วตฺวา อาสนา วุฏฺฐหิ. เอวํ โส กสฺสปสฺส ภควโต ปริยตฺติสาสนํ โอสกฺกาเปสิ. โสธนตฺเถโรปิ ตทเหว ปรินิพฺพายิ. กปิโล อายุปริโยสาเน อวีจิมฺหิ มหานิรเย นิพฺพตฺติ.

ตาปิสฺส มาตา จ ภคินี จ ตสฺเสว ทิฏฺฐานุคตึ อาปชฺชิตฺวา เปสเล ภิกฺขู อกฺโกสิตฺวา ปริภาสิตฺวา ตตฺเถว นิพฺพตฺตึสุ.

ตสฺมึ ปน กาเล ปญฺจสตา ปุริสา คามฆาตกาทีนิ กตฺวา โจริกาย ชีวนฺตา ชนปทมนุสฺเสหิ อนุพทฺธา ปลายมานา อรญฺญํ ปวิสิตฺวา ตตฺถ กิญฺจิ ปฏิสรณํ อปสฺสนฺตา อญฺญตรํ อารญฺญกํ ภิกฺขุํ ทิสฺวา วนฺทิตฺวา "ปฏิสรณํ โน ภนฺเต โหถาติ วทึสุ. เถโร "ตุมฺหากํ สีลสทิสํ ปฏิสรณํ นาม นตฺถิ, สพฺเพปิ ปญฺจ สีลานิ สมาทยถาติ อาห. เต "สาธูติ สมฺปฏิจฺฉิตฺวา สีลานิ สมาทยึสุ. อถ เน เถโร โอวทิ "อิทานิ ตุมฺเห สีลวนฺโต; ชีวิตเหตุปิ โว เนว สีลํ อติกฺกมิตพฺพํ, น มโนปโทโส กาตพฺโพติ. เต "สาธูติ สมฺปฏิจฺฉึสุ. อถ เต ชานปทา ตํ ฐานํ ปตฺวา อิโต จิโต จ ปริเยสมานา เต โจเร ทิสฺวา สพฺเพ ชีวิตา โวโรเปสุ. เต กาลํ กตฺวา เทวโลเก นิพฺพตฺตึสุ. โจรเชฏฺฐโก เชฏฺฐกเทวปุตฺโต อโหสิ. เต อนุโลมปฺปฏิโลมวเสน เอกํ พุทฺธนฺตรํ เทวโลเก สํสริตฺวา อิมสฺมึ พุทฺธุปฺปาเท สาวตฺถีนครทฺวาเร ปญฺจกุลสเต เกวฏฺฏคาเม นิพฺพตฺตึสุ. เชฏฺฐกเทวปุตฺโต เกวฏฺฏเชฏฺฐกสฺส เคเห ปฏิสนฺธึ คณฺหิ, อิตเร อิตเรสุ. เอวํ เตสํ เอกทิวเสเยว ปฏิสนฺธิคฺคหณญฺจ มาตุกุจฺฉิโต นิกฺขมนญฺจ อโหสิ. เกวฏฺฏเชฏฺฐโก "อตฺถิ นุ โข อิมสฺมึ คาเม อญฺเญปิ ทารกา อชฺช ชาตาติ ปริเยสาเปตฺวา เตสํ ชาตภาวํ สุตฺวา "เอเต มม ปุตฺตสฺส สหายกา ภวิสฺสนฺตีติ เตสํ โปสาวนิกํ ทาเปสิ.

เต สพฺเพปิ สหปํสุกีฬกา สหายกา หุตฺวา อนุปุพฺเพน วยปฺปตฺตา อเหสสุ. เตสํ เกวฏฺฏเชฏฺฐกปุตฺโต ยสโต จ เตชโต จ อคฺคปุริโส อโหสิ.

กปิโลปิ โข เอกํ พุทฺธนฺตรํ นิรเย ปจิตฺวา วิปากาวเสเสน ตสฺมึ กาเล อจิรวติยา สุวณฺณวณฺโณ ทุคฺคนฺธมุโข มหามจฺโฉ หุตฺวา นิพฺพตฺติ. อเถกทิวสํ เต สหายกา "มจฺเฉ พนฺธิสฺสามาติ ชาลาทีนิ คเหตฺวา นทิยํ ขิปึสุ. อถ เนสํ อนฺโตชาลํ โส มจฺโฉ ปาวิสิ. ตํ ทิสฺวา สพฺเพ เกวฏฺฏคามวาสิโน อุจฺจาสทฺทมกํสุ "ปุตฺตา โน ปฐมํ มจฺเฉ พนฺธนฺตา สุวณฺณมจฺฉํ พนฺธึสุ, อิทานิ โน ราชา ปหูตํ ธนํ ทสฺสตีติ. เตปิ โข สหายกา มจฺฉํ นาวาย ปกฺขิปิตฺวา นาวํ อุกฺขิปิตฺวา รญฺโญ สนฺติกํ อคมํสุ. รญฺญาปิ ตํ ทิสฺวาว "กึ เอตนฺติ วุตฺเต, "มจฺโฉ เทวาติ อาหํสุ. ราชา สุวณฺณวณฺณํ มจฺฉํ ทิสฺวา "สตฺถา เอตสฺส สุวณฺณการณํ ชานิสฺสตีติ มจฺฉํ คาหาเปตฺวา ภควโต สนฺติกํ อคมาสิ. มจฺเฉน มุเข วิวฏมตฺเตเยว, สกลเชตวนํ อติวิย ทุคฺคนฺธํ อโหสิ. ราชา สตฺถารํ ปุจฺฉิ "กสฺมา ภนฺเต มจฺโฉ สุวณฺณวณฺโณ ชาโต, กสฺมา จสฺส มุขโต ทุคฺคนฺโธ วายตีติ. "อยํ มหาราช กสฺสปสฺส ภควโต ปาวจเน กปิโล นาม ภิกฺขุ อโหสิ พหุสฺสุโต มหาปริวาโร, ลาภตณฺหาย อภิภูโต อตฺตโน วจนํ อคฺคณฺหนฺตานํ อกฺโกสกปริภาสโก กสฺสปภควโต สาสนํ โอสกฺกาเปสิ. โส เตน กมฺเมน อวีจิมฺหิ นิพฺพตฺติตฺวา

วิปากาวเสเสน อิทานิ มจฺโฉ ชาโต; ยํ ปน โส ทีฆรตฺตํ พุทฺธวจนํ วาเจสิ พุทฺธสฺส วณฺณํ กเถสิ, ตสฺส นิสฺสนฺเทน อิมํ สุวณฺณวณฺณํ ปฏิลภิ; ยํ ภิกฺขูนํ อกฺโกสกปริภาสโก อโหสิ, เตนสฺส มุขโต ทุคฺคนฺโธ วายติ; กถาเปมิ นํ มหาราชาติ. "กถาเปถ ภนฺเตติ. อถ นํ สตฺถา ปุจฺฉิ "ตฺวมสิ กปิโลติ. "อาม ภนฺเต อหํ กปิโลติ. "กุโต อาคโตสีติ. "อวีจิมหานิรยโต ภนฺเตติ. "เชฏฺฐภาติโก เต โสธโน กุหินฺติ. "ปรินิพฺพุโต ภนฺเตติ. "มาตา ปน เต สาธนี กหนฺติ. "นิรเย นิพฺพตฺตา ภนฺเตติ. "กนิฏฺฐภคินี เต ตาปนา กหนฺติ. "มหานิรเย นิพฺพตฺตา ภนฺเตติ. "อิทานิ ตฺวํ กหํ คมิสฺสสีติ. "อวีจิมหานิรยเมว ภนฺเตติ วตฺวา วิปฺปฏิสาราภิภูโต นาวํ สีเสน ปหริตฺวา ตาวเทว กาลํ กตฺวา นิรเย นิพฺพตฺติ. มหาชโน สํวิคฺโค อโหสิ โลมหฏฺฐชาโต.

อถ ภควา ตสฺมึ ขเณ สนฺนิปติตาย ปริสาย จิตฺตวารํ โอโลเกตฺวา ตํขณานุรูปํ ธมฺมํ เทเสตุํ

"ธมฺมจริยํ พฺรหฺมจริยํ เอตทาหุ วสุตฺตมนฺติ สุตฺตนิปาเต กปิลสุตฺตํ[๑] กเถตฺวา อิมา คาถา อภาสิ

"มนุชสฺส ปมตฺตจาริโน
ตณฺหา วฑฺฒติ มาลุวา วิย.
โส ปริปฺลวติ หุราหุรํ
ผลมิจฺฉํว วนสฺมึ วานโร.

๑. ปาลิยํ. "ธมฺมจริยสุตฺตนฺติ ทิสฺสติ. ฌ. ว. ขุ. ส. ๒๕/๓๗๙.

ยํ เอสา สหเต ชมฺมี ตณฺหา โลเก วิสตฺติกา,
โสกา ตสฺส ปวฑฺฒนฺติ, อภิวุฏฺฐํว วีรณํ,
โย เจตํ สหเต ชมฺมึ ตณฺหํ โลเก ทุรจฺจยํ,
โสกา ตมฺหา ปปตนฺติ อุทวินฺทุว โปกฺขรา.
ตํ โว วทามิ: ภทฺทํ โว, ยาวนฺเตตฺถ สมาคตา.
ตณฺหาย มูลํ ขนถ, อุสีรตฺโถว วีรณํ.
มา โว นฬํว โสโตว มาโร ภญฺชิ ปุนปฺปุนนฺติ.

ตตฺถ "ปมตฺตจาริโนติ: สติโวสฺสคฺคลกฺขเณน ปมาเทน ปมตฺตจาริสฺส ปุคฺคลสฺส เนว ฌานํ น วิปสฺสนามคฺคผลานิ วฑฺฒนฺติ. ยถา ปน รุกฺขํ สํสิพฺพนฺตี ปริโยนทฺธนฺตี ตสฺส วินาสาย มาลุวา ลตา วฑฺฒติ, เอวมสฺส ฉ ทฺวารานิ นิสฺสาย ปุนปฺปุนํ อุปฺปชฺชนโต ตณฺหา วฑฺฒตีติ อตฺโถ.

โส ปริปฺลวติ หุราหุรนฺติ: โส ตณฺหาคติโก ปุคฺคโล ภเว ภเว ปริปฺลวติ ธาวติ. ยถา กึ วิยาติ.[๑]

ผลมิจฺฉํว วนสฺมึ วานโรติ: ยถา รุกฺขผลํ อิจฺฉนฺโต วานโร วนสฺมึ ธาวติ, ตสฺส ตสฺส รุกฺขสฺส สาขํ คณฺหาติ, ตํ มุญฺจิตฺวา อญฺญํ คณฺหาติ, ตํปิ มุญฺจิตฺวา อญฺญํ คณฺหาติ "สาขํ อลภิตฺวา สนฺนิสินฺโนติ วตฺตพฺพตํ นาปชฺชติ; เอวเมว ตณฺหาคติโก ปุคฺคโล หุราหุรํ ธาวนฺโต "อารมฺมณํ อลภิตฺวา ตณฺหาย อปฺปวตฺตํ ปตฺโตติ วตฺตพฺพตํ นาปชฺชติ.

๑. "ยถา กินฺติ วา กึ วิยาติ วา วจเนน ภวิตพฺพํ.

ยนฺติ: ยํ ปุคฺคลํ เอสา ลามกภาเวน ชมฺมี วิสาหารตาย วิสปุปฺผตาย วิสผลตาย วิสปริโภคตาย รูปาทีสุ วิสตฺตตาย อาสตฺตตาย วิสตฺติกาติ สงฺขฺยํ คตา ฉทฺวาริกตณฺหา อภิภวติ; ยถา นาม วเน ปุนปฺปุนํ วสฺสนฺเตน เทเวน อภิวุฏฺฐํ วีรณติณํ วฑฺฒติ; เอวํ ตสฺส ปุคฺคลสฺส อนฺโต วฏฺฏมูลกา โสกา อภิวฑฺฒนฺตีติ อตฺโถ.

ทุรจฺจยนฺติ: โย ปน ปุคฺคโล เอตํ วุตฺตปฺปการํ อติกฺกมิตุํ ปชหิตุํ ทุกฺกรตาย ทุรจฺจยํ ตณฺหํ สหติ อภิภวติ, ตมฺหา ปุคฺคลา วฏฺฏมูลกา โสกา ปปตนฺติ; ยถา นาม โปกฺขเร ปทุมปตฺเต ปติตํ อุทกพินฺทุ น ปติฏฺฐาติ, เอวํ น ปติฏฺฐหนฺตีติ อตฺโถ.

ตํ โว วทามีติ: เตน การเณน อหํ ตุมฺเห วทามิ.

ภทฺทํ โวติ: ภทฺทํ ตุมฺหากํ โหตุ, มา อยํ กปิโล วิย วินาสํ ปาปุณิตฺถาติ อตฺโถ.

มูลนฺติ: อิมิสฺสา ฉทฺวาริกตณฺหาย อรหตฺตมคฺคญาเณน มูลํ ขนถ. กึ วิยาติ.

อุสีรตฺโถว วีรณนฺติ: ยถา อุสีเรน อตฺถิโก ปุริโส มหนฺเตน กุทฺทาเลน วีรณํ ขนติ, เอวมสฺสา มูลํ ขนถาติ อตฺโถ.

มา โว นฬํว โสโตว มาโร ภญฺชิ ปุนปฺปุนนฺติ: มา ตุมฺเห นทีโสเต ชาตํ นฬํ มหาเวเคน อาคโต นทีโสโต วิย กิเลสมาโร มรณมาโร เทวปุตฺตมาโร จ ปุนปฺปุนํ ภญฺชตูติ อตฺโถ.

เทสนาวสาเน ปญฺจสตาปิ เกวฏฺฏปุตฺตา สํเวคํ อาปชฺชิตฺวา ทุกฺขสฺสนฺตกิริยํ ปฏฺจยมานา สตฺถุ สนฺติเก ปพฺพชิตฺวา นจิรสฺเสว ทุกฺขสฺสนฺตํ กตฺวา สตฺถารา สทฺธึ อเนญฺชวิหารสมาปตฺติธมฺมปริโภเคน[๑] เอกปริโภคา อเหสุนฺติ.

กปิลมจฺฉวตฺถุ.

๒. สูกรโปติกาวตฺถุ. (๒๔๑)

"ยถาปิ มูเลติ อิมํ ธมฺมเทสนํ สตฺถา เวฬุวเน วิหรนฺโต เอกํ คูถสูกรโปติกํ อารพฺภ กเถสิ.

เอกสฺมึ กิร ทิวเส สตฺถา ราชคหํ ปิณฺฑาย ปวิสนฺโต เอกํ สูกรโปติกํ ทิสฺวา สิตํ ปาตฺวากาสิ. ตสฺส สิตํ กโรนฺตสฺส มุขวิวรวินิคฺคตํ ทสฺสโนภาสมณฺฑลํ ทิสฺวา อานนฺทตฺเถโร "โก นุ โข ภนฺเต เหตุ, โก ปจฺจโย สิตสฺส ปาตุกมฺมายาติ สิตการณํ ปุจฺฉิ. อถ นํ สตฺถา อาห "ปสฺสิเสตํ อานนฺท สูกรโปติกนฺติ. "อาม ภนฺเตติ. "เอสา กกุสนฺธสฺส ภควโต สาสเน เอกาย อาสนสาลาย สามนฺตา กุกฺกุฏี อโหสิ, สา เอกสฺส โยคาวจรสฺส วิปสฺสนากมฺมฏฺฐานํ สชฺฌายนฺตสฺส ธมฺมโฆสํ สุตฺวา ตโต จุตา ราชกุเล นิพฺพตฺติตฺวา อุพฺพรี นาม ราชธีตา อโหสิ, สา

๑. "อาเนญฺชวิหารสมาปตฺติธมฺมปริโภเคนาติ ปาเฐน ภวิตพฺพํ. ฌ. ว.

อปรภาเค สรีรวลญฺชนฏฺฐานํ ปวิฏฺฐา ปุพฺพกราสึ ทิสฺวา ตตฺถ ปุพฺพกสญฺญํ อุปฺปาเทตฺวา ปฐมชฺฌานํ ปฏิลภิ, สา ตตฺถ ยาวตายุกํ ฐตฺวา ตโต จุตา พฺรหฺมโลเก นิพฺพตฺติ, ตโต จวิตฺวา จ ปน คติวเสน อาลุลมานา อิทานิ สูกรโยนิยํ นิพฺพตฺติ; อิทํ การณํ ทิสฺวา มยา สิตํ ปาตุกตนฺติ. ตํ สุตฺวา อานนฺทตฺเถรปฺปมุขา ภิกฺขู มหนฺตํ สํเวคํ ปฏิลภึสุ. สตฺถา เตสํ สํเวคํ อุปฺปาเทตฺวา ราคตณฺหาย อาทีนวํ ปกาเสนฺโต อนฺตรวีถิยํ ฐิตโกว อิมา คาถา อภาสิ

"ยถาปิ มูเล อนุปทฺทเว ทฬฺเห
ฉินฺโนปิ รุกฺโข ปุนเรว รูหติ,
เอวมฺปิ ตณฺหานุสเย อนูหเต
นิพฺพตฺตตี ทุกฺขมิทํ ปุนปฺปุนํ.

ยสฺส ฉตฺตึสติโสตา มนาปสฺสวนา ภุสา,
มหา วหนฺติ ทุทฺทิฏฺฐึ สงฺกปฺปา ราคนิสฺสิตา.
สวนฺติ สพฺพธี โสตา ลตา อุพฺภิชฺช ติฏฺฐติ,
ตญฺจ ทิสฺวา ลตํ ชาตํ มูลํ ปญฺญาย ฉินฺทถ.

สริตานิ สิเนหิตานิ จ
โสมนสฺสานิ ภวนฺติ ชนฺตุโน,
เต สาตสิตา สุเขสิโน,
เต เว ชาติชรูปคา นรา.
ตสิณาย ปุรกฺขตา ปชา

ปริสปฺปนฺติ สโสว พาธิโต[๑] ,
สํโยชนสงฺคสตฺตา[๒]
ทุกฺขมุเปนฺติ ปุนปฺปุนํ จิราย.
ตสิณาย ปุรกฺขตา ปชา
ปริสปฺปนฺติ สโสว พาธิโต[๑] .
ตสฺมา ตสิณํ วิโนทเย ภิกฺขุ[๓]
อากงฺขํ[๔] วิราคมตฺตโนติ.

ตตฺถ "มูเลติ: [ยสฺส รุกฺขสฺส] จตูสุ ทิสาสุ เหฏฺฐา จ อุชุกเมว คเต ปญฺจวิเธ มูเล เฉทนผาลนวิชฺฌนาทีนํ เกนจิ อุปทฺทเวน อนุปทฺทเว ถิรปตฺตตาย ทฬฺเห [โส] รุกฺโข อุปริจฺฉินฺโนปิ สาขานุสาขานํ วเสน ปุนเทว รุหติ; เอวเมว ฉทฺวาริกาย ตณฺหาย อนุสเย อรหตฺตมคฺคญาเณน อนูหเต อสมุจฺฉินฺเน, ตสฺมึ ตสฺมึ ภเว ชาติอาทิเภทํ อิทํ ทุกฺขํ ปุนปฺปุนํ นิพฺพตฺตติเยวาติ อตฺโถ.

ยสฺสาติ: ยสฺส ปุคฺคลสฺส อิติ อชฺฌตฺติกสฺสุปาทาย อฏฺฐารส ตณฺหาวิจริตานิ พาหิรสฺสุปาทาย อฏฺฐารส ตณฺหาวิจริตานีติ อิเมสํ ตณฺหาวิจริตานํ วเสน ฉตฺตึสติยา[๕] โสเตหิ สมนฺนาคตา มนาเปสุ รูปาทีสุ อาสวติ ปวตฺตตีติ มนาปสฺสวนา ตณฺหา ภุสา พลวตี โหติ, ตํ ปุคฺคลํ วิปนฺนญฺาณตาย ทุทฺทิฏฺฐึ ปุนปฺปุนํ อุปฺปชฺชนโต มหนฺตภาเวน มหา หุตฺวา ฌานํ วา

๑. ม. พนฺธิโต. ๒. ม. สํโยชนสงฺคสตฺตกา. ๓. ม. ภิกฺขูตินฺตฺถิ. ๔. ม. อากงฺขนฺต.
๕. อภิ. วิ. ๓๕/๕๓๐.

วิปสฺสนํ วา อนิสฺสาย ราคนิสฺสิตา สงฺกปฺปา วหนฺตีติ อตฺโถ.

สวนฺติ สพฺพธี โสตาติ: อิเม ตณฺหาโสตา จกฺขุทฺวาราทีนํ วเสน สพฺเพสุ รูปาทีสุ อารมฺมเณสุ สวนโต สพฺพาปิ รูปตณฺหา ฯเปฯ ธมฺมตณฺหาติ สพฺพภเวสุ วา สวนโต สพฺพธิ สวนฺติ นาม.

ลตาติ: ปลิเวฐนตฺเถน สํสิพฺพนตฺเถน จ ลตา วิยาติ ลตา.

อุพฺภิชฺช ติฏฺฐตีติ: ฉหิ ทฺวาเรหิ อุปฺปชฺชิตฺวา รูปาทีสุ อารมฺมเณสุ ติฏฺฐติ.

ตญฺจ ทิสฺวาติ: ตํ ปน ตณฺหาลตํ "เอตฺเถสา ตณฺหา อุปฺปชฺชมานา อุปฺปชฺชตีติ ชาตฏฺฐานวเสน ทิสฺวา.

ปญฺญายาติ: สตฺเถน วเน ชาตํ ลตํ วิย มคฺคปฺปญฺญาย มูเล ฉินฺทถาติ อตฺโถ.

สริตานีติ: อนุสฏานิ ปยาตานิ.

สิเนหิตานีติ: จีวราทีสุ ปวตฺตสิเนหวเสน สิเนหิตานิ จ, ตณฺหาสิเนหมกฺขิตานีติ อตฺโถ.

โสมนสฺสานีติ: ตณฺหาวสิกสฺส ชนฺตุโน เอวรูปานิ โสมนสฺสานิ ภวนฺติ.

เต สาตสิตาติ: เต ตณฺหาวสิกา ปุคฺคลา สาตนิสฺสิตา สุขนิสฺสิตาว หุตฺวา สุเขสิโน สุขปริเยสิโน ภวนฺติ.

เต เวติ: เย เอวรูปา นรา, เต ชาติชราพฺยาธิมรณานิ อุปคจฺฉนฺติเยวาติ ชาติชรูปคา นาม โหนฺติ.

ปชาติ: อิเม สตฺตา ตาสกรเณน ตสิณาติ สงฺขํ คตาย ตณฺหาย ปุรกฺขตา ปริวาริตา หุตฺวา.

พาธิโตติ: ลุทฺทเกน อรญฺเญ พทฺโธ สโส วิย ปริสปฺปนฺติ ภายนฺติ.

สํโยชนสงฺคสตฺตาติ: ทสวิเธน สํโยชเนน เจว สตฺตวิเธน ราคสงฺคาทินา จ สตฺตา พทฺธา ตสฺมึ วา ลคฺคา หุตฺวา.

จิรายาติ: จิรํ ทีฆมทฺธานํ ปุนปฺปุนํ ชาติอาทิกํ ทุกฺขํ อุปคจฺฉนฺตีติ อตฺโถ.

ตสฺมาติ: ยสฺมา ตสิณาย ปุรกฺขตา ปลิเวฐิตา สตฺตา, ตสฺมา อตฺตโน วิราคํ ราคาทิวิคมนํ นิพฺพานํ ปฏฺเฐนฺโต อากงฺขมาโน ภิกฺขุ อรหตฺตมคฺเคเนว ตํ ตสิณํ วิโนทเย ปนุทิตฺวา นีหริตฺวา ฉฑฺเฑยฺยาติ อตฺโถ.

เทสนาวสาเน พหู โสตาปตฺติผลาทีนิ ปาปุณึสุ.

สาปิ โข สูกรโปติกา ตโต จวิตฺวา สุวณฺณภูมิยํ ราชกุเล นิพฺพตฺติ, ตโต จุตา ตเถว พาราณสิยํ นิพฺพตฺติ, ตโต จวิตฺวา สุปฺปารกปฏฺฏเน อสฺสวาณิชเคเห นิพฺพตฺติ, ตโต จุตา คาวิรปฏฺฏเน นาวิกสฺส เคเห นิพฺพตฺติ, ตโต จุตา อนุราธปุเร อิสฺสรเคเห นิพฺพตฺติ, ตโต จุตา ตสฺเสว ทกฺขิณาย ทิสาย เภกฺกนฺตคาเม[๑] สุมนสฺส นาม กุฏุมฺพิกสฺส เคเห ธีตา นาเมน สุมนา นาม หุตฺวา นิพฺพตฺติ. อถสฺสา ปิตา, ตสฺมึ คาเม

๑. สี. ม. ยุ. โภกฺกนฺตคาเม.

ฉฑฺฑิเต, ทีฆวาปีรฏฺจํ คนฺตฺวา มหามุนิคาเม นาม วสิ. ตตฺถ นํ ทุฏฺจคามณีรญฺโญ อมจฺโจ ลกุณฺฏกอติมฺพโร นาม เกนจิเทว กรณีเยน คโต ทิสฺวา มหนฺตํ มงฺคลํ กตฺวา ตํ อาทาย มหาปุญฺณคามํ คโต. อถ นํ โกฏิปพฺพตมหาวิหารวาสี มหาอตุลตฺเถโร[๑] นาม ตตฺถ ปิณฺฑาย จรนฺโต ตสฺสา เคหทฺวาเร ฐิโต ทิสฺวา ภิกฺขูหิ สทฺธึ กเถสิ "อาวุโส สูกรโปติกา นาม ลกุณฺฏกอติมฺพรมหามตฺตสฺส ภริยาภาวํ ปตฺตา, อโห อจฺฉริยนฺติ. สา ตํ กถํ สุตฺวา อตีตภเว อุคฺฆาเฏตฺวา ชาติสฺสรญฺญาณํ ปฏิลภิ. ตํขณํเยว อุปฺปนฺนสํเวคา สามิกํ ยาจิตฺวา มหนฺเตน อิสฺสริเยน ปญฺจพลกตฺเถรีนํ สนฺติเก ปพฺพชิตฺวา ติสฺสมหาวิหาเร มหาสติปฏฺฐานสุตฺตกถํ สุตฺวา โสตาปตฺติผเล ปติฏฺจหิ, ปจฺฉา ทมิฬมทฺทเน กเต, มาตาปิตูนํ วสนฏฺจานํ เภกฺกนฺตคามเมว คนฺตฺวา ตตฺถ วสนฺตี กลฺลกมหาวิหาเร อาสีวิสูปมสุตฺตํ สุตฺวา อรหตฺตํ ปาปุณิ. สา ปรินิพฺพานทิวเส ภิกฺขุนีหิ ปุจฺฉิตา ภิกฺขุนีสงฺฆสฺส สพฺพํ อิมํ ปวตฺตึ นิรนฺตรํ กเถตฺวา สนฺนิปติตสฺส ภิกฺขุสงฺฆสฺส มชฺเฌ มณฺฑลารามวาสินา ธมฺมปทภาณกมหาติสฺสตฺเถเรน สทฺธึ สํสนฺเทตฺวา "อหํ ปุพฺเพ มนุสฺสโยนิโต จุตา กุกฺกุฏี หุตฺวา ตตฺถ เสนสฺส สนฺติกา สีสจฺเฉทํ ปตฺวา ราชคเห นิพฺพตฺตา ปริพฺพาชิกาสุ ปพฺพชิตฺวา ปฐมชฺฌานภูมิยํ นิพฺพตฺตา ตโต จุตา เสฏฺฐิกุเล นิพฺพตฺตา นจิรสฺเสว จวิตฺวา สูกรโยนึ คนฺตฺวา ตโต จุตา สุวณฺณภูมึ ตโต พาราณสึ ตโต สุปฺปารกปฏฺฏนํ

๑. ม. มหาอนุรุทฺธตฺเถโร.

ตโต คาวิรปฏฺฏนํ ตโต อนุราธปุรํ ตโต เภกฺกนฺตคามนฺติ เอวํ สมวิสเม เตรส[๑] อตฺตภาเว ปตฺวา อิทานิ อุกฺกฏฺเฐ ชาตา, สพฺเพปิ อปฺปมาเทน สมฺปาเทถาติ วตฺวา จตสฺโส ปริสา สํเวเชตฺวา ปรินิพฺพายีติ.

สูกรโปติกาวตฺถุ.

๓. วิพฺภนฺตกวตฺถุ. (๒๔๒)

"โย นิพฺพนฏฺโฐติ อิมํ ธมฺมเทสนํ สตฺถา เวฬุวเน วิหรนฺโต เอกํ วิพฺภนฺตกํ อารพฺภ กเถสิ.

เอโก[๒] กิร มหากสฺสปตฺเถรสฺส สทฺธิวิหาริโก หุตฺวา จตฺตาริ ฌานานิ อุปฺปาเทตฺวาปิ อตฺตโน มาตุลสฺส สุวณฺณการสฺส เคเห วิสภาครูปารมฺมณํ ทิสฺวา ตตฺถ ปฏิพทฺธจิตฺโต วิพฺภมิ. อถ นํ มนุสฺสา อลสภาเวน กมฺมํ กาตุํ อนิจฺฉนฺตํ เคหา นีหรึสุ. โส ปาปมิตฺตสํสคฺเคน โจรกมฺเมน ชีวิตํ กปฺเปนฺโต วิจริ. อถ นํ เอกทิวสํ คเหตฺวา ปจฺฉาพาหุํ คาฬฺหพนฺธนํ พนฺธิตฺวา จตุกฺเก จตุกฺเก กสาหิ ตาเลนฺตา อาฆาตํ[๓] นยึสุ. เถโร ปิณฺฑาย จริตุํ ปวิสนฺโต ตํ ทกฺขิณทฺวาเรน นีหริยมานํ ทิสฺวา พนฺธนํ สิถิลํ กาเรตฺวา "ปุพฺเพ ตยา ปริจิตํ กมฺมฏฺฐานํ ปุน อาวชฺเชหีติ

๑. ทฺวาทเสว. ๒. ยุ. เอโส. ๓. อาฆาตนนฺติ ยุตฺตตรํ.

อาห. โส เตน โอวาเทน สตุปฺปาทํ ลภิตฺวา ปุน จตฺตฺถชฺฌานํ นิพฺพตฺเตสิ. อถ นํ อาฆาตนํ เนตฺวา "ฆาเตสฺสามาติ สูเล อุตฺตาเสสส. โส น ภายติ น สนฺตสติ. อถสฺส ตสฺมึ ตสฺมึ ทิสาภาเค ฐิตา มนุสฺสา อสิสตฺติโตมราทีนิ อาวุธานิ อุกฺขิปิตฺวาปิ ตํ อสนฺตสนฺตเมว ทิสฺวา "ปสฺสถ โภนฺโต อิมํ ปุริสํ, อเนกสตานํปิ อาวุธหตฺถานํ ปุริสานํ มชฺเฌ เนวจฺฉมฺภติ น เวธติ, อโห อจฺฉริยนฺติ อจฺฉริยพฺภูตชาตา มหานาทํ นทิตฺวา รญฺโญ ตํ ปวตฺตึ อาโรเจสส. ราชา ตํ การณํ สุตฺวา "วิสฺสชฺเชถ นนฺติ วตฺวา[๑] สตฺถุ สนฺติกํปิ คนฺตฺวา ตมตฺถํ อาโรเจสิ.[๒] สตฺถา โอภาสํ ผริตฺวา ตสฺส ธมฺมํ เทเสนฺโต อิมํ คาถมาห.

"โย นิพฺพนฏฺโฐ วนาธิมุตฺโต
วนมุตฺโต วนเมว ธาวติ,
ตํ ปุคฺคลเมว ปสฺสถ:
มุตฺโต พนฺธนเมว ธาวตีติ.

ตสฺสตฺโถ: "โย ปุคฺคโล คิหิภาเว อาลยสงฺขาตํ วนฏฺฐํ ฉฑฺเฑตฺวา ปพฺพชิตตาย นิพฺพนฏฺโฐ วิหารสงฺขาเต ตโปวเน อธิมุตฺโต ฆราวาสพนฺธนสงฺขาตา ตณฺหาวนา มุตฺโต หุตฺวา ปุน ตํ ฆราวาสพนฺธนํ ตณฺหาวนเมว ธาวติ, เอวนฺตํ ปุคฺคลํ ปสฺสถ; เอโส ฆราวาสพนฺธนโต มุตฺโต ปุน ฆราวาสพนฺธนเมว ธาวตีติ.

๑. สี. ม. ยุ. อาห. ๒. สี. ม. ยุ. อาโรจยึสุ.

อิมํ ธมฺมเทสนํ สุตฺวา โส ราชปุริสานมนฺตเร สูลคฺเค นิสินฺโนว อุทยพฺพยํ ปฏฺฐเปตฺวา ติลกฺขณํ อาโรเปตฺวา สงฺขาเร สมฺมสนฺโต โสตาปตฺติผลํ ปตฺวา สุมาปตฺติสุขํ อนุภวนฺโต เวหาสํ อุปฺปติตฺวา อากาเสเนว สตฺถุ สนฺติกํ อาคนฺตฺวา สตฺถารํ วนฺทิตฺวา ปพฺพชิตฺวา สราชิกาย ปริสาย มชฺเฌเยว อรหตฺตํ ปาปุณีติ.

วิพฺภนฺตกวตฺถุ.

๔. พนฺธนาคารวตฺถุ. (๒๔๓)

"น ตํ ทฬฺหนฺติ อิมํ ธมฺมเทสนํ สตฺถา เชตวเน วิหรนฺโต พนฺธนาคารํ อารพฺภ กเถสิ.

เอกสฺมึ กิร กาเล พหู สนฺธิจฺเฉทกปนฺถฆาตกมนุสฺสฆาตเก โจเร อาเนตฺวา โกสลรญฺโญ ทสฺเสสุ. เต ราชา อนฺทุพนฺธน-รชฺชุพนฺธนสงฺขลิกพนฺธเนหิ พนฺธาเปสิ. ตึสมตฺตาปิ โข ชานปทา ภิกฺขู สตฺถารํ ทฏฺฐุกามา อาคนฺตฺวา ทิสฺวา วนฺทิตฺวา ปุนทิวเส สาวตฺถิยํ ปิณฺฑาย จรนฺตา พนฺธนาคารํ คนฺตฺวา เต โจเร ทิสฺวา ปิณฺฑปาตปฺปฏิกฺกนฺตา สายณฺหสมเย ตถาคตํ อุปสงฺกมิตฺวา "ภนฺเต อชฺช อมฺเหหิ ปิณฺฑาย จรนฺเตหิ พนฺธนาคาเร พหู โจรา อนฺทุพนฺธนาทีหิ พทฺธา มหาทุกฺขํ อนุภวนฺตา ทิฏฺฐา, เต ตานิ พนฺธนานิ ฉินฺทิตฺวา ปลายิตุํ น สกฺโกนฺติ; อตฺถิ นุ

โข ภนฺเต เตหิ พนฺธเนหิ ถิรตรํ อญฺญํ พนฺธนํ นามาติ ปุจฺฉึสุ. สตฺถา "ภิกฺขเว กึพนฺธนานิ นาเมตานิ: ยํ ปเนตํ ธนธญฺญปุตฺต-ทาราทีสุ ตณฺหาสงฺขาตํ กิเลสพนฺธนํ, เอตํ เอเตหิ สตคุเณน สหสฺสคุเณน สตสหสฺสคุเณน ถิรตรํ, เอวํ มหนฺตํปิ ปเนตํ ทุจฺฉินฺทิยํ พนฺธนํ โปราณกปณฺฑิตา ฉินฺทิตฺวา หิมวนฺตํ ปวิสิตฺวา ปพฺพชึสูติ วตฺวา อตีตํ อาหริ:

"อตีเต พาราณสิยํ พฺรหฺมทตฺเต รชฺชํ กาเรนฺเต, โพธิสตฺโต เอกสฺมึ ทุคฺคตคหปติกุเล นิพฺพตฺติ. ตสฺส วยปฺปตฺตสฺส ปิตา กาลมกาสิ. โส ภตึ กตฺวา มาตรํ โปเสสิ. อถสฺส มาตา อนิจฺฉมานสฺเสว เอกํ กุลธีตรํ เคเห กตฺวา อปรภาเค กาลมกาสิ. ภริยายปิสฺส กุจฺฉิยํ คพฺโภ ปติฏฺฐหิ. โส คพฺภสฺส ปติฏฺฐิตภาวํ อชานนฺโตว "ภทฺเท ตฺวํ ภตึ กตฺวา ชีว, อหํ ปพฺพชิสฺสามีติ อาห. "สามิ นนุ คพฺโภ เม ปติฏฺฐิโต, มยิ วิชาตาย, ทารกํ ทิสฺวา ปพฺพชิสฺสสีติ อาห. โส "สาธูติ สมฺปฏิจฺฉิตฺวา ตสฺสา วิชาตกาเล "ภทฺเท ตฺวํ โสตฺถินา วิชาตา, อิทานาหํ ปพฺพชิสฺสามีติ อาปุจฺฉิ. อถ นํ สา "ปุตฺตกสฺส เต ตาว ถนปานโต อปคมนกาลํ อาคเมหีติ วตฺวา ปุน คพฺภํ คณฺหิ. โส จินฺเตสิ "อิมํ สมฺปฏิจฺฉาเปตฺวา คนฺตุํ น สกฺกา, อิมิสฺสา อนาจิกฺขิตฺวาว ปลายิตฺวา ปพฺพชิสฺสามีติ. โส ตสฺสา อนาจิกฺขิตฺวาว รตฺติภาเค อุฏฺฐาย ปลายิ. อถ นํ นครคุตฺติกา อคฺคเหสส. โส "อหํ สามิ มาตุโปสโก นาม, วิสฺสชฺเชถ มนฺติ

อตฺตานํ วิสฺสชฺเชตฺวา เอกสฺมึ ฐาเน วสิตฺวา หิมวนฺตํ ปวิสิตฺวา อิสิปพฺพชฺชํ ปพฺพชิตฺวา อภิญฺญา จ สมาปตฺติโย จ นิพฺพตฺเตตฺวา ฌานกีฬาย กีฬนฺโต วิหาสิ. โส ตตฺถ วสนฺโตเยว "เอวรูปํปิ นาม เม ทุจฺฉินฺทิยํ ปุตฺตทารพนฺธนํ กิเลสพนฺธนํ ฉินฺนนฺติ อุทานํ อุทาเนสิ.

สตฺถา อิมํ อตีตํ อาหริตฺวา เตน อุทานิตํ อุทานํ ปกาเสนฺโต. อิมา คาถา อภาสิ.

"น ตํ ทฬฺหํ พนฺธนมาหุ ธีรา,
ยทายสํ ทารุชปพฺพชญฺจ.
สารตฺตรตฺตา มณิกุณฺฑเลสุ
ปุตฺเตสุ ทาเรสุ จ ยา อเปกฺขา,
เอตํ ทฬฺหํ พนฺธนมาหุ ธีรา
โอหารินํ สิถิลทุปฺปมุญฺจํ.
เอตํปิ เฉตฺวาน ปริพฺพชนฺติ
อนเปกฺขิโน กามสุขํ ปหายาติ.

ตตฺถ "ธีราติ: พุทฺธาทโย ปณฺฑิตปุริสา อยสงฺขลิกสงฺขาตํ อยสา นิพฺพตฺตํ อายสํ อนฺทุพนฺธนสงฺขาตํ ทารุชํ ปพฺพชติเณหิ วา อญฺเญหิ วา วากาทีหิ รชฺชุ กตฺวา กตํ รชฺชุพนฺธนํ [ตํ]y อสิอาทีหิ ฉินฺทิตุํ สกฺกุเณยฺยภาเวน `ถิรนฺติ น วทนฺตีติ อตฺโถ.

สารตฺตรตฺตาติ: สารตฺตา หุตฺวา รตฺตา. พหลราครตฺตาติ อตฺโถ.

มณิกุณฺฑเลสูติ: มณีสุ จ กุณฺฑเลสุ จ, มณิจิตฺเตสุ วา กุณฺฑเลสุ.

เอตํ ทฬฺหนฺติ: เย มณิกุณฺฑเลสุ สารตฺตรตฺตา, เตสํเยว โส ราโค, ยา จ ปุตฺตทาเรสุ อเปกฺขา ตณฺหา, เอตํ กิเลสมยํ พนฺธนํ ปณฺฑิตปุริสา ทฬฺหนฺติ วทนฺติ.

โอหารินนฺติ: อากฑฺฒิตฺวา จตูสุ อปาเยสุ ปาตนโต อวหรติ เหฏฺฐา หรตีติ โอหารินํ.

สิถิลนฺติ: พนฺธนฏฺฐาเน ฉวิจมฺมมํสานิ น ฉินฺทติ โลหิตํ น นีหรติ พนฺธนภาวํปิ อชานาเปตฺวา ถลปถชลปถาทีสุ กมฺมานิ กาตุํ เทตีติ สิถิลํ.

ทุปฺปมุญฺจนฺติ: โลภวเสน หิ เอกวารํปิ อุปฺปนฺนํ กิเลสพนฺธนํ พนฺธนฏฺฐานโต กจฺฉโป วิย ทุมฺโมจิยํ โหตีติ ทุปฺปมุญฺจํ.

เอตํปิ เฉตฺวานาติ: เอตํ เอวํ ทฬฺหํปิ กิเลสพนฺธนํ ญาณขคฺเคน ฉินฺทิตฺวา อนเปกฺขิโน หุตฺวา กามสุขํ ปหาย ปริพฺพชนฺติ ปกฺกมนฺติ, ปพฺพชนฺตีติ อตฺโถ.

เทสนาวสาเน พหู โสตาปตฺติผลาทีนิ ปาปุณึสูติ.

พนฺธนาคารวตฺถุ.

๑. "โยติ ปเทน ภวิตพฺพํ.

๕. เขมาวตฺถุ. (๒๔๔)

"เย ราครตฺตาติ อิมํ ธมฺมเทสนํ สตฺถา เวฬุวเน วิหรนฺโต เขมนฺนาม รญฺโญ พิมฺพิสารสฺส อคฺคมเหสึ อารพฺภ กเถสิ.

สา กิร ปทุมุตฺตรปาทมูเล ปตฺถิตปฺปตฺถนา อติวิย อภิรูปา ปาสาทิกา อโหสิ. "สตฺถา กิร รูปสฺส โทสํ กเถตีติ สุตฺวา ปน สตฺถุ สนฺติกํ คนฺตุํ น อิจฺฉิ. ราชา ตสฺสา รูปมทมตฺตภาวํ ญตฺวา เวฬุวนวณฺณปฺปฏิสํยุตฺตานิ คีตานิ กาเรตฺวา นฏาทีนํ ทาเปสิ. เตสํ ตานิ คายนฺตานํ สุตฺวา ตสฺสา เวฬุวนํ อทิฏฺฐปุพฺพํ วิย อสฺสุตปุพฺพํ วิย จ อโหสิ. สา "กตรํ อุยฺยานํ สนฺธาย คายถาติ ปุจฺฉิตฺวา, "เทวิ ตุมฺหากํ เวฬุวนุยฺยานเมวาติ วุตฺเต, อุยฺยานํ คนฺตุกามา อโหสิ. สตฺถา ตสฺสา อาคมนํ ญตฺวา ปริสมชฺเฌ นิสีทิตฺวา ธมฺมํ เทเสนฺโตว ตาลวณฺฏํ อาทาย อตฺตโน ปสฺเส ฐตฺวา วีชมานํ อภิรูปํ อิตฺถึ นิมฺมินิ. เขมาปิ เทวี ปวิสมานาว ตํ อิตฺถึ ทิสฺวา "สมฺมาสมฺพุทฺโธ รูปสฺส โทสํ กเถตีติ วทนฺติ, อยญฺจสฺส สนฺติเก อิตฺถี วีชมานา ฐิตา, อหํ อิมิสฺสา กลภาคํปิ น อุเปมิ, น มยา อีทิสํ อิตฺถีรูปํ ทิฏฺฐปุพฺพํ, สตฺถารํ อภูเตน อพฺภาจิกฺขนฺติ มญฺเญติ จินฺเตตฺวา ตถาคตสฺส กถาสทฺทํปิ อนิสาเมตฺวา ตเมว อิตฺถึ โอโลกยมานา อฏฺฐาสิ. สตฺถา ตสฺสา ตสฺมึ รูเป อุปฺปนฺนพหุมานตํ ญตฺวา ตํ รูปํ ปฐมวยาทิวเสน ทสฺเสนฺโต เหฏฺฐา วุตฺตนเยเนว ปริโยสาเน อฏฺฐิมตฺตาวสานํ กตฺวา ทสฺเสสิ. เขมา ตํ ทิสฺวา "เอวรูปํปิ

นาม ตํ รูปํ มุหุตฺเตเนว ขยวยํ ปตฺตํ, นตฺถิ วต อิมสฺมึ รูเป สาโรติ จินฺเตสิ. สตฺถา ตสฺสา จิตฺตวารํ โอโลเกตฺวา "เขเม ตฺวํ `อิมสฺมึ รูเป สาโร อตฺถีติ จินฺเตสิ ปสฺสทานิสฺส นิสฺสารภาวนฺติ วตฺวา อิมํ คาถมาห

"อาตุรํ อสุจึ ปูตึ ปสฺส เขเม สมุสฺสยํ
อุคฺฆรนฺตํ ปคฺฆรนฺตํ พาลานํ อภิปตฺถิตนฺติ.

สา คาถาปริโยสาเน โสตาปตฺติผเล ปติฏฺฐหิ. อถ นํ สตฺถา "เขเม อิเม สตฺตา ราครตฺตา โทสทุฏฺฐา โมหมูฬฺหา อตฺตโน ตณฺหาโสตํ สมติกฺกมิตุํ น สกฺโกนฺติ ตตฺเถว ลคฺคนฺตีติ วตฺวา ธมฺมํ เทเสนฺโต อิมํ คาถมาห

"เย ราครตฺตานุปตนฺติ โสตํ
สยํ กตํ มกฺกฏโกว ชาลํ.
เอตมฺปิ เฉตฺวาน วชนฺติ ธีรา
อนเปกฺขิโน สพฺพทุกฺขํ ปหายาติ.

ตตฺถ "มกฺกฏโกว ชาลนฺติ: ยถา นาม มกฺกฏโก สุตฺตชาลํ กตฺวา มชฺฌฏฺฐาเน นาภิมณฺฑเล นิปนฺโน ปริยนฺเต ปติตํ ปฏงฺคํ วา มกฺขิกํ วา เวเคน คนฺตฺวา วิชฺฌิตฺวา ตสฺส รสํ ปิวิตฺวา ปุนาคนฺตฺวา ตสฺมึเยว ฐาเน นิปชฺชติ; เอวเมว เย สตฺตา ราครตฺตา โทสทุฏฺฐา โมหมูฬฺหา, สยํ กตํ ตณฺหาโสตํ อนุปตนฺติ เต ตํ สมติกฺกมิตุํ น สกฺโกนฺติ; เอวํ ทุรติกฺกมํ.

เอตมฺปิ เฉตฺวาน วชนฺติ ธีราติ: ปณฺฑิตา เอตํ พนฺธนํ ฉินฺทิตฺวา อนเปกฺขิโน นิราลยา หุตฺวา อรหตฺตมคฺเคน สพฺพทุกฺขํ ปหาย วชนฺติ คจฺฉนฺตีติ อตฺโถ.

เทสนาวสาเน เขมา อรหตฺเต ปติฏฺฐหิ. มหาชนสฺสาปิ สาตฺถิกา เทสนา อโหสิ. สตฺถา ราชานํ อาห "มหาราช เขมาย ปพฺพชิตุํ วา ปรินิพฺพายิตุํ วา วฏฺฏตีติ. "ภนฺเต ปพฺพาเชถ นํ, อลํ ปรินิพฺพาเนนาติ. สา ปพฺพชิตฺวา อคฺคสาวิกา อโหสีติ.

เขมาวตฺถุ.

๖. อุคฺคเสนเสฏฺฐิปุตฺตวตฺถุ. (๒๔๕)

"มุญฺจ ปุเรติ อิมํ ธมฺมเทสนํ สตฺถา เวฬุวเน วิหรนฺโต อุคฺคเสนํ อารพฺภ กเถสิ.

ปญฺจสตา กิร นาฏกา สํวจฺฉเร วา ฉมฺมาเส วา สมฺปตฺเต, ราชคหํ คนฺตฺวา รญฺโญ สตฺตาหํ สมชฺชํ กตฺวา พหุํ หิรญฺญสุวณฺณํ ลภนฺติ, อนฺตรนฺตเร อุกฺเขปทายานํ ปริยนฺโต นตฺถิ. มหาชโน มญฺจาทีสุ[๑] ฐตฺวา สมชฺชํ โอโลเกสิ. อเถกา ลงฺฆธีตา วํสํ อภิรุยฺห ตสฺส อุปริ ปริวตฺติตฺวา ตสฺส ปริยนฺเต อากาเส

๑. สี. ม. ยุ. มญฺจาติมญฺจาทีสุ.

จงฺกมมานา นจฺจติ เจว คายติ จ. ตสฺมึ สมเย อุคฺคเสโน
นาม เสฏฺฐิปุตฺโต สหายเกน สทฺธึ มญฺจาติมญฺเจ ฐิโต ตํ
โอโลเกตฺวา ตสฺสา หตฺถปาทวิกฺเขปาทีสุ อุปฺปนฺนสิเนโห เคหํ
คนฺตฺวา "ตํ ลภนฺโต ชีวิสฺสามิ, อลภนฺตสฺส เม, อิเธว มรณนฺติ
อาหารุปจฺเฉทํ กตฺวา มญฺจเก นิปชฺชิ; มาตาปิตูหิ "ตาต กินฺเต
รุชฺชตีติ ปุจฺฉิโตปิ "ตํ เม นฏธีตรํ ลภนฺตสฺส, ชีวิตํ อตฺถิ,
อลภนฺตสฺส เม, อิเธว มรณนฺติ วตฺวา, "ตาต มา เอวํ กริ,
อญฺญํ เต อมฺหากํ กุลสฺส จ โภคานญฺจ อนุรูปํ กุมาริกํ
อาเนสฺสามาติ วุตฺเตปิ, ตเถว วตฺวา นิปชฺชิ. อถสฺส ปิตา พหุํ
ยาจิตฺวาปิ ตํ สญฺญาเปตุํ อสกฺโกนฺโต นฏกสฺส สหายกํ ปกฺโกสาเปตฺวา
กหาปณสหสฺสํ ทตฺวา "อิเม กหาปเณ คเหตฺวา อตฺตโน ธีตรํ
มยฺหํ ปุตฺตสฺส เทตูติ ปหิณิ. โส "นาหํ กหาปเณ คเหตฺวา
เทมิ; สเจ ปน โส อิมํ อลภิตฺวา ชีวิตุํ น สกฺโกติ, เตนหิ
อมฺเหหิ สทฺธึเยว วิจรตุ, ทสฺสามิสฺส ธีตรนฺติ. มาตาปิตโร
ปุตฺตสฺส ตมตฺถํ อาโรเจสส. โส "อหํ เตหิ สทฺธึ วิจริสฺสามีติ
วตฺวา ยาจนฺตานํปิ เตสํ กถํ อนาทยิตฺวา นิกฺขมิตฺวา นฏกสฺส
สนฺติกํ อคมาสิ. โส ตสฺส ธีตรํ ทตฺวา เตน สทฺธึเยวญ
คามนิคมราชธานีสุ สิปฺปํ ทสฺเสนฺโต วิจริ. สาปิ เตน สทฺธึ
สํวาสมนฺวาย นจิรสฺเสว ปุตฺตํ ลภิตฺวา ตํ กีฬาปยมานา
"สกฏโคปกสฺส ปุตฺต ภณฺฑหารกสฺส ปุตฺต กิญฺจิ อชานนกสฺส ปุตฺตาติ
วทติ. โสปิ เนสํ สกฏปริวตฺตกํ กตฺวา ฐิตฏฺฐาเน โคณานํ ติณํ อาหรติ

สิปฺปทสฺสนฏฺฐาเน ลทฺธภณฺฑกํ อุกฺขิปิตฺวา หรติ, ตเทว กิร สนฺธาย สา อิตฺถี ปุตฺตํ กีฬาปยมานา ตเถว วทติ. โส อตฺตานํ อารพฺภ ตสฺสา คายนภาวํ ญตฺวา ปุจฺฉิ "มํ สนฺธาย กเถสีติ. "อาม ตํ สนฺธายาติ. "เอวํ สนฺเต อหํ ปลายิสฺสามีติ. สา "กึ ปน มยฺหํ ตยา ปลายิเตน วา อาคเตน วาติ ปุนปฺปุนํ ตเทว๑ ตีตํ คายติ. สา กิร อตฺตโน รูปสมฺปตฺติญฺเจว ธนลาภญฺจ นิสฺสาย ตํ กิสฺมิญฺจิ น มญฺญติ. โส "กึ นุ โข นิสฺสาย อิมิสฺสา อยํ มาโนติ จินฺเตนฺโต "สิปฺปํ นิสฺสายาติ ญตฺวา "โหตุ, สิปฺปํ คณฺหิสฺสามีติ สสฺสุรํ อุปสงฺกมิตฺวา ตสฺส ชานนสิปฺปํ อุคฺคณฺหิตฺวา คามนิคมาทีสุ สิปฺปํ ทสฺเสนฺโต อนุปุพฺเพน ราชคหํ อาคนฺตฺวา "อิโต สตฺตเม ทิวเส อุคฺคเสโน เสฏฺฐิปุตฺโต นครวาสีนํ สิปฺปํ ทสฺเสสฺสตีติ อาโรจาเปสิ. นครวาสิโน มญฺจาติมญฺจาทโย พนฺธาเปตฺวา สตฺตเม ทิวเส สนฺนิปตึสุ. โสปิ สฏฺฐิหตฺถํ วํสํ อภิรุยฺห ตสฺส มตฺถเก อฏฺฐาสิ.

ตํทิวสํ สตฺถา ปจฺจูสกาเล โลกํ โวโลเกนฺโต ตํ อตฺตโน ญาณชาลสฺส อนฺโต ปวิฏฺฐํ ทิสฺวา "กึ นุ โข ภวิสฺสตีติ อาวชฺชนฺโต "เสฺว เสฏฺฐิปุตฺโต `สิปฺปํ ทสฺเสสฺสามีติ วํสมตฺถเก ฐสฺสติ, ตสฺส ทสฺสนตฺถํ มหาชโน สนฺนิปติสฺสติ, ตตฺถ อหํ จตุปฺปทิกํ คาถํ เทสิสฺสามิ; ตํ สุตฺวา จตุราสีติยา ปาณสหสฺสานํ ธมฺมาภิสมโย ภวิสฺสติ, อุคฺคเสโนปิ อรหตฺเต ปติฏฺฐหิสฺสตีติ

๑. สี. ยุ. ตเถว.

อญฺญาสิ. โส ปุนทิวเส กาลํ สลฺลกฺเขตฺวา ภิกฺขุสงฺฆปริวุโต ราชคหํ ปิณฺฑาย ปาวิสิ. อุคฺคเสโนปิ, สตฺถริ อนฺโตนครํ อปฺปวิฏฺเฐเยว, อุนฺนาทนตฺถาย มหาชนสฺส องฺคุลีสญฺญํ ทตฺวา วํสมตฺถเก ปติฏฺฐาย อากาเสเยว สตฺต วาเร ปริวตฺติตฺวา โอรุยฺห วํสมตฺถเก อฏฺฐาสิ. ตสฺมึ ขเณ สตฺถา นครํ ปวิสนฺโต, ยถา ตํ ปริสา น โอโลเกสิ, เอวํ กตฺวา อตฺตานเมว โอโลกาเปสิ. อุคฺคเสโน ปริสํ โอโลเกตฺวา "น มํ ปริสา โอโลเกตีติ โทมนสฺสปฺปตฺโต "อิทํ มยา สํวจฺฉเร กตฺตพฺพํ สิปฺปํ, สตฺถริ จ นครํ ปวิสนฺเต, ปริสา มํ อโนโลเกตฺวา สตฺถารเมว โอโลเกติ; โมฆํ วต เม สิปฺปทสฺสนํ ชาตนฺติ จินฺเตสิ. สตฺถา ตสฺส จิตฺตํ ญตฺวา มหาโมคฺคลฺลานํ อามนฺเตตฺวา "คจฺฉ โมคฺคลฺลาน เสฏฺฐิปุตฺตํ วเทหิ `สิปฺปํ กิร ทสฺเสตูติ อาห. เถโร คนฺตฺวา วํสสฺส เหฏฺฐา ฐิโตว เสฏฺฐิปุตฺตํ อามนฺเตตฺวา อิมํ คาถมาห

"อิงฺฆ ปสฺส นฏปุตฺต อุคฺคเสน มหพฺพล
กโรหิ ราคํ ปริสาย หาสยสฺสุ มหาชนนฺติ.

โส เถรสฺส กถํ สุตฺวา ตุฏฺฐมานโส หุตฺวา "สตฺถา (๑) มม สิปฺปํ ปสฺสิตุกาโมติ วํสมตฺถเก ฐิตโกว อิมํ คาถมาห

"อิงฺฆ ปสฺส มหาปญฺญ โมคฺคลฺลาน มหิทฺธิก
กโรมิ ราคํ ปริสาย หาสยามิ มหาชนนฺติ.

เอวญฺจ ปน วตฺวา วํสมตฺถกโต เวหาสํ อพฺภุคฺคนฺตฺวา

๑. สี. ม. ยุ. เอตฺถนฺตเร "มญฺเญติ อตฺถิ.

อากาเส จุทฺทสกฺขตฺตุํ ปริวตฺติตฺวา โอรุยฺห วํสมตฺถเก อฏฺฐาสิ. อถ นํ สตฺถา "อุคฺคเสน ปณฺฑิเตน นาม อตีตานาคตปจฺจุปฺปนฺเนสุ ขนฺเธสุ อาลยํ นิกนฺตึ ปหาย ชาติอาทีหิ มุจฺจิตุํ วฏฺฏตีติ วตฺวา อิมํ คาถมาห

"มุญฺจ ปุเร มุญฺจ ปจฺฉโต
มชฺเฌ มุญฺจ ภวสฺส ปารคู
สพฺพตฺถ วิมุตฺตมานโส
น ปุน ชาติชรํ อุเปหิสีติ.

ตตฺถ "มุญฺจ ปุเรติ: อตีเตสุ ขนฺเธสุ อาลยํ นิกนฺตึ อชฺโฌสานํ ปตฺถนํ ปริยุฏฺฐานํ คาหํ ปรามาสํ ตณฺหํ มุญฺจ.

ปจฺฉโตติ: อนาคเตสุปิ ขนฺเธสุ อาลยาทีนิ มุญฺจ.

มชฺเฌติ: ปจฺจุปฺปนฺเนสุปิ ตานิ มุญฺจ.

ภวสฺส ปารคูติ: เอวํ สนฺเต, ติวิธสฺสาปิ ภวสฺส อภิญฺญา-ปริญฺญาปหานภาวนาสจฺฉิกิริยาวเสน ปารคู ปารคโต หุตฺวา ขนฺธธาตุอายตนาทิเภเท สพฺพสงฺขเต วิมุตฺตมานโส วิหรนฺโต ปุน ชาติชรามรณานิ น อุปคจฺฉสีติ[๑] อตฺโถ.

เทสนาวสาเน จตุราสีติยา ปาณสหสฺสานํ ธมฺมาภิสมโย อโหสิ. เสฏฺฐิปุตฺโตปิ วํสมตฺถเก ฐิตโกว สห ปฏิสมฺภิทาหิ อรหตฺตํ ปตฺวา วํสโต โอรุยฺห สตฺถุ สนฺติกํ อาคนฺตฺวา ปญฺจปฺปติฏฺฐิเตน วนฺทิตฺวา สตฺถารํ ปพฺพชฺชํ ยาจิ. อถ นํ สตฺถา

๑. น อุปคจฺฉิสฺสสีติ ยุตฺตตรํ. ฌ. ว.

ทกฺขิณหตฺถํ ปสาเรตฺวา "เอหิ ภิกฺขูติ อาห. โส ตาวเทว อฏฺฐปริกฺขารธโร สฏฺฐิวสฺสตฺเถโร วิย อโหสิ. อถ นํ ภิกฺขู "อาวุโส อุคฺคเสน สฏฺฐิหตฺถสฺส เต วํสสฺส มตฺถกโต โอตรนฺตสฺส ภยํ นาม นาโหสีติ ปุจฺฉิตฺวา, "นตฺถิ เม อาวุโส ภยนฺติ วุตฺเต, สตฺถุ อาโรเจสุํ "ภนฺเต อุคฺคเสโน `น ภายามีติ วทติ, อภูตํ วตฺวา อญฺญํ พฺยากโรตีติ. สตฺถา "น ภิกฺขเว มม ปุตฺเตน อุคฺคเสเนน สทิสา ฉินฺนสํโยชนา ภิกฺขู ภายนฺติ น สนฺตสนฺตีติ วตฺวา พฺราหฺมณวคฺเค อิมํ คาถมาห

"สพฺพสํโยชนํ เฉตฺวา โย เว น ปริตสฺสติ,
สงฺคาติคํ วิสํยุตฺตํ ตมหํ พฺรูมิ พฺราหฺมณนฺติ.

เทสนาวสาเน พหูนํ ธมฺมาภิสมโย อโหสิ.

ปุเนกทิวสํ ภิกฺขู ธมฺมสภายํ กถํ สมุฏฺฐาเปสุํ "กึ นุ โข อาวุโส เอวํ อรหตฺตุปนิสฺสยสมฺปนฺนสฺส ภิกฺขุโน นฏธีตรํ นิสฺสาย นเฏหิ สทฺธึ วิจรณการณํ, กึ อรหตฺตสฺส อุปนิสฺสยการณนฺติ. สตฺถา อาคนฺตฺวา "กาย นุตฺถ ภิกฺขเว เอตรหิ กถาย สนฺนิสินฺนาติ ปุจฺฉิตฺวา, `อิมาย นามาติ วุตฺเต, "ภิกฺขเว อุภยมฺเปตํ อิมินาเอว กตนฺติ วตฺวา ตมตฺถํ ปกาเสตุํ อตีตํ อาหริ:

"อตีเต กิร กสฺสปทสพลสฺส สุวณฺณเจติเย กริยมาเน, พาราณสีวาสิโน กุลปุตฺตา ปหูตํ ขาทนียํ โภชนียํ ยานเกสุ อาโรเปตฺวา "หตฺถกมฺมํ กริสฺสามาติ เจติยฏฺฐานํ คจฺฉนฺตา อนฺตรามคฺเค เอกํ เถรํ ปิณฺฑาย ปวิสนฺตํ ปสฺสึสุ. อเถกา

กุลธีตา เถรํ โอโลเกตฺวา สามิกํ อาห "สามิ อยฺโย โน ปิณฺฑาย ปวิสติ, ยานเก จ โน ปหูตํ ขาทนียํ โภชนียํ, ปตฺตมสฺส อาหร, ภิกฺขํ ทสฺสามาติ. โส ปตฺตํ อาหริ. ตํ ขาทนียโภชนียสฺส ปูเรตฺวา เถรสฺส หตฺเถ ปติฏฺฐาเปตฺวา อุโภปิ ปตฺถนํ กรึสุ "ภนฺเต ตุมฺเหหิ ทิฏฺฐธมฺมสฺเสว ภาคิโน ภเวยฺยามาติ. โสปิ เถโร ขีณาสโว; ตสฺมา โอโลเกนฺโต เตสํ ปตฺถนาย สมิชฺฌนภาวํ ญตฺวา สิตํ อกาสิ. ตํ ทิสฺวา สา อิตฺถี สามิกํ อาห "สามิ อมฺหากํ อยฺโย สิตํ กโรติ, เอโส นฏทารโก ภวิสฺสตีติ. สามิโกปิสฺสา "เอวํ ภวิสฺสติ ภทฺเทติ วตฺวา ปกฺกามิ. อิทํ เตสํ ปุพฺพกมฺมํ. เต ตตฺถ ยาวตายุกํ ฐตฺวา เทวโลเก นิพฺพตฺติตฺวา ตโต จวิตฺวา, สา อิตฺถี นฏเคเห นิพฺพตฺติ, ปุริโส เสฏฺฐิเคเห. โส "เอวํ ภทฺเท ภวิสฺสตีติ ตสฺสา ปฏิวจนสฺส ทินฺนตฺตา นเฏหิ สทฺธึ วิจริ, ขีณาสวตฺเถรสฺส ทินฺนปิณฺฑปาตํ นิสฺสาย อรหตฺตํ ปาปุณิ. สาปิ นฏธีตา "ยา เม สามิกสฺส คติ, มยฺหํปิ สา เอว คตีติ ภิกฺขุนีนํ สนฺติเก ปพฺพชิตฺวา อรหตฺเต ปติฏฺฐหีติ.

อุคฺคเสนเสฏฺฐิปุตฺตวตฺถุ.

๗. จูฬธนุคฺคหปณฺฑิตวตฺถุ. (๒๔๖)

"วิตกฺกมถิตสฺสาติ อิมํ ธมฺมเทสนํ สตฺถา เชตวเน วิหรนฺโต เอกํ ทหรภิกฺขุํ อารพฺภ กเถสิ.

เอโก กิร ทหรภิกฺขุ สลากคฺเค อตฺตโน สลากํ[1] คเหตฺวา สลากยาคุํ อาทาย อาสนสาลํ คนฺตฺวา ปิวติ. ตตฺถ อุทกํ อลภิตฺวา อุทกตฺถาย เอกํ ฆรํ อคมาสิ. ตตฺร ตํ เอกา กุมาริกา ทิสฺวาว อุปฺปนฺนสิเนหา "ภนฺเต ปุนปิ ปานีเยน อตฺเถ สติ, อิเธว อาคจฺเฉยฺยาถาติ อาห. โส ตโต ปฏฺฐาย ยทา ปานียํ น ลภติ, ตทา ตตฺเถว คจฺฉติ. สาปิสฺส ปตฺตํ คเหตฺวา ปานียํ เทติ. เอวํ คจฺฉนฺเต กาเล, ยาคุมฺปิ ทตฺวา ปุเนกทิวสํ ตตฺเถว นิสีทาเปตฺวา ภตฺตํ อทาสิ. สนฺติเก จสฺส นิสีทิตฺวา "ภนฺเต อิมสฺมึ เคเห น กิญฺจิ นตฺถิ นาม, เกวลํ มยํ วิจารณกมนุสฺสเมว น ลภามาติ กถํ สมุฏฺฐาเปสิ. โส กติปาเหเนว ตสฺสา กถํ สุตฺวา อุกฺกณฺฐิ. อถ นํ เอกทิวสํ อาคนฺตุกา ภิกฺขู ทิสฺวา "กสฺมา ตฺวํ อาวุโส กีโส อุปฺปณฺฑุปฺปณฺฑุกชาโตสีติ ปุจฺฉิตฺวา, "อุกฺกณฺฐิโตสฺมิ อาวุโสติ วุตฺเต, อาจริยุปชฺฌายานํ สนฺติกํ นยึสุ. เตปิ ตํ สตฺถุ สนฺติกํ เนตฺวา ตมตฺถํ อาโรเจสสุ. สตฺถา "สจฺจํ กิร ตฺวํ ภิกฺขุ อุกฺกณฺฐิโตสีติ ปุจฺฉิตฺวา, "สจฺจนฺติ วุตฺเต, "กสฺมา ตฺวํ ภิกฺขุ มาทิสสฺส อารทฺธวิริยสฺส พุทฺธสฺส สาสเน ปพฺพชิตฺวา `โสตาปนฺโนติ วา `สกทาคามีติ วา อตฺตานํ

๑. สี. ม. ยุ. ปตฺตสลากํ.

อวทาเปตฺวา `อุกฺกณฺฐิโตติ วทาเปสิ; ภาริยํ เต กมฺมํ กตนฺติ วตฺวา "กึการณา อุกฺกณฺฐิโตสีติ ปุจฺฉิตฺวา, "ภนฺเต เอกา มํ อิตฺถี เอวมาหาติ วุตฺเต, "ภิกฺขุ อนจฺฉริยํ เอตํ ตสฺสา กิริยํ: สา หิ ปุพฺเพ สกลชมฺพุทีเป อคฺคปณฺฑิตํ ปหาย ตํมุหุตฺตทิฏฺฐเก เอกสฺมึ สิเนหํ อุปฺปาเทตฺวา ตํ ชีวิตกฺขยํ ปาเปสีติ วตฺวา ตสฺส วตฺถุสฺส ปกาสนตฺถํ ภิกฺขูหิ ยาจิโต อตีเต จูฬธนุคฺคหปณฺฑิตกาเล ตกฺกสิลายํ ทิสาปาโมกฺขสฺส อาจริยสฺส สนฺติเก สิปฺปํ อุคฺคเหตฺวา เตน ตุฏฺเฐน ทินฺนํ ธีตรํ อาทาย พาราณสึ คจฺฉนฺตสฺส เอกสฺมึ อฏวีมุเข เอกูนปญฺญาสาย กณฺเฑหิ เอกูนปญฺญาส โจเร ฆาเตตฺวา, กณฺเฑสุ ขีเณสุ, โจรเชฏฺฐกํ คเหตฺวา ภูมิยํ ปาเตตฺวา, "ภทฺเท อสึ อาหราติ วุตฺเต, ตาย ตํขณํทิฏฺฐโจเร สิเนหํ กตฺวา โจรสฺส หตฺเถ อสิถรร ฐเปตฺวา โจเรน จูฬธนุคฺคหปณฺฑิตสฺส มาริตภาวํ โจเรน จ ตํ อาทาย คจฺฉนฺเตน "มํปิ เอสา อญฺญํ ทิสฺวา อตฺตโน สามิกํ วิย มาราเปสฺสติ, กึ เม อิมายาติ เอกํ นทึ ทิสฺวา โอริมตีเร ตํ ฐเปตฺวา ตสฺสา ภณฺฑกํ อาทาย "ตฺวํ อิเธว โหหิ, ยาวาหํ ภณฺฑกํ อุตฺตาเรมีติ ตตฺเถว ตํ ปหาย คมนภาวญฺจ อาวิกตฺวา

"สพฺพํ ภณฺฑํ สมาทาย ปารํ ติณฺโณสิ พฺราหฺมณ,
ปจฺจาคจฺฉ ลหุํ ขิปฺปํ มํปิ ตาเรหิทานิ โภ"

"อสนฺถุตํ มํ จิรสนฺถุเตน
มินาติ[๑] โภตี อธุวํ ธุเวน,

๑. ปาลิยํ "นิมินีติ. ตทฏฺฐกถายํ "นิมิสีติ ทิสฺสติ.

มยาปิ โภตี นิมิเนยฺย อญฺญํ,
อิโต อหํ ทูรตรํ คมิสฺสํ."

"กายํ เอฬคณิคุมฺเพ กโรติ มหหาสิยํ,[1]
นยิธ นจฺจํ วา คีตํ วา ตาฬํ วา สุสมาหิตํ.
อนมฺหิกาเล สุสฺโสณิ กึ นุ ชคฺฆสิ โสภเน ?"

"สิคาล พาล ทุมฺเมธ อปฺปปญฺโญสิ ชมฺพุก,
ฉินฺโน[2] มจฺฉญฺจ เปสิญฺจ กปโณ วิย ฌายสิ."

"สุทสฺสํ วชฺชมญฺเญสํ, อตฺตโน ปน ทุทฺทสํ;
ฉินฺนา[3] ปติญฺจ ชารญฺจ มํปิ ตฺวญฺเญว ฌายสิ."

"เอวเมตํ มิคราช, ยถา ภาสสิ ชมฺพุก.
สา นูนาหํ อิโต คนฺตฺวา ภตฺตุ เหสฺสํ วสานุคา."

"โย หเร มตฺติกํ ถาลํ, กํสถาลํปิ โส หเร;
กตํเยว ตยา ปาปํ ปุนเปวํ กริสฺสสีติ

อิมํ ปญฺจกนิปาเต จูฬธนุคฺคหชาตกํ[4] วิตฺถาเรตฺวา "ตทา จูฬธนุคฺคหปณฺฑิโต ตฺวํ อโหสิ, สา อิตฺถี อยํ เอตรหิ กุมาริกา,ใ สิคาลรูเปน อาคนฺตฺวา ตสฺสา นิคฺคหการโก สกฺโก เทวราชา อหเมวาติ วตฺวา "เอวํ สา อิตฺถี ตํมุหุตฺตทิฏฺฐเก เอกสฺมึ สิเนเหน สกลชมฺพุทีเป อคฺคปณฺฑิตํ ชีวิตา โวโรเปสิ; ตํ อิตฺถึ อารพฺภ อุปฺปนฺนํ ตว ตณฺหํ ฉินฺทิตฺวา วิหร ภิกฺขูติ ตํ โอวทิตฺวา อุตฺตรึ ธมฺมํ เทเสนฺโต อิมา คาถา อภาสิ

๑. ปาลิยํ ตทฏฺฐกถายญฺจ อหุหาสิยนฺติ ทิสฺสติ. ๒. ปาลิยํ ตทฏฺฐกถายญฺจ "ชินฺโนติ ทิสฺสติ.
๓. ตตฺเถว "ชินฺนาติ. ๔. ขุ. ชา. ๒๗/๑๘๔. ตทฏฺฐกถา ๔/๕๐๖.

"วิตกฺกมถิตสฺส ชนฺตุโน
ติพฺพราคสฺส สุภานุปสฺสิโน
ภิยฺโย ตณฺหา ปวฑฺฒติ,
เอส โข ทฬฺหํ กโรติ พนฺธนํ.
วิตกฺกูปสเม จ โย รโต
อสุภํ ภาวยตี สทา สโต
เอโส โข พฺยนฺติกาหติ
เอสจฺฉินฺทติ มารพนฺธนนฺติ.

ตตฺถ "วิตกฺกมถิตสฺสาติ: กามวิตกฺกาทีหิ ตีหิ วิตกฺเกหิ นิมฺมถิตสฺส.

ติพฺพราคสฺสาติ: พหลราคสฺส.

สุภานุปสฺสิโนติ: อิฏฺฐารมฺมเณสุ สุภนิมิตฺตคฺคาหาทิวเสน วิสฺสฏฺฐมานสตาย สุภนฺติ อนุปสฺสนฺตสฺส.

ตณฺหาติ: เอวรูปสฺส ฌานาทีสุ เอกํปิ น วฑฺฒติ, อถโข ฉทฺวาริกตณฺหา ภิยฺโย วฑฺฒติ.

เอส โขติ: เอโส โข ปุคฺคโล ตณฺหาพนฺธนํ ถิรํ นาม กโรติ.

วิตกฺกูปสเมติ: มิจฺฉาวิตกฺกานํ วูปสมสงฺขาเต ทสสุ อสุเภสุ ปฐมชฺฌาเน.

สทา สโตติ: โย เอตฺถ อภิรโต หุตฺวา นิจฺจํ อุปฏฺฐิตสฺสติตาย สโต ตํ อสุภชฺฌานํ ภาเวติ.

พฺยนฺติกาหตีติ: เอส ภิกฺขุ ตีสุ ภเวสุ อุปฺปชฺชนกํ ตณฺหํ วิคตํ กริสฺสติ.

มารพนฺธนนฺติ: เอส เตภูมิกวฏฺฏสงฺขาตํ มารพนฺธนํปิ ฉินฺทิสฺสตีติ อตฺโถ.

เทสนาวสาเน โส ภิกฺขุ โสตาปตฺติผเล ปติฏฺฐหิ, สมฺปตฺตานํปิ สาตฺถิกา เทสนา อโหสีติ.

จูฬธนุคฺคหปณฺฑิตวตฺถุ.

๘. มารวตฺถุ. (๒๔๗)

"นิฏฺฐํ คโตติ อิมํ ธมฺมเทสนํ สตฺถา เชตวเน วิหรนฺโต มารํ อารพฺภ กเถสิ.

เอกทิวสํ หิ วิกาเล สมฺพหุลา เถรา เชตวนมหาวิหารํ ปวิสิตฺวา ราหุลตฺเถรสฺส วสนฏฺฐานํ คนฺตฺวา ตํ วุฏฺฐาเปสฺส.[๑] โส อญฺญตฺถ วสนฏฺฐานํ อปสฺสนฺโต คนฺตฺวา ตถาคตสฺส คนฺธกุฏิยา ปมุเข นิปชฺชิ. ตทา โส อายสฺมา อรหตฺตํ ปตฺโต อวสฺสิโกว อโหสิ. มาโร วสวตฺตี ภวเน ฐิโตเยว ตํ อายสฺมนฺตํ คนฺธกุฏิปฺปมุเข นิปนฺนํ ทิสฺวา จินฺเตสิ "สมณสฺส โคตมสฺส รุชนกา องฺคุลี พหิ นิปนฺนา, สยํ อนฺโตคนฺธกุฏิยํ นิปนฺโน; องฺคุลิยา

๑. อาจารสมฺปนฺนา น ตถา กรึสุ.

ปีฬิยมานาย, สยํ ปีฬิโต ภวิสฺสตีติ. โส มหนฺตํ หตฺถิราชวณฺณํ อภินิมฺมินิตฺวา อาคมฺม โสณฺฑาย เถรสฺส มตฺถกํ ปริกฺขิปิตฺวา มหนฺเตน สทฺเทน โกญฺจรวํ รวิ. สตฺถา คนฺธกุฏิยํ นิปนฺโน ตสฺส มารภาวํ ญตฺวา "มาร ตาทิสานํ สตสหสฺเสนาปิ มม ปุตฺตสฺส ภยํ อุปฺปาเทตุํ น สกฺกา, ปุตฺโต หิ เม อสนฺตาสี วีตตณฺโห มหาวิริโย มหาปญฺโญติ วตฺวา อิมา คาถา อภาสิ

"นิฏฺฐํ คโต อสนฺตาสี วีตตณฺโห อนงฺคโณ
อจฺฉินฺทิ ภวสลฺลานิ, อนฺติโมยํ สมุสฺสโย
วีตตณฺโห อนาทาโน นิรุตฺติปทโกวิโท
อกฺขรานํ สนฺนิปาตํ ชญฺญา ปุพฺพาปรานิ จ
ส เว อนฺติมสารีโร มหาปญฺโญ [มหาปุริโส] ติ วุจฺจตีติ.

ตตฺถ "นิฏฺฐํ คโตติ: อิมสฺมึ สาสเน ปพฺพชิตานํ อรหตฺตํ นิฏฺฐํ นาม, ตํ คโต ปตฺโตติ อตฺโถ.

อสนฺตาสีติ: อพฺภนฺตเร ราคสนฺตาสาทีนํ อภาเวน อสนฺตสโก.

อจฺฉินฺทิ ภวสลฺลานีติ: สพฺพานิปิ ภวคามิสลฺลานิ อจฺเฉชฺชิ.

สมุสฺสโยติ: อยํ ตสฺส อนฺติโม เทโห.

อนาทาโนติ: ขนฺธาทีสุ นิคฺคหโณ.

นิรุตฺติปทโกวิโทติ: นิรุตฺติยญฺจ เสสปเทสุ จาติ จตูสุปิ ปฏิสมฺภิทาสุ เฉโกติ อตฺโถ.

อกฺขรานํ สนฺนิปาตํ ชญฺญา ปุพฺพาปรานิ จาติ: อกฺขรานํ สนฺนิปาตสงฺขาตํ อกฺขรปิณฺฑญฺจ ชานาติ ปุพฺพกฺขเรน อปรกฺขรํ

อปรกฺขเรน ปุพฺพกฺขรญฺจ ชานาติ. ปุพฺพกฺขเรน อปรกฺขรํ ชานาติ นาม: อาทิมฺหิ ปญฺญายมาเน, มชฺฌปริโยสาเนสุ อปฺปญฺญายมาเนสุปิ, "อิเมสํ อกฺขรานํ อิทํ มชฺฌํ, อิทํ ปริโยสานนฺติ ชานาติ. อปรกฺขเรน ปุพฺพกฺขรํ ชานาติ นาม: อนฺเต ปญฺญายมาเน, อาทิมชฺเฌสุ อปฺปญฺญายมาเนสุปิ, "อิเมสํ อกฺขรานํ อิทํ มชฺฌํ, อยํ อาทีติ ชานาติ, มชฺเฌ ปญฺญายมาเน, อาทิปริโยสาเนสุ อปฺปญฺญายมาเนสุปิ, "อิเมสํ อกฺขรานํ อยํ อาทิ, อยํ อนฺโตติ ชานาติเอว.

มหาปญฺโญติ: เอส โกฏฺฐิยํ จิตสรีโร มหนฺตานํ อตฺถธมฺม-นิรุตฺติปฏิภานานํ สีลกฺขนฺธาทีนญฺจ ปริคฺคาหิกาย ปญฺญาย สมนฺนาคตตฺตา มหาปญฺโญ "วิมุตฺตจิตฺตํ ขฺวาหํ สารีปุตฺต มหาปุริโสติ วทามีติ วจนโต วิมุตฺตจิตฺตตาย จ มหาปุริโสติ วุจฺจตีติ อตฺโถ.

เทสนาวสาเน พหู โสตาปตฺติผลาทีนิ ปาปุณึสุ.๑ มาโรปิ ปาปิมา "ชานาติ มํ สมโณ โคตโมติ ตตฺเถว อนฺตรธายีติ.

มารวตฺถุ.

๑. กถํ ? น หิ อญฺเญ ตตฺถ โหนฺติ.

๙. อุปกาชีวกวตฺถุ. (๒๔๘)

"สพฺพาภิภูติ อิมํ ธมฺมเทสนํ สตฺถา อนฺตรามคฺเค อุปกํ อาชีวกํ อารพฺภ กเถสิ.

เอกสฺมึ หิ สมเย สตฺถา ปตฺตสพฺพญฺญุตญฺญาโณ โพธิมณฺเฑ สตฺตสตฺตาหํ วีตินาเมตฺวา อตฺตโน ปตฺตจีวรมาทาย ธมฺมจกฺกปฺปวตฺตนตฺถํ พาราณสึ[๑] สนฺธาย อฏฺฐารสโยชนมคฺคํ ปฏิปนฺโน อนฺตรามคฺเค อุปกํ อาชีวกํ อทฺทส. โสปิ สตฺถารํ ทิสฺวา "วิปฺปสนฺนานิ โข เต อาวุโส อินฺทฺริยานิ, ปริสุทฺโธ ฉวิวณฺโณ ปริโยทาโต: กํสิ ตฺวํ อาวุโส อุทฺทิสฺส ปพฺพชิโต, โก วา เต สตฺถา, กสฺส วา ตฺวํ ธมฺมํ โรเจสีติ ปุจฺฉิ. อถสฺส สตฺถา "มยฺหํ อุปชฺฌาโย วา อาจริโย วา นตฺถีติ วตฺวา อิมํ คาถมาห

"สพฺพาภิภู สพฺพวิทูหมสฺมิ
สพฺเพสุ ธมฺเมสุ อนูปลิตฺโต
สพฺพญฺชโห ตณฺหกฺขเย วิมุตฺโต
สยํ อภิญฺญาย กมุทฺทิเสยฺยนฺติ.

ตตฺถ "สพฺพาภิภูติ: สพฺเพสํ เตภูมิกธมฺมานํ อภิภวิตา.

สพฺพวิทูติ: วิทิตสพฺพจตุภูมิกธมฺโม.

สพฺเพสุ ธมฺเมสูติ: สพฺเพสุปิ เตภูมิกธมฺเมสุ ตณฺหาทิฏฺฐีหิ อนูปลิตฺโต.

๑. สี. ยุ. พาราณสิยํ.

สพฺพญฺชโหติ: สพฺเพ เตภูมิกธมฺเม ชหิตฺวา ิโต.

ตณฺหกฺขเย วิมุตฺโตติ: ตณฺหกฺขยนฺเต อุปฺปาทิเต ตณฺหกฺขย-สงฺขาเต อรหตฺเต อเสขาย วิมุตฺติยา วิมุตฺโต.

สยํ อภิญฺญายาติ: อภิญฺเญยฺยาทิเภเท ธมฺเม สยเมว ชานิตฺวา.

กมุทฺทิเสยฺยนฺติ: "อยํ เม อุปชฺฌาโย วา อาจริโย วาติ กํ นาม อุทฺทิเสยฺยนฺติ.

เทสนาวสาเน อุปโก อาชีวโก ตถาคตสฺส วจนํ เนวาภินนฺทิ นปฺปฏิกฺโกสิ, สีสํ ปน จาเลตฺวา ชิวฺหํ นิลฺลาเลตฺวา เอกปทิกํ มคฺคํ คเหตฺวา อญฺญตรํ ลุทฺทกนิวาสนฏฺฐานํ อคมาสีติ.

อุปกาชีวกวตฺถุ.

๑๐. สกฺกเทวราชวตฺถุ. (๒๔๘)

"สพฺพทานนฺติ อิมํ ธมฺมเทสนํ สตฺถา เชตวเน วิหรนฺโต สกฺกํ เทวราชํ อารพฺภ กเถสิ.

เอกสฺมึ หิ สมเย ตาวตึสเทวโลเก เทวตา สนฺนิปติตฺวา จตฺตาโร ปญฺเห สมุฏฺฐาเปสุํ "กตรํ ทานํ นุ โข ทาเนสุ, กตโร รโส รเสสุ, กตรา รติ รตีสุ เชฏฺฐกา, ตณฺหกฺขโยว กสฺมา เชฏฺฐโกติ วุจฺจตีติ. เต ปญฺเห เอกา เทวตาปิ วินิจฺฉิตุํ นาสกฺขิ. เอโก ปน เทโว เอกํ เทวํ ปุจฺฉติ, โสปิ อปรนฺติ

เอวํ อญฺญมญฺญํ ปุจฺฉนฺตา ทสสุ จกฺกวาฬสหสฺเสสุ ทฺวาทส สํวจฺฉรานิ วิจรึสุ. เอตฺตเกนาปิ กาเลน ปญฺหานํ อตฺถํ อทิสฺวา ทสสหสฺสจกฺกวาฬเทวตา สนฺนิปติตฺวา จตุนฺนํ มหาราชานํ สนฺติกํ คนฺตฺวา, "กึ ตาตา มหาเทวสนฺนิปาโตติ วุตฺเต, "จตฺตาโร ปญฺเห สมุฏฺฐาเปตฺวา วินิจฺฉิตุํ อสกฺโกนฺตา ตุมฺหากํ สนฺติกํ อาคตมฺหาติ. "กึ ปญฺหา นาม ตาตาติ. "ทานรสรตีสุ กตรทานรสรติ นุ โข เสฏฺฐา, ตณฺหกฺขโยว กสฺมา เสฏฺโฐติ อิเม ปญฺเห วินิจฺฉิตุํ อสกฺโกนฺตา อาคตมฺหาติ [ตมตฺถํ อาโรเจสส]. "ตาตา มยํปิ อิเมสํ อตฺถํ น ชานาม; อมฺหากํ ปน ราชา ชนสหสฺเสน จินฺติเต อตฺเถ จินฺเตตฺวา ขเณเนว ชานาติ, โส อมฺเหหิ ปญฺญาย จ ปุญฺเญน จ วิสิฏฺโฐ, เอตสฺส สนฺติกํ คจฺฉามาติ ตเมว เทวคณํ อาทาย สกฺกสฺส เทวรญฺโญ สนฺติกํ คนฺตฺวา, เตนาปิ "กึ ตาตา มหนฺโต เทวสนฺนิปาโตติ วุตฺเต, ตมตฺถํ อาโรเจสส. สกฺโก "ตาตา อิเมสํ ปญฺหานํ อญฺโญ อตฺถํ ชานิตุํ น สกฺโกติ, พุทฺธวิสยา เอเตติ วตฺวา "สตฺถา ปเนตรหิ กหํ วสตีติ ปุจฺฉิตฺวา "เชตวเนติ สุตฺวา "เอถ ตสฺส สนฺติกํ คมิสฺสามาติ เทวคเณน สทฺธึ รตฺติภาเค สกลํ เชตวนํ โอภาเสตฺวา สตฺถารํ อุปสงฺกมิตฺวา วนฺทิตฺวา เอกมนฺตํ ฐิโต, "กึ มหาราช มหตา เทวคเณน สทฺธึ อาคโตสีติ วุตฺเต, "ภนฺเต เทวคเณน อิเม นาม ปญฺหา สมุฏฺฐาปิตา, อญฺโญ อิเมสํ อตฺถํ ชานิตุํ สมตฺโถ นาม นตฺถิ, อิเมสํ โน อตฺถํ ปกาเสถาติ อาห. สตฺถา

"สาธุ มหาราช มยา ตึส ปารมิโย ปูเรตฺวา มหาปริจฺจาเค ปริจฺจชิตฺวา ตุมฺหาทิสานํ กงฺขาเฉทนตฺถเมว สพฺพญฺญุตญฺญาณํ ปฏิวิทฺธํ, ตยา ปุจฺฉิตปญฺเห สุณาหิ: สพฺพทานานํ ธมฺมทานํ เสฏฺฐํ, สพฺพรสานํ ธมฺมรโส เสฏฺโฐ, สพฺพรตีนํ ธมฺมรติ เสฏฺฐา, ตณฺหกฺขโย ปน อรหตฺตํ สมฺปาปกตฺตา เสฏฺโฐเยวาติ วตฺวา อิมํ คาถมาห

"สพฺพทานํ ธมฺมทานํ ชินาติ,
สพฺพรสํ ธมฺมรโส ชินาติ,
สพฺพรตึ ธมฺมรติ ชินาติ,
ตณฺหกฺขโย สพฺพทุกฺขํ ชินาตีติ.

ตตฺถ "สพฺพทานนฺติ: สเจ หิ จกฺกวาฬคพฺเภ ยาว พฺรหฺมโลกา นิรนฺตรํ กตฺวา นิสินฺนานํ พุทฺธปจฺเจกพุทฺธขีณาสวานํ กทลิคพฺภสทิสานิ ติจีวรานิ ทเทยฺย. ตสฺมึ สมาคเม จตุปฺปทิกาย คาถาย กตา อนุโมทนาว เสฏฺฐา; ตํ หิ ทานํ ตสฺสา คาถาย โสฬสึ กลํ น อคฺฆติ; เอวํ ธมฺมสฺส เทสนาปิ วาจนาปิ สวนมฺปิ มหนฺตํ, เยน จ ปุคฺคเลน ธมฺมสฺสวนํ การิตํ, ตสฺเสว มหานิสํโส. ตถารูปายเอว ปริสาย ปณีตปิณฺฑปาตสฺส ปตฺเต ปูเรตฺวา ทินฺนทานโตปิ สปฺปิเตลาทีนํ ปตฺเต ปูเรตฺวา ทินฺนเภสชฺชทานโตปิ มหาวิหารสทิสานํ วิหารานํ โลหปาสาทสทิสานญฺจ ปาสาทานํ อเนกานิ สตสหสฺสานิ กาเรตฺวา ทินฺนเสนาสนทานโตปิ อนาถปิณฺฑิกาทีหิ วิหาเร อารพฺภ กตปริจฺจาคโตปิ อนฺตมโส จตุปฺปทิกาย คาถาย

อนุโมทนวเสนาปิ ปวตฺติตํ ธมฺมทานเมว เสฏฺฐํ. กึการณา? เอวรูปานิ หิ ปุญฺญานิ กโรนฺตา ธมฺมํ สุตฺวาว กโรนฺติ, โน อสุตฺวา; สเจ หิ อิเม สตฺตา ธมฺมํ น สุเณยฺยุํ, อุฬุงฺกมตฺตํ ยาคุปิ กฏจฺฉุมตฺตํ ภตฺตํปิ น ทเทยฺยุํ; อิมินา การเณน สพฺพทาเนหิ ธมฺมทานเมว เสฏฺฐํ, อปิจ ฐเปตฺวา พุทฺเธ จ ปจฺเจกพุทฺเธ จ สกลกปฺปํ เทเว วสฺสนฺเต อุทกพินฺทูนิ คเณตุํ สมตฺถาย ปญฺญาย สมนฺนาคตา สารีปุตฺตาทโยปิ อตฺตโน ธมฺมตาย โสตาปตฺติผลาทีนิ อธิคนฺตุํ นาสกฺขึสุ; อสฺสชิตฺเถราทีหิ กถิตํ ธมฺมํ สุตฺวาว โสตาปตฺติผลํ สจฺฉิกรึสุ, สตฺถุ ธมฺมเทสนาย สาวกปารมีญาณญฺจ สจฺฉิกรึสุ; อิมินาปิ การเณน มหาราช[๑] ธมฺมทานเมว เสฏฺฐํ. เตน วุตฺตํ "สพฺพทานํ ธมฺมทานํ ชินาตีติ.

สพฺเพ ปน ขนฺธรสาทโย รสา อุกฺกํสโต เทวตานํ สุธาโภชนรโสปิ สํสารวฏฺเฏ ปาเตตฺวา ทุกฺขานุภวนสฺเสว ปจฺจโย; โย ปเนส สตฺตตฺตึสโพธิปกฺขิยธมฺมสงฺขาโต จ นวโลกุตฺตรธมฺมสงฺขาโต จ ธมฺมรโส, อยเมว สพฺพรสานํ เสฏฺโฐ. เตน วุตฺตํ "สพฺพรสํ ธมฺมรโส ชินาตีติ.

ยา ปเนสา ปุตฺตรติ ธีตุรติ ธนรติ อิตฺถีรติ นจฺจคีตวาทิตาทิรติปฺปเภทา จ อเนกปฺปเภทา รติ, สาปิ สํสารวฏฺเฏ ปาเตตฺวา ทุกฺขานุภวนสฺเสว ปจฺจโย; ยา ปเนสา ธมฺมํ กเถนฺตสฺส วา สุณนฺตสฺส วา วาเจนฺตสฺส วา อนฺโต อุปฺปชฺชมานา ปีติ

๑. อติเรกปเทน ภวิตพฺพํ น หิ สกฺกา อีทิสํ อตฺถํ สตฺถุ วจนํ กาตต.

อุทคฺคภาวํ ชเนติ อสฺสูนิ ปวตฺเตติ โลมหํสํ ชเนติ, สา สํสารวฏฺฏสฺส อนฺตํ กตฺวา อรหตฺตปริโยสานา โหติ; สพฺพรตีนํ เอวรูปา ธมฺมรติเยว เสฏฺฐา. เตน วุตฺตํ "สพฺพรตึ ธมฺมรติ ชินาตีติ.

ตณฺหกฺขโย ปน ตณฺหาย ขยนฺเต อุปฺปนฺนํ อรหตฺตํ, ตํ สกลสฺสาปิ วฏฺฏทุกฺขสฺส อภิภวนโต สพฺพเสฏฺฐเมว. เตน วุตฺตํ "ตณฺหกฺขโย สพฺพทุกฺขํ ชินาตีติ.

เอวํ สตฺถริ อิมิสฺสา คาถาย อตฺถํ กเถนฺเตเยว, จตุราสีติยา ปาณสหสฺสานํ ธมฺมาภิสมโย อโหสิ. สกฺโกปิ สตฺถุ ธมฺมกถํ สุตฺวา สตฺถารํ วนฺทิตฺวา อาห "ภนฺเต เอวํ เชฏฺฐเก นาม ธมฺมทาเน กิมตฺถํ อมฺหากํ ปตฺตึ น ทาเปถ? อิโต ปฏฺฐาย โน ภิกฺขุสงฺฆสฺส กเถตฺวา ปตฺตึ ทาเปถ ภนฺเตติ. สตฺถา ตสฺส วจนํ สุตฺวา ภิกฺขุสงฺฆํ สนฺนิปาตาเปตฺวา "ภิกฺขเว อชฺช อาทึ กตฺวา มหาธมฺมสฺสวนํ วา ปกติธมฺมสฺสวนํ วา อุปนิสินฺนกถํ วา อนฺตมโส อนุโมทนํปิ กเถตฺวา สพฺพสตฺตานํ ปตฺตึ ทเทยฺยาถาติ อาหาติ.

สกฺกเทวราชวตฺถุ.

๑๑. อปุตฺตกเสฏฺฐิวตฺถุ. (๒๕๐)

"หนนฺติ โภคา ทุมฺเมธนฺติ อิมํ ธมฺมเทสนํ สตฺถา เชตวเน วิหรนฺโต อปุตฺตกเสฏฺฐึ นาม อารพฺภ กเถสิ.

ตสฺส กิร กาลกิริยํ สุตฺวา ราชา ปเสนทิโกสโล "อปุตฺตกํ สาปเตยฺยํ กสฺส ปาปุณาตีติ ปุจฺฉิตฺวา "รญฺโญติ สุตฺวา สตฺตหิ ทิวเสหิ ตสฺส เคหโต ธนํ ราชกุลํ อภิหราเปตฺวา สตฺถุ สนฺติกํ อุปสงฺกมิตฺวา, "หนฺท กุโต นุ ตฺวํ มหาราช อาคจฺฉสิ ทิวาทิวสฺสาติ วุตฺเต, "อิธ ภนฺเต สาวตฺถิยํ เสฏฺฐี คหปติ กาลกโต, ตมหํ อปุตฺตกํ สาปเตยฺยํ ราชนฺเตปุรํ อภิหริตฺวา อาคจฺฉามีติ อาห. สพฺพํ สุตฺเต อาคตนเยเนว เวทิตพฺพํ. "โส กิร, สุวณฺณปาฏิยา นานคฺครสโภชเน อุปนีเต, `เอวรูปํ นาม มนุสฺสา ภุญฺชนฺติ, กึ ตุมฺเห มยา สทฺธึ อิมสฺมึ เคเห เกลึ กโรถาติ โภชเน อุปฏฺฐิเต,[๑] เลฑฺฑุทณฺฑาทีหิ ปหริตฺวา ปลาเปตฺวา `อิทํ มนุสฺสานํ โภชนนฺติ กาณาชกํ พิลงฺคทุติยํ ภุญฺชติ, วตฺถยานจฺฉตฺเตสุปิ มนาเปสุ อุปฏฺฐาปิเตสุ, มนุสฺเส เลฑฺฑุทณฺฑาทีหิ ปหรนฺโต ปลาเปตฺวา สาณานิ ธาเรติ, ชชฺชรรถเกน ยาติ ปณฺณจฺฉตฺเตน ธาริยมาเนนาติ เอวํ รญฺญา อาโรจิเต, สตฺถา ตสฺส ปุพฺพกมฺมํ กเถสิ:

ภูตปุพฺพํ โส มหาราช[๒] เสฏฺฐี คหปติ ตครสิขึ นาม

๑. อิโต ปรํ "มนุสฺเสติ ปทํ นฏฺฐํ ภเวยฺย. ๒. สุตฺตโต อาเนนฺเตน นีหริตุํ ปมฺมุสฺสิตฺวา ปมาเทน ลิขิตํ.

ปจฺเจกพุทฺธํ[๑] ปิณฺฑปาเตน ปฏิปาเทสิ, "เทถ สมณสฺส ปิณฺฑนฺติ วตฺวา อุฏฺฐายาสนา ปกฺกามิ. ตสฺมึ กิร อสฺสทฺเธ พาเล เอวํ วตฺวา ปกฺกนฺเต, ตสฺส ภริยา สทฺธา ปสนฺนา "จิรสฺสํ วต เม อิมสฺส มุขโต `เทหีติ วจนํ สุตํ, อชฺช มม มโนรโถ ปูเรติ, ปิณฺฑปาตํ ทสฺสามีติ ปจฺเจกพุทฺธสฺส ปตฺตํ คเหตฺวา ปณีต-โภชนสฺส ปูเรตฺวา อทาสิ. โสปิ นิวตฺตมาโน ตํ ทิสฺวา "กึ สมณ กิญฺจิ เต ลทฺธนฺติ ปตฺตํ คเหตฺวา ปณีตปิณฺฑปาตํ ทิสฺวา วิปฺปฏิสารี หุตฺวา เอวํ จินฺเตติ "วรเมตํ ปิณฺฑปาตํ ทาสา วา กมฺมกรา วา ภุญฺเชยฺยุ, เต หิ อิมํ ภุญฺชิตฺวา มยฺหํ กมฺมํ กริสฺสนฺติ; อยํ ปน คนฺตฺวา ภุญฺชิตฺวา นิทฺทายิสฺสติ; นฏฺโฐ เม ปิณฺฑปาโตติ. [โส] ภาตุ ปน เอกปุตฺตกํ สาปเตยฺยสฺส การณา ชีวิตา โวโรเปสิ. โส กิรสฺส องฺคุลึ คเหตฺวา วิจรนฺโต "อิทํ มยฺหํ ปิตุ สนฺตกํ ยานกํ, อยํ ตสฺส โคโณติ อาห. อถ นํ เสฏฺฐี "อิทานิ ตาเวส เอวํ วเทติ, อิมสฺส ปน วุฑฺฒิปฺปตฺตกาเล อิมสฺมึ เคเห โภเค โก รกฺขิสฺสตีติ ตํ อรญฺญํ เนตฺวา เอกสฺมึ คจฺฉมูเล คีวายํ คเหตฺวา มูลกนฺทํ วิย คีวํ ปีเฬตฺวา มาเรตฺวา ตตฺเถว ฉฑฺเฑสิ. อิทมสฺส ปุพฺพกมฺมํ. เตน วุตฺตํ "ยํ โข โส มหาราช เสฏฺฐี คหปติ ตครสิขึ ปจฺเจกพุทฺธํ[๒] ปิณฺฑปาเตน ปฏิปาเทสิ, ตสฺส กมฺมสฺส วิปาเกน

๑. ปาลิยํ หิ "ปจฺเจกสมฺพุทฺธนฺติ ทิสฺสติ. สํ. สคาถ. ๑๕/๑๓๓. ณ. ว. ๒. ปาลิยํ หิ "ปจฺเจกสมฺพุทฺธนฺติ ทิสฺสติ.

สตฺตกฺขตฺตุํ สุคตึ สคฺคํ โลกํ อุปปชฺชิ; ตสฺเสว กมฺมสฺส วิปากาวเสเสน อิมิสฺสาเยว สาวตฺถิยา สตฺตกฺขตฺตุํ เสฏฺฐิตฺตํ กาเรสิ. ยํ โข โส มหาราช เสฏฺฐี คหปติ ทานํ[๑] ทตฺวา ปจฺฉา วิปฺปฏิสารี อโหสิ `วรเมตํ ปิณฺฑปาตํ ทาสา วา กมฺมกรา วา ภุญฺเชยฺยุนฺติ, ตสฺส กมฺมสฺส วิปาเกน นาสฺสูฬาราย ภตฺตโภคาย จิตฺตํ นมติ นาสฺสูฬาราย วตฺถโภคาย[๒] นาสฺสูฬาราย ยานโภคาย[๓] นาสฺสูฬารานํ ปญฺจนฺนํ กามคุณานํ โภคาย จิตฺตํ นมติ. ยํ โข โส มหาราช เสฏฺฐี คหปติ ภาตุ[๔] เอกปุตฺตกํ สาปเตยฺยสฺส การณา ชีวิตา โวโรเปสิ, ตสฺส กมฺมสฺส วิปาเกน พหูนิ วสฺสานิ พหูนิ วสฺสสตานิ พหูนิ วสฺสสหสฺสานิ พหูนิ วสฺสสตสหสฺสานิ นิรเย ปจฺจิตฺถ; ตสฺเสว กมฺมสฺส วิปากาวเสเสน อิทํ สตฺตมํ อปุตฺตกํ สาปเตยฺยํ ราชโกสํ ปเวเสนฺติ. ตสฺส โข ปน มหาราช เสฏฺฐิสฺส คหปติสฺส ปุราณญฺจ ปุญฺญํ ปริกฺขีณํ นวญฺจ ปุญฺญํ อนุปจิตํ, อชฺช จ[๕] ปน มหาราช เสฏฺฐี คหปติ มหาโรรุเว นิรเย ปจฺจตีติ.

ราชา สตฺถุ วจนํ สุตฺวา "อโห ภนฺเต ภาริยํ กมฺมํ, เอตฺตเก นาม โภเค วิชฺชมาเน, เนว อตฺตนา ปริภุญฺชิ, น ตุมฺหาทิเส พุทฺเธ ธุรวิหาเร วิหรนฺเต, ปุญฺญกมฺมํ อกาสีติ อาห. สตฺถา "เอวเมวํ มหาราช ทุมฺเมธปุคฺคลา นาม โภเค ลภิตฺวา

๑. "ทานนฺติ น ทิสฺสติ. ๒-๓. เอตฺถนฺตเร จ "จิตฺตํ นมตีติ ทิสฺสติ. ๔. "จ ปนาติ ทิสฺสติ. ๕. จสทฺโท นตฺถิ. สํ. สคาถ. ๑๕/๑๓๔. ฌ. ว.

นิพฺพานํ น คเวสนฺติ, โภเค นิสฺสาย อุปฺปนฺนตณฺหา ปเนเต ทีฆรตฺตํ หนตีติ วตฺวา อิมํ คาถมาห

"หนนฺติ โภคา ทุมฺเมธํ, โน จ ปารคเวสิโน;
โภคตณฺหาย ทุมฺเมโธ หนฺติ อญฺเญว อตฺตนนฺติ.

ตตฺถ "โน จ ปารคเวสิโนติ: เย ปน นิพฺพานปารคเวสิโน ปุคฺคลา, น เต โภคา หนนฺติ.

หนฺติ อญฺเญว อตฺตนนฺติ: โภเค นิสฺสาย อุปฺปนฺนาย ตณฺหาย ทุปฺปญฺโญ ปุคฺคโล ปเร วิย อตฺตานเมว หนตีติ อตฺโถ.

เทสนาวสาเน พหู โสตาปตฺติผลาทีนิ ปาปุณึสูติ.

อปุตฺตกเสฏฺฐิวตฺถุ.

๑๒. องฺกุรเทวปุตฺตวตฺถุ. (๒๕๑)

"ติณโทสานิ เขตฺตานีติ อิมํ ธมฺมเทสนํ สตฺถา ปณฺฑุกมฺพลสิลายํ วิหรนฺโต องฺกุรํ อารพฺภ กเถสิ.

วตฺถุ "เย ฌานปฺปสุตา ธีราติ คาถาย วิตฺถาริตเมว. วุตฺตญฺเหตํ ตตฺถ อินฺทกํ อารพฺภ "โส กิร อนุรุทฺธตฺเถรสฺส อนฺโตคามํ ปิณฺฑาย ปวิฏฺฐสฺส อตฺตโน อาภตํ กฏจฺฉุภิกฺขํ ทาเปสิ, ตทสฺส ปุญฺญํ องฺกุเรน ทสวสฺสสหสฺสานิ ทฺวาทสโยชนิกํ อุทฺธนปนฺตึ กตฺวา ทินฺนทานโต มหปฺผลตรํ ชาตํ; ตสฺมา เอวมาห.

เอวํ วุตฺเต, สตฺถา "องฺกุร ทานนฺนาม วิเจยฺย ทาตุํ วฏฺฏติ, เอวนฺตํ สุกฺเขตฺเต สุวุตฺตพีชํ วิย มหปฺผลํ โหติ, ตฺวํ ปน น ตถา อกาสิ, เตน เต ทานํ น มหปฺผลํ ชาตนฺติ อิมมตฺถํ วิภาเวนฺโต

"วิเจยฺย ทานํ ทาตพฺพํ, ยตฺถ ทินฺนํ มหปฺผลํ.
วิเจยฺย ทานํ สุคตปฺปสตฺถํ;
เย ทกฺขิเณยฺยา อิธ ชีวโลเก,
เอเตสุ ทินฺนานิ มหปฺผลานิ,
วีชานิ วุตฺตานิ ยถา สุเขตฺเตติ

วตฺวา อุตฺตรึ ธมฺมํ เทเสนฺโต อิมา คาถา อภาสิ

"ติณโทสานิ เขตฺตานิ, ราคโทสา อยํ ปชา;
ตสฺมา หิ วีตราเคสุ ทินฺนํ โหติ มหปฺผลํ.
ติณโทสานิ เขตฺตานิ, โทสโทสา อยํ ปชา;
ตสฺมา หิ วีตโทเสสุ ทินฺนํ โหติ มหปฺผลํ.
ติณโทสานิ เขตฺตานิ, โมหโทสา อยํ ปชา;
ตสฺมา หิ วีตโมเหสุ ทินฺนํ โหติ มหปฺผลํ.
ติณโทสานิ เขตฺตานิ, อิจฺฉาโทสา อยํ ปชา;
ตสฺมา หิ วีคติจฺเฉสุ ทินฺนํ โหติ มหปฺผลนฺติ.

ตตฺถ "ติณฺโทสานีติ: สามากาทีนิ หิ ติณานิ อุฏฺฐหนฺตานิ ปุพฺพณฺณาปรณฺณกฺเขตฺตานิ ทูเสนฺติ, เตน ตานิ น พหุฏฺฐานิ โหนฺติ; สตฺตานํปิ อนฺโต ราโค อุปฺปชฺชนฺโต สตฺเต ทูเสติ, เตน เตสุ

ทินฺนํ มหปฺผลํ น โหติ, ขีณาสเวสุ ทินฺนํ ปน มหปฺผลํ โหติ: เตน วุตฺตํ

"ติณโทสานิ เขตฺตานิ, ราคโทสา อยํ ปชา;
ตสฺมา หิ วีตราเคสุ ทินฺนํ โหติ มหปฺผลนฺติ.

เสสคาถาสุปิ เอเสว นโย. เทสนาวสาเน องฺกุโร จ อินฺทโก จ โสตาปตฺติผเล ปติฏฺฐหึสุ, สมฺปตฺตานํปิ สาตฺถิกา เทสนา อโหสีติ.

องฺกุรเทวปุตฺตวตฺถุ.

ตณฺหาวคฺควณฺณนา นิฏฺฐิตา.

จตุวีสติโม วคฺโค.

๒๕. ภิกฺขุวคฺควณฺณนา

๑. ปญฺจภิกฺขุวตฺถุ. (๒๕๒)

"จกฺขุนา สํวโร สาธูติ อิมํ ธมฺมเทสนํ สตฺถา เชตวเน วิหรนฺโต ปญฺจ ภิกฺขู อารพฺภ กเถสิ.

เตสุ กิร เอเกโก จกฺขุทฺวาราทีสุ ปญฺจสุ ทฺวาเรสุ เอเกกเมว รกฺขติ. อเถกทิวสํ สนฺนิปติตฺวา "อหํ ทุรกฺขํ รกฺขามิ, อหํ ทุรกฺขํ รกฺขามีติ วิวทิตฺวา "สตฺถารํ ปุจฺฉิตฺวา อิมมตฺถํ ชานิสฺสามาติ สตฺถารํ อุปสงฺกมิตฺวา "ภนฺเต มยํ จกฺขุทฺวาราทีนิ รกฺขนฺตา อตฺตโน อตฺตโน รกฺขนทฺวารเมว ทุรกฺขนฺติ มญฺญาม, โก นุ โข อมฺเหสุ ทุรกฺขํ รกฺขตีติ ปุจฺฉึสุ. สตฺถา เอกํ ภิกฺขุมฺปิ อโนสาเทตฺวา "ภิกฺขเว สพฺพานิเปตานิ ทุรกฺขาเนว; อปิจ โข น ตุมฺเห อิทาเนว ปญฺจสุ ทฺวาเรสุ[๑] อสํวุตา, ปุพฺเพปิ อสํวุตา; อสํวุตตฺตาเยว จ ปณฺฑิตานํ โอวาเท อวตฺติตฺวา ชีวิตกฺขยํ ปาปุณิตฺถาติ วตฺวา "กทา ภนฺเตติ เตหิ ยาจิโต ตกฺกสิลชาตกสฺส วตฺถุํ วิตฺถาเรตฺวา รกฺขสีนํ วเสน ราชกุเล ชีวิตกฺขยํ ปตฺเต ปตฺตาภิเสเกน มหาสตฺเตน เสตจฺฉตฺตสฺส เหฏฺฐา ราชาสเน นิสินฺเนน อตฺตโน สิริสมฺปตฺตึ โอโลเกตฺวา "วิริยํ นาเมตํ สตฺเตหิ กตฺตพฺพเมวาติ วตฺวา อุทานวเสน อุทานิตํ

๑. สี. ม. ยุ. จาเนสุ.

"กุสลูปเทเส ธิติยา ทฬฺหาย
อวฏฺฐิตตฺตา ภยภีรุตาย จ
น รกฺขสีนํ วสมาคมิมฺห เส,
ส โสตฺถิภาโว มหตา ภเยน เมติ

อิมํ คาถํ[1] ทสฺเสตฺวา "ตทาปิ ตุมฺเห ปญฺจชนา ตกฺกสิลรชฺชํ คหณตฺถาย นิกฺขมนฺตํ มหาสตฺตํ อาวุธหตฺถา ปริวาเรตฺวา มคฺคํ คจฺฉนฺตา อนฺตรามคฺเค รกฺขสีหิ จกฺขุทฺวาราทิวเสน อุปนีเตสุ รูปารมฺมณาทีสุ อสํวุตา ปณฺฑิตสฺส โอวาเท อวตฺติตฺวา โอโลกยนฺตา รกฺขสีหิ ขาทิตา ชีวิตกฺขยํ ปาปุณิตฺถ, เตสุ ปน อารมฺมเณสุ สํวุโต ปิฏฺฐิโต ปิฏฺฐิโต อนุพนฺธนฺตํปิ เทววณฺณํ[2] ยกฺขินึ อนาทยิตฺวา โสตฺถินา ตกฺกสิลํ คนฺตฺวา รชฺชํ ปตฺโต ราชา อหเมวาติ ชาตกํ สโมธาเนตฺวา "ภิกฺขุนา นาม สพฺพานิปิ ทฺวารานิ สํวริตพฺพานิ, เอตานิ หิ สํวริตฺวาเอว สพฺพทุกฺขา ปมุจฺจตีติ วตฺวา ธมฺมํ เทเสนฺโต อิมา คาถา อภาสิ

"จกฺขุนา สํวโร สาธุ, สาธุ โสเตน สํวโร,
ฆาเนน สํวโร สาธุ, สาธุ ชิวฺหาย สํวโร,
กาเยน สํวโร สาธุ, สาธุ วาจาย สํวโร,
มนสา สํวโร สาธุ, สาธุ สพฺพตฺถ สํวโร.
สพฺพตฺถ สํวุโต ภิกฺขุ สพฺพทุกฺขา ปมุจฺจตีติ.

ตตฺถ "จกฺขุนาติ: ยทา หิ ภิกฺขุโน จกฺขุทฺวาเร

๑. ขุ. ชา. ๒๗/๔๓. ๒. สี. ม. ยุ. เทววณฺณึ.

รูปารมฺมณํ อาปาถํ อาคจฺฉติ, ตทา อิฏฺฐารมฺมเณ อรชนฺตสฺส อนิฏฺฐารมฺมเณ อทุสฺสนฺตสฺส อสมเปกฺขเน โมหํ อนุปฺปาเทนฺตสฺส, ตสฺมึ ทฺวาเร สํวโร ถกนํ ปิทหนํ คุตฺติ กตา นาม โหติ; ตสฺส โส เอวรูโป จกฺขุนา สํวโร สาธุ. เอเสว นโย โสตทฺวาราทีสุปิ. จกฺขุทฺวาราทีสุเยว ปน สํวโร วา อสํวโร วา นุปฺปชฺชติ, ปุรโต ปน ชวนวีถิยํ เอส ลพฺภติ: ตทา หิ อสํวโร อุปฺปชฺชนฺโต "อสฺสทฺธา อกฺขนฺติ โกสชฺชํ มุฏฺฐสจฺจํ อญฺญาณนฺติ อกุสลวีถิยํ อยํ ปญฺจวิโธ ลพฺภติ. สํวโร อุปฺปชฺชนฺโต "สทฺธา ขนฺติ วิริยํ สติ ญาณนฺติ กุสลวีถิยํ อยํ ปญฺจวิโธ ลพฺภติ.

กาเยน สํวโรติ เอตฺถ ปน ปสาทกาโยปิ โจปนกาโยปิ ลพฺภติ. อุภยํปิ ปเนตํ กายทฺวารเมว. ตตฺถ ปสาททฺวาเร สํวราสํวโร กถิโต ว. โจปนทฺวาเรปิ ตํวตฺถุกา ปาณาติปาต อทินฺนาทานมิจฺฉาจารา. เตหิ ปน สทฺธึ อกุสลวีถิยํ อุปฺปชฺชนฺเตหิ เตหิ ตํ ทฺวารํ อสํวุตํ โหติ, กุสลวีถิยํ อุปฺปชฺชนฺเตหิ ปาณาติปาตาเวรมณีอาทีหิ สํวุตํ.

สาธุ วาจายาติ เอตฺถาปิ โจปนวาจา. ตาย สทฺธึ อุปฺปชฺชนฺเตหิ มุสาวาทาทีหิ ตํ ทฺวารํ อสํวุตํ โหติ, มุสาวาทาเวรมณีอาทีหิ สํวุตํ.

มนสา สํวโรติ เอตฺถาปิ ชวนมนโต อญฺเญน มเนน สทฺธึ อภิชฺฌาทโย นตฺถิ; มโนทฺวาเร ปน ชวนกฺขเณ อุปฺปชฺชมาเนหิ

อภิชฺฌาทีหิ ตํ ทฺวารํ อสํวุตํ โหติ, อนภิชฺฌาทีหิ สํวุตํ.

สาธุ สพฺพตฺถาติ: เตสุ จกฺขุทฺวาราทีสุ สพฺเพสุปิ สํวโร สาธุ. เอตฺตาวตา หิ อฏฺฐ สํวรทฺวารานิ อฏฺฐ จ อสํวรทฺวารานิ กถิตานิ. เตสุ อฏฺฐสุ อสํวรทฺวาเรสุ ฐิโต ภิกฺขุ สกลวฏฺฏมูลกทุกฺขโต น มุจฺจติ, สํวรทฺวาเรสุ ปน ฐิโต สพฺพสฺมาปิ วฏฺฏมูลกทุกฺขา มุจฺจติ; เตน วุตฺตํ "สพฺพตฺถ สํวุโต ภิกฺขุ สพฺพทุกฺขา ปมุจฺจตีติ.

เทสนาวสาเน ปญฺจ ภิกฺขู โสตาปตฺติผเล ปติฏฺฐหึสุ, สมฺปตฺตานํปิ สาตฺถิกา เทสนา อโหสีติ.

ปญฺจภิกฺขุวตฺถุ.

๒. หํสฆาตกภิกฺขุวตฺถุ. (๒๕๓)

"หตฺถสญฺญโตติ อิมํ ธมฺมเทสนํ สตฺถา เชตวเน วิหรนฺโต เอกํ หํสฆาตกํ ภิกฺขุํ อารพฺภ กเถสิ.

สาวตฺถีวาสิโน กิร เทฺว สหายกา ภิกฺขูสุ ปพฺพชิตฺวา ลทฺธูปสมฺปทา เยภุยฺเยน เอกโต วิจรนฺติ. เอกทิวสํ อจิรวตึ คนฺตฺวา นหาตฺวา อาตเป ตปฺปมานา สาราณียํ กถํ กเถนฺตา อฏฺฐํสุ. ตสฺมึ ขเณ เทฺว หํสา อากาเสน คจฺฉนฺติ. อเถโก

ทหรภิกฺขุ สกฺขรํ คเหตฺวา "เอกสฺส หํสโปตกสฺส อกฺขึ ปหริสฺสามีติ อาห. อิตโร "น สกฺขิสฺสสีติ อาห. "ติฏฺฐตุ อิมสฺมึ ปสฺเส อกฺขิ, ปรปสฺเส อกฺขึ ปหริสฺสามีติ. "อิทํปิ น สกฺขิสฺสสิเยวาติ. "เตนหิ อุปธาเรหีติ ทุติยํ สกฺขรํ คเหตฺวา หํสสฺส ปจฺฉาภาเค ขิปิ. หํโส สกฺขรสทฺทํ สุตฺวา นิวตฺติตฺวา โอโลเกสิ. อถ นํ อิตรํ วฏฺฏสกฺขรํ คเหตฺวา ปรปสฺเส อกฺขิมฺหิ ปหริตฺวา โอริมกฺขินา นิกฺขาเมสิ. หํโส วิรวนฺโต ปริวตฺติตฺวา เตสํ ปาทมูเลเยว ปติ. ตตฺถ ตตฺถ ฐิตา ภิกฺขู ทิสฺวา "อาวุโส พุทฺธสาสเน ปพฺพชิตฺวา อนนุจฺฉวิกํ โว กตํ ปาณาติปาตํ กโรนฺเตหีติ วตฺวา เต อาทาย คนฺตฺวา ตถาคตสฺส ทสฺเสสฺส. สตฺถา "สจฺจํ กิร ตยา ภิกฺขุ ปาณาติปาโต กโตติ ปุจฺฉิตฺวา, "สจฺจํ ภนฺเตติ วุตฺเต, "ภิกฺขุ กสฺมา เอวรูเป นิยฺยานิกสาสเน ปพฺพชิตฺวา เอวมกาสิ? โปราณกปณฺฑิตา, อนุปฺปนฺเน พุทฺเธ, อคารมชฺเฌ วสมานา อปฺปมตฺตเกสุปิ ฐาเนสุ กุกฺกุจฺจํ กรึสุ, ตฺวํ ปน เอวรูเป พุทฺธสาสเน ปพฺพชิตฺวา กุกฺกุจฺจมตฺตมฺปิ น อกาสีติ วตฺวา เตหิ ยาจิโต อตีตํ อาหริ:

"อตีเต กุรุรฏฺเฐ อินฺทปตฺตนคเร ธนญฺชเย รชฺชํ กาเรนฺเต, โพธิสตฺโต ตสฺส อคฺคมเหสิยา กุจฺฉิมฺหิ ปฏิสนฺธึ คเหตฺวา อนุปุพฺเพน วิญฺญุตํ ปตฺโต ตกฺกสิลายํ สิปฺปานิ อุคฺคเหตฺวา ปิตรา อุปรชฺเช ปติฏฺฐาปิโต อปรภาเค ปิตุ อจฺจเยน รชฺชํ ปตฺวา ทส ราชธมฺเม อโกเปนฺโต กุรุธมฺเม ปวตฺติตฺถ. กุรุธมฺโม นาม

ปญฺจ สีลานิ. ตานิ โพธิสตฺโต ปริสุทฺธานิ กตฺวา รกฺขติ. ยถา โพธิสตฺโต, เอวมสฺส มาตา อคฺคมเหสี กนิฏฺฐภาตา อุปราชา ปุโรหิโต พฺราหฺมโณ รชฺชุคฺคาหโก อมจฺโจ สารถิ เสฏฺฐี โทณมาปโก มหามตฺโต โทวาริโก นครโสภนา[๑] วณฺณทาสีติ เอวเมเตสุ เอกาทสสุ ชเนสุ กุรุธมฺมํ รกฺขนฺเตสุ, กาลิงฺครฏฺเฐ ทนฺตปุรนคเร กาลิงฺเค รชฺชํ กาเรนฺเต, ตสฺส รฏฺเฐ เทโว น วสฺสิ; มหาสตฺตสฺส ปน อญฺชนาสโภ นาม มงฺคลหตฺถี มหาปุญฺโญ โหติ. รฏฺฐวาสิโน "ตสฺมึ อานีเต, เทโว วสฺสิสฺสตีติ สญฺญาย อาโรเจสส. ราชา ตสฺส หตฺถิสฺส อานยนตฺถาย พฺราหฺมเณ ปหิณิ. เต คนฺตฺวา มหาสตฺตํ หตฺถึ ยาจึสุ. สตฺถา อิมํ เตสํ ยาจนาการํ[๒] ทสฺเสตุํ

"ตว สทฺธญฺจ สีลญฺจ   วิทิตฺวาน ชนาธิป
วณฺณํ อญฺชนวณฺเณน   กาลิงฺคสฺมึ วินิมฺหเสติ

อิมํ ติกนิปาเต ชาตกํ[๓] กเถสิ. หตฺถิมฺหิ ปน อานีเตปิ, เทเว อวสฺสนฺเต, "โส ราชา กุรุธมฺมํ รกฺขติ, เตนสฺส รฏฺเฐ เทโว วสฺสตีติ สญฺญาย "ยํ โส กุรุธมฺมํ รกฺขติ, ตํ สุวณฺณปฏฺเฏ ลิขิตฺวา อาเนถาติ ปุน กาลิงฺโค พฺราหฺมเณ จ อมจฺเจ จ เปเสสิ. เตสุ คนฺตฺวา ยาจนฺเตสุ, ราชานํ อาทึ กตฺวา สพฺเพปิ เต อตฺตโน อตฺตโน สีเลสุ กิญฺจิ กุกฺกุจฺจมตฺตํ กตฺวา "อปริสุทฺธํ โน สีลนฺติ ปฏิกฺขิปิตฺวา "น เอตฺตาวตา สีลเภโท โหตีติ

๑. ม. นครโสภินี. ๒. สี. ยาจเน การณํ. ม. ยุ. ยาจนการณํ. ๓. ขุ. ชา. ๒๗/๑๑๒.

เตหิ ปุนปฺปุนํ ยาจิตา อตฺตโน อตฺตโน สีลานิ กถยึสุ. กาลิงฺโค สุวณฺณปฏฺเฏ ลิขิตฺวา อาภตํ กุรุธมฺมํ ทิสฺวา สมาทาย สาธุกํ ปูเรสิ. ตสฺส รฏฺเฐ เทโว ปาวสฺสิ, รฏฺฐํ เขมํ สุภิกฺขํ อโหสิ.

สตฺถา อิมํ อตีตํ อาหริตฺวา

"คณิกา อุปฺปลวณฺณา จ, ปุณฺโณ โทวาริโก ตทา,
รชฺชุคาโห จ กจฺจาโน, โทณมาตา จ โกลิโต,
สารีปุตฺโต ตทา เสฏฺฐี, อนุรุทฺโธ จ สารถิ,
พฺราหฺมโณ กสฺสโป เถโร, อุปราชา นนฺทปณฺฑิโต,
มเหสี ราหุลมาตา, มายาเทวี ชเนตฺติกา,
กุรุราชา โพธิสตฺโต: เอวํ ธาเรถ ชาตกนฺติ

ชาตกํ สโมธาเนตฺวา "ภิกฺขุ เอวํ ปุพฺเพ ปณฺฑิตา, อปฺปมตฺตเกปิ กุกฺกุจฺเจ อุปฺปนฺเน, อตฺตโน สีลเภเท อาสงฺกํ กรึสุ; ตฺวํ ปน มาทิสสฺส พุทฺธสฺส สาสเน ปพฺพชิตฺวา ปาณาติปาตํ กโรนฺโต อติภาริยํ กมฺมมกาสิ; ภิกฺขุนา นาม หตฺเถหิ ปาเทหิ วาจาย จ สญฺญเตน ภวิตพฺพนฺติ วตฺวา อิมํ คาถมาห

"หตฺถสญฺญโต ปาทสญฺญโต
วาจาสญฺญโต สญฺญตุตฺตโม
อชฺฌตฺตรโต สมาหิโต
เอโก สนฺตุสิโต ตมาหุ `ภิกฺขุนฺติ.

ตตฺถ หตฺถสญฺญโตติ: หตฺถกีฬาปนาทีนํ วา หตฺเถน

ปเรสํ ปหรณาทีนํ วา อภาเวน หตฺถสญฺญโต. ทุติยปเทปิ เอเสว นโย. วาจาย ปน มุสาวาทาทีนํ อกรณโต วาจาสญฺญโต.

สญฺญตตฺตโมติ: สญฺญตตฺตภาโว, กายจลนสีสุกฺขิปนภมุกวิการาทีนํ อการโกติ[๑] อตฺโถ.

อชฺฌตฺตรโตติ: โคจรชฺฌตฺตสงฺขาตาย กมฺมฏฺฐานภาวนาย รโต.

สมาหิโตติ: สุฏฺฐุ สมาหิโต.

เอโก สนฺตุสิโตติ: เอกวิหารี หุตฺวา สุฏฺฐุ ตุสิโต วิปสฺสนาจารโต ปฏฺฐาย อตฺตโน อธิคเมน ตุฏฺฐมานโส. ปุถุชฺชนกลฺยาณกํ หิ อาทึ กตฺวา สพฺเพปิ เสขา อตฺตโน อธิคเมน สนฺตุสนฺตีติ สนฺตุสิตา, อรหา ปน เอกนฺตสนฺตุสิโตว; ตํ สนฺธาเยตํ วุตฺตํ.

เทสนาวสาเน พหู โสตาปตฺติผลาทีนิ ปาปุณึสูติ.

หํสฆาตกภิกฺขุวตฺถุ.

๑. สี. ม. ยุ. อกรณโตติ.

๓. โกกาลิกวตฺถุ. (๒๕๔)

"โย มุขสญฺญโตติ อิมํ ธมฺมเทสนํ สตฺถา เชตวเน วิหรนฺโต โกกาลิกํ อารพฺภ กเถสิ.

วตฺถุ "อถโข โกกาลิโก ภิกฺขุ, เยน ภควา, เตนุปสงฺกมีติ สุตฺเต[๑] อาคตเมว. อตฺโถปิสฺส อฏฺฐกถายํ วุตฺตนเยเนว เวทิตพฺโพ. โกกาลิเก ปน ปทุมนิรเย อุปฺปนฺเน, ธมฺมสภายํ กถํ สมุฏฺฐาเปสุํ "อโห โกกาลิโก ภิกฺขุ อตฺตโน มุขํ นิสฺสาย วินาสํ ปตฺโต, เทฺว อคฺคสาวเก อกฺโกสนฺตสฺเสว หิสฺส ปฐวี วิวรํ อทาสีติ. สตฺถา อาคนฺตฺวา "กาย นุตฺถ ภิกฺขเว เอตรหิ กถาย สนฺนิสินฺนาติ ปุจฺฉิตฺวา, "อิมาย นามาติ วุตฺเต, "น ภิกฺขเว อิทาเนว, ปุพฺเพปิ โกกาลิโก อตฺตโน มุขเมว นิสฺสาย นฏฺโฐติ วตฺวา ตมตฺถํ โสตุกาเมหิ ภิกฺขูหิ ยาจิโต ตสฺส ปกาสนตฺถํ อตีตํ อาหริ:

"อตีเต หิมวนฺตปฺปเทเส เอกสฺมึ สเร กจฺฉโป วสติ. เทฺว หํสโปตกา โคจราย จรนฺตา เตน สทฺธึ วิสฺสาสํ กตฺวา ทฬฺหวิสฺสาสิกา หุตฺวา เอกทิวสํ กจฺฉปํ ปุจฺฉึสุ "สมฺม อมฺหากํ หิมวนฺเต จิตฺตกูฏปพฺพตตเล กาญฺจนคุหาย วสนฏฺฐานํ รมณีโย ปเทโส, คจฺฉิสฺสสิ อมฺเหหิ สทฺธินฺติ. "อหํ กถํ คมิสฺสามีติ. "มยํ ตํ เนสฺสาม, สเจ มุขํ รกฺขิตุํ สกฺขิสฺสสีติ. "สกฺขิสฺสามิ,

๑. ขุ. สุ. ๒๕/๔๕๘.

สมฺมา คเหตฺวา มํ คจฺฉถาติ. เต "สาธูติ วตฺวา เอกํ ทณฺฑกํ กจฺฉเปน ฑํสาเปตฺวา สยํ ตสฺส อุโภ โกฏิโย ฑํสิตฺวา อากาสํ ปกฺขนฺทึสุ. ตํ ตถา หํเสหิ นียมานํ คามทารกา ทิสฺวา "เทฺว หํสา กจฺฉปํ ทณฺเฑน หรนฺตีติ อาหํสุ. กจฺฉโป "ยทิ มํ สหายกา เนนฺติ, ตุมฺหากํ เอตฺถ กึ ทุฏฺฐเจฏกาติ วตฺตุกาโม, หํสานํ สีฆเวคตาย พาราณสีนคเร ราชนิเวสนสฺส อุปริภาคํ สมฺปตฺตกาเล ฑํสนฏฺฐานโต ทณฺฑกํ วิสฺสชฺเชตฺวา ราชงฺคเณ[๑] ปติตฺวา ทฺวิธา ภิชฺชิ. สตฺถา อิมํ อตีตํ อาหริตฺวา

"อวธี วต อตฺตานํ กจฺฉโป วฺยาหรํ คิรํ,
สุคฺคหีตสฺมึ กฏฺฐสฺมึ วาจาย สกิยา วธิ.
เอตํปิ ทิสฺวา นรวีรเสฏฺฐ
วาจํ ปมุญฺเจ กุสลํ นาติเวลํ.
ปสฺสสิ พหุภาเณน กจฺฉปํ วฺยสนํ คตนฺติ

อิมํ ทุกนิปาเต พหุภาณิชาตกํ[๒] วิตฺถาเรตฺวา "ภิกฺขเว ภิกฺขุนา นาม มุขสญฺญเตน สมจารินา อนุทฺธเตน นิพฺพุตจิตฺเตน ภวิตพฺพนฺติ วตฺวา อิมํ คาถมาห

"โย มุขสญฺญโต ภิกฺขุ มนฺตภาณี อนุทฺธโต
อตฺถํ ธมฺมญฺจ ทีเปติ, มธุรนฺตสฺส ภาสิตนฺติ.

ตตฺถ มุขสญฺญโตติ: ทาสจณฺฑาลาทโยปิ "ตฺวํ ทุชฺชาโต

๑. สี. ม. ยุ. อากาสงฺคเณ. ๒. ชาตกฏฺฐกถายํ กจฺฉปชาตกํ วุจฺจติ. ขุ. ชา. ๒๗/๘๐. ตทฏฺฐกถา ๓/๒๓๕.

ตฺวํ ทุสฺสีโลติอาทีนํ อวทนตาย มุเขน สญฺญโต.

มนฺตภาณีติ: มนฺตา วุจฺจติ ปญฺญา, ตาย ภณนสีโล.

อนุทฺธโตติ: นิพฺพุตจิตฺโต.

อตฺถํ ธมฺมญฺจ ทีเปตีติ: ภาสิตตฺถญฺเจว เทสนาธมฺมญฺจ กเถติ.

มธุรนฺติ: เอวรูปสฺส ภิกฺขุโน ภาสิตํ มธุรํ นาม. โย ปน อตฺถเมว สมฺปาเทติ, น ปาลึ; ปาลึเยวฺ สมฺปาเทติ, น อตฺถํ; อุภยํ วา ปน น สมฺปาเทติ, ตสฺส ภาสิตํ มธุรํ นาม น โหตีติ.

เทสนาวสาเน พหู โสตาปตฺติผลาทีนิ ปาปุณึสูติ.

โกกาลิกวตฺถุ.

๔. ธมฺมารามตฺเถรวตฺถุ. (๒๕๕)

"ธมฺมาราโม ธมฺมรโตติ อิมํ ธมฺมเทสนํ สตฺถา เชตวเน วิหรนฺโต ธมฺมารามตฺเถรํ อารพฺภ กเถสิ.

สตฺถารา กิร "อิโต เม จาตุมฺมาสจฺจเยน ปรินิพฺพานํ ภวิสฺสตีติ อาโรจิเต, อเนกสหสฺสภิกฺขู สตฺถารํ ปริวาเรตฺวา วิจรึสุ. ตตฺถ ปุถุชฺชนา อสฺสูนิ สนฺธาเรตุํ นาสกฺขึสุ, ขีณาสวานํ ธมฺมสํเวโค อุปฺปชฺชิ. สพฺเพปิ "กึ นุ โข กริสฺสามาติ วคฺคพนฺธเนน วิจรนฺติ.

๑. อิโต ปรํ วาสทฺเทน ภวิตพฺพํ.

เอโก ปน ธมฺมาราโม นาม ภิกฺขุ ภิกฺขูนํ สนฺติกํ น อุปสงฺกมติ, ภิกฺขูหิ "กึ อาวุโสติ วุจฺจมาโน ปฏิวจนํปิ อทตฺวา "สตฺถา กิร จาตุมฺมาสจฺจเยน ปรินิพฺพายิสฺสติ, อหญฺจมฺหิ อวีตราโค, สตฺถริ ธรมาเนเยว, วายมิตฺวา อรหตฺตํ ปาปุณิสฺสามีติ เอกโกว วิหรนฺโต สตฺถารา เทสิตํ ธมฺมํ อาวชฺชติ จินฺเตติ อนุสฺสรติ. ภิกฺขู ตถาคตสฺส อาโรเจสุํ "ภนฺเต ธมฺมารามสฺส ตุมฺเหสุ สิเนหมตฺตํปิ นตฺถิ, `สตฺถา กิร ปรินิพฺพายิสฺสติ, กึ นุ โข กริสฺสามาติ อมฺเหหิ สทฺธึ สมฺมนฺตนมตฺตํปิ น กโรตีติ. สตฺถา ตํ ปกฺโกสาเปตฺวา "สจฺจํ กิร ตฺวํ เอวํ กโรสีติ ปุจฺฉิ. "สจฺจํ ภนฺเตติ. "กึการณาติ. "ตุมฺเห กิร จาตุมฺมาสจฺจเยน ปรินิพฺพายิสฺสถ, อหญฺจมฺหิ อวีตราโค, ตุมฺเหสุ ธรนฺเตสุเยว, วายมิตฺวา[๑] อรหตฺตํ ปาปุณิสฺสามีติ ตุมฺเหหิ เทสิตํ ธมฺมํ อาวชฺชามิ จินฺเตมิ อนุสฺสรามีติ. สตฺถา "สาธุ สาธูติ ตสฺส สาธุการํ ทตฺวา "ภิกฺขเว อญฺเญนปิ มยิ สิเนหวนฺเตน ภิกฺขุนา ธมฺมารามสทิเสเนว ภวิตพฺพํ, น หิ มยฺหํ มาลาคนฺธาทีหิ ปูชํ กโรนฺตา ปูชํ กโรนฺติ นาม, ธมฺมานุธมฺมํ ปฏิปชฺชนฺตาเยว มํ ปูเชนฺติ นามาติ วตฺวา อิมํ คาถมาห

"ธมฺมาราโม ธมฺมรโต ธมฺมํ อนุวิจินฺตยํ
ธมฺมํ อนุสฺสรํ ภิกฺขุ สทฺธมฺมา น ปริหายตีติ.

ตตฺถ "นิวาสนฏฺเฐน สมถวิปสฺสนาธมฺโม อาราโม อสฺสาติ

๑. สี. ม. ยุ. "วายมิตฺวาติ นตฺถิ.

ธมฺมาราโม, ตสฺมึเยว ธมฺเม รโตติ ธมฺมรโต, ตสฺเสว ธมฺมสฺส ปุนปฺปุนํ จินฺตนตาย ธมฺมํ อนุวิจินฺตยํ, ตํ ธมฺมํ อาวชฺชนฺโตติ อตฺโถ.

อนุสฺสรนฺติ: ตเมว ธมฺมํ อนุสฺสรนฺโต.

สทฺธมฺมาติ: เอวรูโป ภิกฺขุ สตฺตตฺตึสเภทา โพธิปกฺขิยธมฺมา นวโลกุตฺตรธมฺมา จ น ปริหายตีติ อตฺโถ.

เทสนาวสาเน โส ภิกฺขุ อรหตฺเต ปติฏฺฐหิ, สมฺปตฺตานํปิ สาตฺถิกา เทสนา อโหสีติ.

ธมฺมารามตฺเถรวตฺถุ.

๕. อญฺญตรวิปกฺขเสวกภิกฺขุวตฺถุ. (๒๕๖)

"สลาภํ นาติมญฺเญยฺยาติ อิมํ ธมฺมเทสนํ สตฺถา เวฬุวเน วิหรนฺโต อญฺญตรํ วิปกฺขเสวกํ ภิกฺขุํ อารพฺภ กเถสิ.

ตสฺส กิเรโก เทวทตฺตปกฺขิโก ภิกฺขุ สหาโย อโหสิ. โส ตํ ภิกฺขูหิ สทฺธึ ปิณฺฑาย จริตฺวา กตภตฺตกิจฺจํ อาคจฺฉนฺตํ ทิสฺวา "กุหึ คโตสีติ ปุจฺฉิ. "อสุกฏฺฐานํ นาม ปิณฺฑาย จริตุนฺติ. "ลทฺโธ เต ปิณฺฑปาโตติ. "อาม ลทฺโธติ. "อิเธว อมฺหากํ มหาลาภสกฺกาโร, กติปาหํ อิเธว โหหีติ. โส ตสฺส วจเนน กติปาหํ ตตฺถ วสิตฺวา สกฏฺฐานเมว อคมาสิ. อถ นํ ภิกฺขู "อยํ

ภนฺเต เทวทตฺตสฺส อุปฺปนฺนํ ลาภสกฺการํ ปริภุญฺชติ, เทวทตฺตสฺส ปกฺขิโก เอโสติ ตถาคตสฺส อาโรเจสส. สตฺถา ตํ ปกฺโกสาเปตฺวา "สจฺจํ กิร ตฺวํ เอวมกาสีติ ปุจฺฉิ. "อาม ภนฺเต, อหํ ตตฺถ เอกํ ทหรํ นิสฺสาย กติปาหํ วสึ; น จ ปน เทวทตฺตสฺส ลทฺธึ โรเจมีติ.

อถ นํ ภควา "กิญฺจาปิ ลทฺธึ น โรเจสิ, ทิฏฺฐทิฏฺฐานํเยว ปน ลทฺธึ โรเจนฺโต วิย วิจรสิ; น ตฺวํ อิทาเนว เอวํ กโรสิ, ปุพฺเพปิ เอวรูโปเยวาติ วตฺวา "อิทานิ ตาว ภนฺเต อมฺเหหิ สามํ ทิฏฺโฐ, ปุพฺเพ ปเนส เกสํ ลทฺธึ โรเจนฺโต วิจริ? อาจิกฺขถ โนติ ภิกฺขูหิ ยาจิโต, อตีตํ อาหริตฺวา

"ปุราณโจราน วโจ นิสมฺม
มหิลามุโข โปถยมานุจารี
สุสญฺญตานํ หิ วโจ นิสมฺม
คชุตฺตโม สพฺพคุเณสุ อฏฺฐาติ

อิมํ มหิลามุขชาตกํ[๑] วิตฺถาเรตฺวา "ภิกฺขเว ภิกฺขุนา นาม สกลาเภเนว สนฺตุฏฺเฐน ภวิตพฺพํ, ปรลาภํ ปตฺเถตุํ น วฏฺฏติ; ปรลาภํ ปตฺเถนฺตสฺส หิ ฌานวิปสฺสนามคฺคผเลสุ เอกธมฺโมปิ๗ นุปฺปชฺชติ, สกลาภสนฺตุฏฺฐสฺเสว ปน ฌานาทีนิ อุปฺปชฺชนฺตีติ วตฺวา ธมฺมํ เทเสนฺโต อิมา คาถา อภาสิ

"สลาภํ นาติมญฺเญยฺย, นาญฺเญสํ ปิหยํ จเร;
อญฺเญสํ ปิหยํ ภิกฺขุ, สมาธึ นาธิคจฺฉติ;

๑. ขุ. ชา. ๒๗/๙. ตทฏฺฐกถา. ๑/๒๗๙.

อปฺปลาโภปิ เจ ภิกฺขุ สลาภํ นาติมญฺญติ,
ตํ เว เทวา ปสํสนฺติ สุทฺธาชีวมตนฺทิตนฺติ.

ตตฺถ "สลาภนฺติ: อตฺตโน อุปฺปชฺชนกลาภํ. สปทานจารํ หิ วชฺเชตฺวา อเนสนาย ชีวิตํ กปฺเปนฺโต สลาภํ อติมญฺญติ หีเฬติ ชิคุจฺฉติ นาม; ตสฺมา เอวํ อกรเณน สลาภํ นาติมญฺเญยฺย.

อญฺเญสํ ปิหยนฺติ; อญฺเญสํ ลาภํ ปตฺเถนฺโต น จเรยฺยาติ อตฺโถ.

สมาธึ นาธิคจฺฉตีติ: อญฺเญสํ หิ ลาภํ ปิหยนฺโต เตสํ จีวราทิกรเณ อุสฺสุกฺกํ อาปนฺโน ภิกฺขุ อปฺปนาสมาธึ วา อุปจารสมาธึ วา นาธิคจฺฉติ.

สลาภํ นาติมญฺญตีติ: อปฺปลาโภปิ สมาโน อุจฺจนีจกุลปฺปฏิปาฏิยา สปทานํ จรนฺโต ภิกฺขุ สลาภํ นาติมญฺญติ นาม.

ตํ เวติ: ตํ เอวรูปํ ภิกฺขุํ สารชีวิตตาย สุทฺธาชีวํ ชงฺฆพลํ นิสฺสาย ชีวิตกปฺปเนน อกุสีตตาย อตนฺทิตํ เทวตา ปสํสนฺติ โถเมนฺตีติ อตฺโถ.

เทสนาวสาเน พหู โสตาปตฺติผลาทีนิ ปาปุณึสูติ.

อญฺญตรวิปกฺขเสวกภิกฺขุวตฺถุ.

๖. ปญฺจคฺคทายกพฺราหฺมณวตฺถุ. (๒๕๗)

"สพฺพโส นามรูปสฺมินฺติ อิมํ ธมฺมเทสนํ สตฺถา เชตวเน วิหรนฺโต ปญฺจคฺคทายกํ นาม พฺราหฺมณํ อารพฺภ กเถสิ.

โส กิร สสฺสกฺเขตฺตสฺส โสธิตกาเลเยว เขตฺตคฺคํ นาม เทติ, ขลกาเล ขลคฺคํ นาม เทติ, ขลภณฺฑกาเล ขลภณฺฑคฺคํ นาม เทติ, อุกฺขลิกกาเล อุกฺขลิกคฺคํ นาม เทติ, ปาฏิยํ วฑฺฒิตกาเล ปาฏิคฺคํ นาม เทติ: อิมานิ ปญฺจ อคฺคทานานิ เทติ. สมฺปตฺตสฺส อทตฺวา นาม น ภุญฺชติ. เตน ตสฺส "ปญฺจคฺคทายโกเตฺวว นามํ อโหสิ.

สตฺถา ตสฺส จ พฺราหฺมณิยา จสฺส ติณฺณํ ผลานํ อุปนิสฺสยํ ทิสฺวา พฺราหฺมณสฺส โภชนเวลาย คนฺตฺวา ทฺวาเร อฏฺฐาสิ. โสปิ ทฺวารสมฺมุเข อนฺโตเคหาภิมุโข นิสีทิตฺวา ภุญฺชติ, สตฺถารํ ทฺวาเร ฐิตํ น ปสฺสติ. พฺราหฺมณี ปนสฺส ตํ ปริวิสมานา สตฺถารํ ทิสฺวา จินฺเตสิ "อยํ พฺราหฺมโณ ปญฺจสุ ฐาเนสุ อคฺคํ ทตฺวา ภุญฺชติ, อิทานิ จ สมโณ โคตโม อาคนฺตฺวา ทฺวาเร ฐิโต; สเจ พฺราหฺมโณ เอตํ ทิสฺวา อตฺตโน ภตฺตํ หริตฺวา ทสฺสติ, ปุนสฺสาหํ ปจิตุํ น สกฺขิสฺสามีติ. สา "เอวมยํ สมณํ โคตมํ น ปสฺสิสฺสตีติ สตฺถุ ปิฏฺฐึ ทตฺวา ตสฺส ปจฺฉโต ตํ ปฏิจฺฉาเทนฺตี โอนมิตฺวา ปุณฺณจนฺทํ ปาณินา ปฏิจฺฉาเทนฺตี วิย อฏฺฐาสิ. ตถา ฐิตาเอว "คโต นุ โข โนติ สตฺถารํ อฑฺฒกฺขิเกน

โอโลเกสิ. สตฺถา ตตฺเถว อฏฺฐาสิ. พฺราหฺมณสฺส ปน สวนภเยน "อติจฺฉถาติ น วเทติ, โอสกฺกิตฺวา ปน สณิกเมว "อติจฺฉถาติ อาห. สตฺถา "น คมิสฺสามีติ สีสํ จาเลสิ.๑ โลกครุนา พุทฺเธน "น คมิสฺสามีติ สีเส จาลิเต, สา สนฺธาเรตุํ อสกฺโกนฺตี มหาหสิตํ หสิ. ตสฺมึ ขเณ สตฺถา เคหาภิมุขํ โอภาสํ มุญฺจิ. พฺราหฺมโณปิ ปิฏฺฐึ ทตฺวา นิสินฺโนเยว พฺราหฺมณิยา หสิตสทฺทํ สุตฺวา ฉพฺพณฺณานญฺจ รํสีนํ โอภาสํ โอโลเกตฺวา สตฺถารํ อทฺทส. พุทฺธา หิ นาม คาเม วา อรญฺเญ วา เหตุสมฺปนฺนานํ อตฺตานํ อทสฺเสตฺวา น ปกฺกมนฺติ. พฺราหฺมโณปิ สตฺถารํ ทิสฺวา "โภติ นาสิโตมฺหิ ตยา ราชปุตฺตํ อาคนฺตฺวา ทฺวาเร ฐิตํ มยฺหํ อนาจิกฺขนฺติยา, ภาริยนฺเต กมฺมํ กตนฺติ วตฺวา อฑฺฒภุตฺตโภชนปาฏึ อาทาย สตฺถุ สนฺติกํ คนฺตฺวา "โภ โคตม อหํ ปญฺจสุ ฐาเนสุ อคฺคํ ทตฺวา ภุญฺชามิ; อิโต จ เม มชฺเฌ ภินฺทิตฺวา เอโกว ภตฺตโกฏฺฐาโส ภุตฺโต, เอโก ภตฺตโกฏฺฐาโส อวสิฏฺโฐ; ปฏิคฺคณฺหาตุ เม อิทํ ภตฺตนฺติ. สตฺถา "น เม ตว อุจฺฉิฏฺฐภตฺเตน อตฺโถติ อวตฺวา "พฺราหฺมณ อคฺคํปิ มยฺหเมว อนุจฺฉวิกํ, มชฺเฌ ภินฺทิตฺวา ภุตฺตภตฺตํปิ, จริมกภตฺตปิณฺโฑปิ มยฺหเมว อนุจฺฉวิโก; มยํ หิ พฺราหฺมณ ปรทตฺตูปชีวิโน เปตสทิสาติ วตฺวา อิมํ คาถมาห

๑. กเถตุเมว เปกฺขมาโน เสขิยํ น มนสากาสิ.

"ยทคฺคโต มชฺฌโต เสสโต วา
ปิณฺฑํ ลเภถ ปรทตฺตูปชีวี.
นาลํ ถุตุํ นาปิ นิปจฺจขาที
ตํ วาปิ ธีรา มุนิ เวทยนฺตีติ.

พฺราหฺมโณ ตํ สุตฺวา ว ปสนฺนจิตฺโต หุตฺวา "อโห อจฺฉริยํ; ทีปสามิโก นาม ราชปุตฺโต "น เม ตว อุจฺฉิฏฺฐภตฺเตน อตฺโถติ อวตฺวา เอวํ วกฺขตีติ ทฺวาเร ฐิตโกว สตฺถารํ ปญฺหํ ปุจฺฉิ "โภ โคตม ตุมฺเห อตฺตโน สาวเก `ภิกฺขูติ วทถ: กิตฺตาวตา ภิกฺขุ นาม โหตีติ. สตฺถา "กถํรูปา นุ โข อิมสฺส ธมฺมเทสนา สปฺปายาติ อุปธาเรนฺโต "อิเม เทฺวปิ ชนา กสฺสปพุทฺธกาเล `นามรูปนฺติ วทนฺตานํ กถํ สุณึสุ, นามรูปํ อวิสฺสชฺชิตฺวาว เนสํ ธมฺมํ เทเสตุํ วฏฺฏตีติ, "พฺราหฺมณ นามรูเป อรชฺชนฺโต อสชฺชนฺโต ภิกฺขุ นาม โหตีติ วตฺวา อิมํ คาถมาห

"สพฺพโส นามรูปสฺมึ ยสฺส นตฺถิ มมายิตํ,
อสตา จ น โสจติ, ส เว `ภิกฺขูติ วุจฺจตีติ.

ตตฺถ สพฺพโสติ: สพฺพสฺมึ "เวทนาทีนํ จตุนฺนํ รูปกฺขนฺธสฺส จาติ ปญฺจนฺนํ ขนฺธานํ วเสน ปวตฺเต นามรูเป.

มมายิตนฺติ: ยสฺส "อหนฺติ วา "มมนฺติ วา คาโห นตฺถิ.

อสตา จ น โสจตีติ: ตสฺมึ นามรูเป ขยวยํ ปตฺเต "มม รูปํ ขีณํ ฯเปฯ มม วิญฺญาณํ ขีณนฺติ น โสจติ น

วิหญฺญติ "ขยวยธมฺมเมว[1] ขีณนฺติ ปสฺสติ.

ส เวติ: โส เอวรูโป วิชฺชมาเนปิ นามรูเป มมายิตรหิโต อสตาปิ เตน อโสจนฺโต "ภิกฺขูติ วุจฺจตีติ อตฺโถ.

เทสนาวสาเน อุโภปิ ชายปติกา อนาคามิผเล ปติฏฺฐหึสุ. สมฺปตฺตานํปิ สาตฺถิกา เทสนา อโหสีติ.

ปญฺจคฺคทายกพฺราหฺมณวตฺถุ.

๗. สมฺพหุลภิกฺขุวตฺถุ. (๒๕๘)

"เมตฺตาวิหารีติ อิมํ ธมฺมเทสนํ สตฺถา เชตวเน วิหรนฺโต สมฺพหุเล ภิกฺขู อารพฺภ กเถสิ.

เอกสฺมึ หิ สมเย อายสฺมนฺเต มหากจฺจาเน อวนฺติชนปเทสุ[2] กุรรฆรํ นิสฺสาย ปวตฺเต ปพฺพเต วิหรนฺเต, โสโณ นาม กุฏิกณฺโณ อุปาสโก เถรสฺส ธมฺมกถาย ปสีทิตฺวา เถรสฺส สนฺติเก ปพฺพชิตุกาโม เถเรน "ทุกฺกรํ โข โสณ ยาวชีวํ เอกภตฺตํ เอกเสยฺยํ พฺรหฺมจริยนฺติ วตฺวา เทฺว วาเร ปฏิกฺขิตฺโตปิ ปพฺพชฺชาย อติวิย อุสฺสาหชาโต ตติยวาเร เถรํ ยาจิตฺวา ปพฺพชิตฺวา อปฺปภิกฺขุกตฺตา ทกฺขิณาปถสฺส ติณฺณํ วสฺสานํ อจฺจเยน ลทฺธูปสมฺปโท สตฺถารํ สมฺมุขา ทฏฺฐุกาโม หุตฺวา

๑. สี. ยุ. ขยวยธมฺมํ เม. ม. ขยวยธมฺมํ เม ขีณนฺติ. ๒. สี. ยุ. อวนฺติชนปเท.

อุปชฺฌายํ อาปุจฺฉิตฺวา เตน ทินฺนํ สาสนํ คเหตฺวา อนุปุพฺเพน เชตวนํ คนฺตฺวา สตฺถารํ วนฺทิตฺวา กตปฺปฏิสนฺถาโร สตฺถารา เอกคนฺธกุฏิยํเยว อนุญฺญาตเสนาสโน พหุเทว รตฺตึ อชฺโฌกาเส วีตินาเมตฺวา รตฺติภาเค คนฺธกุฏึ ปวิสิตฺวา อตฺตโน ปตฺตเสนาสเน ตํ รตฺติภาคํ วีตินาเมตฺวา ปจฺจูสสมเย สตฺถารา อชฺฌิฏฺโฐ โสฬส อฏฺฐกวคฺคิกานิ สพฺพาเนว สเรน อภณิ. อถสฺส ภควา สรภญฺญปริโยสาเน อพฺภานุโมทนฺโต "สาธุ สาธุ ภิกฺขูติ สาธุการํ อทาสิ. สตฺถารา ทินฺนํ สาธุการํ สุตฺวา ภุมฺมฏฺฐกเทวนาคสุปณฺณาติ เอวํ ยาว พฺรหฺมโลกา เอกสาธุการเมว อโหสิ. ตสฺมึ ขเณ เชตวนโต วีสโยชนสตมตฺถเก กุรรฆรนคเร เถรสฺส มาตุ มหาอุปาสิกาย เคเห อธิวตฺถา เทวตาปิ มหนฺเตน สทฺเทน สาธุการํ อทาสิ. อถ นํ มหาอุปาสิกา อาห "โก เอส สาธุการํ เทตีติ. "อหํ ภคินีติ. "โกสิ ตฺวนฺติ. "ตว เคเห อธิวตฺถา เทวตาติ. "ตฺวํ อิโต ปุพฺเพ มยฺหํ สาธุการํ อทตฺวา อชฺช กสฺมา เทสีติ. "นาหํ ตุยฺหํ สาธุการํ ทมฺมีติ. "อถ กสฺส เต สาธุกาโร ทินฺโนติ. "ตว ปุตฺตสฺส กุฏิกณฺณโสณตฺเถรสฺสาติ. "กึ เม ปุตฺเตน กตนฺติ. "ปุตฺโต เต อชฺช สตฺถารา สทฺธึ เอกคนฺธกุฏิยํ วสิตฺวา สตฺถุ ธมฺมํ เทเสสิ, สตฺถา ตว ปุตฺตสฺส ธมฺมํ สุตฺวา ปสนฺโน สาธุการมทาสิ, เตนสฺส มยาปิ สาธุกาโร ทินฺโน; สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส หิ สาธุการํ สมฺปฏิจฺฉิตฺวา ภุมฺมฏฺฐกเทเว อาทึ กตฺวา ยาว พฺรหฺมโลกา เอกสาธุการเมว ชาตนฺติ. "กึ ปน สามิ มม ปุตฺเต

สตฺถุ ธมฺโม กถิโต,[๑] สตฺถารา มม ปุตฺตสฺส กถิโตติ. "ตว ปุตฺเตน สตฺถุ กถิโตติ. เอวํ เทวตาย กเถนฺติยา, อุปาสิกาย ปญฺจวณฺณา ปีติ อุปฺปชฺชิตฺวา สกลสรีรํ ผริ. อถสฺสา เอตทโหสิ "สเจ เม ปุตฺโต สตฺถารา สทฺธึ เอกคนฺธกุฏิยํ วสิตฺวา สตฺถุ ธมฺมํ กเถตุํ อสกฺขิ, มยฺหํปิ กเถตุํ สกฺขิสฺสติเยว; ปุตฺตสฺส อาคตกาเล ธมฺมสฺสวนํ กาเรตฺวา ธมฺมกถํ สุณิสฺสามีติ. โสณตฺเถโรปิ โข, สตฺถารา สาธุกาเร ทินฺเน, "อยํ อุปชฺฌาเยน ทินฺนํ สาสนํ อาโรเจตุํ กาโลติ ภควนฺตํ ปจฺจนฺติเมสุ ชนปเทสุ วินยธรปญฺจเมน คเณน อุปสมฺปทํ อาทึ กตฺวา ปญฺจ วเร ยาจิตฺวา[๒] กติปาหํ สตฺถุ สนฺติเกเยว วสิตฺวา "อุปชฺฌายํ ปสฺสิสฺสามีติ สตฺถารํ อาปุจฺฉิตฺวา เชตวนา นิกฺขมิตฺวา อนุปุพฺเพน อุปชฺฌายสฺส สนฺติกํ อคมาสิ. เถโร ปุนทิวเส ตํ อาทาย ปิณฺฑาย จรนฺโต มาตุ อุปาสิกาย เคหทฺวารํ อคมาสิ. สาปิ ปุตฺตํ ทิสฺวา ตุฏฺฐมานสา วนฺทิตฺวา สกฺกจฺจํ ปริวิสิตฺวา ปุจฺฉิ "สจฺจํ กิร ตฺวํ ตาต สตฺถารา สทฺธึ เอกคนฺธกุฏิยํ วสิตฺวา สตฺถุ ธมฺมกถํ กเถสีติ. "อุปาสิเก ตุยฺหํ เกนิทํ กถิตนฺติ. "ตาต อิมสฺมึ เคเห อธิวตฺถา เทวตา มหนฺเตน สทฺเทน สาธุการํ ทตฺวา, มยา `โก เอโสติ วุตฺเต, "อหนฺติ วตฺวา เอวเมว กเถสิ; ตํ สุตฺวา มยฺหํ เอตทโหสิ `สเจ เม ปุตฺโต สตฺถุ ธมฺมกถํ กเถสิ, มยฺหํปิ กเถตุํ สกฺขิสฺสตีติ. อถ นํ อาห "ตาต ยโต ตยา สตฺถุ สมฺมุขา

๑. เอตฺถนฺตเร อุทาหุสทฺเทน ภวิตพฺพํ. ๒. วิ. มหาวคฺค. ๕/๓๔.

ธมฺโม กถิโต, มยฺหํปิ กเถตุํ สกฺขิสฺสสิเอว; อสุกทิวเส นาม ธมฺมสฺสวนํ กาเรตฺวา ตว ธมฺมํ สุณิสฺสามีติ. โส อธิวาเสสิ. อุปาสิกา "ภิกฺขุสงฺฆสฺส ทานํ ทตฺวา ปูชํ กตฺวา ปุตฺตสฺส เม ธมฺมกถํ สุณิสฺสามีติ เอกเมว ทาสึ เคหรกฺขิกํ ฐเปตฺวา สพฺพํ ปริชนํ อาทาย อนฺโตนคเร ธมฺมสฺสวนตฺถาย การิเต มณฺฑเป อลงฺกตธมฺมาสนํ อภิรุยฺห ธมฺมํ เทเสนฺตสฺส ปุตฺตสฺส ธมฺมกถํ โสตุํ อคมาสิ.

ตสฺมึ ปน กาเล นวสตา โจรา ตสฺสา อุปาสิกาย เคเห โอตารํ โอโลเกนฺตา วิจรนฺติ. ตสฺสา ปน เคหํ สตฺตหิ ปาการเหิ ปริกฺขิตฺตํ สตฺตทฺวารโกฏฺฐกยุตฺตํ ตตฺถ ตตฺถ เตสุ เตสุ ฐาเนสุ จณฺเฑ สุนเข พนฺธิตฺวา ฐปยึสุ; อนฺโตเคหจฺฉทนสฺส อุทกปาตฏฺฐาเน ปน ปริขํ ขนิตฺวา ติปุนา ปูรยึสุ, ตํ ทิวา อาตเปน วิลีนํ ปกฺกุฏฺฐิตํ[๑] วิย ติฏฺฐติ, รตฺตึ ถีนํ กกฺขฬํ หุตฺวา ติฏฺฐติ; ตสฺสานนฺตรา มหนฺตานิ อยสิงฺฆาฏกานิ นิรนฺตรํ ภูมิยํ โอทหึสุ. อิติ อิมญฺจ รกฺขํ อุปาสิกาย จ อนฺโตเคเห ฐิตภาวํ ปฏิจฺจ เต โจรา โอกาสํ อลภนฺตา ตํทิวสํ ตสฺสาคตภาวํ ญตฺวา อุมฺมงฺคํ ภินฺทิตฺวา ติปุปริขาย จ อยสิงฺฆาฏกานญฺจ เหฏฺฐาภาเคเนว เคหํ ปวิสิตฺวา โจรเชฏฺฐกํ ตสฺสา สนฺติกํ ปหิณึสุ "สเจ สา อมฺหากํ อิธ ปวิฏฺฐภาวํ สุตฺวา นิวตฺติตฺวา เคหาภิมุขี[๒] อาคจฺฉติ อสินา นํ ปหริตฺวา มาเรถาติ. โส คนฺตฺวา ตสฺสา สนฺติเก

๑. สี. ยุ. ปกฺกฏฺฐิตํ. ๒. เคหาภิมุขินีติปิ ปาโจ.

อฏฺฐาสิ. โจราปิ อนฺโตเคเห ทีปํ ชาเลตฺวา กหาปณคพฺภทฺวารํ วิวรึสุ. สา ทาสี โจเร ทิสฺวา อุปาสิกาย สนฺติกํ คนฺตฺวา "อยฺเย พหู โจรา เคหํ ปวิสิตฺวา กหาปณคพฺภทฺวารํ วิวรึสูติ อาโรเจสิ. "โจรา อตฺตนา ทิฏฺฐกหาปเณ หรนฺตุ; อหํ มม ปุตฺตสฺส ธมฺมกถํ สุณามิ, มา เม ธมฺมสฺส อนฺตรายํ กริ, เคหํ คจฺฉาติ.[๑] โจราปิ กหาปณคพฺภํ ตุจฺฉํ กตฺวา รชตคพฺภํ วิวรึสุ. สา ปุนปิ อาคนฺตฺวา ตมตฺถํ อาโรเจสิ. อุปาสิกา "โจรา อตฺตนา อิจฺฉิตํ หรนฺตุ, มา เม อนฺตรายํ กรีติ ปุน ตํ ปหิณิ. โจรา รชตคพฺภํปิ ตุจฺฉํ กตฺวา สุวณฺณคพฺภํ วิวรึสุ. สา ปุนปิ คนฺตฺวา อุปาสิกาย ตมตฺถํ อาโรเจสิ. อถ นํ อุปาสิกา อามนฺเตตฺวา "[โภติ] เช ตฺวํ อเนกวารํ มม สนฺติกํ อาคนฺตฺวา `โจรา ยถารุจิตํ หรนฺตุ, อหํ มม ปุตฺตสฺส ธมฺมกถํ สุณามิ, มา เม อนฺตรายํ กรีติ มยา วุตฺตาปิ มม กถํ อนาทยิตฺวา ปุนปฺปุนํ อาคจฺฉสิเยว, สเจ อิทานิ อาคจฺฉิสฺสสิ, ชานิสฺสามิ เต กตฺตพฺพํ, เคหเมว คจฺฉาติ ปหิณิ. โจรเชฏฺฐโก ตสฺสา กถํ สุตฺวา "เอวรูปาย อิตฺถิยา สนฺตกํ หรนฺตานํ อสนิ ปติตฺวา มตฺถกํ ภินฺเทยฺยาติ โจรานํ สนฺติกํ คนฺตฺวา "สีฆํ อุปาสิกาย สนฺตกํ ปฏิปากติกํ กโรถาติ อาห. เต กหาปเณหิ กหาปณคพฺภํ รชตสุวณฺเณหิ รชตสุวณฺณคพฺเภ ปูรยึสุ. ธมฺมตา กิเรสา: ยํ ธมฺโม ธมฺมจารินํ รกฺขติ; เตเนวาห

๑. เอตฺถนฺตเร ปหิณีติ อตฺถิ.

"ธมฺโม หเว รกฺขติ ธมฺมจารึ,
ธมฺโม สุจิณฺโณ สุขมาวหาติ,
เอสานิสํโส ธมฺเม สุจิณฺเณ:
น ทุคฺคตึ คจฺฉติ ธมฺมจารีติ.

โจรา คนฺตฺวา ธมฺมสฺสวนฏฺฐาเน อฏฺฐํสุ. เถโรปิ ธมฺมํ กเถตฺวา, วิภาตาย รตฺติยา, อาสนา โอตริ. ตสฺมึ ขเณ โจรเชฏฺฐโก อุปาสิกาย ปาทมูเล นิปชฺชิตฺวา "ขมาหิ เม อยฺเยติ อาห. "กึ อิทํ ตาตาติ. "อหํ ตุมฺเหสุ อาฆาตํ กตฺวา ตุมฺเห มาเรตุกาโม อฏฺฐาสินฺติ. "เตนหิ ตาต ขมามีติ. เสสโจราปิ ตเถว กตฺวา, "ตาตา ขมามีติ วุตฺเต, อาหํสุ "อยฺเย สเจ โน ขมถ, ปุตฺตสฺส โว สนฺติเก อมฺหากํ ปพฺพชฺชํ ทาเปถาติ. สา ปุตฺตํ วนฺทิตฺวา อาห "ตาต อิเม โจรา มม คุเณสุ ตุมฺหากญฺจ ธมฺมกถาย ปสนฺนา ปพฺพชฺชํ ยาจนฺติ, ปพฺพาเชถ เนติ. เถโร "สาธูติ วตฺวา เตหิ นิวตฺถวตฺถานํ ทสานิ ฉินฺทาเปตฺวา ตมฺพมตฺติกาย รชาเปตฺวา เต ปพฺพาเชตฺวา สีเลสุ ปติฏฺฐาเปสิ. อุปสมฺปนฺนกาเลปิ เนสํ เอเกกสฺส สตสฺส วิสุํ วิสุํ กมฺมฏฺฐานมทาสิ. เต นวสตา ภิกฺขู วิสุํ วิสุํ นว กมฺมฏฺฐานานิ คเหตฺวา เอกํ ปพฺพตํ อภิรุยฺห ตสฺส ตสฺส รุกฺขสฺส ฉายาย นิสีทิตฺวา สมณธมฺมํ กรึสุ.

สตฺถา วีสโยชนสตมตฺถเก เชตวนมหาวิหาเร นิสินฺโนว เต ภิกฺขู โอโลเกตฺวา เตสํ จริยาวเสน ธมฺมเทสนํ ววฏฺฐเปตฺวา

โอภาสํ ผริตฺวา สมฺมุเข นิสีทิตฺวา กเถนฺโต วิย อิมา คาถา อภาสิ.

"เมตฺตาวิหารี โย ภิกฺขุ ปสนฺโน พุทฺธสาสเน,
อธิคจฺเฉ ปทํ สนฺตํ สงฺขารูปสมํ สุขํ.
สิญฺจ ภิกฺขุ อิมํ นาวํ, สิตฺตา เต ลหุเมสฺสติ;
เฉตฺวา ราคญฺจ โทสญฺจ ตโต นิพฺพานเมหิสิ.
ปญฺจ ฉินฺเท ปญฺจ ชเห ปญฺจ จุตฺตริ ภาวเย,
ปญฺจสงฺคาติโค ภิกฺขุ `โอฆติณฺโณติ วุจฺจติ.
ฌาย ภิกฺขุ มา จ ปมาโท,
มา เต กามคุเณ ภมสฺสุ จิตฺตํ,
มา โลหคุฬํ คิลี ปมตฺโต,
มา กนฺทิ `ทุกฺขมิทนฺติ ฑยฺหมาโน.
นตฺถิ ฌานํ อปญฺญสฺส, นตฺถิ ปญฺญา อฌายิโน,
ยมฺหิ ฌานญฺจ ปญฺญา จ, ส เว นิพฺพานสนฺติเก.
สุญฺญาคารํ ปวิฏฺฐสฺส สนฺตจิตฺตสฺส ภิกฺขุโน
อมานุสี รติ โหติ สมฺมา ธมฺมํ วิปสฺสโต.
ยโต ยโต สมฺมสติ ขนฺธานํ อุทยพฺพยํ,
ลภติ ปีติปาโมชฺชํ อมตนฺตํ วิชานตํ.
ตตฺรายมาทิ ภวติ อิธ ปญฺญสฺส ภิกฺขุโน;
อินฺทฺริยคุตฺติ สนฺตุฏฺฐิ ปาฏิโมกฺเข จ สํวโร.
มิตฺเต ภชสฺสุ กลฺยาเณ สุทฺธาชีเว อตนฺทิเต,

ปฏิสนฺถารวุตฺยสฺส อาจารกุสโล สิยา;

ตโต ปาโมชฺชพหุโล ทุกฺขสฺสนฺตํ กริสฺสตีติ.๑

ตตฺถ "เมตฺตาวิหารีติ: เมตฺตากมฺมฏฺฐาเน กมฺมํ กโรนฺโตปิ เมตฺตาวเสน ติกจตุกฺกชฺฌานํ นิพฺพตฺเตตฺวา ฐิโตปิ เมตฺตาวิหารีเยว นาม.

ปสนฺโนติ: โย ปน พุทฺธสาสเน ปสนฺโน โหติ, ปสาทํ โรเปติเยวาติ อตฺโถ.

ปทํ สนฺตนฺติ: นิพฺพานสฺเสตํ นามํ. เอวรูโป หิ ภิกฺขุ สนฺติโกฏฺฐาสํ สพฺพสงฺขารานํ อุปสนฺตตาย สงฺขารูปสมํ ปรมสุขตาย "สุขนฺติ ลทฺธนามํ นิพฺพานํ อธิคจฺฉติ, วินฺทติเยวาติ อตฺโถ.

สิญฺจ ภิกฺขุ อิมํ นาวนฺติ: ภิกฺขุ อิมํ อตฺตภาวสงฺขาตํ นาวํ มิจฺฉาวิตกฺกอุทกํ สิญฺจิตฺวา ฉฑฺเฑนฺโต สิญฺจ.

สิตฺตา เต ลหุเมสฺสตีติ: ยถา หิ มหาสมุทฺเท อุทกสฺเสว ภริตา นาวา ฉิทฺทานิ ปิทหิตฺวา อุทกสฺส สิตฺตตาย สิตฺตา สลฺลหุกา หุตฺวา มหาสมุทฺเท อโนสีทิตฺวา สีฆํ สุปฏฺฏนํ คจฺฉติ; เอวํ ตวาปิ อยํ มิจฺฉาวิตกฺกอุทกภริตา อตฺตภาวนาวา จกฺขุทฺวาราทีนิ ฉิทฺทานิ สํวเรน ปิทหิตฺวา อุปฺปนฺนสฺส มิจฺฉาวิตกฺกอุทกสฺส สิตฺตตาย สิตฺตา สลฺลหุกา สํสารวฏฺเฏ อโนสีทิตฺวา สีฆํ นิพฺพานํ คมิสฺสติ.

เฉตฺวาติ: ราคโทสพนฺธนานิ ฉินฺท, เอตานิ ฉินฺทิตฺวา อรหตฺตํ

๑. อิมา คาถา เอกสฺเสว กถิตา ขายติ, วตฺถุมฺหิ ปน สมฺพหุเล ภิกฺขู อารพฺภ กเถสีติ วุตฺตํ.

ปตฺโต, ตโต อปรภาเค อนุปาทิเสสํ นิพฺพานเมหิสีติ อตฺโถ.

ปญฺจ ฉินฺเทติ: เหฏฺฐาอปายสมฺปาปกานิ ปญฺโจรมฺภาคิยสญฺโญชนานิ ปาเท พทฺธรชฺชุ ปุริโส สตฺเถน วิย เหฏฺฐามคฺคตฺตเยน ฉินฺเทยฺย.

ปญฺจ ชเหติ: อุปริเทวโลกสมฺปาปกานิ ปญฺจุทฺธมฺภาคิยสญฺโญชนานิ ปุริโส คีวาย พทฺธรชฺชุก [๑] อรหตฺตมคฺเคน ชเหยฺย ปชเหยฺย, ฉินฺเทยฺยาติ อตฺโถ.

ปญฺจ จุตฺตริ ภาวเยติ: อุทฺธมฺภาคิยสญฺโญชนานํ ปหานตฺถาย สทฺธาทีนิ ปญฺจินฺทฺริยานิ อุตฺตรึ ภาเวยฺย.

ปญฺจสงฺคาติโคติ: เอวํ สนฺเต ปญฺจนฺนํ ราคโทสโมหมานทิฏฺฐิสงฺคานํ อติกฺกมเนน ปญฺจสงฺคาติโค ภิกฺขุ "โอฆติณฺโณติ วุจฺจติ, "จตฺตาโร โอเฆ ติณฺโณเอวาติ วุจฺจตีติ อตฺโถ.

ฌาย ภิกฺขูติ: ภิกฺขุ ตฺวํ ทฺวินฺนํ ฌานานํ วเสน ฌาย เจว กายกมฺมาทีสุ จ อปฺปมตฺตวิหาริตาย มา ปมชฺชิ.

ภมสฺสูติ: ปญฺจวิเธ จ เต กามคุเณ จิตฺตํ มา ภมตุ.

มา โลหคุฬนฺติ: สติโวสฺสคฺคลกฺขเณน หิ ปมาเทน ปมตฺตา นิรเย ตตฺตํ โลหคุฬํ คิลนฺติ, เตน ตํ วทามิ: มา ปมตฺโต หุตฺวา โลหคุฬํ คิลิ. มา นิรเย ทยฺหมาโน `ทุกฺขมิทํ ทุกฺขมิทนฺติ กนฺทีติ อตฺโถ.

นตฺถิ ฌานนฺติ: ฌานุปฺปาทิกาย วายามปฺปญฺญาย อปฺปญฺญสฺส

๑. สี. ยุ. เอตฺถนฺตเร วิยาติ อตฺถิ

ฌานํ นาม นตฺถิ.

นตฺถิ ปญฺญาติ: อชฺฌายนฺตสฺส จ `สมาหิโต ภิกฺขุ ยถาภูตํ ชานาติ ปสฺสตีติ วุตฺตลกฺขณา ปญฺญา นตฺถิ.

ยมฺหิ ฌานญฺจ ปญฺญา จาติ: ยมฺหิ ปุคฺคลมฺหิ อิทํ อุภยํปิ อตฺถิ, โส นิพฺพานสฺเสว สนฺติเก ฐิโตเยวาติ อตฺโถ.

สุญฺญาคารํ ปวิฏฺฐสฺสาติ: กิสฺมิญฺจิเทว วิวิตฺโตกาเส กมฺมฏฺฐานํ อวิชหิตฺวา กมฺมฏฺฐานมนสิกาเรน นิสินฺนสฺส.

สนฺตจิตฺตสฺสาติ: นิพฺพุตจิตฺตสฺส.

สมฺมาติ: เหตุนา การเณน ธมฺมํ วิปสฺสนฺตสฺส วิปสฺสนาสงฺขาตา อมานุสี รติ อฏฺฐสมาปตฺติสงฺขาตา ทิพฺพาปิ รติ โหติ, อุปฺปชฺชตีติ อตฺโถ.

ยโต ยโต สมฺมสตีติ: อฏฺฐตฺตึสาย อารมฺมเณสุ กมฺมํ กโรนฺโต เยน เยนาการเรน, ปุเรภตฺตาทีสุ วา กาเลสุ ยสฺมึ ยสฺมึ อตฺตนา อภิรุจิเต กาเล, อภิรุจิเต วา กมฺมฏฺฐาเน กมฺมํ กโรนฺโต สมฺมสติ.

อุทยพฺพยนฺติ: ปญฺจนฺนํ ขนฺธานํ ปญฺจวีสติยา ลกฺขเณหิ อุทยํ ปญฺจวีสติยาเอว จ ลกฺขเณหิ วยํ.

ปีติปาโมชฺชนฺติ: เอวํ ขนฺธานํ อุทยพฺพยํ สมฺมสนฺโต ธมฺมปีตึ ธมฺมปาโมชฺชญฺจ ลภติ.

อมตนฺติ: ตํ, สปฺปจฺจเย นามรูเป ปากเฏ หุตฺวา อุปฏฺฐหนฺเต, อุปฺปนฺนํ ปีติปาโมชฺชํ อมตมหานิพฺพานสมฺปาปกตฺตา วิชานตํ

ปณฺฑิตานํ อมตเมวาติ อตฺโถ.

ตตฺรายมาทิ ภวตีติ: ตตฺถ อยํ อาทิ อิทํ ปุพฺพฏฺฐานํ โหติ.

อิธ ปญฺญสฺสาติ: อิมสฺมึ สาสเน ปณฺฑิตภิกฺขุโน. อิทานิ ตํ "อาทีติ วุตฺตํ ปุพฺพฏฺฐานํ ทสฺเสนฺโต อินฺทฺริยคุตฺตีติอาทิมาห. จตุปาริสุทฺธิสีลํ หิ ปุพฺพฏฺฐานํ นาม. ตตฺถ อินฺทฺริยคุตฺตีติ อินฺทฺริยสํวโร.

สนฺตุฏฺฐีติ: จตุปจฺจยสนฺโตโส. เตน อาชีวปาริสุทฺธิ เจว ปจฺจยสนฺนิสฺสิตญฺจ สีลํ กถิตํ.

ปาฏิโมกฺเขติ: ปาฏิโมกฺขสงฺขาเต เชฏฺฐกสีเล ปาริปูรีการิตา กถิตา.

มิตฺเต ภชสฺสุ กลฺยาเณติ: วิสฺสฏฺฐกมฺมนฺเต อปฺปฏิรูปสหาเย วชฺเชตฺวา สารชีวิตตาย สุทฺธาชีเว ชงฺฆพลํ นิสฺสาย ชีวิตกปฺปนาย อกุสีเต กลฺยาณมิตฺเต ภชสฺสุ เสวสฺสูติ อตฺโถ.

ปฏิสนฺถารวุตฺยสฺสาติ: อามิสปฏิสนฺถาเรน จ ธมฺมปฏิสนฺถาเรน จ สมฺปนฺนวุตฺติตาย ปฏิสนฺถารวุตฺติ อสฺส, ปฏิสนฺถารการโก ภเวยฺยาติ อตฺโถ.

อาจารกุสโลติ: สีลํปิ อาจาโร วตฺตปฺปฏิวตฺตํปิ อาจาโร, ตตฺถ กุสโล สิยา, เฉโก ภเวยฺยาติ อตฺโถ.

ตโต ปาโมชฺชพหุโลติ: ตโต ปฏิสนฺถารวุตฺติโต จ อาจารโกสลฺลโต จ อุปฺปนฺเนน ธมฺมปาโมชฺเชน ปาโมชฺชพหุโล หุตฺวา ตุวํ สกลสฺสาปิ วฏฺฏทุกฺขสฺส อนฺตํ กริสฺสสีติ อตฺโถ.

เอวํ สตฺถารา เทสิตาสุ อิมาสุ คาถาสุ เอกเมกิสฺสา คาถาย ปริโยสาเน เอกเมกํ ภิกฺขุสตํ นิสินฺนนิสินฺนฏฺฐาเนเยว สห ปฏิสมฺภิทาหิ อรหตฺตํ ปตฺวา เวหาสํ อพฺภุคฺคนฺตฺวา, สพฺเพปิ เต ภิกฺขู อากาเสเนว วีสโยชนสติกํ กนฺตารํ อติกฺกมิตฺวา ตถาคตสฺส สุวณฺณวณฺณํ สรีรํ วณฺเณนฺตา[๑] ปาเท วนฺทึสูติ.

สมฺพหุลภิกฺขุวตฺถุ.

๘. ปญฺจสตภิกฺขุวตฺถุ. (๒๕๙)

"วสฺสิกา วิย ปุปฺผานีติ อิมํ ธมฺมเทสนํ สตฺถา เชตวเน วิหรนฺโต ปญฺจสเต ภิกฺขู อารพฺภ กเถสิ.

เต กิร สตฺถุ สนฺติเก กมฺมฏฺฐานํ คเหตฺวา อรญฺเญ สมณธมฺมํ กโรนฺตา ปาโตว ปุปฺผิตานิ วสฺสิกปุปฺผานิ สายํ วณฺฏโต มุจฺจนฺตานิ ทิสฺวา "ปุปฺผานํ วณฺเฏหิ มุจฺจนโต มยํ ปฐมตรํ ราคาทีหิ มุจฺจิสฺสามาติ วายมึสุ. สตฺถา เต ภิกฺขู โอโลเกตฺวา "ภิกฺขเว ภิกฺขุนา นาม วณฺฏโต มุจฺจนกปุปฺเผน วิย วฏฺฏทุกฺขโต มุจฺจิตุํ วายมิตพฺพเมวาติ วตฺวา คนฺธกุฏิยํ นิสินฺโนว อาโลกํ ผริตฺวา อิมํ คาถมาห

๑. โถเมนฺตา.

"วสฺสิกา วิย ปุปฺผานิ มชฺชวานิ[๑] ปมุญฺจติ,

เอวํ ราคญฺจ โทสญฺจ วิปฺปมุญฺเจถ ภิกฺขโวติ.

ตตฺถ "วสฺสิกาติ: สุมนา.

มชฺชวานีติ: มิลาตาน [๒] อิทํ วุตฺตํ โหติ "ยถา วสฺสิกา หิยฺโย ปุปฺผิตปุปฺผานิ ปุนทิวเส ปุราณภูตานิ มุญฺจติ วณฺฏโต วิสฺสชฺเชติ: เอวํ ตุมฺเหปิ ราคาทโย โทเส วิปฺปมุญฺเจถาติ.

เทสนาวสาเน สพฺเพปิ ภิกฺขู อรหตฺเต ปติฏฺจหึสูติ.

ปญฺจสตภิกฺขุวตฺถุ.

๔. สนฺตกายตฺเถรวตฺถุ. (๒๖๐)

"สนฺตกาโยติ อิมํ ธมฺมเทสนํ สตฺถา เชตวเน วิหรนฺโต สนฺตกายตฺเถรํ อารพฺภ กเถสิ.

ตสฺส กิร หตฺถปาทกุกฺกุจฺจนฺนาม นาโหสิ, กายวิชมฺภนรหิโต สนฺตอตฺตภาโว อโหสิ. โส กิร สีหโยนิยา อาคโต [เถโร]. สีหา กิร เอกทิวสํ โคจรํ คเหตฺวา รชตสุวณฺณมณิปวาฬคุหานํ อญฺญตรํ ปวิสิตฺวา มโนสิลาหริตาลจุณฺเณสุ สตฺตาหํ นิปชฺชิตฺวา สตฺตเม ทิวเส อุฏฺฐาย นิปนฺนฏฺฐานํ โอโลเกตฺวา, สเจ นงฺคุฏฺฐสฺส วา กณฺณานํ วา ปาทานํ วา จลิตตฺตา

๑. สี. ยุ. มทฺทวานิ. ม. มจฺจวานิ. ๒. สี. ยุ. เอตฺถนฺตเร "อิทานีติ อตฺถิ.

มโนสิลาหริตาลจุณฺณานํ วิปฺปกิณฺณตํ ปสฺสนฺติ, "น เต อิทํ ชาติยา วา โคตฺตสฺส วา ปฏิรูปนฺติ ปุน สตฺตาหํ นิราหารา นิปชฺชนฺติ; จุณฺณานํ ปน วิปฺปกิณฺณภาเว อสติ "อิทํ เต ชาติโคตฺตานํ อนุจฺฉวิกนฺติ อาสยา นิกฺขมิตฺวา วิชมฺภิตฺวา ทิสา อนุวิโลเกตฺวา ติกฺขตฺตุํ สีหนาทํ นทิตฺวา โคจราย ปกฺกมนฺติ: เอวรูปาย สีหโยนิยา อาคโต อยํ ภิกฺขุ. ตสฺส กายสมาจารํ ทิสฺวา ภิกฺขู สตฺถุ อาโรเจสุํ "น โน ภนฺเต สนฺตกายตฺเถรสทิโส ภิกฺขุ ทิฏฺฐปุพฺโพ, อิมสฺส หิ นิสินฺนฏฺฐาเน หตฺถจลนํ วา ปาทจลนํ วา กายวิชมฺภิตา[๑] วา นตฺถีติ. ตํ สุตฺวา สตฺถา "ภิกฺขเว ภิกฺขุนา นาม สนฺตกายตฺเถเรน วิย กายาทีหิ อุปสนฺเตเนว ภวิตพฺพนฺติ วตฺวา อิมํ คาถมาห

"สนฺตกาโย สนฺตวาโจ สนฺตมโน[๒] สุสมาหิโต
วนฺตโลกามิโส ภิกฺขุ อุปสนฺโตติ วุจฺจตีติ.

ตตฺถ "สนฺตกาโยติ: ปาณาติปาตาทีนํ อภาเวน สนฺตกาโย, มุสาวาทาทีนํ อภาเวน สนฺตวาโจ, อภิชฺฌาทีนํ อภาเวน สนฺตมโน[๒] , กายาทีนํ ติณฺณํปิ สุฏฺฐุ สมาหิตตฺตา สุสมาหิโต, จตูหิ มคฺเคหิ โลกามิสสฺส วนฺตตาย วนฺตโลกามิโส, [ภิกฺขุ] อพฺภนฺตเร ราคาทีนํ อุปสนฺตตาย อุปสนฺโต[๓] วุจฺจตีติ อตฺโถ.

เทสนาวสาเน เถโร อรหตฺเต ปติฏฺฐหิ, สมฺปตฺตานํปิ สาตฺถิก
เทสนา อโหสีติ.

สนฺตกายตฺเถรวตฺถุ.

๑. สี. ยุ. กายวิชมฺภิกา.
๒. สี. ม. ยุ. สนฺตวา. ๓. สี. ม. ยุ. อุปสนฺโตติ.

๑๐. นงฺคลกูฏตฺเถรวตฺถุ° . (๒๖๑)

"อตฺตนา โจทยตฺตานนฺติ อิมํ ธมฺมเทสนํ สตฺถา เชตวเน วิหรนฺโต นงฺคลกูฏตฺเถรํ อารพฺภ กเถสิ.

เอโก กิร ทุคฺคตมนุสฺโส ปเรสํ ภตึ กตฺวา ชีวติ. ตํ เอโก ภิกฺขุ ปิโลติกขณฺฑนิวตฺถํ นงฺคลํ อุกฺขิปิตฺวา คจฺฉนฺตํ ทิสฺวา เอวมาห "กึ ปน เต เอวํ ชีวนโต ปพฺพชิตุํ น วรนฺติ. "โก มํ ภนฺเต เอวํ ชีวนฺตํ ปพฺพาเชสฺสตีติ. "สเจ ปพฺพชิสฺสสิ, อหนฺตํ ปพฺพาเชสฺสามีติ. "สาธุ ภนฺเต, สเจ มํ ปพฺพาเชสฺสถ, ปพฺพชิสฺสามีติ. อถ นํ [โส] เถโร เชตวนํ เนตฺวา สหตฺเถน นหาเปตฺวา มาลเก ฐเปตฺวา ปพฺพาเชตฺวา นิวตฺถปิโลติกขณฺเฑน สทฺธึ นงฺคลํ มาลกสีมายเมว รุกฺขสาขาย ฐปาเปสิ. โส อุปสมฺปทกาเลปิ "นงฺคลกูฏตฺเถโรเตฺวว ปญฺญายิ. โส พุทฺธานํ อุปฺปนฺนลาภสกฺการํ นิสฺสาย ชีวนฺโต อุกฺกณฺฐิตฺวา วิโนเทตุํ อสกฺโกนฺโต "นทานิ สทฺธาเทยฺยานิ กาสายานิ ปริทหิตฺวา คมิสฺสามีติ รุกฺขมูลํ คนฺตฺวา อตฺตนาว อตฺตานํ โอวทิ "อหิริก นิลฺลชฺช อิทํ นิวาเสตฺวา วิพฺภมิตฺวา ภตึ กตฺวา ชีวิตุกาโม ชาโตติ. ตสฺเสวํ อตฺตานํ โอวทนฺตสฺเสว, จิตฺตํ ตนุภาวํ คตํ. โส นิวตฺติตฺวา ปุน กติปาหจฺจเยน อุกฺกณฺฐิตฺวา ตเถว อตฺตานํ โอวทิ. ปุนสฺส จิตฺตํ นิวตฺตติ. โส อิมินาว นีหาเรน อุกฺกณฺฐิต-กาเล ตตฺถ คนฺตฺวา อตฺตานํ โอวทิ. อถ นํ ภิกฺขู ตตฺถ

๑. ม. นงฺคลกุลตฺเถรวตฺถุ.

อภิณฺหํ คจฺฉนฺตํ ทิสฺวา "อาวุโส นงฺคลกูฏตฺเถร กสฺมา เอตฺถ คจฺฉสีติ ปุจฺฉึสุ. โส "อาจริยสฺส สนฺติกํ คจฺฉามิ ภนฺเตติ วตฺวา กติปาหสฺเสว[๑] อรหตฺตํ ปาปุณิ. ภิกฺขู เตน สทฺธึ เกลึ กโรนฺตา อาหํสุ "อาวุโส นงฺคลกูฏตฺเถร ตว วิจรณมคฺโค อวลญฺโช วิย ชาโต, อาจริยสฺส สนฺติกํ น คจฺฉสิ มญฺเญติ. "อาม ภนฺเต: มยิ, สํสคฺเค สติ, อคมิมฺหา, อิทานิ ปน โน สํสคฺโค ฉินฺโน, เตน น คจฺฉามาติ. ตํ สุตฺวา ภิกฺขู "เอส อภูตํ วตฺวา อญฺญํ พฺยากโรตีติ สตฺถุ ตมตฺถํ อาโรเจสส. สตฺถา "อาม ภิกฺขเว มม ปุตฺโต อตฺตนาว อตฺตานํ โจเทตฺวา ปพฺพชิตกิจฺจสฺส มตฺถกํ ปตฺโตติ วตฺวา ธมฺมํ เทเสนฺโต อิมา คาถา อภาสิ

"อตฺตนา โจทยตฺตานํ, ปฏิมํเสตมตฺตนา[๒] ,
โส อตฺตคุตฺโต สติมา สุขํ ภิกฺขุ วิหาหิสิ.
อตฺตา หิ อตฺตโน นาโถ, อตฺตาว อตฺตโน คติ;
ตสฺมา สํยม อตฺตานํ อสฺสํ ภทฺรํว วาณิโชติ.

ตตฺถ "โจทยตฺตานนฺติ: อตฺตนาว อตฺตานํ โจทย สารย.
ปฏิมํเสติ: อตฺตนาว อตฺตานํ ปริวีมํส.

โสติ: โส ตฺวํ ภิกฺขุ, เอวํ สนฺเต, อตฺตนาว คุตฺตตาย อตฺตคุตฺโต อุปฏฺฐิตสฺสติตาย สติมา หุตฺวา สพฺพิริยาปเถสุ สุขํ วิหริสฺสสีติ อตฺโถ.

๑. สี. ยุ. กติปาหจฺจเยน. ม. กติปาเหเนว. ๒. ม. ปฏิมํเสถ อตฺตนา.

นาโถติ: อวสฺสโย ปติฏฺฐา. [โก หิ นาโถ ปโร ภเวยฺย.] ยสฺมา ปรสฺส อตฺตภาเว ปติฏฺฐาย กุสลํ วา กตฺวา สคฺคปรายเนน มคฺคํ วา ภาเวตฺวา สจฺฉิกตผเลน ภวิตุํ น สกฺกา; ตสฺมา "โก หิ นาม ปโร นาโถ ภเวยฺยาติ อตฺโถ.

ตสฺมาติ: ยสฺมา อตฺตาว อตฺตโน คติ ปติฏฺฐา สรณํ; ตสฺมา ยถา ภทฺรํ อสฺสาชานียํ ตํ॰ นิสฺสาย ลาภํ ปตฺถยนฺโต ตสฺส วิสมฏฺฐานจารํ ปริจฺฉินฺทิตฺวา ทิวสสฺส ติกฺขตฺตุํ นหาเปนฺโต โภเชนฺโต สํยเมติ ปฏิชคฺคติ, เอวํ ตฺวํปิ อนุปฺปนฺนสฺส อกุสลสฺส อุปฺปาทํ นิวาเรนฺโต สติสมฺโมเสน อุปฺปนฺนํ ปชหนฺโต อตฺตานํ สํยม โคปย; เอวํ สนฺเต, ปฐมชฺฌานํ อาทึ กตฺวา โลกิยโลกุตฺตรวิเสสํ อธิคมิสฺสสีติ อตฺโถ.

เทสนาวสาเน พหู โสตาปตฺติผลาทีนิ ปาปุณึสูติ.

นงฺคลกูฏตฺเถรวตฺถุ.

๑๑. วกฺกลิตฺเถรวตฺถุ. (๒๖๒)

"ปาโมชฺชพหุโล ภิกฺขูติ อิมํ ธมฺมเทสนํ สตฺถา เวฬุวเน วิหรนฺโต วกฺกลิตฺเถรํ อารพฺภ กเถสิ.

โส กิรายสฺมา สาวตฺถิยํ พฺราหฺมณกุเล นิพฺพตฺติตฺวา วยปฺปตฺโต, ปิณฺฑาย ปวิฏฺฐํ ตถาคตํ ทิสฺวา สตฺถุ สรีรสมฺปตฺตึ

๑. ม. ตนฺติ นตฺถิ.

โอโลเกตฺวา สรีรสมฺปตฺติทสฺสเนน อติตฺโต, "เอวํ อหํ นิจฺจกาลํ ตถาคตํ ทฏฺฐุํ ลภิสฺสามีติ สตฺถุ สนฺติเก ปพฺพชิตฺวา, ยตฺถ ฐิเตน สกฺกา ทสพลํ ปสฺสิตุํ, ตตฺถ ฐิโต, สชฺฌายกมฺมฏฺฐาน- มนสิการาทีนิ ปหาย สตฺถารํ โอโลเกนฺโต วิจรติ. สตฺถา ตสฺส ญาณปริปากํ อาคเมนฺโต กิญฺจิ อวตฺวา "อิทานิสฺส ญาณํ ปริปากํ คตนฺติ ญตฺวา "กึ เต วกฺกลิ อิมินา ปูติกาเยน ทิฏฺเฐน, โย โข วกฺกลิ ธมฺมํ ปสฺสติ, โส มํ ปสฺสติ; โย มํ ปสฺสติ, โส ธมฺมํ ปสฺสตีติ วตฺวา โอวทิ. โส เอวํ โอวทิโตปิ สตฺถุ ทสฺสนํ ปหาย เนว อญฺญตฺถ คนฺตุํ สกฺโกติ. อถ นํ สตฺถา "นายํ ภิกฺขุ สํเวคํ อลภิตฺวา พุชฺฌิสฺสตีติ, อุปกฺกฏฺฐาย วสฺสูปนายิกาย, ราชคหํ คนฺตฺวา วสฺสูปนายิกาทิวเส "อเปหิ วกฺกลีติ ปณาเมติ. โส "น มํ สตฺถา อาลปตีติ เตมาสํ สตฺถุ สมฺมุเข ฐาตุํ อสกฺโกนฺโต "กึ มยฺหํ ชีวิเตน, ปพฺพตา อตฺตานํ ปาเตสฺสามีติ คิชฺฌกูฏํ อภิรุหิ. สตฺถา ตสฺส กิลมนภาวํ ญตฺวา "อยํ ภิกฺขุ มม สนฺติกา อสฺสาสํ อลภนฺโต, มคฺคผลานํ อุปนิสฺสยํ นาเสยฺยาติ อตฺตานํ ทสฺเสตุํ โอภาสํ มุญฺจิ. อถสฺส สตฺถุ ทิฏฺฐกาลโต ปฏฺฐาย ตาวมหนฺโตปิ โสโก ปหียิ.

สตฺถา สุกฺขตฬากํ โอเฆน ปูเรนฺโต วิย เถรสฺส พลวปฺปีติปาโมชฺชํ อุปฺปาเทตุํ อิมํ คาถมาห

"ปาโมชฺชพหุโล ภิกฺขุ ปสนฺโน พุทฺธสาสเน
อธิคจฺเฉ ปทํ สนฺตํ สงฺขารูปสมํ สุขนฺติ.

ตสฺสตฺโถ: ปกติยาปิ ปาโมชฺชพหุโล ภิกฺขุ พุทฺธสาสเน ปสาทํ โรเปติ[๑], โส เอวํ ปสนฺโน พุทฺธสาสเน "สนฺตํ ปทํ สงฺขารูปสมํ สุขนฺติ ลทฺธนามํ นิพฺพานํ อธิคจฺเฉยฺยาติ.

อิมญฺจ ปน คาถํ วตฺวา สตฺถา วกฺกลิตฺเถรสฺส หตฺถํ ปสาเรตฺวา

"เอหิ วกฺกลิ มา ภายิ โอโลเกหิ ตถาคตํ,
อหนฺตํ อุทฺธริสฺสามิ ปงฺเก สนฺนํว กุญฺชรํ.
เอหิ วกฺกลิ มา ภายิ โอโลเกหิ ตถาคตํ,
อหนฺตํ อุทฺธริสฺสามิ ราหุคฺคหิตํว[๒] จนฺทิมนฺติ

อิมา คาถา อภาสิ. โส "ทสพโล เม ทิฏฺโฐ `เอหีติ จ อวฺหานํ ลทฺธนฺติ พลวปฺปีตึ อุปฺปาเทตฺวา "กุโต นุ โข คนฺตพฺพนฺติ คมนมคฺคํ อปสฺสนฺโต ทสพลสฺส สมฺมุเข อากาเส อุปฺปติตฺวา ปฐมปาเท ปพฺพเต ฐิเตเยว, สตฺถารา วุตฺตคาถํ อาวชฺชนฺโต อากาเสเยว ปีตึ วิกฺขมฺเภตฺวา สห ปฏิสมฺภิทาหิ อรหตฺตํ ปตฺวา ตถาคตํ วนฺทมาโนว โอตริตฺวา สตฺถุ สนฺติเก อฏฺฐาสิ. อถ นํ สตฺถา อปรภาเค สทฺธาธิมุตฺตานํ อคฺคฏฺฐาเน ฐเปสีติ.

วกฺกลิตฺเถรวตฺถุ.

๑. ม. โรเจติ. ๒. ม. ราหุคฺคหํว.

๑๒. สุมนสามเณรวตฺถุ. (๒๖๓)

"โย หเวติ อิมํ ธมฺมเทสนํ สตฺถา ปุพฺพาราเม วิหรนฺโต สุมนสามเณรํ อารพฺภ กเถสิ.

ตตฺรายํ อนุปุพฺพีกถา: "ปทุมุตฺตรกาลสฺมึ หิ เอโก กุลปุตฺโต สตฺถารํ จตุปริสมชฺเฌ เอกํ ภิกฺขุํ ทิพฺพจกฺขุกานํ อคฺคฏฺฐาเน ฐเปนฺตํ ทิสฺวา ตํ สมฺปตฺตึ ปตฺถยมาโน สตฺถารํ นิมนฺเตตฺวา สตฺตาหํ พุทฺธปฺปมุขสฺส ภิกฺขุสงฺฆสฺส ทานํ ทตฺวา "ภนฺเต อหํปิ อนาคเต เอกสฺส พุทฺธสฺส สาสเน ทิพฺพจกฺขุกานํ อคฺโค ภเวยฺยนฺติ ปตฺถนํ ฐเปสิ. สตฺถา กปฺปสตสหสฺสํ โอโลเกนฺโต ตสฺส ปตฺถนาย สมิชฺฌนภาวํ วิทิตฺวา "อิโต กปฺปสตสหสฺสมตฺถเก โคตมพุทฺธสฺส สาสเน ทิพฺพจกฺขุกานํ อคฺโค อนุรุทฺธตฺเถโร นาม ภวิสฺสตีติ พฺยากาสิ. โส ตํ พฺยากรณํ สุตฺวา เสฺว ปตฺตพฺพํ วิย ตํ สมฺปตฺตึ มญฺญมาโน, ปรินิพฺพุเต สตฺถริ, ภิกฺขู ทิพฺพจกฺขุปริกมฺมํ ปุจฺฉิตฺวา สตฺตโยชนิกํ กาญฺจนถูปํ ปริกฺขิปิตฺวา อเนกานิ ทีปรุกฺขสหสฺสานิ กาเรตฺวา ทีปปูชํ กาเรตฺวา ตโต จุโต เทวโลเก นิพฺพตฺติตฺวา เทวมนุสฺเสสุ สตสหสฺสกปฺปานิ สํสริตฺวา อิมสฺมึ กปฺเป พาราณสิยํ ทลิทฺทกุเล นิพฺพตฺโต สุมนเสฏฺฐึ นิสฺสาย ตสฺส ติณหารโก หุตฺวา ชีวิตํ กปฺเปสิ. "อนฺนภาโรติสฺส นามํ อโหสิ. สุมนเสฏฺฐีปิ ตสฺมึ นคเร นิจฺจกาลํ มหาทานํ เทติ. อเถกทิวสํ อุปริฏฺโฐ นาม ปจฺเจกพุทฺโธ คนฺธมาทเน นิโรธสมาปตฺติโต วุฏฺฐาย "กสฺส นุ โข อชฺช อนุคฺคหํ

กริสฺสามีติ จินฺเตตฺวา "อชฺช มยา อนฺนภารสฺส อนุคฺคหํ กาตุํ วฏฺฏติ, อิทานิ จ โส อฏวิโต ติณํ อาทาย เคหํ อาคมิสฺสตีติ ญตฺวา ปตฺตจีวรมาทาย อิทฺธิยา คนฺตฺวา อนฺนภารสฺส สมฺมุเข ปจฺจุฏฺฐาสิ. อนฺนภาโร ตํ ตุจฺฉปตฺตหตฺถํ ทิสฺวา "อปิ ภนฺเต ภิกฺขํ ลภิตฺถาติ ปุจฺฉิตฺวา, "ลภิสฺสามิ มหาปุญฺญาติ วุตฺเต, "เตนหิ ภนฺเต โถกํ อาคเมถาติ ติณกาชํ ฉฑฺเฑตฺวา เวเคน เคหํ คนฺตฺวา "ภทฺเท มยฺหํ ฐปิตภาคภตฺตํ อตฺถิ นตฺถีติ ภริยํ ปุจฺฉิตฺวา, "อตฺถิ สามีติ วุตฺเต, เวเคน ปจฺจาคนฺตฺวา ปจฺเจกพุทฺธสฺส ปตฺตํ อาทาย "มยฺหํ ทาตุกามตาย สติ, เทยฺยธมฺโม น โหติ, เทยฺยธมฺเม สติ, ปฏิคฺคาหกํ น ลภามิ, อชฺช ปน เม ปฏิคฺคาหโก จ ทิฏฺโฐ เทยฺยธมฺโม จ อตฺถิ, ลาภา วต เมติ เคหํ คนฺตฺวา ปตฺเต ภตฺตํ อากิราเปตฺวา[๑] ปจฺจาหริตฺวา ปจฺเจกพุทฺธสฺส หตฺเถ ปติฏฺฐาเปตฺวา

"อิมินา ปน ทาเนน มา เม ทาลิทฺทิยํ อหุ,
`นตฺถีติ วจนํ นาม มา อโหสิ ภวาภเว.

ภนฺเต เอวรูปา ทุชฺชีวิตา มุจฺเจยฺยํ; `นตฺถีติ ปทเมว น สุเณยฺยนฺติ ปตฺถนํ ฐเปสิ. ปจฺเจกพุทฺโธ "เอวํ โหตุ มหาปุญฺญาติ อนุโมทนํ กตฺวา ปกฺกามิ. สุมนเสฏฺฐิโนปิ ฉตฺเต อธิวตฺถา เทวตา

"อโห ทานํ ปรมทานํ อุปริฏฺเฐ สุปฺปติฏฺฐิตนฺติ

วตฺวา ติกฺขตฺตุํ สาธุการํ อทาสิ. อถ นํ เสฏฺฐี "กึ มํ เอตฺตกํ

๑. ม. ปกฺขิปาเปตฺวา.

กาลํ ทานํ ททมานํ น ปสฺสสีติ อาห. "นาหํ ตว ทานํ อารพฺภ สาธุการํ เทมิ อนฺนภาเรน ปน อุปริฏฺฐสฺส ทินฺนปิณฺฑปาเต ปสีทิตฺวา มยา เอส สาธุกาโร ปวตฺติโตติ. โส "อจฺฉริยํ วต โภ: อหํ เอตฺตกํ กาลํ ทานํ เทนฺโต เทวตํ สาธุการํ ทาเปตุํ นาสกฺขึ, อนฺนภาโร มํ นิสฺสาย ชีวนฺโต เอกปิณฺฑปาเตเนว สาธุการํ ทาเปสิ; ตสฺส ทาเน อนุจฺฉวิกํ กตฺวา ตํ ปิณฺฑปาตํ มม สนฺตกํ กริสฺสามีติ จินฺเตตฺวา ตํ ปกฺโกสาเปตฺวา "อชฺช ตยา กสฺสจิ กิญฺจิ ทินฺนนฺติ ปุจฺฉิ. "อาม สามิ, อุปริฏฺฐ-ปจฺเจกพุทฺธสฺส เม อชฺช ภตฺตํ ทินฺนนฺติ. "หนฺท โภ กหาปณํ คเหตฺวา เอตํ มยฺหํ ปิณฺฑปาตํ เทหีติ. "น เทมิ สามีติ. โส ยาว สหสฺสํ วฑฺเฒสิ. อิตโร สหสฺเสนาปิ นาทาสิ. อถ นํ "โหตุ โภ, ยทิ ปิณฺฑปาตํ น เทสิ, สหสฺสํ คเหตฺวา ปตฺตึ เม เทหีติ อาห. โส "อยฺเยน สทฺธึ มนฺเตตฺวา ชานิสฺสามีติ เวเคน ปจฺเจกพุทฺธํ สมฺปาปุณิตฺวา "ภนฺเต สุมนเสฏฺฐี สหสฺสํ ทตฺวา ตุมฺหากํ ปิณฺฑปาเต ปตฺตึ ยาจติ, กึ กโรมีติ ปุจฺฉิ. อถสฺส โส อุปมํ อาหริ: เสยฺยถาปิ ปณฺฑิต กุลสติเก คาเม เอกสฺมึ ฆเร ทีโป ชาเลยฺย, เสสา อตฺตโน เตเลน วฏฺฏึ เตเมตฺวา คนฺตฺวา ชาลาเปตฺวา คณฺเหยฺยยฺ; ปุริมทีปสฺส ปภา `อตฺถีติ วตฺตพฺพา `นตฺถีติ. "อติเรกตรา ภนฺเต ปภา โหตีติ. "เอวเมว ปณฺฑิต อุฬุงฺกยาคุ วา โหตุ กฏจฺฉุภิกฺขา วา, อตฺตโน ปิณฺฑปาเต ปเรสํ ปตฺตึ เทนฺตสฺส, ยตฺตกานํ เทติ,

ตตฺตกํ วฑฺฒติ; ตฺวํ หิ เอกเมว ปิณฺฑปาตํ อทาสิ; เสฏฺฐิสฺส ปน ปตฺติยา ทินฺนาย, เทฺว ปิณฺฑปาตา โหนฺติ: เอโก ตว เอโก ตสฺสาติ. โส "สาธุ ภนฺเตติ ตํ อภิวาเทตฺวา เสฏฺฐิสฺส สนฺติกํ คนฺตฺวา "คณฺห สามิ ปตฺตินฺติ อาห. "เตนหิ อิเม กหาปเณ คณฺหาติ. "นาหํ ปิณฺฑปาตํ วิกฺกีณามิ, สทฺธาย เต ปตฺตึ ทมฺมีติ. "ตฺวํ สทฺธาย เทสิ, สทฺธาย อหํปิ ตว คุณํ ปูเชมิ; คณฺห ตาต, อิโต ปฏฺฐาย ปน มา สหตฺถา กมฺมํ อกาสิ. วีถิยํ ฆรํ มาเปตฺวา วส, เยน จ เต อตฺโถ โหติ, สพฺพํ มม สนฺติกา คณฺหาหีติ อาห. นิโรธา วุฏฺฐิตสฺส ปน ทินฺโน ปิณฺฑปาโต ตทเหว วิปากํ เทติ; ตสฺมา ราชาปิ ตํ ปวตฺตึ สุตฺวา อนฺนภารํ ปกฺโกสาเปตฺวา ปตฺตึ คเหตฺวา มหนฺตํ โภคํ ทตฺวา ตสฺส เสฏฺฐิฏฺฐานํ ทาเปสิ. โส สุมนเสฏฺฐิสฺส สหายโก หุตฺวา ยาวชีวํ ปุญฺญานิ กตฺวา ตโต จุโต เทวโลเก นิพฺพตฺติตฺวา เทวมนุสฺเสสุ สํสรนฺโต, อิมสฺมึ พุทฺธุปฺปาเท กปิลวตฺถุนคเร อมิโตทนสฺส สกฺกสฺส เคเห ปฏิสนฺธึ คณฺหิ. "อนุรุทฺโธติสฺส นามํ กรึสุ. โส มหานามสกฺกสฺส กนิฏฺฐภาตา สตฺถุ จูฬปิตุ ปุตฺโต ปรมสุขุมาโล มหาปุญฺโญ อโหสิ.

เอกทิวสํ กิร ฉสุ ขตฺติเยสุ ปูเว ลกฺขํ กตฺวา คุเลหิ กีฬนฺเตสุ, อนุรุทฺโธ ปราชิโต, ปูวานํ อตฺถาย มาตุ สนฺติกํ ปหิณิ. สา มหนฺตํ สุวณฺณถาลํ ปูเรตฺวา ปูเว เปเสสิ. ปูเว ขาทิตฺวา ปุน กีฬนฺโต ปราชิโต ตเถว ปหิณิ. เอวํ ติกฺขตฺตุํ

ปูเวสุ อาหเฏสุ, จตุตฺเถ วาเร มาตา "อิทานิ ปูวา นตฺถีติ ปหิณิ. ตสฺสา วจนํ สุตฺวา "นตฺถีติ ปทสฺส อสฺสุตปุพฺพตาย "นตฺถิปูวา นาม อิทานิ ภวิสฺสนฺตีติ สญฺญํ กตฺวา "คจฺฉ, นตฺถิปูเว อาหราติ เปเสสิ. อถสฺส มาตา, "นตฺถิปูเว กิร อยฺเย เทถาติ วุตฺเต, "มม ปุตฺเตน `นตฺถีติ ปทํ อสฺสุตปุพฺพํ, กถํ นุ โข ตํ นตฺถิภาวํ ชานาเปยฺยนฺติ, สุวณฺณปาตึ โธวิตฺวา อปราย สุวณฺณปาติยา ปฏิกุชฺชิตฺวา "หนฺท ตาต อิมํ มม ปุตฺตสฺส เทหีติ ปหิณิ. ตสฺมึ ขเณ นครปริคฺคาหกา เทวตา "อมฺหากํ สามินา อนฺนภารกาเล อุปริฏฺฐปจฺเจกพุทฺธสฺส ภาคภตฺตํ ทตฺวา `นตฺถีติ ปทเมว น สุเณยฺยนฺติ ปตฺถนา ฐปิตา: สเจ มยํ ตมตฺถํ ญตฺวา อชฺฌุเปกฺเขยฺยาม, มุทฺธาปิ โน สตฺตธา ผเลยฺยาติ จินฺเตตฺวา ทิพฺพปูเวหิ ปาตึ ปูรยึสุ. โส ปุริโส ปาตึ อาหริตฺวา เตสํ สนฺติเก ฐเปตฺวา วิวริ. เตสํ คนฺโธ สกลนครํ ผริ. ปูเว ปน มุเข ฐปิตมตฺเต, สตฺตรสหรณีสหสฺสานิ ผริตฺวา อฏฺฐาสิ. อนุรุทฺโธ จินฺเตสิ "น มํ มญฺเญ อิโต ปุพฺเพ มาตา ปิยายติ, น หิ เม อญฺญทา ตาย นตฺถิปูวา นาม ปกฺกปุพฺพาติ. โส คนฺตฺวา มาตรํ เอวมาห "อมฺม นาหํ ตว ปิโยติ. "ตาต กึ วเทสิ, มม อกฺขีหิปิ หทยมํสโตปิ ตฺวํ ปิยตโรติ. "สจาหํ อมฺม ตว ปิโย, กสฺมา มม ปุพฺเพ เอวรูเป นตฺถิปูเว นาม น อทาสีติ. สา ตํ ปุริสํ ปุจฺฉิ "ตาต กิญฺจิ ปาติยํ อโหสีติ. "อาม อยฺเย, ปูวานํ ปาติ ปริปุณฺณา อโหสิ, น เม เอวรูปา

ทิฏฺฐปุพฺพาติ. สา จินฺเตสิ "ปุตฺโต เม กตปุญฺโญ, เทวตาหิสฺส ทิพฺพปูวา ปหิตา ภวิสฺสนฺตีติ. โสปิ มาตรํ อาห "อมฺม น มยา เอวรูปา ปูวา ขาทิตปุพฺพา, อิโต ปฏฺฐาย เม นตฺถิปูวเมว[1] ปเจยฺยาสีติ. สา ตโต ปฏฺฐาย เตน "ปูเว ขาทิตุกาโมมฺหีติ วุตฺตกาเล สุวณฺณปาตึ โธวิตฺวา อญฺญาย ปาติยา ปฏิกุชฺชิตฺวา ปหิณติ. เทวตา ปาตึ ปูเรนฺติ. เอวํ โส อคารมชฺเฌ วสนฺโต "นตฺถีติ ปทสฺส อตฺถํ อชานิตฺวา ทิพฺพปูเวเยว ปริภุญฺชิ. สตฺถุ ปน ปริวารตฺถํ กุลปฺปฏิปาฏิยา สากิยกุมาเรสุ ปพฺพชนฺเตสุ, มหานาเมน สกฺเกน "ตาต อมฺหากํ กุเล โกจิ ปพฺพชิโต นตฺถิ, ตยา วา ปพฺพชิตพฺพํ มยา วาติ วุตฺเต, โส อาห "อหํ อติสุขุมาโล ปพฺพชิตุํ น สกฺขิสฺสามีติ. "เตนหิ กมฺมนฺตํ อุคฺคณฺห, อหํ ปพฺพชิสฺสามีติ. "โก เอส กมฺมนฺโต นามาติ. โส หิ ภตฺตสฺส อุฏฺฐานฏฺฐานํปิ น ชานาติ, กมฺมนฺตํ กิเมว ชานิสฺสติ; ตสฺมา เอวมาห.

เอกทิวสํ หิ "อนุรุทฺโธ ภทฺทิโย กิมฺพิโลติ ตโย ชนา "ภตฺตํ นาม กหํ อุฏฺฐาตีติ มนฺตยึสุ. เตสุ กิมฺพิโล "โกฏฺเฐสุ อุฏฺฐาตีติ อาห. โส กิเรกทิวสํ วีหี โกฏฺฐมฺหิ ปกฺขิปนฺเต อทฺทส; ตสฺมา "โกฏฺเฐ ภตฺตํ อุปฺปชฺชตีติ สญฺญาย เอวมาห. อถ นํ ภทฺทิโย "ตฺวํ น ชานาสีติ วตฺวา "ภตฺตํ นาม อุกฺขลิยํ อุฏฺฐาตีติ อาห. โส กิเรกทิวสํ อุกฺขลิโต ภตฺตํ วฑฺเฒนฺเต

๑. นตฺถิปูเวเยวาติ ยุตฺตตรํ.

ทิสฺวา "เอตฺเถเวตํ อุปฺปชฺชตีติ สญฺญมกาสิ; ตสฺมา เอวมาห. อนุรุทฺโธ เต "อุโภปิ ตุมฺเห น ชานาถาติ วตฺวา "รตนุพฺเพธมกุลาย มหาสุวณฺณปาติยํ ภตฺตํ อุฏฺฐาตีติ อาห. เตน กิร เนว วีหี โกฏฺเฏนฺตา น ภตฺตํ ปจนฺตา ทิฏฺฐปุพฺพา, สุวณฺณปาติยํ วฑฺเฒตฺวา ปุรโต ฐปิตภตฺตเมว ปสฺสติ; ตสฺมา "ปาติยํเยเวตํ [ภตฺตํ] อุปฺปชฺชตีติ สญฺญมกาสิ; ตสฺมา เอวมาห. เอวํ ภตฺตุฏฺฐานฏฺฐานํปิ อชานนฺโต มหาปุญฺโญ กุลปุตฺโต กมฺมนฺเต กึ ชานิสฺสติ.

โส "เอหิ โข เต อนุรุทฺธ ฆราวาสตฺถํ อนุสาสิสฺสามิ: ปฐมํ เขตฺตํ กสาเปตพฺพนฺติอาทินา นเยน ภาตรา วุตฺตานํ กมฺมนฺตานํ อปริยนฺตภาวํ สุตฺวา "น เม ฆราวาเสน อตฺโถติ มาตรํ อาปุจฺฉิตฺวา ภทฺทิยปมุเขหิ ปญฺจหิ สากิยกุมาเรหิ สทฺธึ นิกฺขมิตฺวา อนุปิยมฺพวเน สตฺถารํ อุปสงฺกมิตฺวา ปพฺพชิ. ปพฺพชิตฺวา จ ปน สมฺมาปฏิปทํ ปฏิปนฺโน อนุปุพฺเพน ติสฺโส วิชฺชา สจฺฉิกตฺวา ทิพฺเพน จกฺขุนา เอกาสเน นิสินฺโนว หตฺถตเล ฐปิตอามลกานิ วิย สหสฺสโลกธาตุโย โอโลกนสมตฺโถ หุตฺวา

"ปุพฺเพนิวาสํ ชานามิ, ทิพฺพจกฺขุ วิโสธิตํ,
เตวิชฺโช อิทฺธิปตฺโตมฺหิ, กตํ พุทฺธสฺส สาสนนฺติ

อุทานํ อุทาเนตฺวา "กินฺนุ โข เม กตฺวา อยํ สมฺปตฺติ ลทฺธาติ โอโลเกนฺโต "ปทุมุตฺตรปาทมูเล ปตฺถนํ ฐเปสินฺติ ญตฺวา ปุน "สํสาเร สํสรนฺโต อสุกสฺมึ นาม กาเล พาราณสิยํ สุมนเสฏฺฐึ

นิสฺสาย ชีวนฺโต อนฺนภาโร นาม อโหสินฺติ ญตฺวา

"อนฺนภาโร ปุเร อาสึ ทลิทฺโท ติณหารโก,๑
ปิณฺฑปาโต มยา ทินฺโน อุปริฏฺฐสฺส ยสสฺสิโนติ๒

อาห. อถสฺส เอตทโหสิ "โย โส ตทา มยา อุปริฏฺฐสฺส ทินฺนปิณฺฑปาตโต กหาปเณ ทตฺวา ปตฺตึ อคฺคเหสิ มม สหายโก สุมนเสฏฺฐี, กหํ นุ โข โส เอตรหิ นิพฺพตฺโตติ. อถ นํ "วิชฺฌาฏวิยํ ปพฺพตปาเท มุณฺฑนิคโม นาม อตฺถิ, ตตฺถ มหามุณฺฑสฺส นาม อุปาสกสฺส `มหาสุมโน จูฬสุมโนติ เทฺว ปุตฺตา, เตสุ โส จูฬสุมโน หุตฺวา นิพฺพตฺโตติ อทฺทส; ทิสฺวา จ ปน จินฺเตสิ "อตฺถิ นุ โข, ตตฺถ มยิ คเต, อุปกาโร นตฺถีติ. โส อุปธาเรนฺโต อิทํ อทฺทส "โส, ตตฺถ มยิ คเต, สตฺตวสฺสิโกว นิกฺขมิตฺวา ปพฺพชิสฺสติ, ขุรคฺเคเยว จ อรหตฺตํ ปาปุณิสฺสตีติ; ทิสฺวา จ ปน, อุปกฏฺเฐ อนฺโตวสฺเส, อากาเสน คนฺตฺวา คามทฺวาเร โอตริ. มหามุณฺโฑ ปน อุปาสโก เถรสฺส ปุพฺเพปิ วิสฺสาสิโกเอว. โส เถรํ ปิณฺฑปาตกาเล จีวรํ ปารุปนฺตํ ทิสฺวา ปุตฺตํ มหาสุมนํ อาห "ตาต อยฺโย เม อนุรุทฺธตฺเถโร อาคโต, ยาวสฺส อญฺโญ โกจิ ปตฺตํ น คณฺหาติ, ตาวสฺส คนฺตฺวา ปตฺตํ คณฺห; อหํ อาสนํ ปญฺญาเปสฺสามีติ. โส ตถา อกาสิ. อุปาสโก เถรํ อนฺโตนิเวสเน สกฺกจฺจํ ปริวิสิตฺวา เตมาสํ วสนตฺถาย ปฏิญฺญํ คณฺหิ. เถโร อธิวาเสสิ. อถ นํ

๑. สี. ยุ. กาชหารโก. ๒. ม. ตาทิโน.

เอกทิวสํ ปฏิชคฺคนฺโต วิย เตมาสํ ปฏิชคฺคิตฺวา มหาปวารณาย ติจีวรญฺเจว คุฬเตลตณฺฑุลาทีนิ จ อาหริตฺวา เถรสฺส ปาทมูเล ฐเปตฺวา "คณฺหาถ ภนฺเตติ อาห. "อลํ อุปาสก น เม อิมินา อตฺโถติ. "ภนฺเต วสฺสาวาสิกลาโภ นาเมส, คณฺหาถ นนฺติ. "อลํ อุปาสกาติ. "กิมตฺถํ น คณฺหาถ ภนฺเตติ. "มยฺหํ สนฺติเก กปฺปิยการโก สามเณโรปิ นตฺถีติ. "เตนหิ ภนฺเต มม ปุตฺโต มหาสุมโน สามเณโร ภวิสฺสตีติ. "น เม อุปาสก มหาสุมเนน อตฺโถติ. "เตนหิ ภนฺเต จูฬสุมนํ ปพฺพาเชถาติ. เถโร "สาธูติ สมฺปฏิจฺฉิตฺวา จูฬสุมนํ ปพฺพาเชสิ. โส ขุรคฺเคเยว อรหตฺตํ ปาปุณิ. เถโร เตน สทฺธึ อฑฺฒมาสมตฺตํ ตตฺถ วสิตฺวา "สตฺถารํ ปสฺสิสฺสามาติ ตสฺส ญาตเก อาปุจฺฉิตฺวา อากาเสน คนฺตฺวา หิมวนฺตปฺปเทเส อรญฺญกุฏิกายํ โอตริ. เถโร ปน ปกติยาปิ อารทฺธวิริโย, ตสฺส ตตฺถ ปุพฺพรตฺตาปรรตฺตํ จงฺกมนฺตสฺส อุทรวาโต สมุฏฺฐหิ. อถ นํ กิลนฺตรูปํ ทิสฺวา สามเณโร ปุจฺฉิ "ภนฺเต กึ โว รุชฺชตีติ. "อุทรวาโต เม สมุฏฺฐิโตติ. "อญฺญทาปิ สมุฏฺฐิตปุพฺโพ ภนฺเตติ อาห. "อาม อาวุโสติ. "เกน ผาสุกํ โหติ ภนฺเตติ. "อโนตตฺตโต ปานีเย ลทฺเธ, ผาสุ โหติ อาวุโสติ. "เตนหิ ภนฺเต อาหรามีติ. "สกฺขิสฺสสิ สามเณราติ. "อาม ภนฺเตติ. "เตนหิ อโนตตฺเต ปนฺนโก นาม นาคราชา มํ ชานาติ, ตสฺส อาจิกฺขิตฺวา เภสชฺชตฺถาย เอกํ ปานียวารกํ อาหราติ. โส "สาธูติ อุปชฺฌายํ วนฺทิตฺวา เวหาสํ อพฺภุคฺคนฺตฺวา ปญฺจโยชนสตํ

ฐานํ อคมาสิ. ตํทิวสํ ปน นาคราชา นาคนาฏกปริวุโต อุทกกีฬํ กีฬิตุกาโม โหติ. โส สามเณรํ คจฺฉนฺตํ ทิสฺวาว กุชฺฌิ "อยํ มุณฺฑกสมโณ อตฺตโน ปาทปํสุํ มม มตฺถเก โอกิรนฺโต วิจรติ, อโนตตฺเต ปานียตฺถาย อาคโต ภวิสฺสติ, นทานิสฺส ปานียํ ทสฺสามีติ ปญฺญาสโยชนิกํ อโนตตฺตทหํ มหาปาติยา อุกฺขลึ ปิทหนฺโต วิย ผเณน ปิทหิตฺวา นิปชฺชิ. สามเณโร นาคราชสฺส อาการํ โอโลเกตฺวาว "กุทฺโธ อยนฺติ ญตฺวา อิมํ คาถมาห

"สุโณหิ เม นาคราช อุคฺคเตช มหพฺพล,
เทหิ เม ปานียฆฏํ, เภสชฺชตฺถมฺหิ อาคโตติ.

ตํ สุตฺวา นาคราชา อิมํ คาถมาห

"ปุรตฺถิมสฺมึ ทิสาภาเค คงฺคา นาม มหานที
มหาสมุทฺทํ อปฺเปติ, ตโต ตฺวํ ปานียํ หราติ.

ตํ สุตฺวา สามเณโร "อยํ นาคราชา อตฺตโน อิจฺฉาย น ทสฺสติ, อหํ พลการํ กตฺวา มหานุภาวํ[๑] ชานาเปตฺวา อิมํ อภิภวิตฺวา ปานียํ คณฺหิสฺสามีติ จินฺเตตฺวา "มหาราช อุปชฺฌาโย มํ อโนตตฺตโตว ปานียํ อาหราเปติ, เตนาหํ อิทเมว หริสฺสามิ, อเปหิ มา มํ วาเรหีติ วตฺวา อิมํ คาถมาห

"อิโตว ปานียํ หาสฺสํ[๒] อิมินา วมฺหิ อตฺถิโก,
ยทิ [๓] ถามพลํ อตฺถิ, นาคราช นิวารยาติ.

อถ นํ นาคราชา อาห

๑. สี. มนุสฺสภาวํ. ม. อานุภาวํ. ๒. สี. ยุ. หริสฺสํ. ๓. สี. ม. ยุ. เอตฺถนฺตเร "เตติ อตฺถิ.

"สามเณร สเจ อตฺถิ ตว วิกฺกมโปริสํ,
อภินนฺทามิ เต วาจํ, หรสฺสุ ปานียํ มมาติ.

อถ นํ สามเณโร "เอวํ มหาราช หรามีติ วตฺวา "สกฺโกนฺโต หราหีติ วุตฺเต, "เตนหิ สุฏฺฐุ ชานสฺสูติ ติกฺขตฺตุํ ปฏิญฺญํ คเหตฺวา `พุทฺธสาสนสฺส อานุภาวํ ทสฺเสตฺวา มยา ปานียํ หริตุํ วฏฺฏตีติ จินฺเตตฺวา อากาสฏฺฐกเทวตานํ ตาว สนฺติกํ อคมาสิ. ตา อาคนฺตฺวา วนฺทิตฺวา "กึ ภนฺเตติ วตฺวา อฏฺฐํสุ. "เอตสฺมึ อโนตตฺตทหปิฏฺเฐ ปนฺนกนาคราเชน สทฺธึ มม สงฺคาโม ภวิสฺสติ, ตตฺถ คนฺตฺวา ชยปราชยํ โอโลเกถาติ อาห. โส เอเตเนว นีหาเรน จตฺตาโร โลกปาเล สกฺกสุยามสนฺตุสิต สุนิมฺมิต[๑] วสวตฺตี จ อุปสงฺกมิตฺวา ตมตฺถํ อาโรเจสิ. ตโต ปรํ ปฏิปาฏิยา ยาว พฺรหฺมโลกา คนฺตฺวา ตตฺถ ตตฺถ พฺรหฺเมหิ อาคนฺตฺวา วนฺทิตฺวา จิเตหิ "กึ ภนฺเตติ ปุฏฺโฐ, ตมตฺถํ อาโรเจสิ. เอวํ โส อสญฺเญ จ อรูปิพฺรหฺมาโน จ ฐเปตฺวา สพฺพตฺถ มุหุตฺตเมว อาหิณฺฑิตฺวา อาโรเจสิ. ตสฺส วจนํ สุตฺวา สพฺพาปิ เทวตา อโนตตฺตทหปิฏฺเฐ นาฬิยํ ปกฺขิตฺตา ปูวจุณฺณา[๒] วิย อากาสํ นิรนฺตรํ ปูเรตฺวา สนฺนิปตึสุ. สนฺนิปติเต เทวสงฺเฆ, สามเณโร อากาเส ฐตฺวา นาคราชานํ อาห

"สุโณหิ เม นาคราช อุคฺคเตช มหพฺพล,
เทหิ เม ปานียฆฏํ, เภสชฺชตฺถมฺหิ อาคโตติ.

อถ นํ นาโค อาห

๑. ม. ปรนิมฺมิต. ๒. ม. ปกฺขิตฺตานิ ปิฏฺฐจุณฺณานิ.

"สามเณร สเจ อตฺถิ ตว วิกฺกมโปริสํ,
อภินนฺทามิ เต วาจํ, หรสฺสุ ปานียํ มมาติ.

โส ติกฺขตฺตุํ นาคราชสฺส ปฏิญฺญํ คเหตฺวา อากาเส จิตโกว ทฺวาทสโยชนิกํ พฺรหฺมตฺตภาวํ มาเปตฺวา อากาสโต โอรุยฺห นาคราชสฺส ผเณ อกฺกมิตฺวา อโธมุขํ นิปฺปีเฬสิ. ตาวเทว พลวตา ปุริเสน อกฺกนฺตอลฺลจมฺมํ วิย, นาคราชสฺส ผเณ อกฺกนฺตมตฺเต, โอภิชฺชิตฺวา[๑] ทพฺพิมตฺตา ผณปูฏกา อเหสสํ. นาคราชสฺส ผเณหิ มุตฺตฏฺฐาเน[๒] ตาลกฺขนฺธปฺปมาณา อุทกวฏฺฏิโย อุคฺคจฺฉึสุ. สามเณโร อากาเสเยว ปานียวารกํ ปูเรสิ. เทวสงฺโฆ สาธุการํ อทาสิ. นาคราชา ลชฺชิตฺวา สามเณรสฺส กุชฺฌิ. ชยกุสุมวณฺณานิสฺส อกฺขีนิ อเหสสํ. โส "อยํ มํ เทวสงฺฆํ สนฺนิปาเตตฺวา ปานียํ[๓] คเหตฺวา[๓] ลชฺชาเปสิ, เอตํ คเหตฺวา มุเข หตฺถํ ปกฺขิปิตฺวา หทยมํสํ ตสฺส มทฺทามิ, ปาเท วา นํ คเหตฺวา ปรคงฺคาย ขิปามีติ เวเคน อนุพนฺธิ. อนุพนฺธนฺโตปิ นํ ปาปุณิตุํ นาสกฺขิเยว. สามเณโร อาคนฺตฺวา อุปชฺฌายสฺส หตฺเถ ปานียํ ฐเปตฺวา "ปิวถ ภนฺเตติ อาห. นาคราชาปิ ปจฺฉโต อาคนฺตวา "ภนฺเต อนุรุทฺธ สามเณโร มยา อทินฺนเมว ปานียํ คเหตฺวา อาคโต, มา ปิวถาติ อาห. "เอวํ กิร สามเณราติ. "ปิวถ ภนฺเต, อิมินา เม ทินฺนํ ปานียํ อาหฏนฺติ. เถโร "ขีณาสวสามเณรสฺส

๑. ม. โอคลิตฺวา. ๒. ม. มุตฺตมุตฺตฏฺฐานโต. ๓. สี. ยุ. ผเณ ฐตฺวา.

มุสากถํ[๑] นาม นตฺถีติ ญตฺวา ปานียํ ปีวิ. ตํขณญฺเญวสฺส อาพาโธ ปฏิปสฺสมฺภิ. ปุน นาโค เถรํ อาห "ภนฺเต สามเณเรนมฺหิ สพฺพํ เทวคณํ สนฺนิปาเตตฺวา ลชฺชาปิโต, อหมสฺส หทยํ วา ผาเลสฺสามิ, ปาเท วา นํ คเหตฺวา ปรคงฺคายํ ขิปิสฺสามีติ. "มหาราช สามเณโร มหานุภาโว, ตุมฺเห สามเณเรน สทฺธึ สงฺคาเมตุํ น สกฺขิสฺสถ; ขมาเปตฺวา นํ คจฺฉถาติ. โส สยํปิ สามเณรสฺส อานุภาวํ ชานาติ, ลชฺชาย ปน อนุพนฺธิตฺวา อาคโต. อถ นํ เถรสฺส วจเนน ขมาเปตฺวา เตน สทฺธึ มิตฺตสนฺถวํ กตฺวา "อิโต ปฏฺฐาย อโนตตฺตทหอุทเกน อตฺเถ สติ, ตุมฺหากํ อาคมนกิจฺจํ นตฺถิ, มยฺหํ ปหิเณยฺยาถ, อหเมว อาหริตฺวา ทสฺสามีติ วตฺวา ปกฺกามิ. เถโรปิ สามเณรํ อาทาย ปายาสิ.ฏฺ สตฺถา เถรสฺส อาคมนภาวํ ญตฺวา มิคารมาตุปาสาเท เถรสฺส อาคมนํ โอโลเกนฺโต นิสีทิ. ภิกฺขูปิ เถรํ อาคจฺฉนฺตํ ทิสฺวา ปจฺจุคฺคนฺตฺวา ปตฺตจีวรํ ปฏิคฺคเหสส. อเถกจฺเจ สามเณรํ สีเสปิ กณฺเณสุปิ พาหายปิ คเหตฺวา สญฺจาเลนฺตา "กึ สามเณร [๒] น อุกฺกณฺฐสีติ อาหํสุ. สตฺถา เตสํ กิริยํ ทิสฺวา จินฺเตสิ "ภาริยํ วติเมสํ ภิกฺขูนํ กมฺมํ, อาสีวิสํ คีวายํ คณฺหนฺตา วิย สามเณรํ คณฺหนฺติ, นาสฺส อานุภาวํ ชานนฺติ; อชฺช มยา สุมนสามเณรสฺส คุณํ ปากฏํ กาตุํ วฏฺฏตีติ. เถโรปิ อาคนฺตฺวา สตฺถารํ วนฺทิตฺวา

๑. สี. ม. ยุ. มุสากถนํ.

๒. สี. ยุ. เอตฺถนฺตเร "ปิลฺลก อิติ อตฺถิ. ม. จูฬกนิฏฺจ.

นิสีทิ. สตฺถา เตน สทฺธึ ปฏิสนฺถารํ กตฺวา อานนฺทตฺเถรํ อามนฺเตสิ "อานนฺท อโนตตฺตทหอุทเกนมฺหิ ปาเท โธวิตุกาโม, สามเณรานํ ฆฏํ ทตฺวา ปานียํ อาหราเปหีติ. เถโร วิหาเร ปญฺจมตฺตานิ สามเณรสตานิ สนฺนิปาเตสิ. เตสํ สุมนสามเณโร สพฺพนวโก อโหสิ. เถโร สพฺพมหลฺลกํ สามเณรํ อาห "สามเณร สตฺถา อโนตตฺตทหอุทเกน ปาเท โธวิตุกาโม, ฆฏํ อาทาย คนฺตฺวา ปานียํ อาหราติ. โส "น สกฺโกมิ ภนฺเตติ น อิจฺฉิ. เถโร เสเสปิ ปฏิปาฏิยา ปุจฺฉิ. เตปิ ตเถว วตฺวา ปฏิกฺขิปึสุ. "กึ ปเนตฺถ ขีณาสวสามเณรา นตฺถีติ. "อตฺถิ, เต ปน `นายํ อมฺหากํ พทฺโธ, มาลาปูโฏ สุมนสามเณรสฺเสว พทฺโธติ น อิจฺฉึสุ. ปุถุชฺชนา ปน อตฺตโน อสมตฺถตาเยว น อิจฺฉึสุ. ปริโยสาเน ปน สุมนสฺส วาเร สมฺปตฺเต, "สามเณร สตฺถา อโนตตฺตทห- อุทเกน ปาเท โธวิตุกาโม, ฆฏํ คเหตฺวา กิร อุทกํ อาหราติ อาห. โส "สตฺถริ อาหราเปนฺเต, อาหริสฺสามีติ สตฺถารํ วนฺทิตฺวา "ภนฺเต อโนตตฺตโต กิร มํ อุทกํ อาหราเปถาติ อาห. "อาม สุมนาติ. โส วิสาขาย การิเตสุ ฆนสุวณฺณโกฏิเมสุ เสนาสนกุเฏสุ เอกํ สฏฺฐีกุฏอุทกคฺคณฺหนกํ มหาฆฏํ หตฺเถน คเหตฺวา "อิมินา เม อุกฺขิปิตฺวา อํสกูเฏ ฐปิเตน อตฺโถ นตฺถีติ โอลมฺพกํ กตฺวา เวหาสํ อพฺภุคฺคนฺตฺวา หิมวนฺตาภิมุโข ปกฺขนฺทิ. นาคราชา สามเณรํ ทูรโตว อาคจฺฉนฺตํ ทิสฺวา ปจฺจุคฺคนฺตฺวา กุฏํ อํสกูเฏนาทาย "ภนฺเต ตุมฺเห, มาทิเส ทาเส วิชฺชมาเน, กสฺมา สยํ

อาคตา; อุทเกน อตฺเถ สติ, กสฺมา สาสนมตฺตํ น ปหิณิตฺถาติ กุเฏน อุทกํ อาทาย สยํ อุกฺขิปิตฺวา "ปุรโต โหถ ภนฺเต, อหเมว อาหริสฺสามีติ อาห. "ติฏฺฐถ ตุมฺเห มหาราช, อหเมว สมฺมาสมฺพุทฺเธน อาณตฺโตติ นาคราชานํ นิวตฺเตตฺวา กุฏมฺขวฏฺฏิยํ หตฺเถน คเหตฺวา อากาเสน อาคญฺฉิ. อถ นํ สตฺถา อาคจฺฉนฺตํ โอโลเกตฺวา ภิกฺขู อามนฺเตตฺวา "ปสฺสถ ภิกฺขเว สามเณรสฺส ลีฬฺหํ อากาเส หํสราชา วิย โสภตีติ อาห. โสปิ ปานียฆฏํ ฐเปตฺวา สตฺถารํ วนฺทิตฺวา อฏฺฐาสิ. อถ นํ สตฺถา อาห "กติวสฺโสสิ ตฺวํ สุมนาติ. "สตฺตวสฺโสมฺหิ ภนฺเตติ. "เตนหิ สุมน อชฺชโต ปฏฺฐาย ภิกฺขุ โหหีติ วตฺวา ทายชฺชอุปสมฺปทํ อทาสิ. เทฺวเยว กิร สามเณรา สตฺตวสฺสา อุปสมฺปทํ ลภึสุ: "อยญฺจ สุมโน โสปาโก จาติ. เอวํ ตสฺมึ อุปสมฺปนฺเน, ธมฺมสภายํ กถํ สมุฏฺฐาเปสุํ "อจฺฉริยํ อาวุโส: เอวรูโปปิ นาม ทหรสฺส สามเณรสฺส อานุภาโว โหติ, น โน อิโต ปุพฺเพ เอวรูโป อานุภาโว ทิฏฺฐปุพฺโพติ. สตฺถา อาคนฺตฺวา "กาย นุตฺถ ภิกฺขเว เอตรหิ กถาย สนฺนิสินฺนาติ ปุจฺฉิตฺวา, "อิมาย นามาติ วุตฺเต, "ภิกฺขเว มม สาสเน ทหโรปิ สมฺมาปฏิปนฺโน เอวรูปํ สมฺปตฺตึ ลภติเยวาติ วตฺวา ธมฺมํ เทเสนฺโต อิมํ คาถมาห

"โย หเว ทหโร ภิกฺขุ ยุญฺชติ พุทฺธสาสเน,
โสมํ โลกํ ปภาเสติ อพฺภา มุตฺโตว จนฺทิมาติ.

ตตฺถ ยุญฺชตีติ: ฆฏติ วายมติ.

ปภาเสตีติ: โส ภิกฺขุ อตฺตโน อรหตฺตมคฺคญฺญาเณน อพฺภาทีหิ มุตฺโต จนฺทิมา วิย [โลกํ] ขนฺธาทิเภทํ โลกํ โอภาเสติ เอกาโลกํ กโรตีติ อตฺโถ.

เทสนาวสาเน พหู โสตาปตฺติผลาทีนิ ปาปุณึสูติ.

สุมนสามเณรวตฺถุ.

ภิกฺขุวคฺควณฺณนา นิฏฺฐิตา.

ปญฺจวีสติโม วคฺโค.

๒๖. พฺราหฺมณวคฺควณฺณนา

๑. ปสาทพหุลพฺราหฺมณวตฺถุ. [๒๖๔]

"ฉินฺท โสตํ ปรกฺกมฺมาติ อิมํ ธมฺมเทสนํ สตฺถา เชตวเน วิหรนฺโต ปสาทพหุลํ พฺราหฺมณํ อารพฺภ กเถสิ.

โส กิร พฺราหฺมโณ ภควโต ธมฺมเทสนํ สุตฺวา ปสนฺนจิตฺโต อตฺตโน เคเห โสฬสมตฺตานํ ภิกฺขูนํ นิจฺจภตฺตํ ปฏฺฐเปตฺวา ภิกฺขูนํ อาคตเวลายํ ปตฺตํ คเหตฺวา "อาคจฺฉนฺตุ โภนฺโต อรหนฺโต, นิสีทนฺตุ โภนฺโต อรหนฺโตติ ยงฺกิญฺจิ วทนฺโต อรหนฺตวาทปฺปฏิสํยุตฺตเมว วทติ. เตสุ ปุถุชฺชนา "อยํ อมฺเหสุ อรหนฺตสญฺญีติ จินฺตยึสุ, ขีณาสวา "อยํ โน ขีณาสวภาวํ ชานาตีติ เอวํ เต สพฺเพปิ กุกฺกุจฺจายนฺตา ตสฺส เคหํ น คมึสุ. โส ทุกฺขี ทุมฺมโน "กึ นุ โข อยฺยา นาคจฺฉนฺตีติ วิหารํ คนฺตฺวา สตฺถารํ วนฺทิตฺวา ตมตฺถํ อาโรเจสิ.

สตฺถา ภิกฺขู อามนฺเตตฺวา "กึ เอตํ ภิกฺขเวติ ปุจฺฉิตฺวา, เตหิ ตสฺมึ อตฺเถ อาโรจิเต, "สาทิยถ ปน ตุมฺเห ภิกฺขเว อรหนฺตวาทนฺติ อาห. "น สาทิยาม ภนฺเตติ. "เอวํ สนฺเต, มนุสฺสานํ เอตํ ปสาทภญฺญํ, อนาปตฺติ ภิกฺขเว ปสาทภญฺเญ, อปิจ โข ปน พฺราหฺมณสฺส อรหนฺเตสุ อธิมตฺตํ เปมํ; ตสฺมา

ตุมฺเหหิปิ ตณฺหาโสตํ เฉตฺวา อรหตฺตเมว ปตฺตุํ ยุตฺตนฺติ วตฺวา ธมฺมํ เทเสนฺโต อิมํ คาถมาห

"ฉินฺท โสตํ ปรกฺกมฺม กาเม ปนูท พฺราหฺมณ,
สงฺขารานํ ขยํ ญตฺวา อกตญฺญูสิ พฺราหฺมณาติ.

ตตฺถ "ปรกฺกมฺมาติ: ตณฺหาโสตํ นาม อปฺปมตฺตเกน วายาเมน ฉินฺทิตุํ น สกฺกา; ตสฺมา ญาณสมฺปยุตฺเตน มหนฺเตน ปรกฺกเมน ปรกฺกมิตฺวา ตํ โสตํ ฉินฺท อุโภปิ กาเม ปนุท นีหร.

พฺราหฺมณาติ: ขีณาสวานํ[๑] อาลปนเมตํ.

สงฺขารานนฺติ: ปญฺจนฺนํ ขนฺธานํ ขยํ ชานิตฺวา.

อกตญฺญูติ: เอวํ สนฺเต, ตฺวํ สุวณฺณาทีสุ เกนจิ อกตสฺส นิพฺพานสฺส ชานนโต อกตญฺญู นาม โหสีติ.[๒]

เทสนาวสาเน พหู โสตาปตฺติผลาทีนิ ปาปุณึสูติ.

ปสาทพหุลพฺราหฺมณวตฺถุ.

๒. สมฺพหุลภิกฺขุวตฺถุ. (๒๖๕)

"ยทา ทฺวเยสุ ธมฺเมสูติ อิมํ ธมฺมเทสนํ สตฺถา เชตวเน วิหรนฺโต สมฺพหุเล ภิกฺขู อารพฺภ กเถสิ.

เอกทิวสํ ตึสมตฺตา ทิสาวาสิกา ภิกฺขู อาคนฺตฺวา สตฺถารํ วนฺทิตฺวา นิสีทึสุ. สารีปุตฺตตฺเถโร เตสํ อรหตฺตสฺส อุปนิสฺสยํ

๑. คาถายํ ปน เอกวจนํ กตํ. ๒. สี. ม. โหตีติ.

ทิสฺวา สตฺถารํ อุปสงฺกมิตฺวา ชิตโกว อิมํ ปญฺหํ ปุจฺฉิ "ภนฺเต เทฺว ธมฺมา เทฺว ธมฺมาติ วุจฺจนฺตีติ: กตเม นุ โข เทฺว ธมฺมาติ. อถ นํ สตฺถา "เทฺว ธมฺมาติ โข สารีปุตฺต สมถวิปสฺสนา วุจฺจนฺตีติ วตฺวา อิมํ คาถมาห

"ยทา ทฺวเยสุ ธมฺเมสุ ปารคู โหติ พฺราหฺมโณ,
อถสฺส สพฺเพ สํโยคา อฏฺฐํ คจฺฉนฺติ ชานโตติ.

ตตฺถ "ยทาติ: ยสฺมึ กาเล ทฺวิธา ฐิเตสุ สมถวิปสฺสนาธมฺเมสุ อภิญฺญาปารคาทิวเสน[๑] อยํ ขีณาสโว ปารคู โหติ, อถสฺส วฏฺฏฏฺฐสฺมึ สํโยชนสมตฺถา สพฺเพ กามสํโยคาทโย สํโยคา เอวํ ชานนฺตสฺส อฏฺฐํ ปริกฺขยํ คจฺฉนฺตีติ อตฺโถ.

เทสนาวสาเน สพฺเพปิ เต ภิกฺขู อรหตฺเต ปติฏฺฐหึสูติ.

สมฺพหุลภิกฺขุวตฺถุ.

๓. มารวตฺถุ. (๒๖๖)

"ยสฺส ปารํ อปารํ วาติ อิมํ ธมฺมเทสนํ สตฺถา เชตวเน วิหรนฺโต มารํ อารพฺภ กเถสิ.

โส กิร เอกสฺมึ ทิวเส อญฺญตโร ปุริโส วิย หุตฺวา สตฺถารํ อุปสงฺกมิตฺวา ปุจฺฉิ "ภนฺเต ปารํ ปารนฺติ วุจฺจติ: กินฺนุ โข เอตํ ปารํ นามาติ. สตฺถา "มาโร อยนฺติ วิทิตฺวา[๒]

๑. ม....ปารคตาทิวเสน. ๒. สี. ย. วิชานิตฺวา.

"ปาปิม กึ ตว ปาเรน, ตํ วีตราเคหิ ปตฺตพฺพนฺติ วตฺวา อิมํ คาถมาห

"ยสฺส ปารํ อปารํ วา ปาราปารํ น วิชฺชติ,
วีตทฺทรํ วิสํยุตฺตํ ตมหํ พฺรูมิ พฺราหฺมณนฺติ

ตตฺถ "ปารนฺติ: อชฺฌตฺติกานิ ฉ อายตนานิ.

อปารนฺติ: พาหิรานิ ฉ อายตนานิ.

ปาราปารนฺติ: ตทุภยํ.

น วิชฺชตีติ: ยสฺส สพฺพเมตํ `อหนฺติ วา `มมนฺติ วา คหณาภาเวน นตฺถิ, ตํ กิเลสทรานํ[๑] วิคเมน วีตทฺทรํ สพฺพกฺกิเลเสหิ วิสํยุตฺตํ อหํ พฺราหฺมณํ วทามีติ อตฺโถ.

เทสนาวสาเน พหู โสตาปตฺติผลาทีนิ ปาปุณึสูติ.

มารวตฺถุ.

๔. อญฺญตรพฺราหฺมณวตฺถุ. (๒๖๗)

"ฌายินฺติ อิมํ ธมฺมเทสนํ สตฺถา เชตวเน วิหรนฺโต อญฺญตรํ พฺราหฺมณํ อารพฺภ กเถสิ.

โส กิร จินฺเตสิ "สตฺถา อตฺตโน สาวเก `พฺราหฺมณาติ วทติ, อหญฺจมฺหิ ชาติโคตฺเตน พฺราหฺมโณ, มํปิ โข เอวํ วตฺตุํ วฏฺฏตีติ. โส สตฺถารํ อุปสงฺกมิตฺวา ตมตฺถํ ปุจฺฉิ. สตฺถา "นาหํ

๑. ม. ยุ. กิเลสทรถานํ. สี. สํกิเลสทรถานํ.

ชาติโคตฺตมตฺเตน พฺราหฺมณํ วทามิ, อุตฺตมตฺถํ [๑] อนุปฺปตฺตเมว ปเนตํ[๒] วทามีติ วตฺวา อิมํ คาถมาห

"ฌายึ วิรชมาสีนํ กตกิจฺจํ อนาสวํ
อุตฺตมตฺถํ อนุปฺปตฺตํ ตมหํ พฺรูมิ พฺราหฺมณนฺติ.

ตตฺถ "ฌายินฺติ: ทุวิเธน ฌาเนน ฌายนฺตํ กามรเชน วิรชํ วเน เอกมาสีนํ จตูหิ มคฺเคหิ โสฬสนฺนํ กิจฺจานํ กตตฺตา กตกิจฺจํ อาสวานํ อภาเวน อนาสวํ อุตฺตมตฺถํ อรหตฺตํ อนุปฺปตฺตํ อหํ พฺราหฺมณํ วทามีติ อตฺโถ.

เทสนาวสาเน โส พฺราหฺมโณ โสตาปตฺติผเล ปติฏฺฐหิ, สมฺปตฺตานํปิ สาตฺถิกา เทสนา อโหสีติ.

อญฺญตรพฺราหฺมณวตฺถุ.

๕. อานนฺทตฺเถรวตฺถุ. (๒๖๘)

"ทิวา ตปติ อาทิจฺโจติ อิมํ ธมฺมเทสนํ สตฺถา มิคารมาตุปาสาเท วิหรนฺโต อานนฺทตฺเถรํ อารพฺภ กเถสิ.

ปเสนทิโกสโล กิร มหาปวารณาย สพฺพาภรณปฺปฏิมณฺฑิโต คนฺธาทีนิ อาทาย วิหารํ อคมาสิ. ตสฺมึ ขเณ กาฬุทายิตฺเถโร ฌานํ สมาปชฺชิตฺวา ปริสปริยนฺเต นิสินฺโน โหติ. นามเมว[๓]

๑. สี. ม. ยุ. เอตฺถนฺตเร "อรหตฺตนฺติ อตฺถิ. ๒. สี. ม. ยุ. ปเนวํ.
๓. ม. ยุ. มนาปเมว ปนสฺส สรีรํ สุวณฺณวณฺณํ.

ปนสฺเสตํ, สรีรํ สุวณฺณวณฺณํ, ตสฺมึ ปน ขเณ จนฺโท อุคฺคจฺฉติ, สุริโย อฏฺฐงฺคมติ. อานนฺทตฺเถโร อตฺถงฺคมนฺตสฺส สุริยสฺส อุคฺคจฺฉนฺตสฺส จ จนฺทสฺส โอภาสํ โอโลเกตฺวา รญฺโญ สรีโรภาสํ เถรสฺส สรีโรภาสํ ตถาคตสฺส จ สรีโรภาสํ โอโลเกสิ. ตตฺถ สพฺโพภาเส อติกฺกมิตฺวา สตฺถา วิโรจติ. เถโร สตฺถารํ วนฺทิตฺวา "ภนฺเต อชฺช มม อิเม โอภาเส โอโลเกนฺตสฺส ตุมฺหากเมว โอภาโส รุจฺจติ, ตุมฺหากํ หิ สรีรํ สพฺโพภาเส อติกฺกมิตฺวา วิโรจตีติ อาห. อถ นํ สตฺถา "อานนฺท สุริโย นาม ทิวา วิโรจติ, จนฺโท รตฺตึ, ราชา อลงฺกตกาเลเยว วิโรจติ, ขีณาสโว คณสงฺคณิกํ ปหาย อนฺโตสมาปตฺติยํเยว วิโรจติ; พุทฺโธ ปน รตฺตึปิ ทิวาปิ ปญฺจวิเธน เตเชน วิโรจตีติ วตฺวา อิมํ คาถมาห

"ทิวา ตปติ อาทิจฺโจ, รตฺติมาภาติ จนฺทิมา,
สนฺนทฺโธ ขตฺติโย ตปติ, ฌายี ตปติ พฺราหฺมโณ;
อถ สพฺพมโหรตฺตึ พุทฺโธ ตปติ เตชสาติ.

ตตฺถ "ทิวา ตปตีติ: ทิวาว วิโรจติ, รตฺตึ ปนสฺส คตมคฺโคปิ น ปญฺญายติ.

จนฺทิมาติ: จนฺโทปิ อพฺภาทีหิ มุตฺโต รตฺติเมว วิโรจติ, โน ทิวา.

สนฺนทฺโธติ: สุวณฺณมณิจิตฺเตหิ สพฺพาภรเณหิ ปฏิมณฺฑิโต จตุรงฺคินิยา เสนาย ปริกฺขิตฺโตว ราชา วิโรจติ, น อญฺญาตกเวเสน จิโต.

ฌายีติ: ขีณาสโว ปน คณํ วิโนเทตฺวา ฌายนฺโตว วิโรจติ.

เตชสาติ: สมฺมาสมฺพุทฺโธ ปน สีลเตเชน[๑] ทุสฺสีลเตชํ คุณเตเชน ทุคฺคุณเตชํ[๒] ปญฺญาเตเชน ทุปฺปญฺญเตชํ ปุญฺญเตเชน อปุญฺญเตชํ ธมฺมเตเชน อธมฺมเตชํ ปริยาทยิตฺวา อิมินา ปญฺจวิเธน เตชสา นิจฺจกาลเมว วิโรจตีติ อตฺโถ.

เทสนาวสาเน พหู โสตาปตฺติผลาทีนิ ปาปุณึสูติ.

อานนฺทตฺเถรวตฺถุ.

๖. อญฺญตรปพฺพชิตวตฺถุ. (๒๖๙)

"พาหิตปาโปติ อิมํ ธมฺมเทสนํ สตฺถา เชตวเน วิหรนฺโต อญฺญตรํ ปพฺพชิตํ อารพฺภ กเถสิ.

เอโก กิร พฺราหฺมโณ พาหิรปพฺพชฺชาย ปพฺพชิตฺวา "สมโณ โคตโม อตฺตโน สาวเก `ปพฺพชิตาติ วทติ, อหญฺจมฺหิ ปพฺพชิโต, มํปิ โข เอวํ วตฺตุํ วฏฺฏตีติ จินฺเตตฺวา สตฺถารํ อุปสงฺกมิตฺวา เอตมตฺถํ ปุจฺฉิ. สตฺถา "นาหํ เอตฺตเกน `ปพฺพชิโตติ วทามิ, กิเลสมลานํ ปน ปพฺพชิตตฺตา ปพฺพชิโต นาม โหตีติ วตฺวา อิมํ คาถมาห

๑. สี. ยุ. จรณเตเชน. ๒. สี. ม. ยุ. นิคฺคุณเตชํ.

"พาหิตปาโป หิ พฺราหฺมโณ
สมจริยาย `สมโณติ วุจฺจติ,
ปพฺพาชยมตฺตโน มลํ
ตสฺมา `ปพฺพชิโตติ วุจฺจตีติ.

ตตฺถ "สมจริยาติ: สพฺพากุสลานิ สเมตฺวา จรเณน.

ตสฺมาติ: ยสฺมา พาหิตปาปตาย พฺราหฺมโณ, อกุสลานิ สเมตฺวา จรเณน `สมโณติ วุจฺจติ; ตสฺมา โย อตฺตโน ราคาทิมลํ ปพฺพาชยนฺโต วิโนเทนฺโต จรติ, โสปิ เตน ปพฺพาชเนน "ปพฺพชิโตติ วุจฺจตีติ อตฺโถ.

เทสนาวสาเน โส ปพฺพชิโต โสตาปตฺติผเล ปติฏฺฐหิ, สมฺปตฺตานํปิ สาตฺถิกา เทสนา อโหสีติ.

อญฺญตรปพฺพชิตวตฺถุ.

๗. สารีปุตฺตตฺเถรวตฺถุ. (๒๗๐)

"น พฺราหฺมณสฺสาติ อิมํ ธมฺมเทสนํ สตฺถา เชตวเน วิหรนฺโต สารีปุตฺตตฺเถรํ อารพฺภ กเถสิ.

เอกสฺมึ กิร ฐาเน สมฺพหุลา มนุสฺสา "อโห อมฺหากํ อยฺโย ขนฺติพเลน สมนฺนาคโต, อญฺเญสุ อกฺโกสนฺเตสุ วา ปหรนฺเตสุ วา, โกปมตฺตํปิ น โหตีติ เถรสฺส คุณกถํ กถยึสุ. อเถโก มิจฺฉาทิฏฺฐิโก พฺราหฺมโณ "โก เอส น กุชฺฌตีติ ปุจฺฉิ.

"อมฺหากํ เถโรติ. "กุชฺฌาเปนฺโต น ภวิสฺสตีติ. "นตฺเถตํ พฺราหฺมณาติ. "เตนหิ อหํ กุชฺฌาเปสฺสามีติ. "สเจ สกฺโกสิ, กุชฺฌาเปหีติ. โส "โหตุ, ชานิสฺสามิ[๑] กตฺตพฺพนฺติ เถรํ ภิกฺขาย ปวิฏฺฐํ ทิสฺวา ปจฺฉาภาเคน คนฺตฺวา ปิฏฺฐิมชฺเฌ มหนฺตํ ปาณิปฺปหารมทาสิ. เถโร "กินฺนาเมตนฺติ อโนโลเกตฺวาว คโต. พฺราหฺมณสฺส สกลสรีเร ฑาโห อุปฺปชฺชิ. โส "อโห คุณสมฺปนฺโน อยฺโยติ เถรสฺส ปาทมูเล นิปชฺชิตฺวา "ขมถ เม ภนฺเตติ วตฺวา, "กึ เอตนฺติ วุตฺเต, "อหํ วีมํสนตฺถาย ตุมฺเห ปหรินฺติ อาห. "โหตุ, ขมามิ เตติ. "สเจ เม ภนฺเต ขมถ, มม เคเหเยว นิสีทิตฺวา ภิกฺขํ คณฺหถาติ เถรสฺส ปตฺตํ คณฺหิ. เถโรปิ ปตฺตํ อทาสิ. พฺราหฺมโณ เถรํ เคหํ เนตฺวา ปริวิสิ. มนุสฺสา กุชฺฌิตฺวา "อิมินา อมฺหากํ นิรปราโธ อยฺโย ปหโฏ, ทณฺเฑนปิสฺส โมกฺโข นตฺถิ; เอตฺเถว นํ มาเรสฺสามาติ เลฑฺฑุทณฺฑาทิหตฺถา พฺราหฺมณสฺส เคหทฺวาเร อฏฺฐํสุ. เถโร อุฏฺฐาย คจฺฉนฺโต พฺราหฺมณสฺส หตฺเถ ปตฺตํ อทาสิ. มนุสฺสา ตํ เถเรน สทฺธึ คจฺฉนฺตํ ทิสฺวา "ภนฺเต ตุมฺหากํ ปตฺตํ คเหตฺวา พฺราหฺมณํ นิวตฺเตถาติ อาหํสุ. "กึ เอตํ อุปาสกาติ. "พฺราหฺมเณน ตุมฺเห ปหฏา, มยมสฺส กตฺตพฺพํ ชานิสฺสามาติ. "กึ ปน ตุมฺเห อิมินา ปหฏา, อุทาหุ อหนฺติ. "ตุมฺเห ภนฺเตติ. "มํ เอส ปหริตฺวา ขมาเปสิ, คจฺฉถ ตุมฺเหติ มนุสฺเส อุยฺโยเชตฺวา พฺราหฺมณํ

๑. สี. ม. ยุ. ชานิสฺสามิสฺส.

นิวตฺตาเปตฺวา เถโร วิหารเมว คโต. ภิกฺขู อุชฺฌายึสุ "กินฺนาเมตํ, สารีปุตฺตตฺเถโร เยน พฺราหฺมเณน ปหโฏ, ตสฺเสว เคเห นิสีทิตฺวา ภิกฺขํ คเหตฺวา อาคโต, เถรสฺส ปหฏกาลโต ปฏฺฐาย น อิทานิ โส กสฺสจิ ลชฺชิสฺสติ, อวเสเส โปเถนฺโต วิจริสฺสตีติ. สตฺถา อาคนฺตฺวา "กาย นุตฺถ ภิกฺขเว เอตรหิ กถาย สนฺนิสินฺนาติ ปุจฺฉิตฺวา, "อิมาย นามาติ วุตฺเต, "ภิกฺขเว พฺราหฺมโณ พฺราหฺมณํ ปหรนฺโต นาม นตฺถิ, คิหิพฺราหฺมเณน ปน สมณพฺราหฺมโณ ปหโฏ ภวิสฺสติ: โกโธ นาเมส อนาคามิมคฺเคน สมุคฺฆาตํ คจฺฉตีติ วตฺวา ธมฺมํ เทเสนฺโต อิมา คาถา อภาสิ

"น พฺราหฺมณสฺส ปหเรยฺย, นาสฺส มุญฺเจถ พฺราหฺมโณ,
ธิ พฺราหฺมณสฺส หนฺตารํ, ตโต ธิ ยสฺส มุญฺจติ.

น พฺราหฺมณสฺเสตทกิญฺจิ เสยฺโย,
ยทานิเสโธ มนโส ปิเยหิ;
ยโต ยโต หึสมโน นิวตฺตติ,
ตโต ตโต สมฺมติเมว ทุกฺขนฺติ.

ตตฺถ "ปหเรยฺยาติ: ขีณาสวพฺราหฺมโณ "อหมสฺมีติ ชานนฺโต ขีณาสวสฺส วา อญฺญสฺส วา พฺราหฺมณสฺส[๑] น ปหเรยฺย.

นาสฺส มุญฺเจถาติ: โสปิ ปหโฏ ขีณาสวพฺราหฺมโณ อสฺส ปหริตฺวา จิตสฺส เวรํ น มุญฺเจถ, ตสฺมึ โกปํ น กเรยฺยาติ อตฺโถ.

ธิ พฺราหฺมณสฺสาติ: ขีณาสวพฺราหฺมณสฺส หนฺตารํ ครหามิ.

๑. สี. ม. อญฺญตรสฺส วา ชาติพฺราหฺมณสฺส.

ตโต ธีติ: โย ปน ตํ ปหรนฺตํ ปฏิปฺปหรนฺโต ตสฺส อุปริ เวรํ มุญฺจติ, ตํ ตโตปิ ครหามิเยว.

เอตทกิญฺจิ เสยฺโยติ: ยํ ขีณาสวสฺส อกฺโกสนฺตํ วา อปฺปจฺจกฺโกสนํ ปหรนฺตํ วา อปฺปฏิปฺปหรณํ, เอตํ ตสฺส ขีณาสวพฺราหฺมณสฺส น กิญฺจิ เสยฺโย อปฺปมตฺตกเสยฺโย น โหติ, อถโข อธิมตฺตเมว เสยฺโยติ อตฺโถ.

ยทานิเสโธ มนโส ปิเยหีติ: โกธนสฺส หิ โกธุปฺปาโท มนโส ปิโย นาม, เตหิ[๑] ปเนส มาตาปิตูสุปิ พุทฺธาทีสุปิ อปรชฺฌติ; ตสฺมา โย อสฺส เตหิ มนโส นิเสโธ โกธวเสน อุปฺปชฺชมานสฺส จิตฺตสฺส นิคฺคโห, เอตํ น กิญฺจิ เสยฺโยติ[๒] อตฺโถ[๓].

หึสมโนติ: โกธมโน, โส ตสฺส ยโต ยโต วตฺถุโต อนาคามิมคฺเคน สมุคฺฆาตํ คจฺฉนฺโต นิวตฺตติ.

ตโต ตโตติ: ตโต ตโต วตฺถุโต สกลํปิ วฏฺฏทุกฺขํ นิวตฺตติเอวาติ อตฺโถ.

เทสนาวสาเน พหู โสตาปตฺติผลาทีนิ ปาปุณึสูติ.

สารีปุตฺตตฺเถรวตฺถุ.

๑. ม. โกโธ หิ.

๒. สี. น อกิญฺจิ เสยฺโย.

๓. น พฺราหฺมณสฺเสตทกิญฺจิ เสยฺโยติ: ปฏิฆปกฺขิกา เจตสิกา อิธ มนโส ปิยา นาม. เตสํ วเสน หิ ปฏิเวรํ มุญฺจิตุํ อิจฺฉติ. ยํ เตหิ มนโส อนิเสโธ อนิคฺคโห เอตํ อกิญฺจิ เสยฺโย อธิมตฺตกเสยฺโย น โหติ, พาลา ปน ปฏิเวรํ มุญฺจิตุํ สมตฺถภาวํ ปคฺคณฺหนฺติ, ยนฺติ ปทํ กิริยาปรามสนนฺติ อมฺหากํ มติ.

๘. มหาปชาปตีโคตมีวตฺถุ. (๒๗๑)

"ยสฺส กาเยนาติ อิมํ ธมฺมเทสนํ สตฺถา เชตวเน วิหรนฺโต มหาปชาปตึ โคตมึ อารพฺภ กเถสิ.

ภควตา หิ อนุปฺปนฺเน วตฺถุสฺมึ ปญฺญตฺเต อฏฺฐ ครุธมฺเม[๑] มณฺฑนกชาติโย ปุริโส สุรภิปุปฺผทามํ วิย สิรสา สมฺปฏิจฺฉิตฺวา สปริวารา มหาปชาปตี โคตมี อุปสมฺปทํ ลภิ. อญฺโญ ตสฺสา อุปชฺฌาโย วา อาจริโย วา นตฺถิ. เอวํ ลทฺธูปสมฺปทํ เถรึ อารพฺภ อปเรน สมเยน กถํ สมุฏฺฐาเปสุํ "มหาปชาปติยา โคตมิยา อาจริยุปชฺฌายา น ปญฺญายนฺติ, สหตฺเถเนว กาสายานิ คณฺหีติ. เอวญฺจ ปน วตฺวา ภิกฺขุนิโย กุกฺกุจฺจายนฺติโย ตาย สทฺธึ เนว อุโปสถํ น ปวารณํ กโรนฺติ. ตา คนฺตฺวา ตถาคตสฺสาปิ ตมตฺถํ อาโรเจสสํ. สตฺถา ตาสํ กถํ สุตฺวา "มยา มหาปชาปติยา โคตมิยา อฏฺฐ ครุธมฺมา ทินฺนา, อหเมวสฺสา อาจริโย อหเมว อุปชฺฌาโย; กายทุจฺจริตาทิวิรหิเตสุ ขีณาสเวสุ กุกฺกุจฺจนฺนาม น กตฺตพฺพนฺติ วตฺวา ธมฺมํ เทเสนฺโต อิมํ คาถมาห

"ยสฺส กาเยน วาจาย มนสา นตฺถิ ทุกฺกฏํ,
สํวุตํ ตีหิ ฐาเนหิ ตมหํ พฺรูมิ พฺราหฺมณนฺติ.

๑. วิ. จุลฺล. ๗/๓๒๓.

ตตฺถ "ทุกฺกฏนฺติ: สาวชฺชํ ทุกฺขุทฺรยํ อปายสํวตฺตนิกํ กมฺมํ.

ตีหิ ฐาเนหีติ: เอเตหิ กายาทีหิ ตีหิ การเณหิ กายทุจฺจริตาทิปฺ-ปเวสนนิวารณตฺถาย ทฺวารปิหิตํ อหํ พฺราหฺมณํ วทามีติ อตฺโถ.

เทสนาวสาเน พหู โสตาปตฺติผลาทีนิ ปาปุณึสูติ.

มหาปชาปตีโคตมีวตฺถุ.

๙. สารีปุตฺตตฺเถรวตฺถุ. (๒๗๒)

"ยมฺหา ธมฺมํ วิชาเนยฺยาติ อิมํ ธมฺมเทสนํ สตฺถา เชตวเน วิหรนฺโต สารีปุตฺตตฺเถรํ อารพฺภ กเถสิ.

โส กิรายสฺมา อสฺสชิตฺเถรสฺส สนฺติเก ธมฺมํ สุตฺวา โสตาปตฺติผลํ ปตฺตกาลโต ปฏฺฐาย "ยสฺสํ[๑] ทิสายํ เถโร วสตีติ สุณาติ, ตโต อญฺชลึ ปคฺคยฺห ตโตว สีสํ กตฺวา นิปชฺชิ. ภิกฺขู "มิจฺฉาทิฏฺฐิโก สารีปุตฺโต อชฺชาปิ ทิสา นมสฺสมาโน วิจรตีติ ตมตฺถํ ตถาคตสฺส อาโรเจสส. สตฺถา เถรํ ปกฺโกสาเปตฺวา "สจฺจํ กิร ตฺวํ สารีปุตฺต ทิสา นมสฺสนฺโต วิจรสีติ ปุจฺฉิตฺวา, "ภนฺเต มม ทิสา นมสฺสนภาวํ วา อนมสฺสนภาวํ วา ตุมฺเหว ชานาถาติ วุตฺเต, "ภิกฺขเว น สารีปุตฺโต ทิสา นมสฺสติ, อสฺสชิตฺเถรสฺส[๒] ปน สนฺติกา ธมฺมํ สุตฺวา โสตาปตฺติผลํ

๑. สี. ยุ. ยํ ทิสํ.

๒. อสสชิสฺสาติ ยุตฺตตรํ. ญ. ว.

ปตฺตตาย อตฺตโน อาจริยํ นมสฺสติ; ยญฺหิ อาจริยํ นิสฺสาย ภิกฺขุ ธมฺมํ วิชานาติ, เตน โส พฺราหฺมเณน อคฺคิ วิย สกฺกจฺจํ นมสฺสิตพฺโพเยวาติ วตฺวา ธมฺมํ เทเสนฺโต อิมํ คาถมาห

"ยมฺหา ธมฺมํ วิชาเนยฺย สมฺมาสมฺพุทฺธเทสิตํ
สกฺกจฺจํ ตํ นมสฺเสยฺย อคฺคิหุตฺตํว พฺราหฺมโณติ.

ตตฺถ "อคฺคิหุตฺตํวาติ: ยถา พฺราหฺมโณ อคฺคิหุตฺตํ สมฺมา ปริจรเณน เจว อญฺชลิกมฺมาทีหิ จ สกฺกจฺจํ นมสฺสติ; เอวํ ยมฺหา อาจริยา ตถาคตปฺปเวทิตํ ธมฺมํ วิชาเนยฺย, ตํ สกฺกจฺจํ นมสฺเสยฺยาติ อตฺโถ.

เทสนาวสาเน พหู โสตาปตฺติผลาทีนิ ปาปุณึสูติ.

สารีปุตฺตตฺเถรวตฺถุ.

๑๐. ชฏิลพฺราหฺมณวตฺถุ. (๒๗๓)

"น ชฏาหีติ อิมํ ธมฺมเทสนํ สตฺถา เชตวเน วิหรนฺโต เอกํ ชฏิลพฺราหฺมณํ อารพฺภ กเถสิ.

โส กิร "อหํ มาติโต จ ปิติโต จ สุชาโต พฺราหฺมณกุเล นิพฺพตฺโต, สเจ สมโณ โคตโม อตฺตโน สาวเก `พฺราหฺมณาติ วทติ, มํปิ นุโข ตถา วตฺตุํ วฏฺฏตีติ สตฺถุ สนฺติกํ คนฺตฺวา ตมตฺถํ ปุจฺฉิ. อถ นํ สตฺถา "นาหํ พฺราหฺมณ ชฏามตฺเตน น ชาติโคตฺตมตฺเตน พฺราหฺมณํ วทามิ, ปฏิวิทฺธสจฺจเมว ปนาหํ

พฺราหฺมโณติ วทามีติ วตฺวา [๑] อิมํ คาถมาห

"น ชฏาหิ น โคตฺเตน น ชจฺจา โหติ พฺราหฺมโณ,
ยมฺหิ สจฺจญฺจ ธมฺโม จ โส สุจิ โส จ พฺราหฺมโณติ.

ตตฺถ "สจฺจนฺติ: ยสฺมึ ปุคฺคเล จตฺตาริ สจฺจานิ โสฬสหากาเรหิ ปฏิวิชฺฌิตฺวา ฐิตํ สจฺจญฺญาณญฺเจว นววิธโลกุตฺตรธมฺโม จ อตฺถิ, โส สุจิ เจว พฺราหฺมโณ จาติ อตฺโถ.

เทสนาวสาเน พหู โสตาปตฺติผลาทีนิ ปาปุณึสูติ.

ชฏิลพฺราหฺมณวตฺถุ.

๑๑. กุหกพฺราหฺมณวตฺถุ. (๒๗๔)

"กินฺเต ติ อิมํ ธมฺมเทสนํ สตฺถา กูฏาคารสาลายํ วิหรนฺโต เอกํ วคฺคุลิวตฺตํ กุหกพฺราหฺมณํ อารพฺภ กเถสิ.

โส กิร เวสาลีนครทฺวาเร เอกํ กุกฺกุธรุกฺขํ[๒] อารุยฺห ทฺวีหิ ปาเทหิ สาขํ คณฺหิตฺวา อโธสิโร[๓] โอลมฺพนฺโต "กปิลานํ เม สตํ เทถ กหาปเณ เทถ ปริจาริกํ เทถ, โน เจ ทสฺสถ, อิโต ปติตฺวา มรนฺโต นครํ อนครํ กริสฺสามีติ วทติ. ตถาคตสฺสาปิ ภิกฺขุสงฺฆปริวุตสฺส นครปวิสนกาเล ภิกฺขู ตํ พฺราหฺมณํ ทิสฺวา นิกฺขมนกาเลปิ นํ ตเถว โอลมฺพนฺตํ ปสฺสึสุ. นาคราปิ "อยํ ปาโต ปฏฺฐาย เอวํ โอลมฺพนฺโต ปติตฺวา [๔] นครํ อนครํ กเรยฺยาติ

๑. ม. เอตฺถนฺตเร ธมฺมํ เทเสนฺโตติ อตฺถิ ๒. สี. ม. ยุ. กกุธรุกฺขํ. ๓. สี. อวํสรีโร. ยุ. อวํสิโร. ๔. ม. เอตฺถนฺตเร มรนฺโตติ อตฺถิ.

จินฺเตตฺวา นครวินาสภีตา "ยํ โส ยาจติ, สพฺพํ เทมาติ ปฏิสฺสุณิตฺวา อทํสุ. โส โอตริตฺวา สพฺพํ คเหตฺวา อคมาสิ. ภิกฺขู วิหารูปจาเร ตํ คาวี วิย วิจริตฺวา คจฺฉนฺตํ ทิสฺวา สญฺชานิตฺวา "ลทฺธนฺเต พฺราหฺมณ ยถาปตฺถิตนฺติ ปุจฺฉิตฺวา "อาม ลทฺธํ เมติ สุตฺวา อนฺโตวิหาเร ตถาคตสฺส ตมตฺถํ อาโรเจสส. สตฺถา "น ภิกฺขเว อิทาเนวส กุหกโจโร, ปุพฺเพปิ กุหกโจโรเยว อโหสิ; อิทานิ ปเนส พาลชนํ วญฺเจติ, ตทา ปน ปณฺฑิเต วญฺเจตุํ นาสกฺขีติ วตฺวา เตหิ ยาจิโต อตีตํ อาหริ:

"อตีเต เอกํ กาสิกคามํ นิสฺสาย เอโก กุหกตาปโส วาสํ กปฺเปติ. ตํ เอกํ กุลํ ปฏิชคฺคิ: ทิวา อุปฺปนฺนขาทนียโภชนียโต อตฺตโน ปุตฺตานํ วิย ตสฺสาปิ เอกํ โกฏฺฐาสํ เทติ, สายํ อุปฺปนฺนโกฏฺฐาสํ ฐเปตฺวา ทุติยทิวเส เทติ. อเถกทิวสํ สายํ โคธมํสํ ลภิตฺวา สาธุกํ ปจิตฺวา ตโต โกฏฺฐาสํ ฐเปตฺวา ทุติยทิวเส ตสฺส เทติ. ตาปโส มํสํ ขาทิตฺวา[๑] ว รสตณฺหาย พทฺโธ "กึ มํสํ นาเมตนฺติ ปุจฺฉิตฺวา "โคธมํสนฺติ สุตฺวา ภิกฺขาย จริตฺวา สปฺปิทธิกฏุกภณฺฑาทีนิ คเหตฺวา ปณฺณสาลํ คนฺตฺวา เอกมนฺเต ฐเปสิ. ปณฺณสาลาย ปน อวิทูเร เอกสฺมึ วมฺมิเก โคธราชา วิหรติ. โส กาเลน กาลํ ตาปสํ วนฺทิตุํ อาคจฺฉติ. ตํทิวสํ ปเนส "ตํ วธิสฺสามีติ ทณฺฑํ ปฏิจฺฉาเทตฺวา ตสฺส วมฺมิกสฺสาวิทูเร ฐาเน นิทฺทายนฺโต วิย นิสีทิ. โคธราชา วมฺมิกโต นิกฺขมิตฺวา ตสฺส สนฺติกํ อาคจฺฉนฺโต อาการํ สลฺลกฺเขตฺวา "น

๑. สี. สายิตฺวา ว.

เม อชฺช อาจริยสฺส อากาโร รุจฺจตีติ ตโตว นิวตฺติ. ตาปโส ตสฺส นิวตฺตนภาวํ ญตฺวา ตสฺส มรณตฺถาย ทณฺฑํ ขิปิ. ทณฺโฑ วิรชฺฌิตฺวา คโต. โคธราชา วมฺมิกํ ปวิสิตฺวา ตโต สีสํ นีหริตฺวา อาคตมคฺคํ โอโลเกนฺโต ตาปสํ อาห

"สมณํ ตํ มญฺญมาโน อุปคญฺฉึ อสญฺญตํ,
โส มํ ทณฺเฑน ปาหาสิ ยถา อสฺสมโณ ตถา;
กินฺเต ชฏาหิ ทุมฺเมธ, กินฺเต อชินสาฏิยา,
อพฺภนฺตรนฺเต คหนํ พาหิรํ ปริมชฺชสีติ.

อถ นํ ตาปโส สนฺตเกน ปโลเภตุํ เอวมาห

"เอหิ โคธ นิวตฺตสฺสุ ภุญฺช สาลีนโมทนํ,
เตลํ โลณญฺจ เม อตฺถิ ปหูตํ มยฺห ปิปฺผลีติ.

ตํ สุตฺวา โคธราชา "ยถา ยถา ตฺวํ กเถสิ; ตถา ตถา เม ปลายิตุกามตาว โหตีติ วตฺวา อิมํ คาถมาห

"เอส ภิยฺโย ปเวกฺขามิ วมฺมิกํ สตโปริสํ
เตลํ โลณญฺจ กินฺเตสิ อหิตํ มยฺห ปิปฺผลีติ.

เอวญฺจ ปน วตฺวา "อหํ เอตฺตกํ กาลํ ตยิ สมณสญฺญํ อกาสึ, อิทานิ เต มํ ปหริตุกามตาย ทณฺโฑ ขิตฺโต, ตสฺส ขิตฺตกาลโตเยว อสฺสมโณ ชาโต; กินฺตาทิสสฺส ทุปฺปญฺญสฺส ปุคฺคลสฺส ชฏาหิ, กึ สขุเรน อชินจมฺเมน, อพฺภนฺตรํ หิ เต คหนํ, เกวลํ พาหิรเมว ปริมชฺชสีติ อาห.

สตฺถา อิมํ อตีตํ อาหริตฺวา "ตทา เอส กุหโก ตาปโส

อโหสิ, โคธราชา ปน อหเมวาติ วตฺวา ชาตกํ สโมธาเนตฺวา ตทา โคธปณฺฑิเตน ตสฺส นิคฺคหิตการณํ ทสฺเสนฺโต อิมํ คาถมาห

"กินฺเต ชฏาหิ ทุมฺเมธ, กินฺเต อชินสาฏิยา;
อพฺภนฺตรนฺเต คหนํ พาหิรํ ปริมชฺชสีติ.

ตตฺถ "กินฺเต ชฏาหีติ: อมฺโภ ทุปฺปญฺญ ตว สุพทฺธาหิปิ อิมาหิ ชฏาหิ สขุราย นิวตฺถายปิ อิมาย อชินจมฺมสาฏิกาย จ กิมตฺโถ.

อพฺภนฺตรนฺติ: อพฺภนฺตรํ หิ เต ราคาทิกฺกิเลสคหนํ, เกวลํ หตฺถิลณฺฑํ อสฺสลณฺฑํ วิย มฏฺฐํ พาหิรํ ปริมชฺชสีติ อตฺโถ.

เทสนาวสาเน พหู โสตาปตฺติผลาทีนิ ปาปุณึสูติ.

กุหกพฺราหฺมณวตฺถุ.

๑๒. กิสาโคตมีวตฺถุ. (๒๗๕)

"ปํสุกูลธรนฺติ อิมํ ธมฺมเทสนํ สตฺถา คิชฺฌกูเฏ ปพฺพเต วิหรนฺโต กิสาโคตมึ อารพฺภ กเถสิ.

ตทา กิร สกฺโก ปฐมยามาวสาเน เทวปริสาย สทฺธึ สตฺถารํ อุปสงฺกมิตฺวา วนฺทิตฺวา เอกมนฺเต สาราณียํ ธมฺมกถํ สุณนฺโต นิสีทิ. ตสฺมึ ขเณ กิสาโคตมี "สตฺถารํ ปสฺสิสฺสามีติ อากาเสนาคนฺตฺวา สกฺกํ ทิสฺวา นิวตฺติ.[๑] โส ตํ วนฺทิตฺวา นิวตฺตนฺตึ

๑. น ภิกฺขุนิยา อาจิณฺณํ รตฺตึ จริตุํ.

ทิสฺวา สตฺถารํ ปุจฺฉิ "กา นาเมสา ภนฺเต อาคจฺฉมานาว ตุมฺเห ทิสฺวา นิวตฺตีติ. สตฺถา "กิสาโคตมี นาเมสา มหาราช มม ธีตา ปํสุกูลิกตฺเถรีนํ อคฺคาติ วตฺวา อิมํ คาถมาห

"ปํสุกูลธรํ ชนฺตุํ กิสํ ธมนิสนฺถตํ
เอกํ วนสฺมึ ฌายนฺตํ ตมหํ พฺรูมิ พฺราหฺมณนฺติ.

ตตฺถ "กิสนฺติ: ปํสุกูลิกา หิ อตฺตโน อนุรูปํ ปฏิปทํ ปูเรนฺตา อปฺปมํสโลหิตา เจว โหนฺติ ธมนิสนฺถตคตฺตา จ; ตสฺมา เอวมาห.

เอกํ วนสฺมินฺติ: วิวิตฺเต ฐาเน เอกํ ฌายนฺตํ ตมหํ พฺราหฺมณํ วทามีติ อตฺโถ.

เทสนาวสาเน พหู โสตาปตฺติผลาทีนิ ปาปุณึสูติ.

กิสาโคตมีวตฺถุ.

๑๓. อญฺญตรพฺราหฺมณวตฺถุ. (๒๗๖)

"น จาหนฺติ อิมํ ธมฺมเทสนํ สตฺถา เชตวเน วิหรนฺโต เอกํ พฺราหฺมณํ อารพฺภ กเถสิ.

โส กิร "สมโณ โคตโม อตฺตโน สาวเก `พฺราหฺมณาติ วทติ, อหญฺจมฺหิ พฺราหฺมณโยนิยํ นิพฺพตฺโต, มํปิ โข เอวํ วตฺตุํ วฏฺฏตีติ สตฺถารํ อุปสงฺกมิตฺวา ตมตฺถํ ปุจฺฉิ. อถ นํ สตฺถา "นาหํ พฺราหฺมณ พฺราหฺมณโยนิยํ นิพฺพตฺตมตฺเตเนว

พฺราหฺมณํ วทามิ, โย ปน อกิญฺจโน อคฺคหโณ [๑] ตมหํ พฺราหฺมณํ วทามีติ วตฺวา อิมํ คาถมาห

"น จาหํ พฺราหฺมณํ พฺรูมิ โยนิชํ มตฺติสมฺภวํ,
โภวาที นาม โส โหติ, ส เว โหติ สกิญฺจโน,
อกิญฺจนํ อนาทานํ ตมหํ พฺรูมิ พฺราหฺมณนฺติ.

ตตฺถ "โยนิชนฺติ: โยนิยา ชาตํ.

มตฺติสมฺภวนฺติ: พฺราหฺมณิยา มาตุ สนฺตเก อุทรสฺมึ สมฺภูตํ.

โภวาทีติ: โส ปน อามนฺตนาทีสุ "โภ โภติ วตฺวา วิจรนฺโต โภวาที นาม โหติ, ส เว ราคาทีหิ กิญฺจเนหิ สกิญฺจโน; อหํ ปน ราคาทีหิ อกิญฺจนํ จตูหิ อุปาทาเนหิ อนาทานํ พฺราหฺมณํ วทามีติ อตฺโถ.

เทสนาวสาเน โส พฺราหฺมโณ โสตาปตฺติผเล ปติฏฺฐหิ สมฺปตฺตานํปิ สาตฺถิกา เทสนา อโหสีติ.

อญฺญตรพฺราหฺมณวตฺถุ.

๑๔. อุคฺคเสนวตฺถุ. (๒๗๗)

"สพฺพสญฺโญชนนฺติ อิมํ ธมฺมเทสนํ สตฺถา เวฬุวเน วิหรนฺโต อุคฺคเสนํ นาม เสฏฺฐิปุตฺตํ อารพฺภ กเถสิ.

วตฺถุ "มุญฺจ ปุเร มุญฺจ ปจฺฉโตติ คาถาวณฺณนาย

๑. สี. เอตฺถนฺตเร "อนงฺคโณติ อตฺถิ.

วิตฺถาริตเมว. ตทา หิ สตฺถา "ภนฺเต อุคฺคเสโน `น ภายามีติ วทติ, อภูเตน มญฺเญ อญฺญํ พฺยากโรตีติ ภิกฺขูหิ วุตฺเต, "ภิกฺขเว มม ปุตฺตสทิสา ฉินฺนสญฺโญชนา น ภายนฺติเยวาติ วตฺวา อิมํ คาถมาห

"สพฺพสญฺโญชนํ เฉตฺวา โย เว น ปริตสฺสติ,
สงฺคาติคํ วิสํยุตฺตํ ตมหํ พฺรูมิ พฺราหฺมณนฺติ.

ตตฺถ สพฺพสญฺโญชนนฺติ: ทสวิธสญฺโญชนํ.

น ปริตสฺสตีติ: ตณฺหาย น ภายติ.

ตมหนฺติ: ตํ อหํ ราคาทีนํ สงฺคานํ อตีตตฺตา สงฺคาติคํ จตุนฺนํปิ โยคานํ อภาเวน วิสํยุตฺตํ ตํ อหํ พฺราหฺมณํ วทามีติ อตฺโถ.

เทสนาวสาเน พหู โสตาปตฺติผลาทีนิ ปาปุณึสูติ.

อุคฺคเสนวตฺถุ.

๑๕. เทฺว พฺราหฺมณวตฺถุ. (๒๗๘)

"เฉตฺวา นทฺธินฺติ อิมํ ธมฺมเทสนํ สตฺถา เชตวเน วิหรนฺโต เทฺว พฺราหฺมเณ อารพฺภ กเถสิ.

เตสุ กิเรกสฺส จูฬโรหิโต นาม โคโณ โหติ, เอกสฺส มหาโรหิโต นาม. เต เอกทิวสํ "ตว โคโณ พลวา มม โคโณ

พลวาติ[๑] วิวทิตฺวา "กินฺโน วิวาเทน, เน ปาเชตฺวา ชานิสฺสามาติ อจิรวตีตีเร สกฏํ วาลุกาย ปูเรตฺวา โคเณ โยชยึสุ. ตสฺมึ ขเณ ภิกฺขูปิ นหายิตุํ ตตฺถ คตา โหนฺติ. พฺราหฺมณา โคเณ ปาเชสสุ. สกฏํ นิจฺจลํ อฏฺฐาสิ. นทฺธิวรตฺตา ปน ฉิชฺชึสุ. ภิกฺขู ทิสฺวา วิหารํ คนฺตฺวา ตมตฺถํ สตฺถุ อาโรจยึสุ. สตฺถา "ภิกฺขเว พาหิรา เอตา นทฺธิวรตฺตา, โยโกจิ เอตา ฉินฺทเตว, ภิกฺขุนา ปน อชฺฌตฺติกํ โกธนทฺธิญฺเจว ตณฺหาวรตฺตญฺจ ฉินฺทิตุํ วฏฺฏตีติ วตฺวา อิมํ คาถมาห

"เฉตฺวา นทฺธึ วรตฺตญฺจ สนฺธานํ[๒] สหนุกฺกมํ
อุกฺขิตฺตปลิฆํ พุทฺธํ ตมหํ พฺรูมิ พฺราหฺมณนฺติ.

ตตฺถ "นทฺธินฺติ: นยฺหนภาเวน ปวตฺตํ โกธํ.

วรตฺตนฺติ: พนฺธนภาเวน ปวตฺตํ ตณฺหํ.

สนฺธานํ สหนุกฺกมนฺติ: อนุสยานุกฺกมสหิตํ ทฺวาสฏฺฐิทิฏฺฐิสนฺธานํ[๓] อิทํ สพฺพํปิ ฉินฺทิตฺวา ฐิตํ อวิชฺชาปลิฆสฺส อุกฺขิตฺตตฺตา อุกฺขิตฺตปลิฆํ จตุนฺนํ สจฺจานํ พุทฺธตฺตา พุทฺธํ ตํ อหํ พฺราหฺมณํ วทามีติ อตฺโถ.

เทสนาวสาเน ปญฺจสตา ภิกฺขู อรหตฺเต ปติฏฺฐหึสุ, สมฺปตฺตานํปิ สาตฺถิกา เทสนา อโหสีติ.

เทฺวพฺราหฺมณวตฺถุ.

๑. ตว โคโณ พลวา อุทาหุ มมาติ ยุตฺตตรํ.
๒. สี. สนฺทามํ. ยุ. ม. สนฺทานํ. ๓. ที. สี. ๙/๔๙.

๑๖. อกฺโกสกภารทฺวาชวตฺถุ. (๒๗๘)

"อกฺโกสนฺติ อิมํ ธมฺมเทสนํ สตฺถา เวฬุวเน วิหรนฺโต อกฺโกสกภารทฺวาชํ อารพฺภ กเถสิ.

อกฺโกสกภารทฺวาชสฺส หิ ภาตุ ภารทฺวาชสฺส ธนญฺชานี นาม พฺราหฺมณี โสตาปนฺนา อโหสิ. สา ขิปิตฺวาปิ กาสิตฺวาปิ ปกฺขลิตฺวาปิ "นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺสาติ อิมํ อุทานํ อุทาเนสิ. สา เอกทิวสํ พฺราหฺมณปริเวสนาย ปกฺขลิตฺวา ตเถว มหาสทฺเทน อุทานํ อุทาเนสิ. พฺราหฺมโณ กุชฺฌิตฺวา "เอวเมวายํ วสลี ยตฺถ วา ตตฺถ วา ปกฺขลิตฺวา ตสฺส มุณฺฑกสฺส สมณสฺส วณฺณํ ภาสตีติ วตฺวา "อิทานิ เต วสลิ คนฺตฺวา ตสฺส สตฺถุโน วาทํ อาโรเปสฺสามีติ อาห. อถ นํ สา "คจฺฉ พฺราหฺมณ, นาหํ ตํ ปสฺสามิ, โย ตสฺส ภควโต วาทํ อาโรเปยฺย; อปิจ คนฺตฺวา ภควนฺตํ ปญฺหํ ปุจฺฉสฺสูติ อาห. โส สตฺถุ สนฺติกํ คนฺตฺวา อวนฺทิตฺวาว เอกมนฺตํ ิโต, ปญฺหํ ปุจฺฉนฺโต อิมํ คาถมาห

"กึสุ ฌตฺวา[๑] สุขํ เสติ, กึสุ ฌตฺวา[๑] น โสจติ,
กิสฺสสฺสุ[๒] เอกธมฺมสฺส, วธํ โรเจสิ โคตมาติ.

อถสฺส ปญฺหํ พฺยากโรนฺโต สตฺถา อิมํ คาถมาห

"โกธํ ฌตฺวา[๑] สุขํ เสติ โกธํ ฌตฺวา[๑] น โสจติ,

๑. ม. เฉตฺวา. ๒. สี. ยุ. กิสฺสสฺสํ.

โกธสฺส วิสมูลสฺส มธุรคฺคสฺส พฺราหฺมณ

วธํ อริยา ปสํสนฺติ, ตญฺหิ ฌตฺวา น โสจตีติ.

โส สตฺถริ ปสีทิตฺวา ปพฺพชิตฺวา อรหตฺตํ ปาปุณิ. อถสฺส กนิฏฺโฐ อกฺโกสกภารทฺวาโช "ภาตา กิร เม ปพฺพชิโตติ สุตฺวา กุทฺโธ อาคนฺตฺวา สตฺถารํ อสพฺภาหิ ผรุสาหิ วาจาหิ อกฺโกสิ. โสปิ สตฺถารา อติถีนํ ขาทนียาทิทานโอปมฺเมน สญฺญตฺโต สตฺถริ ปสนฺโน ปพฺพชิตฺวา อรหตฺตํ ปาปุณิ. อปเรปิสฺส "สุนฺทริกภารทฺวาโช พิลงฺคกภารทฺวาโชติ เทฺว กนิฏฺฐภาตโร สตฺถารํ อกฺโกสนฺตาว สตฺถารา วินีตา ปพฺพชิตฺวา อรหตฺตํ ปาปุณึสุ.

อเถกทิวสํ ธมฺมสภายํ กถํ สมุฏฺฐาเปสุํ "อาวุโส อจฺฉริยา วต พุทฺธคุณา: จตูสุ นาม ภาติเกสุ อกฺโกสนฺเตสุ, สตฺถา กิญฺจิ อวตฺวา เตสํเยว ปติฏฺฐา ชาโตติ. สตฺถา อาคนฺตฺวา "กาย นุตฺถ ภิกฺขเว เอตรหิ กถาย สนฺนิสินฺนาติ ปุจฺฉิตฺวา, "อิมาย นามาติ วุตฺเต, "ภิกฺขเว อหํ มม ขนฺติพเลน สมนฺนาคตตฺตา ทุฏฺเฐสุ อทุสฺสนฺโต มหาชนสฺส ปติฏฺฐา โหมิเยวาติ วตฺวา อิมํ คาถมาห

"อกฺโกสํ วธพนฺธญฺจ อทุฏฺโฐ โย ติติกฺขติ,

ขนฺติพลํ พลานีกํ ตมหํ พฺรูมิ พฺราหฺมณนฺติ.

ตตฺถ "อทุฏฺโฐติ: เอวํ ทสหิ อกฺโกสวตฺถูหิ อกฺโกสญฺจ ปริภาสญฺจ ปาณิอาทีหิ โปถนญฺจ อนฺทุพนฺธนาทีหิ พนฺธญฺจ โย อกุทฺธมานโส หุตฺวา อธิวาเสติ, ขนฺติพเลน สมนฺนาคตตฺตา ขนฺติพลํ,

ปุนปฺปุนํ อุปฺปตฺติยา อนีกภูเตเนว ขนฺติพเลน สมนฺนาคตตฺตา พลานีกํ, ตํ เอวรูปํ อหํ พฺราหฺมณํ วทามีติ อตฺโถ.

เทสนาวสาเน พหู โสตาปตฺติผลาทีนิ ปาปุณึสูติ.

อกฺโกสกภารทฺวาชวตฺถุ.

๑๗. สารีปุตฺตตฺเถรวตฺถุ. (๒๘๐)

"อกฺโกธนนฺติ อิมํ ธมฺมเทสนํ สตฺถา เวฬุวเน วิหรนฺโต สารีปุตฺตตฺเถรํ อารพฺภ กเถสิ.

ตทา กิร เถโร ปญฺจหิ ภิกฺขุสเตหิ สทฺธึ ปิณฺฑาย จรนฺโต นาลกคาเม มาตุ ฆรทฺวารํ อคมาสิ. อถ นํ สา นิสีทาเปตฺวา ปริวิสมานา อกฺโกสิ "อมฺโภ อุจฺฉิฏฺฐขาทก อุจฺฉิฏฺฐกญฺชิกํ อลภิตฺวา ปรฆเรสุ อุฬุงฺกปิฏฺเฐน ฆฏิตํ กญฺชิกํ[๑] ปริภุญฺชิตุํ อรหสิ[๒] อสีติโกฏิธนํ ปหาย ปพฺพชิโตสิ, นาสิตมฺหิ ตยา, ภุญฺชาหิทานีติ; ภิกฺขูนํปิ ภตฺตํ ททมานา "ตุมฺเหหิ มม ปุตฺโต อตฺตโน จูฬุปฏฺฐาโก กโต, อิทานิ ภุญฺชถาติ วเทสิ. เถโร ภิกฺขํ คเหตฺวา วิหารเมว อคมาสิ. อถายสฺมา ราหุโล สตฺถารํ ปิณฺฑปาเตน อาปุจฺฉิ. อถ นํ สตฺถา อาห "ราหุล กหํ คมิตฺถาติ. "อยฺยิกาย คามํ ภนฺเตติ. "กึ ปน เต อยฺยิกาย อุปชฺฌาโย วุตฺโตติ. "อยฺยิกาย เม ภนฺเต อุปชฺฌาโย อกฺโกสิโตติ.

๑. สี. ม. ยุ. กญฺชิยํ. ๒. สี. ม. ยุ. อรหสีติ นตฺถิ.

"กินฺติ วตฺวาติ. "อิทํ นาม ภนฺเตติ. "อุปชฺฌาเยน ปน เต กึ วุตฺตนฺติ. "น กิญฺจิ ภนฺเตติ. ตํ สุตฺวา ภิกฺขู ธมฺมสภายํ กถํ สมุฏฺฐาเปสุํ "อาวุโส อจฺฉริยา วต สารีปุตฺตตฺเถรสฺส คุณา: เอวนฺนามสฺส. มาตริ อกฺโกสนฺติยา, โกธนมตฺตํปิ นาโหสีติ. สตฺถา อาคนฺตฺวา "กาย นุตฺถ ภิกฺขเว เอตรหิ กถาย สนฺนิสินฺนาติ ปุจฺฉิตฺวา, "อิมาย นามาติ วุตฺเต, "ภิกฺขเว ขีณาสวา นาม อกฺโกธนาว โหนฺตีติ วตฺวา อิมํ คาถมาห

"อกฺโกธนํ วตฺตวนฺตํ สีลวนฺตํ อนุสฺสทํ[๑]
ทนฺตํ อนฺติมสารีรํ ตมหํ พฺรูมิ พฺราหฺมณนฺติ.

ตตฺถ "วตฺตวนฺตนฺติ: ธูตงฺควตฺเตน สมนฺนาคตํ จตุปาริสุทฺธิสีเลน สีลวนฺตํ ตณฺหาอุสฺสทาภาเวน[๒] อนุสฺสทํ ฉพินฺทฺริยทมเนน ทนฺตํ โกฏิยํ ฐิเตน อตฺตภาเวน อนฺติมสรีรํ ตมหํ พฺราหฺมณํ วทามีติ อตฺโถ.

เทสนาวสาเน พหู โสตาปตฺติผลาทีนิ ปาปุณึสูติ.

สารีปุตฺตตฺเถรวตฺถุ.

๑. สี. ยุ. อนุสฺสุตํ. ๒. สี. ตณฺหาอุสฺสาวาภาเวน อนุสฺสุตํ.

๑๘. อุปฺปลวณฺณาเถรีวตฺถุ. (๒๘๑)

"วาริ โปกฺขรปตฺเตวาติ อิมํ ธมฺมเทสนํ สตฺถา เชตวเน วิหรนฺโต อุปฺปลวณฺณาเถรึ อารพฺภ กเถสิ.

วตฺถุ "มธุวา มญฺญตี พาโลติ คาถาวณฺณนาย วิตฺถาริตเมว. วุตฺตํ หิ ตตฺถ: "อปเรน สมเยน มหาชโน ธมฺมสภายํ กถํ สมุฏฺฐาเปสิ "ขีณาสวาปิ มญฺเญ กามํ เสวนฺติ[๑], กึ น เสวิสฺสนฺติ, นเหเต โกฬาปรุกฺขา น จ วมฺมิกา อลฺลมํสสรีราว; ตสฺมา เตปิ กามสุขํ สาทิยนฺตีติ. สตฺถา อาคนฺตฺวา "กาย นุตฺถ ภิกฺขเว เอตรหิ กถาย สนฺนิสินฺนาติ ปุจฺฉิตฺวา, "อิมาย นามาติ วุตฺเต, "น ภิกฺขเว ขีณาสวา กามสุขํ สาทิยนฺติ น กาเม เสวนฺติ, ยถา หิ ปทุมปตฺเต ปติโตทกพินฺทุ น ลิปฺปติ น สณฺฐาติ, วินิวตฺติตฺวา ปตเตว; ยถา จ อารคฺเค สาสโป น อุปลิปฺปติ น สณฺฐาติ, วินิวตฺติตฺวา ปตเตว; เอวํ ขีณาสวสฺส จิตฺเต ทุวิโธปิ กาโม น ลิปฺปติ น สณฺฐาตีติ วตฺวา อนุสนฺธึ ฆเฏตฺวา ธมฺมํ เทเสนฺโต อิมํ พฺราหฺมณวคฺเค คาถมาห

"วาริ โปกฺขรปตฺเตว อารคฺเคริว สาสโป
โย น ลิปฺปติ[๒] กาเมสุ, ตมหํ พฺรูมิ พฺราหฺมณนฺติ.

ตตฺถ "โย น ลิปฺปตีติ: เอวเมว โย อพฺภนฺตเร ทุพฺพิเธปิ กาเม[๓] น อุปลิปฺปติ ตสฺมึ กาเม น สณฺฐาติ, ตมหํ พฺราหฺมณํ วทามีติ อตฺโถ.

เทสนาวสาเน พหู โสตาปตฺติผลาทีนิ ปาปุณึสูติ.

อุปฺปลวณฺณาเถรีวตฺถุ.

๑. ม. ขีณาสวา มญฺเญ กามสุขํ สาทิยนฺติ. กามํ เสวนฺติ, ๒. ม. ลิมฺปติ. ๓. สี. ยสฺมึ กาเม.

๑๙. อญฺญตรพฺราหฺมณวตฺถุ. (๒๘๒)

"โย ทุกฺขสฺสาติ อิมํ ธมฺมเทสนํ สตฺถา เชตวเน วิหรนฺโต อญฺญตรํ พฺราหฺมณํ อารพฺภ กเถสิ.

ตสฺส กิเรโก ทาโส, อปฺปญฺญตฺเต สิกฺขาปเท, ปลายิตฺวา ปพฺพชิตฺวา อรหตฺตํ ปาปุณิ. พฺราหฺมโณ ตํ โอโลเกนฺโต อทิสฺวา เอกทิวสํ สตฺถารา สทฺธึ ปิณฺฑาย ปวิสนฺตํ ทฺวารนฺตเร ทิสฺวา จีวรํ ทฬฺหํ อคฺคเหสิ. สตฺถา นิวตฺติตฺวา "กึ อิทํ พฺราหฺมณาติ ปุจฺฉิ. "ทาโส เม โภ โคตมาติ. "ปนฺนภาโร เอส พฺราหฺมณาติ. "ปนฺนภาโรติ วุตฺเต, พฺราหฺมโณ "อรหาติ สลฺลกฺเขสิ. ตสฺมา ปุนปิ เตน "เอวํ โภ โคตมาติ วุตฺเต, สตฺถา "อาม พฺราหฺมณ ปนฺนภาโรติ วตฺวา อิมํ คาถมาห

"โย ทุกฺขสฺส ปชานาติ อิเธว ขยมตฺตโน,
ปนฺนภารํ วิสํยุตฺตํ ตมหํ พฺรูมิ พฺราหฺมณนฺติ.

ตตฺถ "ทุกฺขสฺสาติ: ขนฺธทุกฺขสฺส.

ปนฺนภารนฺติ: โอโรหิตกฺขนฺธภารํ[๑] จตูหิ โยเคหิ สพฺพกฺกิเลเสหิ วา วิสํยุตฺตํ ตมหํ พฺราหฺมณํ วทามีติ อตฺโถ.

เทสนาวสาเน โส พฺราหฺมโณ โสตาปตฺติผเล ปติฏฺฐหิ, สมฺปตฺตานํปิ สาตฺถิกา เทสนา อโหสีติ.

อญฺญตรพฺราหฺมณวตฺถุ.

๑. สี. ม. ยุ. โอหิตขนฺธภารํ.

๒๐. เขมาภิกฺขุนีวตฺถุ. (๒๘๓)

"คมฺภีรปญฺญนฺติ อิมํ ธมฺมเทสนํ สตฺถา คิชฺฌกูเฏ วิหรนฺโต เขมํ ภิกฺขุนึ อารพฺภ กเถสิ.

เอกทิวสํ หิ ปฐมยามสมนนฺตเร สกฺโก เทวราชา เทวปริสาย สทฺธึ อาคนฺตฺวา สตฺถุ สนฺติเก สาราณียํ ธมฺมกถํ สุณนฺโต นิสีทิ. ตสฺมึ ขเณ เขมา ภิกฺขุนี "สตฺถารํ ปสฺสิสฺสามีติ อาคนฺตฺวา สกฺกํ ทิสฺวา อากาเส ฐิตาว สตฺถารํ วนฺทิตฺวา นิวตฺติ.[๑] สกฺโก ตํ ทิสฺวา "กา เอสา ภนฺเต อาคจฺฉมานา อากาเส ฐิตาว วนฺทิตฺวา นิวตฺตีติ ปุจฺฉิ. สตฺถา "เอสา มหาราช มม ธีตา เขมา นาม มหาปญฺญา มคฺคามคฺคสฺส โกวิทาติ วตฺวา อิมํ คาถมาห

"คมฺภีรปญฺญํ เมธาวึ มคฺคามคฺคสฺส โกวิทํ
อุตฺตมตฺถํ อนุปฺปตฺตํ ตมหํ พฺรูมิ พฺราหฺมณนฺติ.

ตตฺถ "คมฺภีรปญฺญนฺติ: คมฺภีเรสุ ขนฺธาทีสุ ปวตฺตาย ปญฺญาย สมนฺนาคตํ ธมฺโมชปฺปญฺญาย สมนฺนาคตํ เมธาวึ "อยํ ทุคฺคติยา มคฺโค, อยํ สุคติยา มคฺโค, อยํ นิพฺพานสฺส มคฺโค, อยํ อมคฺโคติ เอวํ มคฺเค จ อมคฺเค จ เฉกตาย มคฺคามคฺคสฺส โกวิทํ อรหตฺตสงฺขาตํ อุตฺตมตฺถํ อนุปฺปตฺตํ ตมหํ พฺราหฺมณํ วทามีติ อตฺโถ.

เทสนาวสาเน พหู โสตาปตฺติผลาทีนิ ปาปุณึสูติ.

เขมาภิกฺขุนีวตฺถุ.

๑. ๑๑๘ องฺเก อนฺตสญฺญานํ โอโลเกตพฺพํ.

๒๑. ปพฺภารวาสิติสฺสตฺเถรวตฺถุ. (๒๘๔)

"อสํสฏฺฐนฺติ อิมํ ธมฺมเทสนํ สตฺถา เชตวเน วิหรนฺโต ปพฺภารวาสิติสฺสตฺเถรํ อารพฺภ กเถสิ.

โส กิร สตฺถุ สนฺติเก กมฺมฏฺฐานํ คเหตฺวา อรญฺญํ ปวิสิตฺวา สปฺปายเสนาสนํ โอโลเกนฺโต เอกํ เลนปพฺภารํ ปาปุณิ. สมฺปตฺตกฺขเณเยวสฺส จิตฺตํ เอกคฺคตํ ลภิ. โส "อหํ อิธ วสนฺโต ปพฺพชิตกิจฺจํ นิปฺผาเทตุํ สกฺขิสฺสามีติ จินฺเตสิ. เลเนปิ อธิวตฺถา เทวตา "สีลวา ภิกฺขุ อาคโต, อิมินา สทฺธึ เอกฏฺฐาเน วสิตุํ ทุกฺขํ; อยํ ปน อิธ เอกรตฺติเมว วสิตฺวา ปกฺกมิสฺสตีติ จินฺเตตฺวา ปุตฺเต อาทาย นิกฺขมิ. เถโร ปุนทิวเส ปาโตว โคจรคามํ ปิณฺฑาย ปาวิสิ. อถ นํ เอกา อุปาสิกา ทิสฺวา ปุตฺตสิเนหํ ปฏิลภิตฺวา เคเห นิสีทาเปตฺวา โภเชตฺวา อตฺตานํ นิสฺสาย เตมาสํ วสนตฺถาย ยาจิ. โสปิ "สกฺกา มยา อิมํ นิสฺสาย ภวนิสฺสรณํ กาตุนฺติ อธิวาเสตฺวา ตเมว เลนํ อคมาสิ. เทวตา ตํ อาคจฺฉนฺตํ ทิสฺวา "อทฺธา เกนจิ นิมนฺติโต ภวิสฺสติ, เสฺว วา ปรเสฺว วา คมิสฺสตีติ จินฺเตสิ. เอวํ อฑฺฒมาสมตฺเต อติกฺกนฺเต, "อยํ อิเธว มญฺเญ อนฺโตวสฺสํ วสิสฺสติ, สีลวตา ปน สทฺธึ เอกฏฺฐาเน ปุตฺตเกหิ สทฺธึ วสิตุํ ทุกฺกรํ, อิมญฺจ `นิกฺขมาติ วตฺตุํ น สกฺกา; อตฺถิ นุ โข อิมสฺส สีเล ขลิตนฺติ ทิพฺเพน จกฺขุนา โอโลเกนฺตี อุปสมฺปทกาลโต ปฏฺฐาย ตสฺส

สีเล ขลิตํ อทิสฺวา "ปริสุทฺธมสฺส สีลํ, กิญฺจิเทวสฺส กตฺวา
อยสํ อุปฺปาเทสฺสามีติ อุปฏฺฐากกุเล อุปาสิกาย เชฏฺฐปุตฺตสฺส
สรีเร อธิมุจฺจิตฺวา คีวํ ปริวตฺเตสิ. ตสฺส อกฺขีนิ นิกฺขมึสุ,
มุขโต เขโฬ ปคฺฆรติ. อุปาสิกา ตํ ทิสฺวา "กึ อิทนฺติ วิรวิ.
อถ นํ เทวตา อทิสฺสมานรูปา เอวมาห "มยา เอส คหิโต
พลิกมฺเมนปิ เม อตฺโถ นตฺถิ, ตุมฺหากํ ปน กุลุปกตฺเถรํ ลฏฺฐิมธุกํ
ยาจิตฺวา เตน เตลํ ปจิตฺวา อิมสฺส นตฺถุโต เทถ, เอวาหํ
อิมํ มุญฺจิสฺสามีติ. "นสฺสตุ วา เอส มรตุ วา, น สกฺขิสฺสามหํ
อยฺยํ ลฏฺฐิมธุกํ ยาจิตุนฺติ. "สเจ ลฏฺฐิมธุกํ ยาจิตุํ น สกฺโกถ,
นาสิกายสฺส หิงฺคุจุณฺณํ ปกฺขิปิตุํ วเทถาติ. "อิทํปิ วตฺตุํ น
สกฺโกมาติ. "เตนหิสฺส ปาทโธวนุทกํ สีเส อาสิญฺจถาติ. อุปาสิกา
"สกฺกา อิทํ กาตุนฺติ เวลาย อาคตํ เถรํ นิสีทาเปตฺวา
ยาคุขชฺชกํ ทตฺวา อนฺตราภตฺเต นิสินฺนสฺส ปาเท โธวิตฺวา อุทกํ
คเหตฺวา "ภนฺเต อิทํ อุทกํ ทารกสฺส สีเส อาสิญฺจามาติ
อาปุจฺฉิตฺวา, เตน "อาสิญฺจถาติ วุตฺเต, ตถา กรึสุ.๑ เทวตา
ตาวเทว ตํ มุญฺจิตฺวา คนฺตฺวา เลนทฺวาเร อฏฺฐาสิ. เถโรปิ
ภตฺตกิจฺจาวสาเน อุฏฺฐายาสนา อวิสฺสฏฺฐกมฺมฏฺฐานตาย ทฺวตฺตึสาการํ
สชฺฌายนฺโตว ปกฺกามิ. อถ นํ เลนทฺวารํ สมฺปตฺตกาเล
สา [เทวตา] "มหาเวชฺช มา อิธ ปวิสาติ อาห. โส
ตตฺเถว ฐตฺวา "กาสิ ตฺวนฺติ อาห. "อหํ อิธ อธิวตฺถา

๑. อกาสีติ ภวิตพฺพํ.

เทวตาติ. เถโร "อตฺถิ นุ โข มยา เวชฺชกมฺมสฺส กตฏฺฐานนฺติ อุปสมฺปทกาลโต ปฏฺฐาย โอโลเกนฺโต อตฺตโน สีเล ติลกํ วา กาฬกํ วา อทิสฺวา "อหํ มยา เวชฺชกมฺมสฺส กตฏฺฐานํ น ปสฺสามิ, กสฺมา เอวํ วเทสีติ อาห. "น ปสฺสสีติ. "อาม น ปสฺสามีติ. "เตนหิ อาจิกฺขามิ เตติ. "[อาม] อาจิกฺขาหีติ. "ติฏฺฐตุ ตาว ทูเร กถา, อชฺเชว ตยา อมนุสฺสคฺคหิตสฺส อุปฏฺฐากปุตฺตสฺส ปาทโธวนุทกํ สีเส อาสิตฺตํ นาสิตฺตนฺติ. "อาม อาสิตฺตนฺติ. "กึ เอตํ น ปสฺสสีติ. "เอตํ สนฺธาย ตฺวํ วเทสีติ. "อาม เอตํ สนฺธาย วทามีติ. เถโร จินฺเตสิ "อโห วต เม สมฺมาปณิหิโต อตฺตา, สาสนสฺส อนุรูปํ วต เม จริตํ, เทวตาปิ มม จตุปาริสุทฺธิสีเล ติลกํ วา กาฬกํ วา อทิสฺวา ทารกสฺส สีเส อาสิตฺตํ ปาทโธวนมตฺตํ อทฺทสาติ. ตสฺส สีลํ อารพฺภ พลวปฺปีติ อุปฺปชฺชิ. โส ตํ วิกฺขมฺเภตฺวา ปาทุทฺธารํปิ อกตฺวา ตตฺเถว อรหตฺตํ ปตฺวา "มาทิสํ ปริสุทฺธสมณํ ทูเสสิ, มา อิธ วนสณฺเฑ วสิ, ตฺวเมว นิกฺขมาติ เทวตํ โอวทนฺโต อิมํ อุทานํ อุทาเนสิ

"วิสุทฺโธ วต เม วาโส นิมฺมลํ มํ ตปสฺสินํ
มา ตฺวํ วิสุทฺธํ ทูเสสิ, นิกฺขม ปวนา ตฺวนฺติ.

โส ตตฺเถว เตมาสํ วสิตฺวา วุตฺถวสฺโส สตฺถุ สนฺติกํ คนฺตฺวา ภิกฺขูหิ "กึ อาวุโส ปพฺพชิตกิจฺจนฺเต มตฺถกํ ปาปิตนฺติ ปุฏฺโฐ, ตสฺมึ เลเน วสฺสุปคมนโต ปฏฺฐาย สพฺพนฺตํ ปวตฺตึ ภิกฺขูนํ อาโรเจตฺวา, "อาวุโส ตฺวํ เทวตาย เอวํ วุจฺจมาโน น กุชฺฌสีติ

วุตฺเต, "น กุชฺฌามีติ อาห. ตํ ภิกฺขู ตถาคตสฺส อาโรเจสุํ "ภนฺเต อยํ ภิกฺขุ อญฺญํ พฺยากโรติ, เทวตาย อิมํ นาม วุจฺจมาโนปิ `น กุชฺฌามีติ วทตีติ. สตฺถา เตสํ กถํ สุตฺวา "เนว ภิกฺขเว มม ปุตฺโต กุชฺฌติ, เอตสฺส หิ คิหีหิ วา ปพฺพชิเตหิ วา สํสคฺโค นาม นตฺถิ, อสํสฏฺโจ เอส อปฺปิจฺโฉ สนฺตุฏฺโฐติ วตฺวา ธมฺมํ เทเสนฺโต อิมํ คาถมาห

"อสํสฏฺฐํ คหฏฺเฐหิ อนาคาเรหิ จูภยํ
อโนกสารึ อปฺปิจฺฉํ ตมหํ พฺรูมิ พฺราหฺมณนฺติ.

ตตฺถ "อสํสฏฺฐนฺติ: ทสฺสนสวนสมุลฺลปนปริโภคกาย-สํสคฺคานํ อภาเวน อสํสฏฺฐํ.

อุภยนฺติ: "คิหีหิ จ อนาคาเรหิ จาติ อุภเยหิปิ อสํสฏฺฐํ

อโนกสารินฺติ: อนาลยจารึ[๑]. ตํ เอวรูปํ อหํ พฺราหฺมณํ วทามีติ อตฺโถ.

เทสนาวสาเน พหู โสตาปตฺติผลาทีนิ ปาปุณึสูติ.

ปพฺภารวาสิติสฺสตฺเถรวตฺถุ.

๑. สี. ยุ. อนาลยจารํ.

๒๒. อญฺญตรภิกฺขุวตฺถุ. (๒๘๕)

"นิธายาติ อิมํ ธมฺมเทสนํ สตฺถา เชตวเน วิหรนฺโต อญฺญตรํ ภิกฺขุํ อารพฺภ กเถสิ.

โส กิร สตฺถุ สนฺติเก กมฺมฏฺฐานํ คเหตฺวา อรญฺเญ วายมนฺโต อรหตฺตํ ปตฺวา "ปฏิลทฺธคุณํ สตฺถุ อาโรเจสฺสามีติ ตโต นิกฺขมิ. อถ นํ เอกสฺมึ คาเม เอกา อิตฺถี สามิเกน สทฺธึ กลหํ กตฺวา, ตสฺมึ พหิ นิกฺขมนฺเต, "กุลฆรํ คมิสฺสามีติ มคฺคํ ปฏิปนฺนา อนฺตรามคฺเค ทิสฺวา "อิมํ เถรํ นิสฺสาย คมิสฺสามีติ ปิฏฺฐิโต ปิฏฺฐิโต อนุพนฺธิ. เถโร ปน ตํ น ปสฺสติ. อถสฺสา สามิโก เคหํ อาคโต ตํ อทิสฺวา "กุลคามํ คตา ภวิสฺสตีติ อนุพนฺธนฺโต ตํ ทิสฺวา "น สกฺกา อิมาย เอกิกาย อิมํ อฏวึ ปฏิปชฺชิตต, กึ นุ โข นิสฺสาย คจฺฉตีติ โอโลเกนฺโต เถรํ ทิสฺวา "อยํ อิมํ คณฺหิตฺวา นิกฺขนฺโต ภวิสฺสตีติ จินฺเตตฺวา เถรํ สนฺตชฺเชสิ. อถ นํ สา อิตฺถี "เนว มํ เอส ภทนฺโต ปสฺสติ น อาลปติ, มา นํ กิญฺจิ อวจาติ อาห. โส "กึ ปน ตฺวํ อตฺตานํ คเหตฺวา คจฺฉนฺตํ มม น° อาจิกฺขิสฺสสิ, ตุยฺหเมว อนุจฺฉวิกํ อิมสฺส กริสฺสามีติ อุปฺปนฺนโกโธ อิตฺถิยา อาฆาเตน เถรํ โปเถตฺวา ตํ อาทาย นิวตฺติ. เถรสฺส สกลสรีรํ สญฺชาตคณฺฑํ อโหสิ. อถสฺส วิหารํ อาคตกาเล ภิกฺขู สรีรํ สมฺพาหนฺตา คณฺเฑ ทิสฺวา "กึ อิทนฺติ ปุจฺฉึสุ. โส เตสํ ตมตฺถํ อาโรเจสิ.

๑. ม. นสทฺโท นตฺถิ.

อถ นํ ภิกฺขู "อาวุโส ตสฺมึ ปุริเส เอวํ ปหรนฺเต, กึ ตุวํ อวจ, กึ วา เต โกโธ อุปฺปนฺโนติ. "น เม อาวุโส โกโธ อุปฺปชฺชตีติ. เต สตฺถุ สนฺติกํ คนฺตฺวา ตมตฺถํ อาโรเจตฺวา "ภนฺเต เอโส ภิกฺขุ `โกโธ เต อุปฺปชฺชตีติ วุจฺจมาโน `น เม อาวุโส โกโธ อุปฺปชฺชตีติ วเทติ, อภูตํ วตฺวา อญฺญํ พฺยากโรตีติ. สตฺถา เตสํ กถํ สุตฺวา "ภิกฺขเว ขีณาสวา นาม นิหิตทณฺฑา, เต ปหรนฺเตสุปิ โกธํ น กโรนฺติเยวาติ วตฺวา อิมํ คาถมาห

"นิธาย ทณฺฑํ ภูเตสุ ตเสสุ ถาวเรสุ จ
โย น หนฺติ น ฆาเตติ, ตมหํ พฺรูมิ พฺราหฺมณนฺติ.

ตตฺถ "นิธายาติ: นิกฺขิปิตฺวา โอโรเปตฺวา.

ตเสสุ ถาวเรสุ จาติ: ตณฺหาตาเสน ตเสสุ, ตณฺหาอภาเวน ถิรตาย ถาวเรสุ จ.

โย น หนฺตีติ: โย เอวํ สพฺพสตฺเตสุ วิคตปฏิฆตาย นิกฺขิตฺตทณฺโฑ เนว กญฺจิ สยํ หนติ น อญฺญํ ฆาเตติ, ตมหํ พฺราหฺมณํ วทามีติ อตฺโถ.

เทสนาวสาเน พหู โสตาปตฺติผลาทีนิ ปาปุณึสูติ.

อญฺญตรภิกฺขุวตฺถุ.

๒๓. สามเณรวตฺถุ. (๒๘๖)

"อวิรุทฺธนฺติ อิมํ ธมฺมเทสนํ สตฺถา เชตวเน วิหรนฺโต [๑] สามเณร อารพฺภ กเถสิ.

เอกา กิร พฺราหฺมณี จตุนฺนํ ภิกฺขูนํ อุทฺเทสภตฺตํ สชฺเชตฺวา พฺราหฺมณํ อาห "พฺราหฺมณ วิหารํ คนฺตฺวา จตฺตาโร มหลฺลกพฺราหฺมเณ อุทฺทิสิตฺวา อาเนหีติ. โส วิหารํ คนฺตฺวา "จตฺตาโร เม พฺราหฺมเณ อุทฺทิสิตฺวา[๒] เทถาติ อาห. ตสฺส "สงฺกิจฺโจ ปณฺฑิโต โสปาโก เรวโตติ สตฺตวสฺสิกา จตฺตาโร ขีณาสวสามเณรา ปาปุณึสุ. พฺราหฺมณี มหารหานิ อาสนานิ ปญฺญาเปตฺวา ฐิตา สามเณเร ทิสฺวา กุปิตา อุทฺธเน ปกฺขิตฺตโลณํ วิย ตฏตฏายมานา "ตฺวํ วิหารํ คนฺตฺวา อตฺตโน นตฺตุมตฺเตปิ อปฺปโหนฺเต จตฺตาโร กุมารเก คเหตฺวา อาคโตสีติ วตฺวา เตสํ เตสุ อาสเนสุ นิสีทิตุํ อทตฺวา นีจปีฐกานิ อตฺถริตฺวา "เอเตสุ นิสีทถาติ วตฺวา "คจฺฉ พฺราหฺมณ มหลฺลเก โอโลเกตฺวา อาเนหีติ อาห. พฺราหฺมโณ วิหารํ คนฺตฺวา สารีปุตฺตตฺเถรํ ทิสฺวา "เอหิ, อมฺหากํ เคหํ คมิสฺสามาติ อาเนสิ. เถโร อาคนฺตฺวา สามเณเร ทิสฺวา "อิเมหิ พฺราหฺมเณหิ ภตฺตํ ลทฺธนฺติ ปุจฺฉิตฺวา "น ลทฺธนฺติ วุตฺเต, จตุนฺนเมว ภตฺตสฺส ปฏิยตฺตภาวํ ญตฺวา "อาหรถ เม ปตฺตนฺติ ปตฺตํ คเหตฺวา ปกฺกามิ. พฺราหฺมณีปิ "กึ อิมินา วุตฺตนฺติ ปุจฺฉิตฺวา "เอเตสํ นิสินฺนพฺราหฺมณานํ

๑. สี. ยุ. เอตฺถนฺตเร "จตฺตาโรติ อตฺถิ. ๒. ม. อุทฺทิสาเปตฺวา.

ลทฺธุ วฏฺฏติ, อาหร เม ปตฺตนฺติ อตฺตโน ปตฺตํ คเหตฺวา คโตติ, "น ภุญฺชิตุกาโม ภวิสฺสติ, สีฆํ คนฺตฺวา อญฺญํ โอโลเกตฺวา อาเนหีติ. พฺราหฺมโณ คนฺตฺวา มหาโมคฺคลฺลานตฺเถรํ ทิสฺวา ตเถว วตฺวา อาเนสิ. โสปิ สามเณร ทิสฺวา ตเถว วตฺวา ปตฺตํ คเหตฺวา ปกฺกามิ. อถ นํ พฺราหฺมณี อาห "เอเต น ภุญฺชิตุกามา, พฺราหฺมณวาทกํ คนฺตฺวา เอกํ มหลฺลกพฺราหฺมณํ อาเนหีติ. สามเณราปิ ปาโต ปฏฺฐาย กิญฺจิ อลภมานา ชิฆจฺฉาย ปีฬิตา นิสีทึสุ. อถ เนสํ คุณเตเชน สกฺกสฺส อาสนํ อุณฺหาการํ ทสฺเสสิ. โส อาวชฺชนฺโต เตสํ ปาโต ปฏฺฐาย นิสินฺนานํ กิลนฺตภาวํ ญตฺวา "มยา ตตฺถ คนฺตุํ วฏฺฏตีติ ชราชิณฺณมหลฺลกพฺราหฺมโณ หุตฺวา ตสฺมึ พฺราหฺมณวาทเก พฺราหฺมณานํ อคฺคาสเน นิสีทิ. พฺราหฺมโณ ตํ ทิสฺวา "อิทานิ เม พฺราหฺมณี อตฺตมนา ภวิสฺสตีติ "เอหิ, เคหํ คมิสฺสามาติ ตํ อาทาย เคหํ อคมาสิ. พฺราหฺมณี ตํ ทิสฺวาว ตุฏฺฐจิตฺตา ทฺวีสุ อาสเนสุ อตฺถรณํ เอกสฺมึ อตฺถริตฺวา "อยฺย อิธ นิสีทาติ อาห. สกฺโก เคหํ ปวิสิตฺวา จตฺตาโร สามเณร ปญฺจปฺปติฏฺฐิเตน วนฺทิตฺวา เตสํ อาสนปริยนฺเต ภูมิยํ ปลฺลงฺเกน นิสีทิ. อถ นํ ทิสฺวา พฺราหฺมณี พฺราหฺมณํ อาห "อโห เต พฺราหฺมโณ อานีโต, เอตํปิ[๑] อุมฺมตฺตกํ คเหตฺวา อาคโตสิ, อตฺตโน นตฺตุมตฺเต วนฺทนฺโต วิจรติ; กึ อิมินา, นีหราหิ นนฺติ.

๑. สี. ยุ. เอวํ ปิตุมตฺตกํ.

โส ขนฺเธปิ หตฺเถปิ กจฺฉายปิ คเหตฺวา นิกฺกฑฺฒิยมาโน อุฏฺฐาตุมฺปิ น อิจฺฉติ. อถ นํ พฺราหฺมณี "เอหิ พฺราหฺมณ, ตฺวํ เอกสฺมึ หตฺเถ คณฺห, อหํ เอกสฺมึ คณฺหิสฺสามีติ. อุโภปิ ทฺวีสุ หตฺเถสุ คเหตฺวา ปิฏฺฐิยํ โปเถนฺตา เคหทฺวารโต พหิ อกํสุ. สกฺโกปิ นิสินฺนฏฺฐาเนเยว นิสินฺโน หตฺถํ ปริวตฺเตสิ. เต นิวตฺติตฺวา ตํ นิสินฺนเมว ทิสฺวา ภีตรวํ รวนฺตา วิสฺสชฺเชสุํ. ตสฺมึ ขเณ สกฺโก อตฺตโน สกฺกภาวํ ชานาเปสิ. อถ เนสํ อาหารํ อทํสุ. ปญฺจปิ ชนา อาหารํ คเหตฺวา เอโก กณฺณิกมณฺฑลํ วินิวิชฺฌิตฺวา เอโก ฉทนสฺส ปุริมภาคํ เอโก ปจฺฉิมภาคํ เอโก ปฐวิยํ นิมุชฺชิตฺวา สกฺโกปิ เอเกน ฐาเนน นิกฺขมีติ เอวํ ปญฺจปิ ชนา ปญฺจ ฐานานิ อคมํสุ. ตโต ปฏฺฐาย จ ปน ตํ เคหํ กิร ปญฺจฉิทฺทเคหํ นาม ชาตํ สามเณรปิ วิหารํ คตกาเล ภิกฺขู "อาวุโส กีทิสนฺติ ปุจฺฉึสุ. "มา โน ปุจฺฉถ, อมฺหากํ ทิฏฺฐกาลโต ปฏฺฐาย พฺราหฺมณี โกธาภิภูตา ปญฺญตฺตาสเนสุ โน นิสีทิตุมฺปิ อทตฺวา `สีฆํ มหลฺลกพฺราหฺมณํ อาเนหีติ อาห, อมฺหากํ อุปชฺฌาโย อาคนฺตฺวา อมฺเห ทิสฺวา `อิเมสํ นิสินฺนพฺราหฺมณานํ ลทฺธํ วฏฺฏตีติ ปตฺตํ อาหราเปตฺวา นิกฺขมิ, `อญฺญํ มหลฺลกพฺราหฺมณํ อาเนหีติ วุตฺเต, พฺราหฺมโณ มหาโมคฺคลฺลานตฺเถรํ อาเนสิ,H โส อมฺเห ทิสฺวา ตเถว วตฺวา ปกฺกามิ, อถ พฺราหฺมณี `น เอเต ภุญฺชิตุกามา, คจฺฉ พฺราหฺมณวาทกโต เอกํ มหลฺลกพฺราหฺมณํ อาเนหีติ พฺราหฺมณํ ปหิณิ, โส ตตฺถ คนฺตฺวา

พฺราหฺมณเวเสน อาคตํ สกฺกํ อาเนสิ, ตสฺสาคตกาเล อมฺหากํ อาหารํ อทํสูติ. "เอวํ กโรนฺตานํ ปน เตสํ ตุมฺเห น กุชฺฌิตฺถาติ. "น กุชฺฌิมฺหาติ. ภิกฺขู ตํ สุตฺวา สตฺถุ อาโรเจสุํ "ภนฺเต อิเม `น กุชฺฌิมฺหาติ อภูตํ วตฺวา อญฺญํ พฺยากโรนฺตีติ. สตฺถา "ภิกฺขเว ขีณาสวา นาม วิรุทฺเธสุปิ น วิรุชฺฌนฺติเยวาติ วตฺวา อิมํ คาถมาห

"อวิรุทฺธํ วิรุทฺเธสุ อตฺตทณฺเฑสุ นิพฺพุตํ
สาทาเนสุ อนาทานํ ตมหํ พฺรูมิ พฺราหฺมณนฺติ.

ตตฺถ "อวิรุทฺธนฺติ: อาฆาตวเสน วิรุทฺเธสุปิ โลกิยมหาชเนสุ อาฆาตาภาเวน อวิรุทฺธํ หตฺถคเต ทณฺเฑ วา สตฺเถ วา อวิชฺชมาเนปิ ปเรสํ ปหารทานโต อวิรตตฺตา อตฺตทณฺเฑสุ ชเนสุ นิพฺพุตํ นิกฺขิตฺตทณฺฑํ ปญฺจนฺนํ ขนฺธานํ "อหํ มมนฺติ คหิตตฺตา สาทาเนสุ ตสฺส คหณสฺส อภาเวน อนาทานํ ตํ เอวรูปํ อหํ พฺราหฺมณํ วทามีติ อตฺโถ.

เทสนาวสาเน พหู โสตาปตฺติผลาทีนิ ปาปุณึสูติ.

สามเณรวตฺถุ.

๒๔. มหาปนฺถกตฺเถรวตฺถุ. (๒๘๗)

"ยสฺส ราโค จาติ อิมํ ธมฺมเทสนํ สตฺถา เวฬุวเน วิหรนฺโต มหาปนฺถกํ อารพฺภ กเถสิ.

โส หิ อายสฺมา จูฬปนฺถกํ จตูหิ มาเสหิ เอกํ คาถํ ปคุณํ กาตุํ อสกฺโกนฺตํ "ตฺวํ สาสเนปิ อภพฺโพ คิหิโภคาปิ ปริหีโน กินฺเต อิธ วาเสน, อิโต นิกฺขมสฺสูติ วิหารา นิกฺกฑฺฒิตฺวา ทฺวารํ ถเกสิ. ภิกฺขู กถํ สมุฏฺฐาเปสุํ "อาวุโส มหาปนฺถกตฺเถเรน อิทนฺนาม กตํ, ขีณาสวานํปิ มญฺเญ โกโธ อุปฺปชฺชตีติ. สตฺถา อาคนฺตฺวา "กาย นุตฺถ ภิกฺขเว เอตรหิ กถาย สนฺนิสินฺนาติ ปุจฺฉิตฺวา, "อิมาย นามาติ วุตฺเต, "น ภิกฺขเว ขีณาสวานํ ราคาทโย กิเลสา อตฺถิ, มม ปุตฺเตน ปน อตฺถปุเรกฺขารตาย เจว ธมฺมปุเรกฺขารตาย จ ตํ กตนฺติ วตฺวา อิมํ คาถมาห

"ยสฺส ราโค จ โทโส จ มาโน มกฺโข จ ปาติโต
สาสโปริว อารคฺคา, ตมหํ พฺรูมิ พฺราหฺมณนฺติ.

ตตฺถ อารคฺคาติ: ยสฺเสเต ราคาทโย อยญฺจ ปรคุณมกฺขนลกฺขโณ มกฺโข อารคฺคา สาสโป วิย ปาติตา,[๑] ยถา สาสโป อารคฺเค น สนฺติฏฺฐติ, เอวํ จิตฺเต น สนฺติฏฺฐนฺติ[๒] ; ตมหํ พฺราหฺมณํ วทามีติ อตฺโถ.

เทสนาวสาเน พหู โสตาปตฺติผลาทีนิ ปาปุณึสูติ.

มหาปนฺถกตฺเถรวตฺถุ.

๑. ม. ปาติโต. ๒. ม. สนฺติฏฺฐติ.

๒๕. ปีลินฺทวจฺฉตฺเถรวตฺถุ. (๒๘๘)

"อกกฺกสนฺติ อิมํ ธมฺมเทสนํ สตฺถา เวฬุวเน วิหรนฺโต ปีลินฺทวจฺฉตฺเถรํ อารพฺภ กเถสิ.

โส กิรายสฺมา "เอหิ วสลิ, ยาหิ วสลีติอาทีนิ วทนฺโต คิหีปิ ปพฺพชิเตปิ วสลิวาเทเนว สมุทาจรติ. อเถกทิวสํ สมฺพหุลา ภิกฺขู สตฺถุ อาโรเจสุํ "อายสฺมา ภนฺเต ปีลินฺทวจฺโฉ ภิกฺขู วสลิวาเทน สมุทาจรตีติ. สตฺถา ตํ ปกฺโกสาเปตฺวา "สจฺจํ กิร ตฺวํ ปีลินฺทวจฺฉ ภิกฺขู วสลิวาเทน สมุทาจรสีติ ปุจฺฉิตฺวา, "เอวํ ภนฺเตติ วุตฺเต, ตสฺสายสฺมโต ปุพฺเพนิวาสํ มนสิกริตฺวา "มา โข ตุมฺเห ภิกฺขเว วจฺฉสฺส ภิกฺขุโน อุชฺฌายิตฺถ, น ภิกฺขเว วจฺโฉ โทสนฺตโร ภิกฺขู วสลิวาเทน สมุทาจรติ, วจฺฉสฺส ภิกฺขเว ภิกฺขุโน ปญฺจ ชาติสตานิ อพฺโพกิณฺณานิ สพฺพานิ ตานิ พฺราหฺมณกุเล ปจฺฉาชาตานิ, โส ตสฺส ทีฆรตฺตํ วสลิวาโท สมุทาจิณฺโณ; ขีณาสวสฺส นาม กกฺกสํ ผรุสํ ปเรสํ ฆฏฺฏนวจนเมว[๑] นตฺถิ, อาจิณฺณวเสน หิ มม ปุตฺโต เอวํ กเถตีติ วตฺวา ธมฺมํ เทเสนฺโต อิมํ คาถมาห

"อกกฺกสํ วิญฺญาปนึ คิรํ สจฺจํ อุทีรเย,
ยาย นาภิสเช กญฺจิ, ตมหํ พฺรูมิ พฺราหฺมณนฺติ.

ตตฺถ อกกฺกสนฺติ: อผรุสํ.

วิญฺญาปนินฺติ: อตฺถวิญฺญาปนึ.ว

๑. ม. มมฺมฆฏฺฏนวจนเมว.

สจฺจนฺติ: ภูตตฺถํ.

นาภิสเชติ: ยาย คิราย อญฺญํ กุชฺฌาปนวเสน น ลคฺคาเปยฺย, ขีณาสโว นาม เอวรูปเมว คิรํ ภาเสยฺย; ตสฺมา ตมหํ พฺราหฺมณํ วทามีติ อตฺโถ.

เทสนาวสาเน พหู โสตาปตฺติผลาทีนิ ปาปุณึสูติ.

ปิลินฺทวจฺฉตฺเถรวตฺถุ.

๒๖. อญฺญตรภิกฺขุวตฺถุ. (๒๘๙)

"โยธ ทีฆนฺติ อิมํ ธมฺมเทสนํ สตฺถา เชตวเน วิหรนฺโต อญฺญตรํ ภิกฺขุํ อารพฺภ กเถสิ.

สาวตฺถิยํ กิเรโก มิจฺฉาทิฏฺฐิโก พฺราหฺมโณ สรีเร คนฺธคฺคหณภเยน อุตฺตริสาฏกํ อปเนตฺวา เอกมนฺเต ฐเปตฺวา เคหทฺวาเร พหิมุโข นิสีทิ. อเถโก ขีณาสโว ภตฺตกิจฺจํ กตฺวา วิหารํ คจฺฉนฺโต ตํ สาฏกํ ทิสฺวา อิโต จิโต จ โอโลเกตฺวา กญฺจิ อปสฺสนฺโต "นิสฺสามิโก อยนฺติ ปํสุกูลํ อธิฏฺฐหิตฺวา คณฺหิ. อถ นํ พฺราหฺมโณ ทิสฺวา อกฺโกสนฺโตว อุปสงฺกมิตฺวา "มุณฺฑสมณ มม สาฏกํ คณฺหสีติ อาห. "ตเวโส พฺราหฺมณาติ. "อาม สมณาติ. "มยา กญฺจิ อปสฺสนฺเตน ปํสุกูลสญฺญาย คหิโต, คณฺห นนฺติ ตสฺส ทตฺวา วิหารํ คนฺตฺวา ภิกฺขูนํ ตมตฺถํ

อาโรเจสิ. อถสฺส วจนํ สุตฺวา ภิกฺขู เตน สทฺธึ เกลึ กโรนฺตา "กินฺนุ โข อาวุโส สาฏโก ทีโฆ รสฺโส ถูโล สณฺโหติ อาหํสุ. "อาวุโส ทีโฆ วา โหตุ รสฺโส วา ถูโล วา สณฺโห วา, นตฺถิ มยฺหํ ตสฺมึ อาลโย, ปํสุกูลสญฺญาย คณฺหินฺติ. ตํ สุตฺวา ภิกฺขู ตถาคตสฺส อาโรเจสุํ "เอส ภนฺเต ภิกฺขุ อภูตํ วตฺวา อญฺญํ พฺยากโรตีติ. สตฺถา "ภูตํ ภิกฺขเว เอส กเถติ, ขีณาสวา นาม ปเรสํ สนฺตกํ น คณฺหนฺตีติ วตฺวา อิมํ คาถมาห

"โยธ ทีฆํ วา รสฺสํ วา อณณ ถูลํ สุภาสุภํ
โลเก อทินฺนํ นาทิยติ ตมหํ พฺรูมิ พฺราหฺมณนฺติ.

ตสฺสตฺโถ: สาฏกาภรณาทีสุ ทีฆํ วา รสฺสํ วา มณิมุตฺตาทีสุ อณณ วา ถูลํ วา มหคฺฆอปฺปคฺฆวเสน สุภํ วา อสุภํ วา โย ปุคฺคโล อิมสฺมึ โลเก ปรปริคฺคหิตํ นาทิยติ, ตมหํ พฺราหฺมณํ วทามีติ อตฺโถ.

เทสนาวสาเน พหู โสตาปตฺติผลาทีนิ ปาปุณึสูติ.

อญฺญตรภิกฺขุวตฺถุ.

๒๗. สารีปุตฺตตฺเถรวตฺถุ. (๒๙๐)

"อาสา ยสฺสาติ อิมํ ธมฺมเทสนํ สตฺถา เชตวเน วิหรนฺโต สารีปุตฺตตฺเถรํ อารพฺภ กเถสิ.

โส กิร ปญฺจภิกฺขุสตปริวาโร ชนปเท เอกํ วิหารํ คนฺตฺวา วสฺสํ อุปคญฺฉิ. มนุสฺสา เถรํ ทิสฺวา พหุํ วสฺสาวาสิกํ ปฏิสฺสุณึสุ. เถโร ปวาเรตฺวา, สพฺพสฺมึ วสฺสาวาสิเก อสมฺปตฺเตเยว, สตฺถุ สนฺติกํ คจฺฉนฺโต ภิกฺขู อาห "ทหรานญฺเจว สามเณรานญฺจ มนุสฺเสหิ วสฺสาวาสิเก อาหเฏ คเหตฺวา เปเสยฺยาถ, ชเปตฺวา วา สาสนํ ปหิเณยฺยาถาติ. เอวญฺจ ปน วตฺวา สตฺถุ สนฺติกํ อคมาสิ. ภิกฺขู กถํ สมุฏฺฐาเปสุํ "อชฺชาปิ มญฺเญ สารีปุตฺตตฺเถรสฺส ตณฺหา อตฺถิเยว, ตถา หิ `มนุสฺเสหิ วสฺสาวาสิเก ทินฺเน, อตฺตโน สทฺธิวิหาริกานํ วสฺสาวาสิกํ เปเสยฺยาถ, ชเปตฺวา วา สาสนํ ปหิเณยฺยาถาติ ภิกฺขูนํ วตฺวา อาคโตติ. สตฺถา อาคนฺตฺวา "กาย นุตฺถ ภิกฺขเว เอตรหิ กถาย สนฺนิสินฺนาติ ปุจฺฉิตฺวา, "อิมาย นามาติ วุตฺเต, "น ภิกฺขเว มม ปุตฺตสฺส ตณฺหา อตฺถิ, `มนุสฺสานํ ปน ปุญฺญโต ทหรสามเณรานญฺจ ธมฺมิกลาภโต ปริหานิ มา อโหสีติ เตเนวํ กถิตนฺติ วตฺวา อิมํ คาถมาห

"อาสา ยสฺส น วิชฺชนฺติ อสฺมึ โลเก ปรมฺหิ จ,
นิราสาสํ[๑] วิสํยุตฺตํ ตมหํ พฺรูมิ พฺราหฺมณนฺติ.

ตตฺถ "อาสาติ: ตณฺหา.

นิราสาสนฺติ: นิตฺตณฺหํ.

๑. สี. ยุ. นิราสยํ.

วิสํยุตฺตนฺติ: สพฺพกฺกิเลเสหิ วิสํยุตฺตํ ตมหํ พฺราหฺมณํ วทามีติ อตฺโถ.

เทสนาวสาเน พหู โสตาปตฺติผลาทีนิ ปาปุณึสูติ.

สารีปุตฺตตฺเถรวตฺถุ.

๒๘. มหาโมคฺคลฺลานตฺเถรวตฺถุ. (๒๙๑)

"ยสฺสาลยาติ: อิมํ ธมฺมเทสนํ สตฺถา เชตวเน วิหรนฺโต มหาโมคฺคลฺลานตฺเถรํ อารพฺภ กเถสิ.

วตฺถุ ปุริมสทิสเมว, อิธ ปน สตฺถา มหาโมคฺคลฺลานตฺเถรสฺส นิตฺตณฺหภาวํ วตฺวา อิมํ คาถมาห

"ยสฺสาลยา น วิชฺชนฺติ, อญฺญาย อกถํกถี,
อมโตคธํ อนุปฺปตฺตํ ตมหํ พฺรูมิ พฺราหฺมณนฺติ.

ตตฺถ "อาลยาติ: ตณฺหา.

อญฺญาย อกถํกถีติ: อฏฺฐ วตฺถูนิ ยถาภูตํ ชานิตฺวา อฏฺฐวตฺถุกาย วิจิกิจฺฉาย นิพฺพิจิกิจฺโฉ.

อมโตคธํ อนุปฺปตฺตนฺติ. อมตํ นิพฺพานํ โอคาเหตฺวา อนุปฺปตฺตํ ตมหํ พฺราหฺมณํ วทามีติ อตฺโถ.

เทสนาวสาเน พหู โสตาปตฺติผลาทีนิ ปาปุณึสูติ.

มหาโมคฺคลฺลานตฺเถรวตฺถุ.

๒๙. เรวตตฺเถรวตฺถุ. (๒๘๒)

"โยธ ปุญฺญญฺจาติ อิมํ ธมฺมเทสนํ สตฺถา ปุพฺพาราเม วิหรนฺโต เรวตตฺเถรํ อารพฺภ กเถสิ.

วตฺถุ "คาเม วา ยทิ วารญฺเญติ คาถาวณฺณนาย วิตฺถาริตเมว. วุตฺตญฺหิ ตตฺถ:

ปุเนกทิวสํ ภิกฺขู กถํ สมุฏฺฐาเปสุํ "อโห สามเณรสฺส ลาภา, อโห ปุญฺญํ; เยน เอกเกน ปญฺจนฺนํ ภิกฺขุสตานํ ปญฺจกูฏาคารสตานิ กตานีติ. สตฺถา อาคนฺตฺวา "กาย นุตฺถ ภิกฺขเว เอตรหิ กถาย สนฺนิสินฺนาติ ปุจฺฉิตฺวา, "อิมาย นามาติ วุตฺเต, "ภิกฺขเว มยฺหํ ปุตฺตสฺส เนว ปุญฺญํ อตฺถิ, น ปาปํ; อุภยมสฺส ปหีนนฺติ วตฺวา อิมํ คาถมาห

"โยธ ปุญฺญญฺจ ปาปญฺจ อุโภ สงฺคํ อุปจฺจคา,
อโสกํ วิรชํ สุทฺธํ ตมหํ พฺรูมิ พฺราหฺมณนฺติ.

ตตฺถ "อุโภติ: เทฺวปิ ปุญฺญานิ จ ปาปานิ จ ฉฑฺเฑตฺวาติ อตฺโถ.

สงฺคนฺติ: ราคาทิเภทํ สงฺคํ.

อุปจฺจคาติ: อติกฺกนฺโต. วฏฺฏมูลกโสกาภาเวน อโสกํ อนฺตเร ราครชาทีนํ อภาเวน วิรชํ นิรุปกฺกิเลสตาย สุทฺธํ ตมหํ พฺราหฺมณํ วทามีติ อตฺโถ.

เทสนาวสาเน พหู โสตาปตฺติผลาทีนิ ปาปุณึสูติ.

เรวตตฺเถรวตฺถุ.

๓๐. จนฺทาภตฺเถรวตฺถุ. (๒๙๓)

"จนฺทํวาติ อิมํ ธมฺมเทสนํ สตฺถา เชตวเน วิหรนฺโต จนฺทาภตฺเถรํ อารพฺภ กเถสิ.

ตตฺรายํ อนุปุพฺพีกถา:

"อตีเต กิร เอโก พาราณสิยํ[๑] วาณิโช "ปจฺจนฺตํ คนฺตฺวา จนฺทนํ อาหริสฺสามีติ พหูนิ วตฺถาภรณาทีนิ คเหตฺวา ปญฺจหิ สกฏสเตหิ ปจฺจนฺตํ คนฺตฺวา คามทฺวาเร นิวาสํ คเหตฺวา อฏวิยํ โคปาลทารเก ปุจฺฉิ "อิมสฺมึ คาเม ปพฺพตปาทกมฺมิโก โกจิ มนุสฺโส อตฺถีติ. "อาม อตฺถีติ. "โก นาเมโสติ. "อสุโก นามาติ. "ภริยาย ปนสฺส ปุตฺตานํ วา กึ นามนฺติ. "อิทญฺจิทญฺจาติ. "กหํ ปนสฺส [ฐาเน] เคหนฺติ. "อสุกฏฺฐาเน นามาติ. โส เตหิ ทินฺนสญฺญาย สุขยานเก นิสีทิตฺวา ตสฺส เคหทฺวารํ คนฺตฺวา ยานา โอรุยฺห เคหํ ปวิสิตฺวา "อสุกนาเมติ ตํ อิตฺถึ ปกฺโกสิ. สา "เอโก โน ญาตโก ภวิสฺสตีติ เวเคนาคนฺตฺวา อาสนํ ปญฺญาเปสิ. โส ตตฺถ นิสีทิตฺวา นามํ วตฺวา "สหาโย เม กหนฺติ ปุจฺฉิ. "อรญฺญํ คโต สามีติ. "มม ปุตฺโต อสุโก นาม มม ธีตา อสุกา นาม กหนฺติ สพฺเพสํ นามํ กิตฺเตนฺโตว ปุจฺฉิตฺวา "อิมานิ เนสํ วตฺถาภรณานิ ทเทยฺยาสิ, สหายกสฺสาปิ เม อฏวิโต อาคตกาเล อิทํ วตฺถาภรณํd ทเทยฺยาสีติ อทาสิ. สา ตสฺส อุฬารสกฺการํ กตฺวา สามิกสฺส อาคตกาเล "สามิ อิมินา อาคตกาลโต ปฏฺฐาย สพฺเพสํ นามํ

๑. สี. พาราณสีวาสี. ม. ยุ. พาราณสิวาสี.

วตฺวา อิทญฺจิทญฺจ ทินฺนนฺติ อาห. โสปิสฺส กตฺตพฺพยุตฺตกํ กริ. อถ นํ สายํ สยเน นิสินฺโน ปุจฺฉิ "สมฺม ปพฺพตปาเท จรนฺเตน เต กึ พหุํ ทิฏฺฐปุพฺพนฺติ. "อญฺญํ น ปสฺสามิ, รตฺตสาขา ปน เม พหู รุกฺขา ทิฏฺฐาติ. "พหู รุกฺขาติ. "อาม พหูติ. "เตนหิ เต อมฺหากํ ทสฺเสหีติ เตน สทฺธึ คนฺตฺวา รตฺตจนฺทนรุกฺเข ฉินฺทิตฺวา ปญฺจ สกฏสตานิ ปูเรตฺวา อาคจฺฉนฺโต ตํ อาห "สมฺม พาราณสิยํ อสุกฏฺฐาเน นาม มม เคหํ, กาเลน กาลํ มม สนฺติกํ อาคจฺเฉยฺยาสิ, อญฺเญน เม ปณฺณากาเรน อตฺโถ นตฺถิ, รตฺตสาขรุกฺเขเอว อาหเรยฺยาสีติ. โส "สาธูติ วตฺวา กาเลน กาลํ ตสฺส สนฺติกํ อาคจฺฉนฺโต รตฺตจนฺทนเมว อาหรติ.[๑] โสปิสฺส พหุํ ธนํ เทติ. ตโต อปเรน สมเยน, ปรินิพฺพุเต กสฺสปทสพเล, ปติฏฺฐิเต กาญฺจนถูเป, โส ปุริโส พหุํ จนฺทนํ อาทาย พาราณสึ อคมาสิ. อถสฺส โส สหายโก วาณิโช พหุํ จนฺทนํ ปึสาเปตฺวา ปาตึ ปูเรตฺวา "เอหิ สมฺม[๒], ยาว ภตฺตํ ปจฺจติ, ตาว เจติยกรณฏฺฐานํ คนฺตฺวา อาคมิสฺสามาติ ตํ อาทาย ตตฺถ คนฺตฺวา จนฺทนปูชํ อกาสิ. โสปิสฺส ปจฺจนฺตวาสี สหายโก เจติยกุจฺฉิยํ จนฺทเนน จนฺทมณฺฑลํ อกาสิ. เอตฺตกเมวสฺส ปุพฺพกมฺมํ.

โส ตโต จุโต เทวโลเก นิพฺพตฺติตฺวา เอกํ พุทฺธนฺตรํ ตตฺถ เขเปตฺวา อิมสฺมึ พุทฺธุปฺปาเท ราชคหนคเร

๑. สี. ม. ยุ. หรติ. ๒. สี. มยฺหํ.

พฺราหฺมณมหาสาลกุเล นิพฺพตฺติ. ตสฺส นาภิมณฺฑลโต จนฺทมณฺฑลสทิสา ปภา อุฏฺฐหิ. เตนสฺส "จนฺทาโภเตฺวว นามํ กรึสุ. เจติเย กิรสฺส จนฺทมณฺฑลกรณสฺส นิสฺสนฺโท เอส. พฺราหฺมณา จินฺตยึสุ "สกฺกา อมฺเหหิ อิมํ คเหตฺวา โลกํ ขาทิตุนฺติ ตํ ยานเก นิสีทาเปตฺวา "โย อิมสฺส สรีรํ หตฺเถน ปรามสติ, โส เอวรูปํ นาม อิสฺสริยสมฺปตฺตึ ลภตีติ วตฺวา วิจรึสุ. สตํ วา สหสฺสํ วา สตสหสฺสํ[๑] วา ททมานาเอว ตสฺส สรีรํ หตฺเถน ผุสิตุํ ลภนฺติ. เต เอวํ อนุวิจรนฺตา สาวตฺถึ อนุปฺปตฺตา นครสฺส จ วิหารสฺส จ อนฺตรา นิวาสํ คณฺหึสุ. สาวตฺถิยํปิ ปญฺจโกฏิมตฺตา อริยสาวกา ปุเรภตฺตํ ทานํ ทตฺวา ปจฺฉาภตฺตํ คนฺธมาลาวตฺถเภสชฺชาทิหตฺถา ธมฺมสฺสวนาย คจฺฉนฺติ. พฺราหฺมณา เต ทิสฺวา "กหํ คจฺฉถาติ ปุจฺฉึสุ. "สตฺถุ สนฺติกํ ธมฺมสฺสวนายาติ. "เอถ ตตฺถ คนฺตฺวา กึ กริสฺสถ, อมฺหากํ จนฺทาภพฺราหฺมณสฺส อานุภาวสทิโส อานุภาโว นตฺถิ, เอตสฺส หิ สรีรํ ผุสนฺตา อิทํ นาม ลภนฺติ, เอถ ปสฺสถ นนฺติ. "ตุมฺหากํ จนฺทาภพฺราหฺมณสฺส โก อานุภาโว นาม, อมฺหากํ สตฺถาเยว มหานุภาโวติ. เต อญฺญมญฺญํ สญฺญาเปตุํ อสกฺโกนฺตา "วิหารํ คนฺตฺวา จนฺทาภพฺราหฺมณสฺส โก อมฺหากํ วา สตฺถุ อานุภาวํ ชานิสฺสามาติ ตํ คเหตฺวา วิหารํ อคมํสุ. สตฺถา, ตสฺมึ อตฺตโน สนฺติกํ อุปสงฺกมนฺเตเยว, จนฺทาภาย อนฺตรธานํ อกาสิ. โส สตฺถุ สนฺติเก องฺคารปจฺฉิยํ กาโก วิย

๑. สี. ม. ยุ. "สตสหสฺสนฺติ นตฺถิ.

อโหสิ. อถ นํ เอกมนฺตํ นยึสุ. อาภา ปฏิปากติกา อโหสิ. ปุน สตฺถุ สนฺติกํ อานยึสุ. อาภา ตเถว อนฺตรธายิ. เอวํ ติกฺขตฺตุํ คนฺตฺวา อนฺตรธายมานํ อาภํ ทิสฺวา จนฺทาโภ จินฺเตสิ "อยํ อาภาย อนฺตรธานมนฺตํ ชานาติ มญฺเญติ. โส สตฺถารํ ปุจฺฉิ "กึ นุ โข อาภาย อนฺตรธานมนฺตํ ชานาถาติ. "อาม ชานามีติ. "เตนหิ เม เทถาติ. "น สกฺกา อปพฺพชิตสฺส ทาตุนฺติ. โส พฺราหฺมเณ อาห "เอตสฺมึ มนฺเต คหิเต, อหํ สกลชมฺพุทีเป เชฏฺฐโก ภวิสฺสามิ, ตุมฺเห เอตฺเถว โหถ, อหํ ปพฺพชิตฺวา กติปาเหเนว มนฺตํ คณฺหิสฺสามีติ. โส สตฺถารํ ปพฺพชฺชํ ยาจิตฺวา อุปสมฺปทํ ลภิ.[๑] อถสฺส ทฺวตฺตึสาการํ อาจิกฺขิ. โส "กึ อิทนฺติ ปุจฺฉิ. "อิทํ มนฺตสฺส ปริกมฺมํ, สชฺฌายิตุํ วฏฺฏตีติ. พฺราหฺมณาปิ อนฺตรนฺตรา อาคนฺตฺวา "คหิโต เต มนฺโตติ ปุจฺฉึสุ. "น ตาว คณฺหามีติ. โส กติปาหสฺเสว อรหตฺตํ ปตฺวา พฺราหฺมเณหิ อาคนฺตฺวา ปุจฺฉิตกาเล "ยาถ ตุมฺเห, อิทานาหํ อคมนธมฺโม[๒] ชาโตติ อาห. ภิกฺขู ตถาคตสฺส อาโรเจสุํ "อยํ ภนฺเต อภูตํ วตฺวา อญฺญํ พฺยากโรตีติ. สตฺถา "ขีณาสโว อิทานิ ภิกฺขเว มม ปุตฺโต จนฺทาโภ ภูตเมว กเถตีติ วตฺวา อิมํ คาถมาห

"จนฺทํว วิมลํ สุทฺธํ วิปฺปสนฺนมนาวิลํ
นนฺทิภวปริกฺขีณํ ตมหํ พฺรูมิ พฺราหฺมณนฺติ.

๑. สี. ยุ. ยาจิตฺวา ปพฺพชิตฺวา อุปสมฺปชฺชิ. ๒. ม. อนาคมนธมฺโม.

ตตฺถ "วิมลนฺติ: อพฺภาทิมลรหิตํ.

สุทฺธนฺติ: นิรุปกฺกิเลสํ.

วิปฺปสนฺนนฺติ: ปสนฺนจิตฺตํ.

อนาวิลนฺติ: กิเลสาทิมลรหิตํ.[๑]

นนฺทิภวปริกฺขีณนฺติ: ตีสุ ภเวสุ ปริกฺขีณตณฺหํ ตมหํ พฺราหฺมณํ วทามีติ อตฺโถ.

เทสนาวสาเน พหู โสตาปตฺติผลาทีนิ ปาปุณึสูติ.

จนฺทาภตฺเถรวตฺถุ.

๓๑. สีวลิตฺเถรวตฺถุ. (๒๘๔)

"โย อิมนฺติ อิมํ ธมฺมเทสนํ สตฺถา กุณฺฑิโกฬิยํ นิสฺสาย กุณฺฑธานวเน วิหรนฺโต สีวลิตฺเถรํ อารพฺภ กเถสิ.

เอกสฺมึ หิ สมเย สุปฺปวาสา นาม โกฬิยธีตา สตฺต วสฺสานิ คพฺภํ ธาเรตฺวา สตฺตาหํ มูฬฺหคพฺภา ทุกฺขาหิ ติพฺพาหิ กฏุกาหิ เวทนาหิ ผุฏฺฐา, "สมฺมาสมฺพุทฺโธ วต โส ภควา, โย อิมสฺเสว[๒] รูปสฺส ทุกฺขสฺส ปหานาย ธมฺมํ เทเสติ; สุปฏิปนฺโน วตสฺส ภควโต สาวกสงฺโฆ, โย อิมสฺเสว รูปสฺส ทุกฺขสฺส ปหานาย ปฏิปนฺโน; สุสุขํ วต นิพฺพานํ, ยตฺถิทํ เอวรูปํ ทุกฺขํ น สํวิชฺชตีติ อิเมหิ ตีหิ วิตกฺเกหิ ตํ ทุกฺขํ อธิวาเสนฺตี สามิกํ สตฺถุ สนฺติกํ

๑. สี. นิกฺกิเลสํ กิเลสาวิลตฺตรหิตํ. ม. กิเลสาวิลตฺตรหิตํ. ๒. ม. อิมสฺส เอวรูปสฺส.

เปเสตฺวา, เตน ตสฺสา วจเนน สตฺถุ วนฺทนาย อาโรจิตาย, "สุขินี โหตุ สุปฺปวาสา โกฬิยธีตา อโรคา, อโรคํ ปุตฺตํ วิชายตูติ สตฺถารา วุตฺตกฺขเณเยว สุขินี อโรคา อโรคํ ปุตฺตํ วิชายิตฺวา พุทฺธปฺปมุขํ ภิกฺขุสงฺฆํ นิมนฺเตตฺวา สตฺตาหํ มหาทานํ อทาสิ. ปุตฺโตปิสฺสา ชาตทิวสโต ปฏฺฐาย ธมกรกํ อาทาย สงฺฆสฺส อุทกํ ปริสฺสาเวสิ. โส อปรภาเค นิกฺขมิตฺวา ปพฺพชิโต อรหตฺตํ ปาปุณิ. อเถกทิวสํ ภิกฺขู ธมฺมสภายํ กถํ สมุฏฺฐาเปสุํ "ปสฺสถ อาวุโส: เอวรูโป นาม อรหตฺตสฺส อุปนิสฺสยสมฺปนฺโน ภิกฺขุ เอตฺตกํ กาลํ มาตุ กุจฺฉิสฺมึ ทุกฺขํ อนุโภสิ, กึมงฺคํ ปน อญฺเญ; พหุํ วต อิมินา ทุกฺขํ นิตฺถิณฺณนฺติ. สตฺถา อาคนฺตฺวา "กาย นุตฺถ ภิกฺขเว เอตรหิ กถาย สนฺนิสินฺนาติ ปุจฺฉิตฺวา, "อิมาย นามาติ วุตฺเต, "อาม ภิกฺขเว มม ปุตฺโต เอตฺตกา ทุกฺขา มุจฺจิตฺวา อิทานิ นิพฺพานํ สจฺฉิกตฺวา วิหรตีติ วตฺวา อิมํ คาถมาห

"โย อิมํ ปลิปถํ ทุคฺคํ สํสารํ โมหมจฺจคา
ติณฺโณ ปารคโต ฌายี อเนโช อกถํกถี,
อนุปาทาย นิพฺพุโต, ตมหํ พฺรูมิ พฺราหฺมณนฺติ.

ตสฺสตฺโถ: โย ภิกฺขุ อิมํ ราคปถญฺเจว[๑] กิเลสทุคฺคญฺจ สํสารวฏฺฏญฺจ จตุนฺนํ อริยสจฺจานํ อปฺปฏิวิชฺฌนกโมหญฺจ อตีโต,

๑. สี. ยุ. ราคาทิปลิปถํ เจว. ม. ราคปลิปถํ เจว.

จตฺตาโร โอเฆ ติณฺโณ หุตฺวา ปารํ อนุปฺปตฺโต, ทุวิเธน ฌาเนน ฌายี, ตณฺหาย อภาเวน อเนโช, กถํกถาย อภาเวน อกถํกถี, อุปาทานานํ อภาเวน อนุปาทิยิตฺวา, กิเลสนิพฺพาเนน นิพฺพุโต; ตมหํ พฺราหฺมณํ วทามีติ อตฺโถ.

เทสนาวสาเน พหู โสตาปตฺติผลาทีนิ ปาปุณึสูติ.

สีวลิตฺเถรวตฺถุ.

๓๒. สุนฺทรสมุทฺทตฺเถรวตฺถุ. (๒๙๕)

"โยธ กาเมติ อิมํ ธมฺมเทสนํ สตฺถา เชตวเน วิหรนฺโต สุนฺทรสมุทฺทตฺเถรํ อารพฺภ กเถสิ.

สาวตฺถิยํ กิเรโก กุลปุตฺโต สุนฺทรสมุทฺทกุมาโร นาม จตฺตาลีสโกฏิวิภเว มหากุเล นิพฺพตฺโต. โส เอกทิวสํ ปจฺฉาภตฺตํ[๑] คนฺธมาลาทิหตฺถํ มหาชนํ ธมฺมสฺสวนตฺถาย เชตวนํ คจฺฉนฺตํ ทิสฺวา "กหํ คจฺฉถาติ ปุจฺฉิตฺวา, "สตฺถุ สนฺติกํ ธมฺมสฺสวนตฺถายาติ วุตฺเต, "อหํ คมิสฺสามีติ วตฺวา เตน สทฺธึ คนฺตฺวา ปริสปริยนฺเต นิสีทิ. สตฺถา ตสฺส อชฺฌาสยํ วิทิตฺวา อนุปุพฺพีกถํ กเถสิ. โส "น สกฺกา อคารํ อชฺฌาวสนฺเตน สงฺขลิขิตํ พฺรหฺมจริยํ จริตุนฺติ สตฺถุ กถํ นิสฺสาย ปพฺพชฺชาย ชาตุสฺสาโห,

๑. สี. ยุ. ปจฺจาภตฺเต.

ปริสาย ปกฺกนฺตาย, สตฺถารํ ปพฺพชฺชํ ยาจิตฺวา "มาตาปิตูหิ อนนุญฺญาตํ ตถาคตา น ปพฺพาเชนฺตีติ สุตฺวา เคหํ คนฺตฺวา รฏฺฐปาลกุลปุตฺตาทโย วิย มหนฺเตน วายาเมน มาตาปิตโร อนุชานาเปตฺวา สตฺถุ สนฺติเก ปพฺพชิตฺวา ลทฺธูปสมฺปโท "กิมฺเม อิธ วาเสนาติ ตโต นิกฺขมิตฺวา ราชคหํ คนฺตฺวา ปิณฺฑาย จรนฺโต วีตินาเมสิ.

อเถกทิวสํ สาวตฺถิยํ ตสฺส มาตาปิตโร เอกสฺมึ ฉณทิวเส มหนฺเตน สิริโสภคฺเคน ตสฺส สหายกุมาเร กีฬมาเน ทิสฺวา "อมฺหากํ ปุตฺตสฺส อิทํ ทุลฺลภํ ชาตนฺติ ปริเทวึสุ. ตสฺมึ ขเณ เอกา คณิกา ตํ กุลํ คนฺตฺวา ตสฺส มาตรํ โรทมานํ นิสินฺนํ ทิสฺวา "อมฺม กึการณา โรทสีติ ปุจฺฉิ. "ปุตฺตํ อนุสฺสริตฺวา โรทามีติ. "กหํ ปน โส อมฺมาติ. "ภิกฺขูสุ ปพฺพชิโตติ. "กึ อุปฺปพฺพาเชตุํ น วฏฺฏตีติ. "วฏฺฏติ, น ปน อิจฺฉติ, อิโต นิกฺขมิตฺวา ราชคหํ คโตติ. "สจาหํ ตํ อุปฺปพฺพาเชยฺยํ, กิมฺเม กเรยฺยาถาติ. "อิมสฺส เต๑ กุลสฺส กุฏุมฺพสามินึ กเรยฺยามาติ. "เตนหิ เม ปริพฺพยํ เทถาติ ปริพฺพยํ คเหตฺวา มหนฺเตน ปริวาเรน ราชคหํ คนฺตฺวา ตสฺส ปิณฺฑาย จรณวีถึ สลฺลกฺเขตฺวา ตตฺเถกํ นิวาสเคหํ คเหตฺวา ปาโตว ปณีตํ อาหารํ ปฏิยาเทตฺวา เถรสฺส ปิณฺฑาย ปวิฏฺฐกาเล ภิกฺขํ ทตฺวา กติปาหจฺจเยน "ภนฺเต อิเธว นิสีทิตฺวา ภตฺตกิจฺจํ กโรถาติ ปตฺตํ

๑. สี. เม.๗

คณฺหิ. โส ปตฺตํ อทาสิ. อถ นํ ปณีเตนาหาเรน ปริวิสิตฺวา "ภนฺเต อิเธว ปิณฺฑาย จริตุํ ผาสุกนฺติ วตฺวา กติปาหํ อาลินฺเท นิสีทาเปตฺวา โภเชตฺวา ทารเก ปูเวหิ สงฺคณฺหิตฺวา "เอถ ตุมฺเห, เถรสฺสาคตกาเล, มยิ วาเรนฺติยาปิ, อิธาคนฺตฺวา รชํ อุฏฺฐาเปยฺยาถาติ อาห. เต ปุนทิวเส เถรสฺส โภชนเวลาย ตาย วาริยมานาปิ รชํ อุฏฺฐาเปสสุ. สา ปุนทิวเส "ทารกา วาริยมานาปิ มม วจนํ อสฺสุณิตฺวา อิธ รชํ อุฏฺฐาเปนฺติ, อนฺโตเคเห นิสีทถาติ อนฺโต นิสีทาเปตฺวา กติปาหํ โภเชสิ. ปุน ทารเก สงฺคณฺหิตฺวา "ตุมฺเห มยา วาริยมานาปิ เถรสฺส โภชนกาเล มหาสทฺทํ กเรยฺยาถาติ อาห. เต ตถา กรึสุ. ปุนทิวเส "ภนฺเต อิมสฺมึ ฐาเน อติวิย มหาสทฺโท โหติ, ทารกา มยา วาริยมานาปิ มม วจนํ น คณฺหนฺติ; อุปริ ปาสาเทเยว นิสีทถาติ วตฺวา, เถเรน อธิวาสิเต, เถรํ ปุรโต กตฺวา ปาสาทํ อภิรุหนฺตี ทฺวารานิ ปิทหมานาว ปาสาทํ อภิรุหิ. เถโร อุกฺกฏฺฐสปทานจาริโก สมาโนปิ รสตณฺหาย พทฺโธ ตสฺสา วจเนน สตฺตภูมิกํ ปาสาทํ อภิรุหิ. สา เถรํ นิสีทาเปตฺวา "จตฺตาลีสาย[๑] ขลุ สมฺม ปุณฺณมุข ฐาเนหิ อิตฺถี ปุริสํ อจฺจาวทติ วิชมฺภติ วินมติ วิลสติ วิลชฺชติ นเขน นขํ ฆฏฺเฏติ ปาเทน ปาทํ อกฺกมติ กฏฺเฐน ปฐวึ วิลิขติ[๒] ทารกํ อุลฺลงฺเฆติ โอลงฺเฆติ[๓] กีฬติ กีฬาเปติ จุมฺพติ จุมฺพาเปติ ภุญฺชติ ภุญฺชาเปติ ททาติ อายาจติ

๑. ชาตกฏฺฐกถา. ๘/๓๖๖. ๒. ตตฺถ วิเลขตีติ ปณฺณายติ ๓. ตตฺเถว อุลฺลงฺฆาเปตีติ.

กตมนุกโรติ อุจฺจํ ภาสติ นีจํ ภาสติ อาวิจฺจํ ภาสติ วิวิจฺจํ ภาสติ นจฺเจน คีเตน วาทิเตน โรทิเตน วิลสิเตน วิภูสิเตน ชคฺฆติ เปกฺขติ กฏึ จาเลติ คุยฺหภณฺฑกํ จาเลติ อูรุ วิวรติ อูรุ ปิทหติ ถนํ ทสฺเสติ กจฺฉํ ทสฺเสติ นาภึ ทสฺเสติ อกฺขึ นิขนติ ภมุกํ อุกฺขิปติ โอฏฺฐํ ปลิขติ ชิวฺหํ นิลฺลาเลติ ทุสฺสํ มุญฺจติ ทุสฺสํ พนฺธติ สิรสํ มุญฺจติ สิรสํ พนฺธตีติ เอวํ อาคตํ อิตฺถีกุตฺตํ อิตฺถีลีฬฺหํ ทสฺเสตฺวา ตสฺส ปุรโต ฐิตา อิมํ คาถมาห

"อลฺลตฺตกกตา ปาทา ปาทุการุยฺห เวสิยา,
ตุวญฺจาปิ ทหโร มม อหํปิ ทหรา ตว,
อุโภปิ ปพฺพชิสฺสาม [๑] ชิณฺณา ทณฺฑปรายนาติ.

อถ เถรสฺส "อโห วต เม ภาริยํ อนุปธาเรตฺวา กตกมฺมนฺติ มหาสํเวโค อุทปาทิ. ตสฺมึ ขเณ สตฺถา ปญฺจจตฺตาลีสโยชนมตฺถเก เชตวเน นิสินฺโนว ตํ การณํ ทิสฺวา สิตํ ปาตฺวากาสิ. อถ นํ อานนฺทตฺเถโร ปุจฺฉิ "ภนฺเต โก นุ โข เหตุ โก ปจฺจโย สิตสฺส ปาตุกมฺมายาติ. "อานนฺท ราชคหนคเร สตฺตภูมิกปาสาทตเล สุนฺทรสมุทฺทสฺส จ ภิกฺขุโน คณิกาย จ สงฺคาโม วตฺตตีติ. "กสฺส นุ โข ภนฺเต ชโย ภวิสฺสติ, กสฺส ปราชโยติ. สตฺถา "อานนฺท สุนฺทรสมุทฺทสฺส ชโย ภวิสฺสติ, คณิกาย ปราชโยติ เถรสฺส ชยํ ปกาเสตฺวา ตตฺถ นิสินฺนโกว โอภาสํ ผริตฺวา "ภิกฺขุ อุโภปิ กาเม นิรเปกฺโข ปชหาติ วตฺวา อิมํ คาถมาห

๑. สี. ยุ. เอตฺถนฺตเร "ปจฺฉาติ อตฺถิ.

"โยธ กาเม ปหนฺตฺวาน อนาคาโร ปริพฺพเช,
กามภวปริกฺขีณํ ตมหํ พฺรูมิ พฺราหฺมณนฺติ.

ตสฺสตฺโถ: โย ปุคฺคโล อิธ โลเก อุโภปิ กาเม หิตฺวา อนาคาโร หุตฺวา ปริพฺพชติ, ตํ ปริกฺขีณกามญฺเจว ปริกฺขีณภวญฺจ อหํ พฺราหฺมณํ วทามีติ อตฺโถ.

เทสนาวสาเน เถโร อรหตฺตํ ปตฺวา อิทฺธิพเลน เวหาสํ อพฺภุคฺคนฺตฺวา กณฺณิกามณฺฑลํ วินิวิชฺฌิตฺวา สตฺถุ สรีรํ โถเมนฺโตเยว อาคนฺตฺวา สตฺถารํ วนฺทิ. ธมฺมสภายํปิ กถํ สมุฏฺฐาเปสุํ "อาวุโส ชิวฺหาวิญฺเญยฺยํ รสํ นิสฺสาย มนํ นฏฺโฐ สุนฺทรสมุทฺทตฺเถโร, สตฺถา ปนสฺส อวสฺสโย ชาโตติ. สตฺถา ตํ กถํ สุตฺวา "น ภิกฺขเว อิทาเนว, ปุพฺเพปาหํ เอตสฺส รสตณฺหาย พชฺฌมานสฺส อวสฺสโย ชาโตเยวาติ วตฺวา เตหิ ยาจิโต ตสฺสตฺถสฺส ปกาสนตฺถํ อตีตํ อาหริตฺวา

"น กิรตฺถิ รเสหิ ปาปิโย
อาวาเสหิ วา สนฺถเวหิ วา,
วาตมิคํ คหนนิสฺสิตํ
วสมาเนติ รเสหิ สญฺชโยติ

อิมํ วาตมิคชาตกํ[๑] วิตฺถาเรตฺวา "ตทา สุนฺทรสมุทฺโท วาตมิโค อโหสิ, อิมํ ปน คาถํ วตฺวา ตสฺส วิสฺสชฺชาปิโต รญฺโญ มหามจฺโจ อหเมวาติ ชาตกํ สโมธาเนสิ.

สุนฺทรสมุทฺทตฺเถรวตฺถุ.

๑. ขุ. ชา. เอก. ๒๗/๕ ตทฏฺฐกถา. ๑/๒๓๗.

๓๓. โชติกตฺเถรวตฺถุ. (๒๙๖)

"โยธ ตณฺหนฺติ อิมํ ธมฺมเทสนํ สตฺถา เวฬุวเน วิหรนฺโต โชติกตฺเถรํ อารพฺภ กเถสิ.

ตตฺรายํ อนุปุพฺพีกถา:

"อตีเต กิร พาราณสิยํ เทฺว ภาตโร กุฏุมฺพิกา มหนฺตํ อุจฺฉุกฺเขตฺตํ กาเรสส. อเถกทิวสํ กนิฏฺฐภาตา อุจฺฉุกฺเขตฺตํ คนฺตฺวา "เอกํ เชฏฺฐภาติกสฺส ทสฺสามิ, เอกํ มยฺหํ ภวิสฺสตีติ เทฺว อุจฺฉุยฏฺฐิโย รสสฺส อนิกฺขมนตฺถาย ฉินฺนฏฺฐาเน พนฺธิตฺวา คณฺหิ. ตทา กิร อุจฺฉูนํ ยนฺเตน ปีฬนกิจฺจํ นตฺถิ, อคฺเค วา มูเล วา ฉินฺทิตฺวา อุกฺขิตฺตกาเล ธมกรกโต อุทกํ วิย สยเมว รโส นิกฺขมติ. ตสฺส ปน เขตฺตโต อุจฺฉุยฏฺฐิโย คเหตฺวา อาคมนกาเล คนฺธมาทนปพฺพเต ปจฺเจกพุทฺโธ สมาปตฺติโต วุฏฺฐาย "กสฺส นุ โข อชฺช อนุคฺคหํ กริสฺสามีติ อุปธาเรนฺโต ตํ อตฺตโน ญาณชาเล ปวิฏฺฐํ ทิสฺวา สงฺคหํ กาตุํ สมตฺถภาวญฺจสฺส ญตฺวา ปตฺตจีวรมาทาย อิทฺธิยา อาคนฺตฺวา ตสฺส ปุรโต อฏฺฐาสิ. โส ตํ ทิสฺวา ว ปสนฺนจิตฺโต อุตฺตรสาฏกํ อุจฺจตเร ภูมิปฺปเทเส อตฺถริตฺวา "ภนฺเต อิธ นิสีทถาติ ปจฺเจกพุทฺธํ นิสีทาเปตฺวา "ปตฺตํ อุปนาเมถาติ อุจฺฉุยฏฺฐิยา พนฺธนฏฺฐานํ โมเจตฺวา ปตฺตสฺส อุปริ อกาสิ. รโส โอตริตฺวา ปตฺตํ ปูเรสิ. ปจฺเจกพุทฺเธน ตสฺมึ รเส ปีเต, "สาธุกํ วต เม อยฺเยน รโส

ปีโต, สเจ เม เชฏฺฐภาติโก มูลํ อาหราเปสฺสติ, มูลํ ทสฺสามิ; สเจ ปตฺตึ อาหราเปสฺสติ, ปตฺตึ ทสฺสามีติ จินฺเตตฺวา "ภนฺเต ปตฺตํ อุปนาเมถาติ ทุติยํปิ อุจฺฉุยฏฺฐึ โมเจตฺวา รสํ อทาสิ. "ภาตา เม อุจฺฉุกฺเขตฺตโต อญฺญํ อุจฺฉุ อาหริตฺวา ขาทิสฺสตีติ เอตฺตกํปิ กิรสฺส วญฺจนจิตฺตํ นาโหสิ. ปจฺเจกพุทฺโธ ปน ปรมํ อุจฺฉุรสสฺส ปีตตฺตา ตํ อุจฺฉุรสํ อญฺเญหิ สทฺธึ สํวิภชิตุกาโม หุตฺวา คเหตฺวาว นิสีทิ. โส ตสฺส อาการํ ญตฺวา ปญฺจปฺปติฏฺฐิเตน วนฺทิตฺวา "ภนฺเต โย อยํ มยา ทินฺโน อคฺครโส, อิมสฺส นิสฺสนฺเทน เทวมนุสฺเสสุ สมฺปตฺตึ อนุภวิตฺวา ปริโยสาเน ตุมฺเหหิ ปตฺตธมฺมเมว ปาปุเณยฺยนฺติ ปตฺถนํ ฐเปสิ. ปจฺเจกพุทฺโธปิสฺส "เอวํ โหตูติ วตฺวา "อิจฺฉิตํ ปตฺถิตํ ตุยฺหนฺติอาทีหิ ทฺวีหิ คาถาหิ อนุโมทนํ กตฺวา, ยถา โส ปสฺสติ, เอวํ อธิฏฺฐหิตฺวา อากาเสน คนฺธมาทนํ คนฺตฺวา ปญฺจนฺนํ ปจฺเจกพุทฺธสตานํ รสํ อทาสิ. โส ตํ ปาฏิหาริยํ ทิสฺวา ภาตุ สนฺติกํ คนฺตฺวา, "กหํ คโตสีติ วุตฺเต, "อุจฺฉุกฺเขตฺตํ โอโลเกตุํ คโตมฺหีติ, "กึ ตาทิเสน อุจฺฉุกฺเขตฺตํ คเตน, นนุ นาม เอกํ วา เทฺว วา อุจฺฉุยฏฺฐิโย อาทาย อาคนฺตพฺพํ ภเวยฺยาติ ภาตรา วุตฺโต, "อาม ภาติก, เทฺว เม อุจฺฉุยฏฺฐิโย คหิตา, เอกํ ปน ปจฺเจกพุทฺธํ ทิสฺวา มม อุจฺฉุยฏฺฐิโต รสํ ทตฺวา `มูลํ วา ปตฺตึ วา ทสฺสามีติ ตุมฺหากํปิ เม อุจฺฉุยฏฺฐิโต รโส ทินฺโน; กินฺนุ โข ตสฺส มูลํ คณฺหิสฺสถ อุทาหุ ปตฺตินฺติ อาห. "กึ ปน

ปจฺเจกพุทฺเธน กตนฺติ. "มม อุจฺฉุยฏฺฐิโต รสํ ปีวิตฺวา ตุมฺหากํ อุจฺฉุยฏฺฐิโต รสํ อาทาย อากาเสน คนฺธมาทนํ คนฺตฺวา ปญฺจสตานํ ปจฺเจกพุทฺธานํ อทาสีติ. โส, ตสฺมึ กเถนฺเตเยว, นิรนฺตรํ ปีติยา ผุฏฺฐสรีโร หุตฺวา "เตน เม ปจฺเจกพุทฺเธน ทิฏฺฐธมฺมสฺเสว อธิคโม ภเวยฺยาติ ปตฺถนํ อกาสิ. เอวํ กนิฏฺเฐน ติสฺโส สมฺปตฺติโย ปตฺถิตา, เชฏฺเฐน ปน อรหตฺตํ ปตฺถิตนฺติ. อิทํ เตสํ ปุพฺพกมฺมํ.

เต ยาวตายุกํ ฐตฺวา ตโต จุตา เทวโลเก นิพฺพตฺติตฺวา เอกํ พุทฺธนฺตรํ เขปยึสุ. เตสํ เทวโลกํ คตกาเลเยว วิปสฺสี สมฺมาสมฺพุทฺโธ โลเก อุปฺปชฺชิ. เตปิ เทวโลกโต จวิตฺวา พนฺธุมติยํ เอกสฺมึ กุลเคเห เชฏฺโฐ เชฏฺโฐว หุตฺวา กนิฏฺโฐ กนิฏฺโฐว หุตฺวา ปฏิสนฺธึ คณฺหึสุ. เตสุ เชฏฺฐสฺส "เสโนติ นามํ อกํสุ, กนิฏฺฐสฺส "อปราชิโตติ. เตสุ วยปฺปตฺตกาเล กุฏุมฺพํ สณฺฐเปตฺวา วิหรนฺเตสุ "พุทฺธรตนํ โลเก อุปฺปนฺนํ, ธมฺมรตนํ, สงฺฆรตนํ, ทานานิ เทถ, ปุญฺญานิ กโรถ, [๑] อชฺช จาตุทฺทสี, อชฺช ปณฺณรสี, อุโปสถํ กโรถ, ธมฺมํ สุณาถาติ ธมฺมโฆสกสฺส พนฺธุมตีนคเร โฆสนํ สุตฺวา มหาชนํ ปุเรภตฺตํ ทานํ ทตฺวา ปจฺฉาภตฺตํ ธมฺมสฺสวนาย คจฺฉนฺตํ ทิสฺวา เสนกุฏุมฺพิโก "กหํ คจฺฉถาติ ปุจฺฉิตฺวา, "สตฺถุ สนฺติกํ ธมฺมสฺสวนายาติ วุตฺเต, "อหํปิ คมิสฺสามีติ เตหิ สทฺธึเยว คนฺตฺวา ปริสปริยนฺเต นิสีทิ. สตฺถา ตสฺส อชฺฌาสยํ วิทิตฺวา อนุปุพฺพีกถํ กเถสิ.

๑. สี. ม. ยุ. เอตฺถนฺตเร "อชฺช อฏฺฐมีติ อตฺถิ.

โส สตฺถุ ธมฺมํ สุตฺวา ปพฺพชฺชาย อุสฺสาหชาโต สตฺถารํ ปพฺพชฺชํ ยาจิ. อถ นํ สตฺถา "อตฺถิ ปน เต อปโลเกตพฺพา ญาตกาติ ปุจฺฉิ. "อตฺถิ ภนฺเตติ. "เตนหิ อปโลเกตฺวา เอหีติ. โส กนิฏฺฐสฺส สนฺติกํ คนฺตฺวา "ยํ อิมสฺมึ กุเล สาปเตยฺยํ, ตํ สพฺพํ ตว โหตูติ อาห. "ตุมฺเห ปน สามีติ. "อหํ สตฺถุ สนฺติเก ปพฺพชิสฺสามีติ. "สามิ กึ วเทถ, อหํ, มาตริ มตาย, มาตรํ วิย, ปิตริ มเต, ปิตรํ วิย ตุมฺเห อลตฺถํ; อิทํ กุลํ มหาโภคํ, เคเห ฐิเตเนว สกฺกา ปุญฺญานิ กาตต, มา เอวํ กริตฺถาติ. "มยา สตฺถุ สนฺติเก ธมฺโม สุโต, น สกฺกา ตํ อคารมชฺเฌ ฐิเตน ปูเรตต; ปพฺพชิสฺสาเมวาหํ, ตฺวํ นิวตฺตาหีติ.; เอวํ โส กนิฏฺฐํ นิวตฺตาเปตฺวา สตฺถุ สนฺติเก ปพฺพชิตฺวา ลทฺธูปสมฺปโท น จิรสฺเสว อรหตฺตํ ปาปุณิ. กนิฏฺโฐปิ "ภาตุ ปพฺพชิตสฺส สกฺการํ กริสฺสามีติ สตฺตาหํ พุทฺธปฺปมุขสฺส ภิกฺขุสงฺฆสฺส ทานํ ทตฺวา ภาตรํ วนฺทิตฺวา อาห "ภนฺเต ตุมฺเหหิ อตฺตโน ภวนิสฺสรณํ กตํ, อหํ ปน ปญฺจหิ กามคุเณหิ พทฺโธ, นิกฺขมิตฺวา ปพฺพชิตุํ น สกฺโกมิ; มยฺหํ เคเห ฐิตสฺเสว อนุจฺฉวิกํ มหนฺตํ ปุญฺญกมฺมํ อาจิกฺขถาติ. อถ นํ เถโร "สาธุ ปณฺฑิต สตฺถุ คนฺธกุฏึ กาเรหีติ อาห. โส "สาธูติ สมฺปฏิจฺฉิตฺวา นานาทารูนิ อาหราเปตฺวา ถมฺภาทีนํ อตฺถาย ตจฺฉาเปตฺวา เอกํ สุวณฺณขจิตํ เอกํ รชตขจิตํ เอกํ มณิขจิตนฺติ สพฺพานิ สตฺต รตนขจิตานิ กาเรตฺวา เตหิ คนฺธกุฏึ กาเรตฺวา สตฺตรตนขจิตาเหว

ฉทนิฏฺจกาหิ ฉาทาเปสิ. คนฺธกุฏิยา กรณกาเลเยว ปน ตํ อตฺตโน สมานนามโก อปราชิโตเยว นาม ภาคิเนยฺโย อุปสงฺกมิตฺวา "อหํปิ กริสฺสามิ, มยฺหํ ปตฺตึ เทถ มาตุลาติ อาห. "น เทมิ ตาต, อญฺเญหิ อสาธารณํ กริสฺสามีติ. โส พหหปิ ยาจิตฺวา ปตฺตึ อลภมาโน "คนฺธกุฏิยา ปุรโต กุญฺชรสาลํ ลทฺธุํ วฏฺฏตีติ สตฺตรตนมยํ กุญฺชรสาลํ กาเรสิ. โส อิมสฺมึ พุทฺธุปฺปาเท เมณฺฑกเสฏฺฐี หุตฺวา นิพฺพตฺติ. คนฺธกุฏิยํ ปน สตฺตรตนมยานิ ตีณิ มหาวาตปานานิ อเหสส. เตสํ อภิมุเข เหฏฺฐา สุธาปริกมฺมกตา ติสฺโส โปกฺขรณิโย กาเรตฺวา จตุชฺชาติกคนฺโธทกสฺส ปูเรตฺวา อปราชิตคหปติ ปญฺจวณฺณานิ กุสุมานิ โรปาเปสิ [๑] สตฺตสุ รตเนสุ โกฏฺเฏตพฺพยุตฺตกํ โกฏฺเฏตฺวา อิตรํ สกลเมว คเหตฺวา ชนฺนุมตฺเตน โอธินา คนฺธกุฏึ ปริกฺขิปิตฺวา ปริเวณํ ปูเรสิ. เอวํ คนฺธกุฏึ นิฏฺฐาเปตฺวา อปราชิโต คหปติ ภาติกตฺเถรํ อุปสงฺกมิตฺวา อาห "ภนฺเต นิฏฺฐิตา คนฺธกุฏิ, ปริโภคมสฺสา ปจฺจาสึสามิ, ปริโภเคน กิร มหนฺตํ ปุญฺญํ โหตีติ. โส สตฺถารํ อุปสงฺกมิตฺวา "ภนฺเต อิมินา กิร โว กุฏุมฺพิเกน คนฺธกุฏิ การิตา, อิทานิ ปริโภคํ ปจฺจาสึสตีติ อาห. สตฺถา อุฏฺฐายาสนา

๑. อิโต ปรํ เอวํ วากฺยํ เยภุยฺเยน ขายติ: ตถาคตสฺส อนฺโต นิสินฺนกาเล วาตเวเคน สมุฏฺฐิตาหิ เรณุวฏฺฏีหิ สรีรสฺส โอกิรณตฺถํ. คนฺธกุฏิถูปิกาย กปลฺลํ รตฺตสุวณฺณมยํ อโหสิ, ปวาลมยา สิขรา, เหฏฺฐา มณิมยา ฉทนิฏฺฐกา, อิติ สา นจฺจนฺโต วิย โมโร โสภมานา อฏฺฐาสิ.

คนฺธกุฏึอภิมุขํ คนฺตฺวา คนฺธกุฏึ ปริกฺขิปิตฺวา ปกฺขิตฺตํ รตนราสึ โอโลเกนฺโต ทฺวารโกฏฺฐเก อฏฺฐาสิ. [๑] เตน ปน "ภนฺเต มเมว รกฺขา ภวิสฺสติ, ตุมฺเห ปวิสถาติ[๒] วุตฺเต, ปาวิสิ. กุฏุมฺพิโกปิ สมนฺตา รกฺขํ ฐเปตฺวา มนุสฺเส อาห "ตาต อุจฺฉงฺเคน วา ปจฺฉิปฺปสิพฺพเกหิ วา อาทาย คจฺฉนฺเต วาเรยฺยาถ, หตฺเถน คเหตฺวา คจฺฉนฺเต ปน มา วารยิตฺถาติ. อนฺโตนคเรปิ อาโรจาเปสิ "มยา คนฺธกุฏิปริเวเณ สตฺต รตนานิ โอกิณฺณานิ, สตฺถุ สนฺติเก ธมฺมํ สุตฺวา คจฺฉนฺตา ทุคฺคตมนุสฺสา อุโภ หตฺเถ ปูเรตฺวา คณฺหนฺตุ, สุขปฺปตฺตาปิ เอเกน หตฺเถน คณฺหนฺตูติ. เอวํ กิรสฺส อโหสิ "สทฺธา ตาว ธมฺมํ โสตุกามา คมิสฺสนฺติเยว, อสฺสทฺธา ปน ธนโลเภน คนฺตฺวา ธมฺมํ สุตฺวา ทุกฺขโต มุจฺจิสฺสนฺตีติ; ตสฺมา ชนสงฺคหตฺถาย เอวํ อาโรจาเปสิ. มหาชโน เตน วุตฺตนิยาเมเนว รตนานิ คณฺหิ. สกึ โอกิณฺณรตเนสุ ขีเณสุ

๑. อิโต ปรํ เอวํ วากฺยํ เยภุยฺเยน ขายติ: อถ นํ กุฏุมฺพิโก "ปวิสถ ภนฺเตติ อาห, สตฺถา ตตฺเถว ฐตฺวา ตติยวาเร ตสฺส ภาติกตฺเถรํ โอโลเกสิ. โส โอโลกิตาการเนว ญตฺวา กนิฏฺฐภาตรํ อาห "เอหิ ตาต, `มเมว รกฺขา ภวิสฺสติ, ตุมฺเห ยถาสุขํ วสถาติ สตฺถารํ วเทหีติ. โส ตสฺส วจนํ สุตฺวา สตฺถารํ ปญฺจปฺปติฏฺฐิเตน วนฺทิตฺวา "ภนฺเต ยถา มนุสฺสา รุกฺขมูเล ปวิสิตฺวา อนเปกฺขา ปกฺกมนฺติ, ยถา วา นทึ ตริตฺวา อุฬุมฺปํ อนเปกฺขา ปริจฺจชนฺติ; เอวํ อนเปกฺขา หุตฺวา ตุมฺเห วสถาติ อาห. กิมตฺถํ ปน สตฺถา อฏฺฐาสิ? เอวํ กิรสฺส อโหสิ "พุทฺธานํ สนฺติกํ ปุเรภตฺตํปิ ปจฺฉาภตฺตํปิ พหู อาคจฺฉนฺติ, เตสุ รตนานิ อาทาย ปกฺกมนฺเตสุ น สกฺกา อมฺเหหิ วาเรตุ; ปริเวณมฺหิ เอตฺตเก รตเน โอกิณฺเณ, อตฺตโน อุปฏฺฐาเก หรนฺเตปิ น วาเรตีติ กุฏุมฺพิโก มยิ อาฆาตํ กตฺวา อปายุปโค ภเวยฺยาติ, อิมินา การเณน อฏฺฐาสิ. ๒. สี. ม. วสถ.

ยาวตติยํ ชนฺนุมตฺเตน โอธินา โอกิราเปสิเยว. สตฺถุ ปน ปาทมูเล ติปุสมตฺตํ อนคฺฆมณิรตนํ ฐเปสิ. เอวํ กิรสฺส อโหสิ "สตฺถุ สรีรโต สุวณฺณวณฺณาย ปภาย สทฺธึ มณิปฺปภํ โอโลเกนฺตานํ ติตฺติ นาม น ภวิสฺสตีติ; ตสฺมา เอวมกาสิ. มหาชโนปิ อติตฺโต ว โอโลเกสิ. อเถกทิวสํ เอโก มิจฺฉาทิฏฺฐิกพฺราหฺมโณ "สตฺถุ กิร ปาทมูเล มหคฺฆํ มณิรตนํ นิกฺขิตฺตํ, หริสฺสามิ นนฺติ วิหารํ คนฺตฺวา สตฺถารํ วนฺทิตุํ อาคตสฺส มหาชนสฺส อนฺตเรน ปาวิสิ. กุฏุมฺพิโก ตสฺส ปวิสนากาเรเนว "มณึ คณฺหิตุกาโมติ สลฺลกฺเขตฺวา "อโห วต น คณฺเหยฺยาติ จินฺเตสิ. โสปิ สตฺถารํ วนฺทนฺโต วิย ปาทมูเล หตฺถํ ฐเปตฺวา มณึ คเหตฺวา โอวฏฺฏิกาย กตฺวา ปกฺกามิ. กุฏุมฺพิโก ตสฺมึ จิตฺตํ ปสาเทตุํ นาสกฺขิ. โส ธมฺมกถาวสาเน สตฺถารํ อุปสงฺกมิตฺวา [อาห] "ภนฺเต มยา ติกฺขตฺตุํ คนฺธกุฏึ ปริกฺขิปิตฺวา ชนฺนุมตฺเตน โอธินา สตฺต รตนานิ โอกิณฺณานิ, ตานิ เม คณฺหนฺเตสุ อาฆาโต นาม นาโหสิ, จิตฺตํ ภิยฺโย ภิยฺโย ปสีทิเยว: อชฺช ปน `อโห วตายํ พฺราหฺมโณ มณึ น คณฺเหยฺยาติ จินฺเตตฺวา, ตสฺมึ มณึ อาทาย คเต, จิตฺตํ ปสาเทตุํ นาสกฺขินฺติ. สตฺถา ตสฺส วจนํ สุตฺวา "นนุ อุปาสก อตฺตโน สนฺตกํ ปเรหิ อนาหรณียํ กาตุํ น สกฺโกสีติ๗ นยํ อทาสิ. โส สตฺถารา ทินฺนนเย ฐตฺวา สตฺถารํ วนฺทิตฺวา "ภนฺเต อชฺช อาทึ กตฺวา มม สนฺตกํ ทสิกสุตฺตํปิ มํ อภิภวิตฺวา อเนกสตาปิ ราชาโน วา โจรา วา คณฺหิตุํ

สมตฺถา นาม มา โหนฺตุ, อคฺคินาปิ มม สนฺตกํ มา ฑยฺหตุ อุทเกนปิ มา วุยฺหตูติ ปตฺถนํ อกาสิ. สตฺถาปิสฺส "เอวํ โหตูติ อนุโมทนํ อกาสิ. โส คนฺธกุฏิมหํ กโรนฺโต อฏฺจสฏฺฐิยา ภิกฺขุสตสหสฺสสฺส อนฺโตวิหาเรเยว นว มาเส มหาทานํ ทตฺวา ปริโยสาเน สพฺเพสํ ติจีวรมทาสิ. สงฺฆนวกสฺส จีวรสาฏกา สหสฺสคฺฆนกา อเหสส.

โส เอวํ ยาวตายุกํ ปุญฺญานิ กริตฺวา ตโต จุโต เทวโลเก นิพฺพตฺติตฺวา เอตฺตกํ กาลํ เทวมนุสฺเสสุ สํสริตฺวา อิมสฺมึ พุทฺธุปฺปาเท ราชคเห เอกสฺมึ เสฏฺฐิกุเล ปฏิสนฺธึ คเหตฺวา อฑฺฒมาสาธิเก นว มาเส มาตุ กุจฺฉิยํ วสิ. ชาตทิวเส ปนสฺส สกลนคเร สพฺพาวุธานิ ปชฺชลึสุ. สพฺเพสํ กายารุฬฺหานิ อาภรณานิปิ ปชฺชลิตานิ วิย โอภาสํ มุญฺจึสุ. นครํ เอกปฺปชฺโชตํ อโหสิ. เสฏฺฐีปิ ปาโตว ราชุปฏฺฐานํ อคมาสิ. อถ นํ ราชา ปุจฺฉิ "อชฺช สพฺพาวุธานิ ปชฺชลึสุ, นครํ เอกปฺปชฺโชตํ ชาตํ; ชานาสิ นุโข เอตฺถ การณนฺติ. "ชานามิ เทวาติ. "กึ เสฏฺฐีติ. "มม เคเห ตุมฺหากํ ทาโส ชาโต, ตสฺส ปุญฺญเตเชเนว อโหสีติ. "กึ นุ โข โจโร ภวิสฺสตีติ. "นตฺเถตํ เทว, ปุญฺญวา สตฺโต กตาภินีหาโรติ. "เตนหิ นํ สมฺมา โปเสตุํ วฏฺฏติ, อิทมสฺส ขีรมูลํ โหตูติ เทวสิกํ สหสฺสํ ปฏฺฐเปสิ. อถสฺส นามคฺคหณทิวเส สกลนครสฺส เอกปฺปชฺโชติภูตตฺตา "โชติโกเตฺวว นามํ กรึสุ. อถสฺส วยปฺปตฺตกาเล เคหกรณตฺถาย ภูมิตเล โสธิยมาเน, สกฺกสฺส ภวนํ

อุณฺหาการํ ทสฺเสสิ. สกฺโก "กึ นุ โข อิทนฺติ อุปธารยมาโน "โชติกสฺส เคหฏฺฐานํ คณฺหนฺตีติ ญตฺวา "นายํ เอเตหิ กตเคเห วสิสฺสติ, มยา เอตฺถ คนฺตุํ วฏฺฏตีติ วฑฺฒกิเวเสน ตตฺถ คนฺตฺวา "กึ กโรถาติ อาห. "โชติกสฺส เคหฏฺฐานํ คณฺหามาติ. "อเปถ, นายํ ตุมฺเหหิ กตเคเห วสิสฺสตีติ วตฺวา โสฬสกรีสมตฺตํ ภูมิปฺปเทสํ โอโลเกสิ. โส ตาวเทว กสิณมณฺฑลํ วิย สโม อโหสิ. ปุน "อิมสฺมึ ฐาเน ปฐวึ ภินฺทิตฺวา สตฺตรตนมโย สตฺตภูมิกปฺปาสาโท อุฏฺฐหตูติ จินฺเตตฺวา โอโลเกสิ. ตาวเทว [ตถารูโป] ปาสาโท อุฏฺฐหิ. ปุน "อิมํ ปริกฺขิปิตฺวา สตฺตรตนมยา สตฺต ปาการา อุฏฺฐหนฺตูติ จินฺเตตฺวา โอโลเกสิ. ตถารูปา ปาการา อุฏฺฐหึสุ. อถ "เนสํ ปริยนฺเต กปฺปรุกฺขา อุฏฺฐหนฺตูติ จินฺเตตฺวา โอโลเกสิ. ตถารูปา กปฺปรุกฺขา อุฏฺฐหึสุ. "ปาสาทสฺส จตูสุ กณฺเณสุ จตสฺโส นิธิกุมฺภิโย อุฏฺฐหนฺตูติ จินฺเตตฺวา โอโลเกสิ. สพฺพํ ตเถว อโหสิ. นิธิกุมฺภีสุ ปน เอกา โยชนิกา อโหสิ, เอกา ติคาวุติกา, เอกา อฑฺฒโยชนิกา, เอกา คาวุตปฺปมาณา [๑]- สตฺตสุ ทฺวารโกฏฺฐเกสุ สตฺต ยกฺขา รกฺขํ คณฺหึสุ.

๑. อิโต ปรํ เอวํ วากฺยํ เยภุยฺเยน ขายติ: โพธิสตฺตสฺส นิพฺพตฺตนิธิกุมฺภีนํ ปน เอตํ มุขปฺปมาณํ อโหสิ, เหฏฺฐา ปฐวีปริยนฺตาว อเหสส. โชติกสฺส นิพฺพตฺตนิธิกุมฺภีนํ มุขปฺปมาณํ น กถิตํ. สพฺพา มุขจฺฉินฺนตาลผลํ วิย ปริปุณฺณาว อุฏฺฐหึสุ. ปาสาทสฺส จตูสุ กณฺเณสุ ตรุณตาลกฺขนฺธปฺปมาณา จตสฺโส สุวณฺณมยา อุจฺฉุยฏฺฐิโย นิพฺพตฺตึสุ. ตาสํ มณิมยานิ ปตฺตานิ โสวณฺณมยานิ ปพฺพานิ อเหสส. ปุพฺพกมฺมสฺส ทสฺสนตฺถํ กิเรตา นิพฺพตฺตึสุ.

ปจฺฉิมทฺวารโกฏฺฐเก ยมโมลิ[1] นาม ยกฺโข อตฺตโน ปริวาเรน ยกฺขสหสฺเสน สทฺธึ รกฺขํ คณฺหิ, ทุติเย อุปฺปโล นาม อตฺตโน ปริวารยกฺขานํ ทฺวีหิ สหสฺเสหิ สทฺธึ, ตติเย วชิโร นาม ตีหิ สหสฺเสหิ สทฺธึ, จตุตฺเถ วชิรพาหุ นาม จตูหิ สหสฺเสหิ สทฺธึ, ปญฺจเม สกโฏ[2] นาม ปญฺจหิ สหสฺเสหิ สทฺธึ, ฉฏฺเฐ สกฏตฺโถ[3] นาม ฉหิ สหสฺเสหิ สทฺธึ, สตฺตเม ทิสามุโข นาม สตฺตหิ สหสฺเสหิ สทฺธึ รกฺขํ คณฺหิ. เอวํ ปาสาทสฺส อนฺโต จ พหิ จ คาฬฺหรกฺขา อโหสิ. "โชติกสฺส กิร สตฺตรตนมโย สตฺตภูมิกปฺปาสาโท อุฏฺฐิโต, สตฺต ปาการา สตฺต ทฺวารโกฏฺฐกา จตสฺโส นิธิกุมฺภิโย อุฏฺฐิตาติ สุตฺวา พิมฺพิสาโร ราชา เสฏฺฐิจฺฉตฺตํ ปหิณิ. โส โชติกเสฏฺฐี นาม อโหสิ. เตน ปน สทฺธึ กตปุญฺญกมฺมา อิตฺถี อุตฺตรกุรูสุ นิพฺพตฺติ. อถ นํ เทวตา ตโต อาเนตฺวา สิริคพฺเภ นิสีทาเปสุ. สา อาคจฺฉมานา เอกํ ตณฺฑุลนาฬึ ตโย จ โชติปาสาเณ คณฺหิ. เตสํ ยาวชีวํ ตาเยว ตณฺฑุลนาฬิยา ภตฺตํ อโหสิ. สเจ กิร เต สกฏสตํปิ ตณฺฑุลานํ ปูเรตุกามา โหนฺติ, สา ตณฺฑุลนาฬิเยว หุตฺวา ติฏฺฐติ. ภตฺตปจนกาเล ตณฺฑุเล อุกฺขลิยํ ปกฺขิปิตฺวา เตสํ ปาสาณานํ อุปริ ฐเปนฺติ. ปาสาณา ตาวเทว ปชฺชลิตฺวา, ภตฺเต ปกฺกมตฺเต, นิพฺพายนฺติ. เตเนว สญฺญาเณน ภตฺตสฺส ปกฺกภาวํ ชานนฺติ. สูเปยฺยาทิปจนกาเลปิ

๑. สี. ยมกโจลี. ยุ. ยมโมลี. ม. ยมโกฬี. ๒. ม. กสกนฺโท.
๓. สี. ม. ยุ. กฏตฺโถ.

เอเสว นโย. เอวํ เตสํ โชติปาสาเณหิ อาหาโร ปจฺจติ, มณิอาโลเกน วสนฺติ, อคฺคิสฺส วา ทีปสฺส วา โอภาสเมว น ชานึสุ. โชติกสฺส กิร เอวรูปา สมฺปตฺติ สกลชมฺพุทีเป ปากฏา อโหสิ. มหาชนา ยานาทีนิ โยเชตฺวา ทสฺสนตฺถาย อาคจฺฉนฺติ. โชติกเสฏฺฐี อาคตาคตานํ อุตฺตรกุรุตณฺฑุลานํ ภตฺตํ ปจาเปตฺวา ทาเปสิ; "กปฺปรุกฺเขหิ วตฺถานิ คณฺหนฺตุ, อาภรณานิ คณฺหนฺตูติ อาณาเปสิ, คาวุตกนิธิกุมฺภิยา มุขํ วิวราเปตฺวา "ยาปนมตฺตํ ธนํ คณฺหนฺตูติ อาณาเปสิ. สกลชมฺพุทีปวาสิเกสุ ธนํ คเหตฺวา คจฺฉนฺเตสุ, นิธิกุมฺภิยา มุขํ[๑] องฺคุลิมตฺตํปิ อูนํ นาโหสิ. คนฺธกุฏิปริเวเณ วาลุกํ กตฺวา โอกิณฺณรตนานํ กิรสฺส เอโส นิสฺสนฺโท. เอวํ มหาชเน วตฺถาภรณานิ เจว ธนญฺจ ยถิจฺฉกํ อาทาย คจฺฉนฺเต, พิมฺพิสาโร ตสฺส ปาสาทํ ทฏฺฐุกาโมปิ, มหาชเน อาคจฺฉนฺเต, โอกาสํ นาลตฺถ. อปรภาเค ยถิจฺฉกํ อาทาย คตตฺตา มนุสฺเสสุ มนฺทีภูเตสุ, ราชา โชติกสฺส ปิตรํ อาห "ตว ปุตฺตสฺส ปาสาทํ ทฏฺฐุกาโมมฺหีติ. โส "สาธุ เทวาติ วตฺวา คนฺตฺวา ปุตฺตสฺส กเถสิ "ตาต ราชา เต ปาสาทํ ทฏฺฐุกาโมติ. โส "สาธุ ตาต, อาคจฺฉตูติ. ราชา มหนฺเตน ปริวาเรน สทฺธึ ตตฺถ อคมาสิ. ปฐมทฺวารโกฏฺฐเก สมฺมชฺชิตฺวา กจวรจฺฉฑฺฑิกา ทาสี รญฺโญ หตฺถํ อทาสิ. ราชา "เสฏฺฐิชายาติ สญฺญาย ลชฺชมาโน ตสฺสา พาหาย หตฺถํ น ฐเปสิ. เอวํ เสสทฺวารโกฏฺฐเกสุปิ ทาสิโย. "เสฏฺฐิภริยาโยติ มญฺญมาโน ตาสํ พาหาย หตฺถํ น ฐเปสิ.

๑. ม. อยํ ปาโฐ นตฺถิ.

โชติโก อาคนฺตฺวา ราชานํ ปจฺจุคฺคนฺตฺวา วนฺทิตฺวา ปจฺฉโต หุตฺวา "ปุรโต ยาถ เทวาติ อาห. รญฺโญ มณิปจวี สตโปริสปฺปปาโต วิย หุตฺวา อุปฏฺฐาติ. โส "อิมินา มม คหณตฺถาย โอปาโต ขนิโตติ มญฺญมาโน ปาทํ นิกฺขิปิตุํ น วิสหิ. โชติโก "นายํ เทว โอปาโต, มม ปจฺฉโต อาคจฺฉถาติ ปุรโต อโหสิ. ราชา เตน อกฺกนฺตกาเล ภูมึ อกฺกมิตฺวา เหฏฺฐิมตลโต ปฏฺฐาย ปาสาทํ โอโลเกนฺโต วิจริ. ตทา อชาตสตฺตุ กุมาโร ปิตุ องฺคุลึ คเหตฺวา วิจรนฺโต จินฺเตสิ "อโห อนฺธพาโล มม ปิตา, คหปติเก นาม สตฺตรตนมเย ปาสาเท วสนฺเต, เอส ราชา หุตฺวา ทารุมเย เคเห วสติ, อหนฺทานิ ราชา หุตฺวา อิมสฺส อิมสฺมึ ปาสาเท วสิตุํ น ทสฺสามีติ. รญฺโญ อุปริมตลานิ อภิรุหนฺตสฺเสว, ปาตราสเวลา ชาตา. โส เสฏฺฐึ อามนฺเตตฺวา "มหาเสฏฺฐิ อิเธว ปาตราสํ ภุญฺชิสฺสามาติ. "ชานามิ เทว, สชฺชิโต เทวสฺสาหาโรติ. โส โสฬสหิ คนฺโธทกฆเฏหิ นหาตฺวา รตนมเย เสฏฺฐิสฺส นิสีทนมณฺฑเป ปญฺญตฺเต ตสฺเสว นิสีทนปลฺลงฺเก นิสีทิ. อถสฺส หตฺถโธวนุทกํ ทตฺวา สตสหสฺสคฺฆนิกาย สุวณฺณปาติยา กิลินฺนปายาสํ วฑฺเฒตฺวา ปุรโต จปยึสุ. ราชา "โภชนนฺติ สญฺญาย ภุญฺชิตุํ อารภิ. เสฏฺฐี "นยิทํ เทว โภชนํ, กิลินฺนปายาโส เอโสติ. อญฺญิสฺสา สุวณฺณปาติยา โภชนํ วฑฺเฒตฺวา ปุริมปาติยํ จปยึสุ. ตโต อุฏฺฐิตอุตุนา[๑] กิร ตํ ภุญฺชิตุํ สุขํ โหติ. ราชา มธุรโภชนํ

๑. สี. อุฏฺฐิตานํ.

ภุญฺชนฺโต ปมาณํ น อญฺญาสิ. อถ นํ เสฏฺฐี วนฺทิตฺวา อญฺชลึ ปคฺคยฺห "อลํ เทว, เอตฺตกเมว โหตุ, อิโต อุตฺตรึ ชีราเปตุํ น สกฺกาติ อาห. อถ นํ ราชา อาห "กึ คหปติ ครุกํ กตฺวาณ กเถสิ อตฺตโน ภตฺตนฺติ. "เทว นตฺเถตํ, ตุมฺหากํ[๑] สพฺพสฺสาปิ หิ พลกายสฺส อิทเมว ภตฺตํ, อิทํ สูเปยฺยํ, อปิจ โข อหํ อยสสฺส ภายามีติ. "กึการณาติ. "สเจ เทวสฺส กายาลสิยมตฺตํ ภเวยฺย, `หิยฺโย รญฺญา เสฏฺฐิสฺส เคเห ภุตฺตํ, เสฏฺฐินา กิญฺจิ กตํ ภวิสฺสตีติ วจนสฺส ภายามิ เทวาติ. "เตนหิ ภตฺตํ หร, อุทกํ อาหราติ. รญฺโญ ภตฺตกิจฺจาวสาเน สพฺโพ ราชปริวาโร ตเทว ภตฺตํ ภุญฺชิ. ราชา สุขกถาย นิสินฺโน เสฏฺฐึ อามนฺเตตฺวา "กึ อิมสฺมึ เคเห ตว ภริยา นตฺถีติ อาห. "อตฺถิ เทวาติ. "กหํ สาติ. "สิริคพฺเภ นิสินฺนา เทวสฺส อาคตภาวํ น ชานาตีติ อาห. กิญฺจาปิ หิ ปาโตว ราชา สปริวาโร อาคโต, สา ปน ตสฺส อาคตภาวํ น ชานาติ. ตโต เสฏฺฐี "ราชา เม ภริยํ ทฏฺฐุกาโมติ ตสฺสา สนฺติกํ คนฺตฺวา "ราชา อาคโต, กึ ตว ราชานํ ทฏฺฐุํ น วฏฺฏตีติ อาห. สา นิปนฺนกา ว "โก โส สามิ ราชา นามาติ วตฺวา, "ราชา นาม อมฺหากํ อิสฺสโรติ วุตฺเต, อนตฺตมนตํ ปเวเทนฺตี "ทุกฺกฏานิ วต โน ปุญฺญกมฺมานิ, เยสนฺโน อิสฺสโรปิ อตฺถิ, อสฺสทฺธาย นาม ปุญฺญกมฺมานิ กตฺวา มยํ สมฺปตฺตึ ปาปุณิตฺวา อญฺญสฺส อิสฺสริยฏฺฐาเน นิพฺพตฺตมฺหา;

๑. สี. อมฺหากํ.

อทฺธา อมฺเหหิ อสฺสทฺทหิตฺวา ทานํ ทินฺนํ ภวิสฺสติ, ตสฺเสตํ ผลนฺติ วตฺวา "กึทานิ กริสฺสามิ สามีติ อาห. "ตาลวณฺฏํ อาทาย อาคนฺตฺวา ราชานํ วีชาหีติ. ตสฺสา ตาลวณฺฏํ อาทาย อาคนฺตฺวา ราชานํ วีชนฺติยา, รญฺโญ เวฐนสฺส คนฺธวาโต ตสฺสา อกฺขีนิ ปหริ. อถสฺสา อกฺขีหิ อสฺสุธารา ปวตฺตึสุ. ตํ ทิสฺวา ราชา เสฏฺฐึ อาห "มหาเสฏฺฐิ มาตุคาโม นาม อปฺปพุทฺธิโก `ราชา เม สามิกสฺส สมฺปตฺตึ คณฺเหยฺยาติ ภเยน โรทติ มญฺเญ, อสฺสาเสหิ นํ, น เม ตว สมฺปตฺติยา อตฺโถติ. "น เอสา เทว โรทตีติ. "อถ กึ เอตนฺติ. "ตุมฺหากํ เวฐนสฺส คนฺเธนสฺสา อสฺสูนิ ปวตฺตึสุ, อยํ หิ ทีโปภาสํ วา อคฺคิโอภาสํ วา อทิสฺวา มณิอาโลเกเนว ภุญฺชติ จ นิสีทติ จ นิปชฺชติ จ; เทโว ปน ทีปาโลเกน นิสินฺโน ภวิสฺสตีติ. "อาม เสฏฺฐีติ. "เตนหิ เทว อชฺช ปฏฺฐาย มณิอาโลเกน นิสีทถาติ มหนฺตํ ติปุสมตฺตํ อนคฺฆํ มณิรตนํ อทาสิ. ราชา เคหํ โอโลเกตฺวา "มหนฺตา[๑] วต โชติกสฺส สมฺปตฺตีติ วตฺวา อคมาสิ..[๒]

อยนฺตาว โชติกสฺส อุปฺปตฺติ.

อิทานิ ชฏิลสฺส อุปฺปตฺติ เวทิตพฺพา: พาราณสิยํ หิ เอกา เสฏฺฐิธีตา อภิรูปา อโหสิ. ตํ ปณฺณรสโสฬสวสฺสุทฺเทสิกกาเล รกฺขนตฺถาย เอกํ ทาสึ ทตฺวา สตฺตภูมิกสฺส ปาสาทสฺส อุปริมตเล

๑. ม. มหตี. ๒. อิโต ปรํ ชฏิลตฺเถรวตฺถุ ปจฺฉา ปกฺขิตฺตํ ภเวยฺย.

สิริคพฺเภ วาสยึสุ. ตํ เอกทิวสํ วาตปานํ วิวริตฺวา พหิ โอโลกยมานํ
อากาเสน คจฺฉนฺโต เอโก วิชฺชาธโร ทิสฺวา อุปฺปนฺนสิเนโห
วาตปาเนน ปวิสิตฺวา ตาย สทฺธึ สนฺถวมกาสิ. สา เตน สทฺธึ
สํวาสมนฺวาย น จิรสฺเสว คพฺภํ ปฏิลภิ. อถ นํ สา ทาสี
ทิสฺวา "อมฺม กึ อิทนฺติ วตฺวา "โหตุ, มา กสฺสจิ อาจิกฺขีติ
ตาย วุตฺตา ภเยน ตุณฺหี อโหสิ. สาปิ ทสมาสจฺจเยน
ปุตฺตํ วิชายิตฺวา นวภาชนํ อาหราเปตฺวา ตตฺถ ตํ ทารกํ
นิปชฺชาเปตฺวา ตํ ภาชนํ ปิทหิตฺวา อุปริ ปุปฺผทามานิ จเปตฺวา
"อิมํ สีเสน อุกฺขิปิตฺวา คนฺตฺวา คงฺคาย วิสฺสชฺเชหิ, `กึ อิทนฺติ
จ ปุฏฺฐา `อยฺยาย เม พลิกมฺมนฺติ วเทยฺยาสีติ ทาสึ อาณาเปสิ.
สา ตถา อกาสิ. เหฏฺฐาคงฺคาย จ เทฺว อิตฺถิโย นหายมานา ตํ
ภาชนํ อุทเกนาหริยมานํ ทิสฺวา, เอกา อิตฺถี "มยฺหเมตํ ภาชนนฺติ
อาห. เอกา "ยํ เอตสฺส อนฺโต, ตํ มยฺหนฺติ วตฺวา,[๑] ภาชเน
สมฺปตฺเต ตํ อาทาย ถเล จเปตฺวา วิวริตฺวา ทารกํ ทิสฺวา, เอกา
"มม ภาชนนฺติ วุตฺตตฺตา ทารโก มเมว โหตีติ อาห. เอกา
"ยํ ภาชนสฺส อนฺโต, ตํ มเมว โหตีติ วุตฺตตฺตา มม ทารโกติ
อาห. ตา วิวทมานา วินิจฺฉยํ คนฺตฺวา ตมตฺถํ อาโรเจตฺวา,
อมจฺเจสุ วินิจฺฉิตุํ อสกฺโกนฺเตสุ, รญฺโญ สนฺติกํ อคมํสุ. ราชา
ตาสํ วจนํ สุตฺวา "ตฺวํ ทารกํ คณฺห, ตฺวํ ภาชนํ คณฺหาติ
อาห. ยาย ปน ทารโก ลทฺโธ, สา มหากจฺจายนตฺเถรสฺส

๑. อาห. (?)

อุปฏฺฐายิกา อโหสิ. ตสฺมา ตํ ทารกํ "อิมํ เถรสฺส สนฺติเก ปพฺพาเชสฺสามีติ โปเสสิ. ตสฺส ชาตทิวเส คพฺภมลสฺส โธวิตฺวา อนปนีตตาย เกสา ชฏิตา หุตฺวา อฏฺฐํสุ, เตนสฺส "ชฏิโลเตฺวว นามํ กรึสุ. ตสฺส ปทสา วิจรณกาเล เถโร ตํ เคหํ ปิณฺฑาย ปาวิสิ. อุปาสิกา เถรํ นิสีทาเปตฺวา อาหารมทาสิ. เถโร ทารกํ ทิสฺวา "กึ อุปาสิเก ทารโก เต ลทฺโธติ ปุจฺฉิ. "อาม ภนฺเต, อิมาหํ `ตุมฺหากํ สนฺติเก ปพฺพาเชสฺสามีติ โปเสสึ, ปพฺพาเชถ๘ นนฺติ อทาสิ. เถโร "สาธูติ ตํ อาทาย คจฺฉนฺโต "อตฺถิ นุ โข อิมสฺส คิหิสมฺปตฺตึ อนุภวิตุํ ปุญฺญกมฺมนฺติ โอโลเกนฺโต "มหาปุญฺโญ สตฺโต มหาสมฺปตฺตึ อนุภวิสฺสติ, ทหโร เอส ตาว, ญาณํปิสฺส ปริปากํ น คจฺฉตีติ จินฺเตตฺวา ตํ อาทาย ตกฺกสิลายํ เอกสฺส อุปฏฺฐากสฺส เคหํ อคมาสิ. โส เถรํ วนฺทิตฺวา. ฐิโต, ตํ ทารกํ ทิสฺวา "ทารโก โว ภนฺเต ลทฺโธติ ปุจฺฉิ "อาม อุปาสก, ปพฺพชิสฺสติ, ทหโร ตาว, ตว สนฺติเก โหตูติ. โส "สาธุ ภนฺเตติ ตํ ปุตฺตฏฺฐาเน ฐเปตฺวา ปฏิชคฺคิ. ตสฺส ปน เคเห ทฺวาทส วสฺสานิ ภณฺฑกํ อุสฺสนฺนํ โหติ. โส คามนฺตรํ คจฺฉนฺโต สพฺพํปิ ภณฺฑํ อาปณํ หริตฺวา ทารกํ อาปเณ นิสีทาเปตฺวา ตสฺส ตสฺส ภณฺฑกสฺส มูลํ อาจิกฺขิตฺวา "อิทญฺจิทญฺจ เอตฺตกํ นาม ธนํ คเหตฺวา ทเทยฺยาสีติ วตฺวา ปกฺกามิ. ตํทิวสํ นครปริคฺคาหกา เทวตา อนฺตมโส มริจิชิรกมตฺเตนาปิ อตฺถิเก ตสฺเสว อาปณาภิมุเข กรึสุ. โส ทฺวาทส วสฺสานิ อุสฺสนฺนํ

ภณฺฑกํ เอกทิวเสเนว วิกฺกีณิ. กุฏุมฺพิโก อาคนฺตฺวา อาปเณ กิญฺจิ อทิสฺวา "สพฺพํ เต ตาต ภณฺฑํ นาสิตนฺติ อาห. "น นาเสมิ, สพฺพํ ตุมฺเหหิ วุตฺตนเยเนว วิกฺกีณึ, อิทํ อสุกสฺส มูลํ, อิทํ อสุกสฺสาติ. กุฏุมฺพิโก ปสีทิตฺวา "อนคฺโฆ ปุริโส ยตฺถ กตฺถจิ ชีวิตุํ สมตฺโถติ อตฺตโน เคเห วยปฺปตฺตํ ธีตรํ ตสฺส ทตฺวา "เคหมสฺส กโรถาติ ปุริเส อาณาเปตฺวา, นิฏฺฐิเต เคเห, "คจฺฉถ ตุมฺเห, อตฺตโน เคเห วสถาติ อาห. อถสฺส เคหปฺปวิสนกาเล เอเกน ปเทน อุมฺมาเร อกฺกนฺตมตฺเต, เคหสฺส ปจฺฉิมภาเค ภูมึ ภินฺทิตฺวา อสีติหตฺโถ สุวณฺณปพฺพโต อุฏฺฐหิ. ราชา "ชฏิลกุมารสฺส กิร เคเห ภูมึ ภินฺทิตฺวา สุวณฺณปพฺพโต อุฏฺฐิโตติ สุตฺวาว ตสฺส เสฏฺฐิจฺฉตฺตํ เปเสสิ. โส ชฏิลเสฏฺฐี นาม อโหสิ. ตสฺส ตโย ปุตฺตา อเหสส. โส เตสํ วยปฺปตฺตกาเล3 ปพฺพชฺชาย จิตฺตํ อุปฺปาเทตฺวา "สเจ อมฺเหหิ สมานโภคํ เสฏฺฐิกุลํ ภวิสฺสติ, ปพฺพชิตุํ ทสฺสนฺติ; โน เจ, น ทสฺสนฺติ; อตฺถิ นุ โข ชมฺพุทีเป อมฺเหหิ สมานโภคํ กุลนฺติ วีมํสนตฺถาย สุวณฺณมยํ อิฏฺฐกํ สุวณฺณมยํ ปโตทลฏฺฐึ สุวณฺณมยํ ปาทุกญฺจ การาเปตฺวา ปุริสานํ หตฺเถ ทตฺวา "คจฺฉถ, อิมานิ อาทาย กิญฺจิเทว โอโลกยมานา วิย ชมฺพุทีปตเล วิจริตฺวา อมฺเหหิ สมานโภคสฺส เสฏฺฐิกุลสฺส อตฺถิภาวํ วา นตฺถิภาวํ วา ญตฺวา อาคจฺฉถาติ ปหิณิ. เต จาริกํ จรนฺตา ภทฺทิยนครํ ปาปุณึสุ. อถ เน เมณฺฑกเสฏฺฐี ทิสฺวา "ตาตา กึ กโรนฺตา วิจรถาติ ปุจฺฉิตฺวา, "เอกํ โอโลเกนฺตา วิจรามาติ วุตฺเต,

"อิเมสํ อิมานิ คเหตฺวา กิญฺจิเทว โอโลเกตุํ วิจรณกิจฺจํ นตฺถิ, เสฏฺฐึ° ปริคฺคณฺหมานา วิจรนฺตีติ ญตฺวว "ตาตา อมฺหากํ ปจฺฉิมเคหํ ปวิสิตฺวา โอโลเกถาติ อาห. เต ตตฺถ อฏฺฐกรีสมตฺเต ฐาเน หตฺถิอสฺสอุสฺภปฺปมาเณ ปิฏฺฐิยา ปิฏฺฐึ อาหจฺจ ปฐวึ ภินฺทิตฺวา อุฏฺฐิเต เหฏฺฐา วุตฺตปฺปกาเร สุวณฺณเมณฺฑเก ทิสฺวา เตสํ อนฺตรนฺตรา วิจริตฺวา นิกฺขมึสุ. อถ เน เสฏฺฐี "ตาตา ยํ โอโลเกนฺตา วิจรถ, ทิฏฺโฐ โว โสติ ปุจฺฉิตฺวา, "ปสฺสาม สามีติ วุตฺเต, "เตนหิ คจฺฉถาติ อุยฺโยเชสิ. เต ตโตว คนฺตฺวา, อตฺตโน เสฏฺฐินา "กินฺตาตา ทิฏฺฐํ โว อมฺหากํ สมานโภคํ เสฏฺฐิกุลนฺติ วุตฺเต, "สามิ ตุมฺหากํ กึ อตฺถิ, ภทฺทิยนคเร เมณฺฑกเสฏฺฐิโน เอวรูโป นาม วิภโวติ สพฺพนฺตํ ปวตฺตึ อาจิกฺขึสุ. ตํ สุตฺวา เสฏฺฐี อตฺตมโน หุตฺวา "เอกนฺตาว เสฏฺฐิกุลํ ลทฺธํ, อปรํปิ นุ โข อตฺถีติ สตสหสฺสคฺฆนกํ กมฺพลํ ทตฺวา "คจฺฉถ ตาตา, อญฺญํปิ เสฏฺฐิกุลํ วิจินถาติ ปหิณิ. เต ราชคหํ คนฺตฺวา โชติกสฺส เคหโต อวิทูเร ทารุราสึ กตฺวา อคฺคึ ทตฺวา อฏฺฐํสุ. "กึ อิทนฺติ ปุฏฺฐกาเล จ "เอกํ โน มหคฺฆํ กมฺพลํ วิกฺกีณนฺตานํ, กยโก นตฺถิ, คเหตฺวา วิจรนฺตาปิ โจรานํ ภายาม, เตน ตํ ฌาเปตฺวา คมิสฺสามาติ วทึสุ. อถ เน โชติกเสฏฺฐี ทิสฺวา "อิเม กึ กโรนฺตีติ ปุจฺฉิตฺวา ตมตฺถํ สุตฺวา ปกฺโกสาเปตฺวา "กึอคฺฆนโก กมฺพโลติ ปุจฺฉิตฺวา,

๑. สี. ม. ยุ. รฏฺฐํ.

"สตสหสฺสคฺฆนโกติ วุตฺเต, สตสหสฺสํ ทาเปตฺวา "ทฺวารโกฏฺฐกํ สมฺมชฺชิตฺวา กจวรจฺฉฑฺฑิกาย ทาสิยา เทถาติ เตสํเยว หตฺเถ ปหิณิ. สา กมฺพลํ คเหตฺวา โรทมานา สามิกสฺส สนฺติกํ คนฺตฺวา "กึ มํ สามิ, อปราเธ สติ, ปหริตุํ น วฏฺฏติ, กสฺมา เม เอวํ ถูลกมฺพลํ ปหิณิตฺถ, กถาหํ อิมํ นิวาเสสฺสามิ วา ปารุปิสฺสามิ วาติ. "นาหํ ตว เอตทตฺถาย ปหิณึ, เอตํ ปน กมฺพลํ ปลิเวเจตฺวา ตว สยนมูเล จเปตฺวา นิปชฺชนกาเล คนฺโธทเกน โธตานํ ปาทานํ ปุญฺฉนตฺถาย เต ปหิณึ, กึ เอตํปิ กาตุํ น สกฺโกสีติ. สา "เอตํ ปน กาตุํ สกฺขิสฺสามีติ คเหตฺวา อคมาสิ. เต จ ปุริสา ตํ การณํ ทิสฺวา อตฺตโน เสฏฺฐิสฺส สนฺติกํ คนฺตฺวา "กึ ตาตา ทิฏฺฐํ โว เสฏฺฐิกุลนฺติ วุตฺเต, "สามิ กึ ตุมฺหากํ อตฺถิ, ราชคหนคเร โชติกสฺส เสฏฺฐิสฺส เอวรูปา นาม สมฺปตฺตีติ สพฺพํ เคหสมฺปตฺตึ อาโรเจตฺวา ตํ ปวตฺตึ อาจิกฺขึสุ. เสฏฺฐี เตสํ วจนํ สุตฺวา ตุฏฺฐมานโส "อิทานิ ปพฺพชิตุํ ลภิสฺสามีติ รญฺโญ สนฺติกํ คนฺตฺวา "ปพฺพชิตุกาโมมฺหิ เทวาติ อาห. "สาธุ มหาเสฏฺฐิ ปพฺพชาหีติ. โส เคหํ คนฺตฺวา ปุตฺเต ปกฺโกสาเปตฺวา สุวณฺณทณฺฑํ วชิรผาลํ กุทฺทาลํ เชฏฺฐปุตฺตสฺส หตฺเถ จเปตฺวา "ตาต ปจฺฉิมเคเห สุวณฺณปพฺพตโต สุวณฺณปิณฺฑํ อุทฺธราหีติ อาห. กุทฺทาลํ อาทาย คนฺตฺวา สุวณฺณปพฺพตํ ปหริ. ปิฏฺฐิปาสาเณ ปหฏกาโล วิย อโหสิ. ตสฺส หตฺถโต กุทฺทาลํ คเหตฺวา มชฺฌิมปุตฺตสฺส หตฺเถ ทตฺวา ปหิณิ. ตสฺสปิ สุวณฺณปพฺพตํ ปหรนฺตสฺส,

ปีฏฺฐิปาสาเณ ปหฏกาโล วิย อโหสิ. อถ นํ กนิฏฺฐปุตฺตสฺส หตฺเถ ทตฺวา ปหิณิ. ตสฺส ตํ คเหตฺวา [๑] โกฏฺเฏตฺวา ราสิกตาย มตฺติกาย ปหฏกาโล วิย อโหสิ. อถ นํ เสฏฺฐี "เอหิ ตาต, อลํ เอตฺตเกนาติ วตฺวา อิตเร เทฺว เชฏฺฐภาติเก ปกฺโกสาเปตฺวา "อยํ สุวณฺณปพฺพโต น ตุมฺหากํ นิพฺพตฺโต, มยฺหญฺจ กนิฏฺฐสฺส จ นิพฺพตฺโต, อิมินา สทฺธึ เอกโต หุตฺวา ปริภุญฺชถาติ อาห. "กสฺมา ปน โส เตสเมว นิพฺพตฺตติ, กสฺมา ชฏิโล ชาตกาเล อุทเก ปาติโตติ. อตฺตนา กตกมฺเมเนว.

กสฺสปสมฺมาสมฺพุทฺธสฺส หิ เจติเย กริยมาเน, เอโก ขีณาสโว เจติยฏฺฐานํ คนฺตฺวา โอโลเกตฺวา "ตาตา กสฺมา เจติยสฺส อุตฺตเรน มุขํ น อุฏฺฐหตีติ ปุจฺฉิ. "สุวณฺณํ นปฺปโหตีติ. "อหํ อนฺโตคามํ ปวิสิตฺวา สมาทเปสฺสามิ, ตุมฺเห อาทเรน กมฺมํ กโรถาติ. โส เอวํ วตฺวา นครํ ปวิสิตฺวา "อมฺมตาตา อมฺหากํ เจติยสฺส เอกสฺมึ มุเข สุวณฺณํ นปฺปโหติ, สุวณฺณํ ชานาถาติ มหาชนํ สมาทเปนฺโต สุวณฺณการกุลํ อคมาสิ. สุวณฺณกาโรปิ ตํขณํเยว ภริยาย สทฺธึ กลหํ กโรนฺโต นิสินฺโน โหติ. อถ นํ เถโร "เจติเย ตุมฺเหหิ คหิตมุขสฺส สุวณฺณํ นปฺปโหติ, ตํ ชานิตุํ วฏฺฏตีติ อาห. โส ภริยาย โกเปน "ตว สตฺถารํ อุทเก ขิปิตฺวา คจฺฉาติ อาห. อถ นํ สา "อติสาหสิกํ กมฺมํ เต กตํ, มม กุทฺเธน เต อหเมว

๑. สี. ม. เอตฺถนฺตเร `ปหรนฺตสฺสาติ ปทํ อตฺถิ.

อกฺโกสิตพฺพา วา ปหริตพฺพา วา, กสฺมา อตีตานาคตปฺปจฺจุปฺปนฺเนสุ พุทฺเธสุ เวรมกาสีติ อาห. สุวณฺณกาโร ตาวเทว สํเวคปฺปตฺโต หุตฺวา "ขมถ เม ภนฺเตติ วตฺวา เถรสฺส ปาทมูเล นิปชฺชิ. "ตาต อหํ ตยา น กิญฺจิ วุตฺโต, สตฺถารํ ขมาเปหีติ. "กินฺติ กตฺวา ขมาเปมิ ภนฺเตติ. "สุวณฺณปุปฺผานํ ตโย กุมฺเภ กตฺวา อนฺโตธาตุนิธาเน ปกฺขิปิตฺวา อลฺลวตฺโถ อลฺลเกโส หุตฺวา ขมาเปหิ ตาตาติ. โส "สาธุ ภนฺเตติ สุวณฺณปุปฺผานิ กโรนฺโต ตีสุ ปุตฺเตสุ เชฏฺฐปุตฺตํ ปกฺโกสาเปตฺวา "เอหิ ตาต, อหํ สตฺถารํ เวรวจเนน อวจํ; ตสฺมา อิมานิ ปุปฺผานิ กตฺวา ธาตุนิธาเน ปกฺขิปิตฺวา ขมาเปสฺสามิ, ตฺวํปิ โข เม สหาโย โหหีติ อาห. โส "น ตฺวํ มยา เวรวจนํ วทาปิโต, ตฺวํเยว กโรหีติ กาตุํ น อิจฺฉิ. มชฺฌิมปุตฺตํ ปกฺโกสาเปตฺวา ตเถวาห. โสปิ ตเถว วตฺวา น อิจฺฉิ. กนิฏฺฐํ ปกฺโกสาเปตฺวา อาห. โส "ปิตุ อุปฺปนฺนกิจฺจํ นาม ปุตฺตสฺส ภาโรติ ปิตุ สหาโย หุตฺวา ปุปฺผานิ อกาสิ. สุวณฺณกาโร วิทตฺถิปฺปมาณานํ ปุปฺผานํ ตโย กุมฺเภ นิฏฺฐาเปตฺวา ธาตุนิธาเน ปกฺขิปิตฺวา อลฺลวตฺโถ อลฺลเกโส สตฺถารํ ขมาเปสิ. อิติ โส สตฺตกฺขตฺตุํ ชาตกาเล อุทเก ปาตนํ ลภิ. อยํ ปนสฺส โกฏิยํ ฐิโต อตฺตภาโว, อิทานิปิ ตสฺเสว นิสฺสนฺเทน อุทเก ปาติโต. เย ปนสฺส เทฺว ปุตฺตา สุวณฺณปุปฺผานํ กรณกาเล สหายา ภวิตุํ น อิจฺฉึสุ, เตสํ เตน

การเณน สุวณฺณปพฺพโต น นิพฺพตฺติ;[๑] กนิฏฺฐปุตฺตสฺส จ เอกโต กตภาเวน นิพฺพตฺติ.

อิติ โส ปุตฺเต อนุสาสิตฺวา สตฺถุ สนฺติเก ปพฺพชิตฺวา กติปาเหเนว อรหตฺตํ ปาปุณิ. สตฺถา อปเรน สมเยน ปญฺจหิ ภิกฺขุสเตหิ สทฺธึ ปิณฺฑาย จรนฺโต ตสฺส ปุตฺตานํ เคหทฺวารํ อคมาสิ. เต พุทฺธปฺปมุขสฺส ภิกฺขุสงฺฆสฺส อฑฺฒมาสํ ภิกฺขาหารํ อทํสุ. ภิกฺขู ธมฺมสภายํ กถํ สมุฏฺฐาเปสุํ[๒] "อชฺชาปิ เต อาวุโส ชฏิล อสีติหตฺเถ สุวณฺณปพฺพเต จ ปุตฺเตสุ จ ตณฺหา อตฺถีติ. "น เม อาวุโส เอเตสุ ตณฺหา วา มาโน วา อตฺถีติ. เต "อยํ ชฏิลตฺเถโร อภูตํ วตฺวา อญฺญํ พฺยากโรตีติ วทึสุ. สตฺถา เตสํ กถํ สุตฺวา "น ภิกฺขเว มม ปุตฺตสฺส เตสุ ตณฺหา วา มาโน วา อตฺถีติ วตฺวา ธมฺมํ เทเสนฺโต อิมํ คาถมาห

"โยธ ตณฺหํ ปหนฺตฺวาน อนาคาโร ปริพฺพเช,
ตณฺหาภวปริกฺขีณํ ตมหํ พฺรูมิ พฺราหฺมณนฺติ.

ตสฺสตฺโถ: โย อิธ โลเก ฉทฺวาริกตณฺหํ ชหิตฺวา ฆราวาเสน อนตฺถิโก อนาคาโร หุตฺวา ปริพฺพชติ, ตณฺหาย เจว ภวสฺส จ ปริกฺขีณตฺตา ตณฺหาภวปริกฺขีณํ ตมหํ พฺราหฺมณํ วทามีติ.

เทสนาวสาเน พหู โสตาปตฺติผลาทีนิ ปาปุณึสูติ.[๓]

๑. อิโต ปรํ `ตสฺส เจวาติ ปทํ นฏฺฐํ ภเวยฺย. สี. ม. โปตฺถเก `กนิฏฺฐปุตฺตสฺส เจว ชฏิลสฺส จาติ อตฺถิ. ตํ ยุตฺตํ สิยา. ๒. ภิกฺขู ปุจฺฉึสูติ ยุตฺตรํ. ๓. อิโต ปรํ มูลวตฺถุนา อนุสนฺธิ ทฏฺฐพฺพา.

อชาตสตฺตุกุมาโรปิ เทวทตฺเตน สทฺธึ เอกโต หุตฺวา ปิตรํ ฆาเตตฺวา รชฺเช ปติฏฺฐิโต "โชติกสฺส ปาสาทํ คณฺหิสฺสามีติ ยุทฺธสชฺโช นิกฺขมิตฺวา มณิปาการে สปริวารสฺส อตฺตโน ฉายํ ทิสฺวาว "คหปติโก ยุทฺธสชฺโช หุตฺวา พลํ อาทาย นิกฺขนฺโตติ สลฺลกฺเขตฺวา อุปคนฺตุํ น วิสหิ. เสฏฺฐิปิ ตํทิวสํ อุโปสถิโก หุตฺวา ปาโตว ภุตฺตปาตราโส วิหารํ คนฺตฺวา สตฺถุ สนฺติเก ธมฺมํ สุณนฺโต นิสินฺโน โหติ. ปฐมทฺวารโกฏฺฐเก รกฺขํ คเหตฺวา ฐิโต ปน ยมโมลิ ยกฺโข ตํ ทิสฺวา "กหํ คจฺฉสีติ สปริวารํ วิทฺธํเสตฺวา ทิสาวิทิสาสุ อนุพนฺธิ. ราชา วิหารเมว อคมาสิ. อถ นํ เสฏฺฐี ทิสฺวาว "กึ เทวาติ วตฺวา อุฏฺฐายาสนา อฏฺฐาสิ.[๑] "คหปติ กึ ตฺวํ ตว ปุริเส `มยา สทฺธึ ยุชฺฌถาติ อาณาเปตฺวา อิธาคมฺม ธมฺมํ สุณนฺโต วิย นิสินฺโนติ. "กึ ปน เทโว มม เคหํ คณฺหิตุํ คโตติ. "อาม คโตมฺหีติ. "มม อนิจฺฉาย มม เคหํ คณฺหิตุํ ราชสหสฺสํปิ น สกฺโกติ เทวาติ. โส "กึ ปน ตฺวํ ราชา ภวิสฺสสีติ กุชฺฌิ. "นาหํ ราชา, มม สนฺตกํ ปน ทสิกสุตฺตํปิ มม อนิจฺฉาย ราชูหิ วา โจเรหิ วา[๒] คเหตุํ น สกฺกาติ. "กึ ปนาหํ ตว รุจิยา คณฺหิสฺสามีติ. "เตนหิ เทว อิมา เม ทสสุ องฺคุลีสุ วีสติ มุทฺทิกา, อิมาหํ ตุมฺหากํ น เทมิ; สเจ สกฺโกถ, คณฺหถาติ. โส ปน ราชา ภูมิยํ อุกฺกุฏิกํ นิสีทิตฺวา อุลฺลงฺฆนฺโต อฏฺฐารสหตฺถํ ฐานํ อภิรุหติ, ฐตฺวา

๑. "อาสนา อุฏฺฐาสีติ ยุตฺตตรํ. ๒. สี. ยุ. คหิตํ.

อุลฺลงฺฆนฺโต อสีติหตฺถํ ฐานํ อภิรุหติ. เอวํ มหาพโล สมาโนปิ อิโต จิโต จ ปริวตฺเตนฺโต เอกํ มุทฺทิกํปิ กฑฺฒิตุํ นาสกฺขิ. อถ นํ เสฏฺฐี "สาฏกํ ปตฺถร เทวาติ วตฺวา องฺคุลิโย อุชุกํ อกาสิ. วีสติปิ มุทฺทิกา นิกฺขมึสุ. อถ นํ เสฏฺฐี "เอวํ เทว มม สนฺตกํ มม อนิจฺฉาย น สกฺกา คณฺหิตุนฺติ วตฺวา รญฺโญ กิริยาย อุปฺปนฺนสํเวโค "ปพฺพชิตุํ เม อนุชานาถ เทวาติ อาห. โส "อิมสฺมึ ปพฺพชิเต, สุขํ ปาสาทํ คณฺหิสฺสามีติ จินฺเตตฺวา, เอกวจเนเนว "ปพฺพชาหีติ อาห. โส สตฺถุ สนฺติเก ปพฺพชิตฺวา น จิรสฺเสว อรหตฺตํ ปตฺวา โชติกตฺเถโร นาม อโหสิ. ตสฺส อรหตฺตปฺปตฺตกฺขเณเยว สพฺพาปิ สา สมฺปตฺติ อนฺตรธายิ. ตํปิสฺส สตุลกายํ นาม ภริยํ เทวา อุตฺตรกุรุเมว นยึสุ. อเถกทิวสํ ภิกฺขู ตํ อามนฺเตตฺวา "อาวุโส โชติก ตสฺมึ ปน เต ปาสาเท วา อิตฺถิยา วา ตณฺหา อตฺถีติ ปุจฺฉิตฺวา "นตฺถาวุโสติ วุตฺเต, สตฺถุ อาโรเจสุํ "อยํ ภนฺเต อภูตํ วตฺวา อญฺญํ พฺยากโรตีติ. สตฺถา "นตฺเถว ภิกฺขเว มม ปุตฺตสฺส ตสฺมึ ตณฺหาติ วตฺวา อิมํ คาถมาห

"โยธ ตณฺหํ ปหนฺตฺวาน อนาคาโร ปริพฺพเช,
ตณฺหาภวปริกฺขีณํ ตมหํ พฺรูมิ พฺราหฺมณนฺติ.[๑]

[๒] เทสนาวสาเน พหู โสตาปตฺติผลาทีนิ ปาปุณึสูติ.

โชติกตฺเถรวตฺถุ.

๑. อิมสฺมึ ฐาเน อตฺโถ วณฺเณตพฺโพ. ๒. สี. เอตฺถนฺตเร "อิมิสฺสา คาถายตฺโถ เหฏฺฐา ชฏิลตฺเถรวตฺถุมฺหิ วุตฺตนเยเนว เวทิตพฺโพติ อตฺถิ.

๓๔. ปฐมนฏปุพฺพกวตฺถุ. (๒๙๗)

"หิตฺวา มานุสกนฺติ อิมํ ธมฺมเทสนํ สตฺถา เวฬุวเน วิหรนฺโต เอกํ นฏปุพฺพกํ อารพฺภ กเถสิ.

โส กิร เอกํ นฏกีฬํ กีฬมาโน วิจรนฺโต สตฺถุ ธมฺมกถํ สุตฺวา ปพฺพชิตฺวา อรหตฺตํ ปาปุณิ. ตสฺมึ พุทฺธปฺปมุเขน ภิกฺขุสงฺเฆน สทฺธึ ปิณฺฑาย ปวิสนฺเต, ภิกฺขู เอกํ นฏปุตฺตํ กีฬนฺตํ ทิสฺวา "อาวุโส เอส ตยา กีฬิตกีฬิตํ กีฬติ, อตฺถิ นุโข เต เอตฺถ สิเนโหติ ปุจฺฉิตฺวา "นตฺถีติ วุตฺเต, "อยํ ภนฺเต อภูตํ วตฺวา อญฺญํ พฺยากโรตีติ อาหํสุ. สตฺถา เตสํ กถํ สุตฺวา "ภิกฺขเว มม ปุตฺโต สพฺพโยเค อติกฺกนฺโตติ วตฺวา อิมํ คาถมาห

"หิตฺวา มานุสกํ โยคํ ทิพฺพํ โยคํ อุปจฺจคา,
สพฺพโยควิสํยุตฺตํ ตมหํ พฺรูมิ พฺราหฺมณนฺติ.

ตตฺถ "มานุสกํ โยคนฺติ: มานุสกํ อายุญฺเจว ปญฺจ กามคุเณ จ. ทิพฺพโยเคปิ เอเสว นโย.

อุปจฺจคาติ: โย มานุสกํ โยคํ หิตฺวา ทิพฺพํ โยคํ อติกฺกนฺโต, ตํ สพฺเพหิ จตูหิปิ โยเคหิ วิสํยุตฺตํ อหํ พฺราหฺมณํ วทามีติ อตฺโถ.

เทสนาวสาเน พหู โสตาปตฺติผลาทีนิ ปาปุณึสูติ.

ปฐมนฏปุพฺพกวตฺถุ.

๓๕. ทุติยนฏปุพฺพกวตฺถุ. (๒๘๘)

"หิตฺวา รติญฺจาติ อิมํ ธมฺมเทสนํ สตฺถา เวฬุวเน วิหรนฺโต เอกํ นฏปุพฺพกํเยว อารพฺภ กเถสิ.

วตฺถุ ปุริมสทิสเมว. อิธ ปน สตฺถา "ภิกฺขเว มม ปุตฺโต รติญฺจ อรติญฺจ ปหาย ฐิโตติ วตฺวา อิมํ คาถมาห

"หิตฺวา รติญฺจ อรติญฺจ สีติภูตํ นิรูปธึ
สพฺพโลกาภิภุํ วีรํ ตมหํ พฺรูมิ พฺราหฺมณนฺติ.

ตตฺถ "รตินฺติ: ปญฺจกามคุณรตึ

อรตินฺติ: อรญฺญวาเส อุกฺกณฺฐึ.

สีติภูตนฺติ: นิพฺพุตํ.

นิรูปธินฺติ: นิรุปกฺกิเลสํ.

วีรนฺติ: ตํ เอวรูปํ สพฺพกฺขนฺธโลกํ อภิภวิตฺวา ฐิตํ วิริยวนฺตํ อหํ พฺราหฺมณํ วทามีติ อตฺโถ.

เทสนาวสาเน พหู โสตาปตฺติผลาทีนิ ปาปุณึสูติ.

ทุติยนฏปุพฺพกวตฺถุ.

๓๖. วงฺคีสตฺเถรวตฺถุ. (๒๙๙)

"จุตึ โย เวทีติ อิมํ ธมฺมเทสนํ สตฺถา เชตวเน วิหรนฺโต วงฺคีสตฺเถรํ อารพฺภ กเถสิ.

ราชคเห กิเรโก พฺราหฺมโณ วงฺคีโส นาม มตมนุสฺสานํ สีสํ อาโกเฏตฺวา "อิทํ นิรเย นิพฺพตฺตสฺส สีสํ, อิทํ ติรจฺฉานโยนิยํ, อิทํ เปตฺติวิสเย, อิทํ มนุสฺสโลเก, อิทํ เทวโลเก นิพฺพตฺตสฺส สีสนฺติ ชานาติ. พฺราหฺมณา "สกฺกา อิมํ นิสฺสาย โลกํ ขาทิตุนฺติ จินฺเตตฺวา ตํ เทฺว รตฺตวตฺถานิ ปริทหาเปตฺวา อาทาย ชนปทํ จรนฺตา มนุสฺเส วทนฺติ "เอโส วงฺคีโส นาม พฺราหฺมโณ มตมนุสฺสานํ สีสํ อาโกเฏตฺวา นิพฺพตฺตฏฺฐานํ ชานาติ, อตฺตโน ญาตกานํ นิพฺพตฺตฏฺฐานํ ปุจฺฉถาติ. มนุสฺสา ยถาพลํ ทสปิ กหาปเณ วีสํปิ สตํปิ ทตฺวา ญาตกานํ นิพฺพตฺตฏฺฐานํ ปุจฺฉนฺติ. เต อนุปุพฺเพน สาวตฺถึ ปตฺวา เชตวนสฺส อวิทูเร นิวาสํ คณฺหึสุ. เต ภุตฺตปาตราสํ มหาชนํ คนฺธมาลาทิหตฺถํ ธมฺมสฺสวนาย คจฺฉนฺตํ ทิสฺวา "กหํ คจฺฉถาติ ปุจฺฉิตฺวา, "วิหารํ ธมฺมสฺสวนายาติ วุตฺเต, "ตตฺถ คนฺตฺวา กึ กริสฺสถ? อมฺหากํ วงฺคีสพฺราหฺมณสทิโส นตฺถิ, มตมนุสฺสานํ สีสํ อาโกเฏตฺวา นิพฺพตฺตฏฺฐานํ ชานาติ, ญาตกานํ นิพฺพตฺตฏฺฐานํ ปุจฺฉถาติ อาหํสุ. เต "วงฺคีโส กึ ชานาติ, อมฺหากํ สตฺถารา สทิโส นตฺถีติ วตฺวา, อิตเรหิปิ "วงฺคีสสทิโส นตฺถีติ วุตฺเต, กถํ วฑฺเฒตฺวา "เอถ ทานิ โว วงฺคีสสฺส วา อมฺหากํ วา สตฺถุ ชานนภาวํ ชานิสฺสามาติ เต

อาทาย วิหารํ อคมํสุ. สตฺถา เตสํ อาคมนภาวํ ญตฺวา "นิรเย ติรจฺฉานโยนิยํ มนุสฺสโลเก เทวโลเกติ จตูสุ ฐาเนสุ นิพฺพตฺตานํ จตฺตาริ สีสานิ ขีณาสวสีสญฺจาติ ปญฺจ สีสานิ อาหราเปตฺวา ปฏิปาฏิยา ฐปาเปตฺวา อาคตกาเล วงฺคีสํ ปุจฺฉิ "ตฺวํ กิร สีสํ อาโกเฏตฺวา มตกานํ นิพฺพตฺตฏฺฐานํ ชานาสีติ. "อาม ชานามีติ. "อิทํ กสฺส สีสนฺติ. โส ตํ อาโกเฏตฺวา "นิรเย นิพฺพตฺตสฺสาติ อาห. อถสฺส สตฺถา "สาธูติ สาธุการํ ทตฺวา อิตรานิปิ ตีณิ สีสานิ ปุจฺฉิตฺวา เตน อวิรชฺฌิตฺวา วุตฺตวุตฺตกฺขเณ ตเถว สาธุการํ ทตฺวา ปญฺจมํ สีสํ ทสฺเสตฺวา "อิทํ กสฺสาติ ปุจฺฉิ. โส ตํ อาโกเฏตฺวา นิพฺพตฺตฏฺฐานํ น ชานาติ. อถ นํ สตฺถา "กึ วงฺคีส น ชานาสีติ วตฺวา, "อาม น ชานามีติ วุตฺเต, "อหํ ชานามีติ อาห. "เกน ชานาสีติ. "มนฺตพเลน ชานามีติ.[๑] อถ นํ วงฺคีโส ยาจิ "เทถ เม อิมํ มนฺตนฺติ. "น สกฺกา อปพฺพชิตสฺส ทาตุนฺติ. โส "อิมสฺมึ มนฺเต คหิเต, สกลชมฺพุทีเป อหํ เชฏฺฐโก ภวิสฺสามีติ จินฺเตตฺวา เต พฺราหฺมเณ "ตุมฺเห ตตฺเถว กติปาหํ วสถ, อหํ ปพฺพชิสฺสามีติ อุยฺโยเชตฺวา สตฺถุ สนฺติเก ปพฺพชิตฺวา ลทฺธูปสมฺปโท วงฺคีสตฺเถโร นาม อโหสิ. อถสฺส สตฺถา ทฺวตฺตึสาการกมฺมฏฺฐานํ ทตฺวา "มนฺตสฺส ปริกมฺมํ สชฺฌายาหีติ อาห. โส ตํ สชฺฌายนฺโต อนฺตรนฺตรา พฺราหฺมเณหิ "คหิโต เต มนฺโตติ ปุจฺฉิยมาโน "อาคเมถ ตาว, คณฺหามีติ

๑. สี. ม. ยุ. "เกน....ชานามีติ อิติ นตฺถิ.

วตฺวา กติปาหสฺเสว อรหตฺตํ ปตฺวา ปุน พฺราหฺมเณหิ ปุฏฺโฐ "อภพฺโพทานาหํ อาวุโส คนฺตุนฺติ อาห. ตํ สุตฺวา ภิกฺขู "อยํ ภนฺเต อภูเตน อญฺญํ พฺยากโรตีติ สตฺถุ อาโรเจสสุ. สตฺถา "มา ภิกฺขเว เอวํ อวจุตฺถ, อิทานิ ภิกฺขเว มม ปุตฺโต จุติปฏิสนฺธิกุสโล ชาโตติ วตฺวา อิมา คาถา อภาสิ

"จุตึ โย เวทิ สตฺตานํ อุปปตฺติญฺจ สพฺพโส,
อสตฺตํ สุคตํ พุทฺธํ ตมหํ พฺรูมิ พฺราหฺมณํ.
ยสฺส คตึ น ชานนฺติ เทวา คนฺธพฺพมานุสา,
ขีณาสวํ อรหนฺตํ ตมหํ พฺรูมิ พฺราหฺมณนฺติ.

ตตฺถ "โย เวทีติ: โย สตฺตานํ สพฺพากาเรน จุติญฺจ ปฏิสนฺธิญฺจ ปากฏํ กตฺวา ชานาติ, ตมหํ อลคฺคตาย อสตฺตํ ปฏิปตฺติยา สุฏฺฐุคตตฺตา สุคตํ จตุนฺนํ สจฺจานํ พุทฺธตาย พุทฺธํ พฺราหฺมณํ วทามีติ อตฺโถ.

ยสฺสาติ: ยสฺเสเต เทวาทโย คตึ น ชานนฺติ, ตมหํ อาสวานํ ขีณตาย ขีณาสวํ กิเลเสหิ อารกตฺตา อรหนฺตํ พฺราหฺมณํ วทามีติ อตฺโถ.

เทสนาวสาเน พหู โสตาปตฺติผลาทีนิ ปาปุณึสูติ.ฒ

วงฺคีสตฺเถรวตฺถุ.

๓๗. ธมฺมทินฺนาเถรีวตฺถุ. (๓๐๐)

"ยสฺส ปุเร จาติ อิมํ ธมฺมเทสนํ สตฺถา เวฬุวเน วิหรนฺโต ธมฺมทินฺนํ ภิกฺขุนึ อารพฺภ กเถสิ.

เอกทิวสํ หิ ตสฺสา คิหิกาเล สามิโก วิสาโข อุปาสโก สตฺถุ สนฺติเก ธมฺมํ สุตฺวา อนาคามิผลํ ปตฺวา จินฺเตสิ "มยา สพฺพํ สาปเตยฺยํ ธมฺมทินฺนํ ปฏิจฺฉาเปตุํ วฏฺฏตีติ. โส ตโต ปุพฺเพ อาคจฺฉนฺโต ธมฺมทินฺนํ วาตปาเนน โอโลเกนฺตึ ทิสฺวา สิตํ กโรติ. ตํทิวสํ ปน วาตปาเน ฐิตํ อโนโลเกนฺโตว อคมาสิ. สา "กึ นุโข อิทนฺติ จินฺเตตฺวา "โหตุ, โภชนกาเล ชานิสฺสามีติ โภชนเวลาย ภตฺตํ อุปนาเมสิ. โส อญฺเญสุ ทิวเสสุ "เอหิ, เอกโต ภุญฺชามาติ วทติ. ตํทิวสํ ปน ตุณฺหีภูโตว ภุญฺชิ. สา "เกนจิเทว การเณน กุปิโต ภวิสฺสตีติ จินฺเตสิ. อถ นํ วิสาโข สุขนิสินฺนเวลาย ตํ ปกฺโกสิตฺวา "ธมฺมทินฺเน อิมสฺมึ เคเห สพฺพํ สาปเตยฺยํ ปฏิจฺฉาหีติ อาห. สา "กุทฺธา นาม สาปเตยฺยํ น ปฏิจฺฉาเปนฺติ, กินฺนุ โข เอตนฺติ จินฺเตตฺวา "ตุมฺเห ปน สามีติ อาห. "อหํ อิโต ปฏฺฐาย น กิญฺจิ วิจาเรสฺสามีติ. "ตุมฺเหหิ ฉฑฺฑิตํ เขฬํ โก ปฏิจฺฉิสฺสติ, เอวํ สนฺเต, มม ปพฺพชฺชํ อนุชานาถาติ. โส "สาธุ ภทฺเทติ สมฺปฏิจฺฉิตฺวา มหนฺเตน สกฺกาเรน ตํ ภิกฺขุนีอุปสฺสยํ เนตฺวา ปพฺพาเชสิ. สา ลทฺธูปสมฺปทา ธมฺมทินฺนาเถรี นาม อโหสิ. สา วิเวกกามตาย

ภิกฺขุนีหิ สทฺธึ ชนปทํ คนฺตฺวา ตตฺถ วิหรนฺตี น จิรสฺเสว สห ปฏิสมฺภิทาหิ อรหตฺตํ ปตฺวา "อิทานิ มํ นิสฺสาย ญาติชนา ปุญฺญานิ กริสฺสนฺตีติ ปุนเทว ราชคหํ ปจฺจาคญฺฉิ. อุปาสโก ตสฺสา อาคตภาวํ สุตฺวา "เกน นุ โข การเณน อาคตาติ ภิกฺขุนีอุปสฺสยํ คนฺตฺวา เถรึ [๑] วนฺทิตฺวา เอกมนฺตํ นิสินฺโน "อุกฺกณฺฐิตา นุ โขสิ อยฺเยติ วตฺตุํ อปฺปฏิรูปํ, ปญฺหเมกํ นํ ปุจฺฉิสฺสามีติ จินฺเตตฺวา โสตาปตฺติมคฺเค ปญฺหํ ปุจฺฉิ. สา ตํ วิสฺสชฺเชสิ. อุปาสโก เตเนว อุปาเยน เสสมคฺเคสุปิ ปญฺหํ ปุจฺฉิตฺวา, อติกฺกมฺม ปญฺหสฺส ปุฏฺฐกาเล ตาย "อจฺจสรา โข อาวุโส[๒] วิสาขาติ วตฺวา "อากงฺขมาโน สตฺถารํ อุปสงฺกมิตฺวา อิมํ ปญฺหํ ปุจฺเฉยฺยาสีติ วุตฺเต, เถรึ วนฺทิตฺวา อุฏฺฐายาสนา สตฺถุ สนฺติกํ คนฺตฺวา ตํ กถาสลฺลาปํ สพฺพํ ภควโต อาโรเจสิ. สตฺถา "สุกถิตํ มม ธีตาย ธมฺมทินฺนาย, อหญฺเจตํ ปญฺหํ วิสฺสชฺเชนฺโต เอวเมว วิสฺสชฺเชยฺยนฺติ วตฺวา ธมฺมํ เทเสนฺโต อิมํ คาถมาห

"ยสฺส ปุเร จ ปจฺฉา จ มชฺเฌ จ นตฺถิ กิญฺจนํ
อกิญฺจนํ อนาทานํ ตมหํ พฺรูมิ พฺราหฺมณนฺติ.

ตตฺถ "ปุเรติ: อตีเตสุ ขนฺเธสุ.

ปจฺฉาติ: อนาคเตสุ ขนฺเธสุ.

มชฺเฌติ: ปจฺจุปฺปนฺเนสุ ขนฺเธสุ.

๑. เอตฺถนฺตเร "ทิสฺวาติ อตฺถิ. ๒. ม. อจฺฉริยํ อาวุโส.

นตฺถิ กิญฺจนนฺติ: ยสฺส เตสุ ตีสุ ฐาเนสุ ตณฺหาคาหสงฺขาตํ กิญฺจนํ นตฺถิ, ตมหํ ราคกิญฺจนาทีหิ อกิญฺจนํ กสฺสจิ คหณสฺส อภาเวน อนาทานํ พฺราหฺมณํ วทามีติ อตฺโถ.

เทสนาวสาเน พหู โสตาปตฺติผลาทีนิ ปาปุณึสูติ.

ธมฺมทินฺนาเถรีวตฺถุ.

๓๘. องฺคุลิมาลตฺเถรวตฺถุ. (๓๐๑)

"อุสภนฺติ อิมํ ธมฺมเทสนํ สตฺถา เชตวเน วิหรนฺโต องฺคุลิมาลตฺเถรํ อารพฺภ กเถสิ.

วตฺถุ "น เว กทริยา เทวโลกํ วชนฺตีติ คาถาวณฺณนายํ วุตฺตเมว. วุตฺตญฺหิ ตตฺถ "ภิกฺขู องฺคุลิมาลํ ปุจฺฉึสุ "กึ นุ โข อาวุโส ทุฏฺฐหตฺถึ ฉตฺตํ ธาเรตฺวา ฐิตํ ทิสฺวา น ภายสีติ. "น ภายามิ อาวุโสติ. เต สตฺถารํ อาหํสุ "องฺคุลิมาโล ภนฺเต อภูเตน อญฺญํ พฺยากโรตีติ. สตฺถา "น ภิกฺขเว มม ปุตฺโต องฺคุลิมาโล ภายติ, ขีณาสวอุสภานญฺหิ อนฺตเร เชฏฺฐกอุสภา มม ปุตฺตสทิสา ภิกฺขู น ภายนฺตีติ วตฺวา พฺราหฺมณวคฺเค อิมํ คาถมาห

"อุสภํ ปวรํ วีรํ มเหสึ วิชิตาวินํ
อเนชํ นหาตกํ พุทฺธํ ตมหํ พฺรูมิ พฺราหฺมณนฺติ.

ตสฺสตฺโถ: อจฺฉมฺภิตตฺเถน อุสภสทิสตาย อุสภํ อุตฺตมตฺเถน ปวรํ วิริยสมฺปตฺติยา วีรํ มหนฺตานํ สีลกฺขนฺธาทีนํ เอสิตตฺตา มเหสึ ติณฺณํ มารานํ วิชิตตฺตา วิชิตาวินํ นหาตกฺกิเลสตาย นหาตกํ จตุสจฺจพุทฺธตาย พุทฺธํ ตํ เอวรูปํ อหํ พฺราหฺมณํ วทามีติ.

เทสนาวสาเน พหู โสตาปตฺติผลาทีนิ ปาปุณึสูติ.

องฺคุลิมาลตฺเถรวตฺถุ.

๓๙. เทวหิตพฺราหฺมณวตฺถุ. (๓๐๒)

"ปุพฺเพนิวาสนฺติ อิมํ ธมฺมเทสนํ สตฺถา เชตวเน วิรหนฺโต เทวหิตพฺราหฺมณสฺส ปญฺหํ อารพฺภ กเถสิ.

เอกสฺมึ หิ สมเย ภควา วาเตหิ อาพาธิโก หุตฺวา อุปวานตฺเถรํ อุณฺโหทกตฺถาย เทวหิตพฺราหฺมณสฺส สนฺติกํ ปหิณิ. โส คนฺตฺวา สตฺถุ อาพาธิกภาวํ อาจิกฺขิตฺวา อุณฺโหทกํ ยาจิ. ตํ สุตฺวา พฺราหฺมโณ ตุฏฺฐมานโส หุตฺวา "ลาภา วต เม, ยํ มม สนฺติกํ สมฺมาสมฺพุทฺโธ อุณฺโหทกสฺสตฺถาย ปหิณีติ อุณฺโหทกสฺส กาชํ ปุริเสน คาหาเปตฺวา ผาณิตสฺส จ ปุฏํ อุปวานตฺเถรสฺส ปาทาสิ. เถโร ตํ คาหาเปตฺวา วิหารํ คนฺตฺวา

สตฺถารํ อุณฺโหทเกน นหาเปตฺวา อุณฺโหทเกน ผาณิตํ อาโลเฬตฺวา ภควโต ปาทาสิ. ตสฺส ตํ ขณํเยว โส อาพาโธ ปฏิปสฺสมฺภิ พฺราหฺมโณ จินฺเตสิ "กสฺส นุ โข เทยฺยธมฺโม ทินฺโน มหปฺผโล โหติ, สตฺถารํ ปุจฺฉิสฺสามีติ. โส สตฺถุ สนฺติกํ คนฺตฺวา ตมตฺถํ ปุจฺฉนฺโต อิมํ คาถมาห

"กตฺถ ทชฺชา เทยฺยธมฺมํ, กตฺถ ทินฺนํ มหปฺผลํ,
กถํ หิ ยชมานสฺส กถํ อิชฺฌนฺติ ทกฺขิณาติ.

อถสฺส สตฺถา "เอวรูปสฺส พฺราหฺมณสฺส ทินฺนํ มหปฺผลํ โหตีติ วตฺวา พฺราหฺมณํ ปกาเสนฺโต อิมํ คาถมาห

"ปุพฺเพนิวาสํ โย เวทิ สคฺคาปายญฺจ ปสฺสติ
อโถ ชาติกฺขยํ ปตฺโต อภิญฺญา โวสิโต มุนิ,
สพฺพโวสิตโวสานํ ตมหํ พฺรูมิ พฺราหฺมณนฺติ.

ตสฺสตฺโถ: โย ปุพฺเพนิวาสํ ปากฏํ กตฺวา ชานาติ ฉพฺพีสติเทวโลกเภทํ สคฺคญฺจ จตุพฺพิธํ อปายญฺจ ทิพฺพจกฺขุนา ปสฺสติ อโถ ชาติกฺขยสงฺขาตํ อรหตฺตํ ปตฺโต อภิญฺเญยฺยํ ธมฺมํ อภิชานิตฺวา ปริญฺเญยฺยํ ปริชานิตฺวา ปหาตพฺพํ ปหาย สจฺฉิกาตพฺพํ สจฺฉิกตฺวา โวสิโต นิพฺพานํ ปตฺโต วุสิตโวสานํ วา ปตฺโต อาสวกฺขยปฺปญฺญาย โมนภาวํ ปตฺตตฺตา มุนิ, ตมหํ สพฺเพสํ กิเลสานํ โวสานํ อรหตฺตมคฺคญฺญาณํ พฺรหฺมจริยวาสํ วุตฺถภาเวน สพฺพโวสิตโวสานํ พฺราหฺมณํ วทามีติ.

เทสนาวสาเน พหู โสตาปตฺติผลาทีนิ ปาปุณึสุ, พฺราหฺมโณปิ ปสนฺนมานโส สรเณสุ ปติฏฺฐาย อุปาสกตฺตํ ปเวเทสีติ.

เทวหิตพฺราหฺมณวตฺถุ.

พฺราหฺมณวคฺควณฺณนา นิฏฺฐิตา.

ฉพฺพีสติโม วคฺโค.

เอตฺตาวตา "สพฺพปฐเม ยมกวคฺเค จุทฺทส วตฺถูนิ, อปฺปมาทวคฺเค นว, จิตฺตวคฺเค นว, ปุปฺผวคฺเค ทฺวาทส[๑] , พาลวคฺเค ปณฺณรส[๒] , ปณฺฑิตวคฺเค เอกาทส, อรหนฺตวคฺเค ทส, สหสฺสวคฺเค จุทฺทส, ปาปวคฺเค ทฺวาทส, ทณฺฑวคฺเค เอกาทส, ชราวคฺเค นว, อตฺตวคฺเค ทส, โลกวคฺเค เอกาทส, พุทฺธวคฺเค นว, สุขวคฺเค อฏฺฐ, ปิยวคฺเค นว, โกธวคฺเค อฏฺฐ, มลวคฺเค ทฺวาทส, ธมฺมฏฺฐวคฺเค ทส, มคฺควคฺเค ทส, ปกิณฺณกวคฺเค นว, นิรยวคฺเค นว, นาควคฺเค อฏฺฐ, ตณฺหาวคฺเค ทฺวาทส, ภิกฺขุวคฺเค ทฺวาทส, พฺราหฺมณวคฺเค เอกูนจตฺตาลีสาติ เอเกนูนานิ ตีณิ วตฺถุสตานิ[๓] ปกาเสตฺวา นาติสงฺเขปนาติวิตฺถารวเสน อุปรจิตา ทฺวาสตฺตติภาณวารปฺปมาณา ธมฺมปทสฺส อฏฺฐกถา นิฏฺฐิตา[๔].

ปตฺตํ ธมฺมปทํ เยน ธมฺมราเชนนุตฺตรํ,
คาถา ธมฺมปเท เตน ภาสิตา ยา มเหสินา
สเตวีสา จตุสฺสตา จตุสฺสจฺจวิภาวินา
สตตฺตยมฺหิ วตฺถูนํ เอเกนูเน สมุฏฺฐิตา,
วิหาเร อธิราเชน การิตมฺหิ กตญฺญุนา
ปาสาเท สิริกูฏสฺส รญฺโญ วิหรตา มยา

๑. สี. ยุ. เอกาทส. ๒. สี. ยุ. จุทฺทส. เตสุ โปตฺถเกสุ ปน วตฺถูนิ กเมน ทฺวาทเสว เจว ปณฺณรเสว จ โหนฺติ. ๓. อิมานิ สกลียมานานิ เอกาธิกานิ ตีณิ สตานิ โหนฺติ.
๔. พุทฺธวคฺเค นวาติ ปกฺขิปิตฺวา กเต, อิมานิ สกลียมานานิ ทฺวาธิกานิ ตีณิ วตฺถุสตานิ โหนฺติ.

อตฺถพฺยญฺชนสมฺปนฺนํ อตฺถาย จ หิตาย จ
โลกสฺส โลกนาถสฺส สทฺธมฺมฏฺฐิติกามตา
ตาสํ อฏฺฐกถํ เอตํ กโรนฺเตน สุนิมฺมลํ
ทฺวาสตฺตติปฺปมาณาย ภาณวาเรหิ ปาลิยา
ยํ ปตฺตํ กุสลํ, เตน กุสลา สพฺพปาณินํ
สพฺเพ อิชฺฌนฺตุ สงฺกปฺปา ผลนฺตา มธุรํ ผลนฺติ.

ปรมวิสุทฺธสทฺธาพุทฺธิวิริยปฏิมณฺฑิเตน สีลาจารชฺชวมทฺทวาทิคุณสมุทยสมุทิเตน สกสมยสมยนฺตรคหนชฺโฌคาหนสมตฺเถน ปญฺญาเวยฺยตฺติสมนฺนาคเตน เตปิฏกปริยตฺติปฺปเภเท สาฏฺฐกเถ สตฺถุสาสเน อปฺปฏิหตญฺญาณปฺปเวทิเตน๑ มหาเวยฺยากรเณน กรณสมฺปตฺติชนิตสุขวินิคฺคตมธุโรทารวจนลาวณฺณยุตฺเตน ยุตฺตมุตฺตวาทินา วาทิวเรน มหากวินา ฉฬภิญฺญาปฏิสมฺภิทาทิปฺปเภทคุณปฺปฏิมณฺฑิเต อุตฺตริมนุสฺสธมฺเม อปฺปฏิหตพุทฺธีนํ เถรวํสปฺปทีปานํ เถรานํ มหาวิหารวาสีนํ วํสาลงฺการภูเตน วิปุลวิสุทฺธพุทฺธินา พุทฺธโฆโสติ ครูหิ คหิตนามเธยฺเยน เถเรน กตายํ ธมฺมปทสฺส อตฺถวณฺณนา.

๑. สี. ม. ยุ. อปฺปฏิหตญฺญาณปฺปภาเวน.